

anno 1501

Joanni Carolo Anselonio
amico Optimo.
Silvester · Bargagnatus ·
C·C·

MDCCC

11. 8bre 1629

una coperta di bidiera —	1
lenzuoli ————	1
camice ————	3
Colari ————	
Guanciali ————	4.
fazzolett. ————	1
zoppini ————	20
Staffette ————	2
fodrette ————	2
[illegible] ————	4
tovaglie da mani —	2
colari ————	2
[illegible]	

Eusebius de euangelica præparatione a
Georgio Trapezuntio e græco in la
tinum traductus / opus cuiq
fideli non solum utile ue
rũ etiã iocundum &
p necessariũ no
uissime im
pres
sum & exactissime emendatum.

HIERONYMVS BONONIVS TARVISANVS

Errores hominum uetuſtiorum
Sacris Euſebius libris refellit
Ignoti latebras/ſinuſq; ueri
Diuino docet ore/prædicatq;
Poſſint quo fieri modo beati
Summo dehinc homines bono potiti
Ergo philoſophum ſequamur omnis
Communi ſtudio ſcholæ probandum

Index quid quoq; cuiuſq; libri capite contineatur quē cæteris uoluminibus omiſſū ad faciliorē quæſitorꝝ inuentionem Hieronymus bononius addi procurauit.

LIBRO PRIMO

De euangelii diffinitione & intentione ſua — Cap. i.
De his quæ ſolent obiici Angelis & Iudæis — Cap. ii.
Refutatio eorum quæ obiiciebantur — Cap. iii.
De origine mundi ſecundum gentiles — Cap. iiii.
Diuerſæ de ſubſtantia mundi philoſophorum opiniones — Cap. v.
Diodori uerba/qui priſci homines Solem & Lunam colebant/& quod nec Idola/nec dæmones nouerant. — Cap. vi.
De phœnicum theologia — Cap. vii.

LIBRO SECVNDO

De ægyptiorum theologia — Cap. i.
De græcorum theologia — Cap. ii.
De Atlantiorum theologia — Cap. iii.
De phrygum theologia — Cap. iiii.
De archanis myſteriis erroris gentilium — Cap. v.
Quod merito ſuperſtitionem gentium contemnimus — Cap. vi.
Breuis ſupradictorum repetitio — Cap. vii.
Quod templa deorum ſepulchra hominum fuerunt — Cap. viii.
Qualis de diis priſcorum fuerit opinio — Cap. ix.
Quod plato priſcor[illegible]fabulas & interpretatiões fabulaꝝ contemp[illegible] — Cap. x.

LIBRO TERTIO

De honeſtiore & naturali theologia græcorum — Cap. i.
De myſtica & naturali theologia ægyptiorum — Cap. ii.
Quod Iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt — Cap. iii.
Refutatio myſticæ theologiæ — Cap. iiii.

LIBRO QVARTO

Quod hoīum artificio reſponſa reddi quiſpiā non temere diceret — Cap. i.
Inutilem eſſe diuinationem — Cap. ii.
Diuerſæ gentium theologiæ — Cap. iii.
Porphyrus de philoſophia reſponſorum — Cap. iiii.
Redargutio prædictorum ipſius porphyrii — Cap. v.
Quod omnes dæmones mali ſunt — Cap. vi.

Quod hoies sacrificabantur dæmonibus usq; ad tpa Saluatoris Cap. vii.
Quod mali dæmones ad oia flagitia & facinora hoies impellebãt. Cap. viii.
Quod omnibus contemptis deo inhærendum est Cap. ix.
Itidem Cap. x.
De transmutatione prauorum dæmonum & operatione Cap. xi.
Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium Cap. xii.
LIBRO QVINTO
Quod potentia dæmonũ per aduentũ Saluatoris est abiecta Cap. i.
Quibus rationibus homines a dæmonibus decæpti sunt Cap. ii.
Quo modo multitudo deorum credita Cap. iii.
Quod dæmones quos inter hominum deorũq; naturam collocabant responsa dare credebantur Cap. iiii.
De operatione bonorum dæmonum secundum porphyrium Cap. v.
Quod dæmones coguntur ab hominibus Cap. vi.
Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. vii.
Quod oracula defecerunt. Cap. viii.
Quod gentilium dæmones mortales sunt. Cap. ix.
De uetustorum fallacitate oraculum ex tenemeo. Cap. x.
Quod malefici uates partem quæstus petebant. Cap. xi.
Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini. Cap. xii.
Quod athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollini afficiebant Cap. xiii.
Quod etiam tyrannis Apollo adulabatur. Cap. xiiii.
Quod ligna & lapides laborandos Apollo consulebat. Cap. xv.
LIBRO SEXTO
Quod quæcũq; dii gentiũ puidebant cælestiũ motu prudebam Cap. i.
Quod uoluntates hoium fatis [illegible] arbitrabantur/liberum negantes arbitrium/idq; deorum consiliis persuasi Cap. ii.
Quod facta magica ui solui posse Apollo respondit. Cap. iii.
Quod Apollo nonnunq̃ mentiri se fatebatur Cap. iiii.
Quod falsa est opinio de fato. Cap. v.
Ipsoȝ gentiliũ philosophoȝ uerba cõtra eos q fatũ eẽ õpinant Cap. vi.
Itidem. Cap. vii.
Bardesanes de eod[illegible] Cap. viii.
De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine Cap. ix.
LIBRO SEPTIMO.
Repetitio theologiæ gentilium. Cap. i.
Quod solum hebræorum genus uerã sequebatur pietatem Cap. ii.
Compendiose nonnulloȝ hebræorum uitæ narrantur. Cap. iii.
De Iudæorum theologia. Cap. iiii.
De uerbo. Cap. v.
De contraria uirtute. Cap. vi.
De hominum natura. Cap. vii.
Quod natura non est genita. Cap. viii.
Quod materia non est causa malorum Cap. ix.
LIBRO OCTAVO.

De traductione scripture. Repetitio gentiliũ theologie. Cap. i.
De uita & disciplina Mosaica. Cap. ii.
Eleazarus apud Aristeũ de Allegorico sensu scripture. Cap. iii.
De Esseis qui priscis tpibus sublimi uiuebant philosophia. Cap. iiii.
De deo & quod mundus creatus est. Cap. v.

LIBRO NONO.

Quod etiam exteriores Iudeoꝝ gentẽ admirati sunt. Cap. i.
Hecateus de eodem. Cap. ii.
Plearchus de eodem. Cap. iii.
Quod multi conueniunt ẽt alieni de ueritate historiæ. Cap. iiii.

LIBRO DECIMO.

Quod græci nõ solum a Barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaq; furantes suo nomini attribuebant. Cap. i.
Quod disciplinas oẽs & artes Barbaris græci acceperunt. Cap. ii.
De antiquitate Moysi ac prophetarum. Cap. iii.

LIBRO VNDECIMO.

De tripartita philosophiæ diuisione secundum platonem. Cap. i.
De morali hebræorum philosophia. Cap. ii.
De rationali Iudæorum philosophia. Cap. iii.
De cõmodissima noĩum apud hebræos impositione. Cap. iiii.
De physica parte secundum hebræos. Cap. v.
De intellectuali hebræorum physiologia Cap. vi.
De ei uerbo græco ex Plutarcho. Cap. vii.
Quod deus ineffabilis est. Cap. viii.
Quod deus unus est. Cap. ix.
De uerbo. Cap. x.
De bono. Cap. xi.
De Iudæis secundum Moysem ex philone. Cap. xii.
Ab hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes. Cap. xiii.
Quod animi quoq; ab imortalitatem ab hebræis plato didicerit. Cap. xiiii.
Quod productum esse mundum ab hebræis plato accepit. Cap. xv.
De luminaribus. Cap. xvi.
De mutatione mu[illegible] Cap. xvii.
Quod resurrecturos mortuos ẽt cõcedit non aliunde quam ab hebræis plato discere potuit. Cap. xviii.
De cælesti terra secundum platonem. Cap. xix.
Quod etiã de iudicio futuros hebræos plato sequitur. Cap. xx.

LIBRO DVODECIMO.

Quod quærere leges non quærere rationes iuuenes debent. Cap. i.
Quod cõmode p fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt. Cap. ii.
Quod sincæra fide plato inhæsisse scripturæ uideatur. Cap. iii.
Quod nõ in omnes offerenda sunt ueritatis dogmata. Cap. iiii.
De uiro iusto secundum platonem. Cap. v.
Quod etiã de serpentis fraude Moysem plato sequitur. Cap. vi.
Quomodo plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierẽ scripsit. Cap. vii.

De prima hominum uita. Cap. viii.
Quod etiam collocutionem serpentis & euae secutus est. Cap. ix.
Quod ordinem etiam scribendi secutus est. Cap. x.
Quod a pietate in deum leges exorsus est ut moyses. Cap. xi.
Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt. Cap. xii.
Quod diuinarum rerum imagines haec inferiora plato putabat. Cap. xiii.
Quod adolescentes cantibus ad uirtutes praeparandi sunt. Cap. xiiii.
Quod poete recte dicere cogendi sunt. Cap. xv.
Quod hymni cani nō debent nisi prius examinentur. Cap. xvi.
Quod nō semper uino utendum est. Cap. xvii.
Quod nobiscum nobis gerendum est bellum. Cap. xviii.
Quod peccatorum anima est causa. Cap. xix.
De uero philosopho. Cap. xx.
Quod nō nunq̄ falso ad utilitatem audientium utendū est. Cap. xxi.
Quod omne genus hominū ad ueritatem uocandum est. Cap. xxii.
Quod etiam de Salomonis parabolis plato multa accepit. Cap. xxiii.
De seruis. Cap. xxiiii.
Quod aliqua in alienum sensum accepit. Cap. xxv.
Quod in duodecim tribo ciuitatem suā Iudeorum imitatiōe plato diuidit. Cap. xxvi.
Quod situm urbis Iudaeorum secutus est. Cap. xxvii.
De prouidentia. Cap. xxviii.

LIBRO TERTIODECIMO.

Quod plato gentilium deos contemnebat. Cap. i.
Quod mendosissime de deo poetae scripserunt. Cap. ii.
Quod deus immutabilis ac uerus est. Capi iii.
Quod Socrates quia gentilium deos spernebat occisus est. Cap. iiii.
Nullo pacto iniuriandum sit. Cap. v.
Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt. Cap. vi.
Ididem. Cap. vii.
Quod inconstanter de deo plato locutus est. Cap. viii.
Quod non recte plato de Daemonibus sensit. Cap. ix.
Quod non recte in omnibus plato sensit. Cap. x.
Quod non recte de caelo plato sensit. Cap. xi.
Que de mulieribus sensit plato. Cap. xii.
Leges aliquae platonis. Cap. xiii.

LIBRO QVARTODECIMO.

Quod omnes inter se philosophi repugnant. Contra quod nostri omnes concordant. Cap. i.
De Successione platonica. Cap. ii.
Quod unusquisque philosophorum qd̄ ipse coniiciebat de diis sequebat̄. Cap. iii.
Quod mathematice disciplinae nihil conferant ad pietatem. Cap. iiii.
Opiniones priscorum periarchon .i. de principibus. Cap. v.
Opiniones philosophorum de diis. Cap. vi.
Aduersus eos qui sensum tollūt inutilē esse dicentes ad cognitionē. Cap. vii.

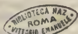
FINIS.

¶Ad ſanctiſſimũ papã Nicolaũ.Q .Georgii Trapezũtii i traductiõe Euſebii pfatio.

VSEBIVM PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEparatione.Latinum ex græco beatiſſime pater iuſſu tuo effeci.Nam cũ eum uirum tũ eloquentia/tũ multarũ rerũ peritia/& ingenii mirabili flumine ex his quæ iã traducta ſũt præſtantiſſimũ ſanctitas tua iudicet atq; ideo quæcũq; apud græcos ipſius opera extent.Latina facere inſtituerit. Euangelicã præparationẽ quæ in urbe forte repta ẽ/primũ aggreſſi traduximus.Q uod quidẽ in libro quaſi quodã i ſpeculo uariã atq; multiplicẽ doctrinã illius uiri licet admirari. Cuncta eni quæ ante ipſm facta inuẽtaq; fuerunt/quæ tñ græcæ ſcripta tũc inueniretur/multo certius atq; diſtinctius ipis ẽt auctoribus qui ſcripſerũt pcæpiſſe mihi uidetur. Ita cũ conſtet mihi fere pclarũ unq̃ geſtũ fuiſſe quod illis tpibus græcæ ſcriptũ nõ extaret/nihil i rebus magnis naturaq; abditis quod a philoſophis nõ eẽt explicatũ/oĩa ille tũ memoriæ tenacitate/tũ mẽtis pcæpit acumĩe/ac ut apes ſolẽt ſingulis inſidere floribus/indeq; quod ad rẽ ſuã cõducit colligere/nõ aliter ille undiq; certiora/ueriſimiliora ue diligens mirabilẽ ſibi atq; inauditũ ſcientiæ cumulũ cõfecit/multiplices uariaſq; philoſophorũ ſectas nõ ignorauit:infinitos pene gentiũ oĩum religionis errores tenuit/orbis terrarum hiſtoriã ſerie ſua diſpoſitã ſolus cognouit & cæteris tradidit.Nã cũ non eẽt neſcius geſtarũ re℞ hiſtoriã titubare ſanctiſſime pater niſi diſticta tpibus pateat(quippe cũ natura tpibus faciat ut quæ i tpe fuerũt niſi qñ fuerũt ſcias/ nec fuiſſe quidẽ pp confuſionem uideãtur)eo ingenio/ſtudio/induſtria/huic incubuit rei/ut oĩum ſcriptorum peritiam in unũ cõgeſtã facile ſupauerit/diſtinctiuſq; cũcta ipis ſuis(ut diximus)auctoritatibus cognouerit.Conferẽdo eni iter ſe ſingulos/ueritatẽ quæ ab oĩbus ſimul emergebat nec ab ullo exprimebat/cõſecutus ẽ.Q uæ oĩa ab aliis quæ ſcripſit/& ab hoc opere pſpicere licet.Q uod ille ideo ſuſcæpit/qm̃ cũ apud gentiũ præclaros philoſophia uiros nobiliſſimus eẽt/ac priſcã paternãq; deo℞ religionẽ catholicæ ueritatis amore contẽpſerit/partim accuſantibus ſuũ ꝓpoſitũ reſpondere/partim noſtra pro uiribus ſuis uoluit cõfirmare.Itaq; in duas uniuerſum ptis negocium partitus ẽ.qua℞ primã quæ nunc traducta a nobis ẽ/qua illis reſpondet qui eũ quod chriſtianis inhæſerat accuſabãt præparationẽ euãgelicã:alterã ueritatis catholicæ doctrinã appellauit.Illud ſane prætermittẽdum nõ ẽ/nequis qm̃ õ illa in hoc libro nõ abſq; tuæ ſanctitatis auctoritate concedimus/quaſi traductoris trangreſſos officium nos accuſet/ante primi conſilii tpa librũ hunc ab Euſebio editum fuiſſe.Conſtat eni ipm Ariana hæreſi ante ſententiam concilii laboraſſe.Sancto℞ deinde patrũ auctoritatẽ libẽter ſecutũ ſanctiſſime atq; pie in orthodoxia uixiſſe.Fertur eni apud græcos ab eo iuſſu patrũ ſacroſanctæ illius Synodi ſybolum ſcriptum fuiſſe/quod ita cõpoſuit ut ad deiiciendam abſq; controuerſia perniciosã hæreticorũ opinionẽ/filium dei genitũ non factum/conſubſtantialẽq; patri cõſcripſerit/ac patribus tradiderit/nec intẽtioni ſuæ quicq̃ addidiſſe/aut inde aliquid detraxiſſe/aut mutaſſe patres dicũtur niſi ſolum illud/deũ uerũ de deo uero.Nam & ſi genitũ eẽ a patre nõ factũ/conſubſtantialẽq; deo patri filium/ad refutationem hæreticorum ſufficerẽt/quia tñ deum filiũ patrẽ uero deũ uerum inter hæc diſtinguentes Ariani pdicabant/ne qm̃ deũ de deo ille dixit anſam captarent/deum uerum de deo uero patres iteriecerunt.Hæc res qm̃ nõnulla in hoc libro ſparſa inueuimus ab Ariana prauitate non aliena/firmo nobis fuit argumẽto añ cœtũ illũ ſacratiſſimũ hæc illi cõſcripta & edita fuiſſe.Q uare ſẽtibꝰ tuo iuſſu ãputatis roſas ſolũmõ Latinis hoibꝰ traductõe obtulimus.

¶ Eusebius Pamphili de euangelica præparatione a græco trapezuntio traductus.

¶ De euangelii diffinitione: & intentione sua. Cap. primum.

VM quid sit christianismus nescientibus apire statuerim: hūc librū quo euāgelicæ doctrinæ ueritatē approbamus/ut oronibus tuis adiutus ad optatū finē puenią/tuo nomini Epōrū ornamētū Theodore dedicaui. Ac in primis quid nobis hoc euāgelii noīe significet/& quænā hui9 uerbi ptās sit/ declarā dū esse arbitror. Euāgeliū igit' dicimus quod æternorꝫ atq; in corruptibiliū bonorūque certe suprema & maxima sunt/ & ex antiquissimis pdicta tpibus/nup uero splēdore sui orbē illustrātia/cūctis hoibus annūciat: qd nō cæcas caducasq; huius sæculi diuitias/nec breuē hāc calamitosāq; uitā/nec istabilia corpis cōmoda: sed aiaꝫ quæ intellectualis substātiæ sunt a qbus ēt corporꝫ bona quasi umbra cōsequētia depēdēt/summā, ppriāq; nobis affert fœlicitatē/cui9 quasi caput religio ē/nō illa gētilisq; falsa & ficta errorisq; plena nomē emētita ē/sed hæc nr̄a quæ ipsaꝫ reꝫ ueritate appellationē adinuenit quā animi ad unū solū & uerū deū firmā stabilēq; cōuersionē/& uitā quæ mādatis eius pagatur esse asserim9/qua quidē ex uita amicitia ēt iter deū & hoīes cōstituit'/amicitiā uero beatitudo illa ultima & fœlicissimus finis cōsequit'/qui a supioribus depēdet inde gubernat'/ac rursus eo puēturus ē. Quid igit' hac iter deū & hoīes amicitia melius nobis atq; beatius excogitari pōt? Nōne uitæ lucis/ueritatis/bonorūq; oīum ipse fons atq; largitor ē? An nō ipse ut cūcta & sint & iuuant cūm in seipso cōplectit'? Qua ergo re idigebit qui ei9 amicitiā adeptus ē? qui reꝫ oīum creatorē charitate sibi cōiunxit? q patrē atq; tutorē illū sibi ascripsit? Nō possumus, pfecto dicere qn oīa quæ ad aniam/ quæ ad corpus quæq; ad externa ptineāt optime beatissimeq; is possideat/ qui charitate, pximus deo factus/beatissimā eius amicitiā exacta exqsitaq; religiōe cōsecutus ē. Hāc ergo salutarē hoīum ad deū cōuersionē atq; amicitiā ab oīpotēti deo missus de9 uerbū quasi lucis ifinitæ splēdor cūctis annūciat. Nō hinc aut aliūde/sed undiq; cūctis ex gētibus ad deū ueꝫ/græcos simul & Barbaros/oēm sexū/oēm ætatē/diuites & pauperes/sapiētes/& cōtra liberos ac seruos/magna uoce conuocat/hortaturq; oī studio ac cura hoc donū suscipiamus/Nā sicuti eiusdē naturæ atq; substātiæ nos oēs creauit sic rursum cognitionē & charitatē suā æqualiter oibus ppo..t qui grām eius ex toto aīo cōplectunt'/& colūt. Hanc dei erga nos charitatē qui xp̄s ipsius dei pr̄is uerbū est ipse quoq; deus/nō respiciēs ad peccata hoīum/sed seipsum eis recōcilians uniuerso sicut diuina exclamat scriptura orbi ānūciat. Venit nāq; ait & ānūciauit pacē illis qui lōge sūt & pacē illis qui, ppe sūt/quæ olim hæbrei diuinitus docti pdicabāt. Quidā enī eoꝫ clamāt recordabunt' & reuertent' ad dn̄m oēs fines terræ/& adorabūt coram eo oēs patriæ gētiū/quia dn̄i est regnū terræ & ipse dn̄abitur gentiū/& rursus: Dicite i gētib9 quia dn̄s regnauit/eteni firmauit orbē terræ qui nō cōmouebit'. Alius cōspicuus erit dn̄s in ipsis/& cōteret penitus deos oēs gētiū terræ/adorabūtq; ipsum singuli/ex loco suo: Hæc ex priscis tpibus dicta diuinis oraculis/nunc ad nos Saluatoris nostri Iesu christi prædicatione peruenerunt/sic prædictam olim & expectatam a sanctis uiris omnium gentium uocationem ueritatisq; cognitionē uerbum dei quod nuper de cælo descendit operaq; fecit multo ante prædicta nobis annunciat.

¶ De his quæ solent obiici Angelis & Iudaicis. Cap. ii.

Ed ſētio me impetū quodā animi & deſiderio nimiū ꝓuectū.Antea.n.quā no
f ſtra cōfirmem9 q̄ ſolēt obiici refutāda eſſe uidentᷣ.Nā cū multi nō rōne Chri
ſtianā religionē ſed incōſiderata fide/unde fideles appellantᷣ/ſuſcæptā eſſe pu
tent/iure nos q ueritatē euāgelicā:argumētis/ſignis/atq; ueſtigiis approbare his libris
aggreſſi ſumus ad p̄parationē ſuſcæpti negotii reſpondendū ad illa prius eſſe putamuſ
q; uel a græcis uel a Iudæis/ac maxīe a curioſis nobis ſolēt oppōi. Nō.n.aliter arbitror
ordine certo ac ſerie orōnē noſtrā ꝓgredi poſſe/quā ſi prius ea q̄ ad euāgelicā ueritatē
iter p̄parare/& his q a gētibus ad nos cōuertūtᷣ aptiora eſſe uideantᷣ exponamus/dein
de p̄paratis iā & p̄fectioribus idonea quæ ad uerā Saluatoris ac dn̄i noſtri Ieſu chriſti
cognitionē adducūt diligētius explanemus . Hui9 ergo negotii ab illis initiū ſit quæ tā
a gētibus quā a circūciſis q exquiſitis rem noſtrā quærerēt dici poſſent/q̄reret.n. qſpiā
ꝓfecto/qd̄ nā gen9 hoium ſimus q hæc ſcribere aggrediamur/utrū græci an Barbari/
uel ſiqd inter hæc inueniᷣ neutri/& quos ipſos nos eſſe ꝓfitemur nō dico noie.nam id
quidē una uoce clarū fieri pōt/ſed uiuēdi mō ac ſecta.Nec.n.inquiēt gentiliū cōproba-
tis religionē/nec Iudeoꝝ uos morib9 uiuere uidemus/ qd igitᷣ hoc mōſtri eſt:ᷣ aut quæ
nā hæc eſt noua uiuēdi ratio:ᷣPræterea qūo impii nō erūt ac deoꝝ oium inimici/q pa-
trios mores/patria iura patrias cærimonias qbus gētes oēs ac ciuitates cōtinentᷣ contē
pſerūt atq; adiecerūt:ᷣqui ſaluatores ac benefactores deos ſpreuerūt:ᷣ & quos deos:ᷣeos
uidelicet qui ab initio ſeculoꝝ apud uniuerſos hoies tā græcos quā Barbaros p̄ regio-
nes ciuitates/agros/hoſtiis/diebus feſtis/ludis: ac cærimoniis ab oibus regiōibus/tyrā
nis populis/philoſophis/legūlatorib9/honorantᷣ atq; colluntᷣ:ac eoꝝ loco impia quæ
dam ac ſcelarata admirantᷣ & colūt.Q ua igitᷣ uenia digni/aut potius quē cruciatū qd̄-
q; ſuppliciū nō merētur qui patria neglexerūt:ᷣ & aliena figmēta ſpurcis fœdiſq; Iudeo
rum fabulis nixa elegerūt.aut quō nō extrema prauitate ſunt qui tā facile propria relin
querunt:ᷣhac fatuā & oīs rōnis inopē fidē uniuerſis gētibus inimicā ac impiā elegerūt:ᷣ
nec ipſum Iudeoꝝ deū ſecundū eorū cærimonias nec gētiū religionē colentes inauditū
ac inuium iter ſibi ipſis turpiter cōfecerūt:ᷣSed hæc quidē ex gentibus aliqs nec ſua nec
noſtra recte intelligēs de nobis dicere poterit.Hebræi uero ipſi quoq; de nobis forſan
conquerentᷣ/quoniā cū alienigenæ ſimus/ſic ſcriptura ſua nihil ad nos ptinente īpuden
ter abutimur/ut nos in ſuā nobilitatē intrudere/ac ipſos a patriis ac ꝓpriis ritibus extru
dere conemur.Nā ſi chriſtū diuinis oraculis uētuꝝ āte multa ſæcula ſcriptū ē.Si Iudæo
rū ꝓphete aduentū ipſius p̄dixerūt/qui & ſaluatorē & regē iudæoꝝ nō gentiū ipm fu-
turū p̄dicarūt.Si tād aliqua quædā meliora diuinioraq; ſcriptura p̄nūciat:ea quoq; Iu-
dæis nō gētibus ſcripta fuiſſe.Itaq; nō recte nos facere qui hæc ob audiamus/& quod
turpius/eſt quæ Iudæis ꝓpter errores ſuos incōmoda uētura ſcribuntᷣ/ea iam ipſis ac-
cidiſſe aſſeramus.Repromiſſiōes autem bonorū in nos ipſos trāſferamus/quodq; mē-
te capti hominis eſt predictā fœlicitatē cōſeruantibus legē nobis ipſis attribuimus &
datas ab ipſa lege cærimonias improbamus.

¶Refutatio eorum quæ obiiciebantur. Cap.III.

Is cæteriſq; huiuſmodi cū aduerſus nos utantᷣ /age iā deū oium p̄ Saluatorē
h noſtrū uerbū ipſius quaſi p̄ pōtificē īuocātes/primū in nos argumētū ſuū re-
futādo/calūniatores ipſos eē oſtendamus qui nihil nos cōprobare poſſe / ſed
exptes rōnis fide pſuaſos aſſerūt/idq; tā ex his ꝓbatiōibus/quibus utimur cum ad reli
gionē noſtrā gētiles cōcurrūt redarguemus/quā ex his quas uel ſcribēdo uel uiua uo-
ce ꝓferēdo/& aut priuatim aut publice diſputando aduerſariis opponimus/ac multo

magis hos quoq; libros quí hoc totũ euãgelícæ ueritatís negocíũ cõtínẽt/ grãm.n. deí ac cælestia bñficia p dñm nostrũ Iesum xpm filiũ deí Saluatorẽ nostrũ nobis eẽ collata plurib⁹ ac ꝑspícuis argumẽtis híc Tractatus ꝓbatuꝝ se pollicet. Nã cũ patrũ nr̃orũ memoria nõnulli aduersus gẽtiles opponẽtes ac eis r̃ndẽtes /aliis díuínas scripturas exponẽtes/alii ueritatis dogmata subtilius cõprobãtes multa reliquerũt iure nobis híc modus cuí libẽtes ĩsudamus adinuẽtus ẽ/q̃uis prímus oíum sacer ille Apostolus Paulus probabilitatẽ oẽm cauillatoriã lõge abiiciẽs ac certas afferẽs ꝓbatiõe aít/Sermo ac ꝑdícatio nostra nõ ẽ ín ꝑsuasibilibus humanæ sapientíæ uerbís/sed ín oñsione spiritus & uirtutis/& rursum.Sapiẽtiã loquimur ĩter ꝑfectos/sapientiã aũt nõ huius sæculí neq; príncipũ quí destruunt/sed loquimur sapientiã ín mysterío abscõdítã/præterea sufficiẽtia nostra ĩquit ex deo/quí nos & idoneos fecit mínistros noui testamẽti. Nõ íníuria ergo oíbus nobís ꝑceptũ est/prõptos eẽ ad respõdẽdũ cuiq; rõnẽ a nobis de spe nostra quærẽtí.Certũ ẽ igit Saluatorẽ nostrũ ꝑdíxisse doctrínã suã ín testímoníũ oíum gentiũ p uniuersum terraꝝ orbẽ ꝑdícatũ irí/& ecclesiã quæ postea uirtute sua cõstituta ẽ ínuictã atq; ínexpugnabilẽ fore/nec unq̃ futuꝝ ut a morte superaret/sed firmã fore ꝑ atq; ĩmobilẽ tanq̃ ín lapide stabilitã atq; fundatã cuíus díuínatiõis effectus oẽm ĩpudentissímã línguã uana cõtradícẽtem ꝑfecto arcere põt.Q uís.n.nõ fatebit cũ sic apte reꝝ euẽtus diuínatiõí cõgruat/deí uirtutẽ nõ naturã humanã íllã fuisse /quæ & futura hæc ꝓuiderat & re ípsa ꝑfecit quæ uerbís ꝑdíxerat.Iã.n.suí euãgelíí fama totũ ab ortu ad occasum orbẽ ípleuit/oẽsq; gẽtes adiít/crescitq; ídíes ꝑdícatío sua.Ecclesia ẽt hoc noíe ab ípso donata radíces ægit/ac usq; ad astra sanctoꝝ uírorũ orõnibus glorificata luce ac fulgore ortodoxæ fideí splendet/neq; hostib⁹ terga dat neq; ípsis íanuís mortis cedít pp pauca uerba que ílle ꝓtulít.Super lapidẽ ædificabo ecclesiam meã:& porte ínferí nõ ꝓualebũt aduersus ípsã.Sunt ãt alía quoq; multa a Saluatore nostro ꝑdícta quæ ín suo a nobís collecta loco & reꝝ euentibus accomodata/uerã de ípso nr̃am ostẽdunt opíníonẽ fidẽ.Sed ad hæc oía nõ sunt cõtemnẽda ad catholícã ueritatẽ cõprobandam hebraícæ scripturæ testímonía:quibus ante mílle annos Iudæoꝝ ꝓphete indoctorum hoíum píscatíonẽ uníuersæ uitæ hoíum affuturã ꝑdícãtes appellatíonẽ chrísti noíe ípo exꝑsserunt & aduentũ eius ín carne/modũ ẽt ípsum quo doctrína eíus ad oẽs gẽtes ꝑueníret ꝑdíxerũt/nec tacuerũt futurã Iudæoꝝ ĩfidelitatẽ/& quícq̃d aduersus ípm factu rí:& quas pœnas paulopost eẽnt daturí quod urbs eoꝝ extrema obsídíone caderet regnũq; suũ oíno cessaret:ac ípsi ad oẽs gẽtes dispersí suís ínímícis ac hostib⁹ ꝑpetuo seruírẽt/quæ oía sicutí scripta sunt post aduentũ Saluatoris nr̃í euenisse cõspiciunt.Præterea q̃s ꝓphetas audiẽs:post Chrísti aduẽtũ Iudæoꝝ abiectíonẽ gentiũ uocatíonẽ/apte dícẽtes futurã nõ admírabit/cũ uídeat res ípsas p doctrínã Saluatoris nostrí oraculís ípsoꝝ ad unguẽ quadrare.Per Saluatorẽ.n.nostrũ factũ est ut ex omní genere homínũ pene ínumerabiles sꝑetís ídolís:uníus ac uerí deí cognítíonẽ relígíonẽq; suscæperínt/q̃d íta futuꝝ deí oracula & p alíos ꝓphetas cæcínerũt/& p Híeremíã maxíe ubi dícit.Dñe de⁹ me⁹ ad te gẽtes ueníẽt ab extremís terræ ac dícẽt quã falsa nr̃í ꝑsesídola possederũt/& nõ erat ín ípsis utilítas:Sí facíet hõ sí ípsí deos/nec erunt ístí deí. Hæc igít uníuersa fideí nr̃æ ueritatẽ astruũt/nec hũana uírtute sed a deo ꝑdícta & ꝓphetaꝝ oraculís scrípta ostẽdunt & ad hæc a multís uarííſq; gentiũ príncípatibus liberos q̃nq; futuros hoíes uatícínant.Itaq; cum oẽs gentes antiquitus multí reges ac tyrãní urbes fere síngulas tenerẽt/ac alíí populís/alíí paucís regerent qua ex re bella ubiq; fremebãt captíuítates/depopulatíoẽsq; urbíũ ac gentíũ índíes fiebant/plenaq; oía erãt seruitute:

unde cogebant̄ urbani ſimul & agreſtes ab ieunte ſtati ætate rei militari operā dare: ac ſp & ubiq; p urbē atq; agros armati ꝓdire: Cōtinuo xp̄i pn̄tia de quo ſcriptū ē in diuinis oraculis/orieť in dieb9 eius iuſtitia & multitudo pacis/& cōflabūt gladios ſuos i uomeres & lāceas ſuas i falces/nec eleuabit gens in gētē gladiū/nec exercebunt̄ ultra in pliū. Reꝝ euētus uerba ꝓphetaꝝ ſecut9 ē/ac oīs pricipatuū multitudo ceſſauit / ab Auguſto in ipſo tpe icarnatiōis dn̄i nr̄i Romanoꝝ impio in monarchiā redacto. Ex illo aūt tpe uſq; ad memoriā nr̄am nō iuenies ita populos populis oppoſitos fuiſſe /nec gētē ullā ita in aliā iſurrexiſſe/nec hūanā uitā oīum cōfuſiōe uexatā ut paſſim prius fieri ſolebat. Atqui qūo magna nō ē dignū admiratiōe ſiqs ita ſecū attente cogitet/cur nā priſcis tpib9 qn̄ dæmones oīum gētiū dn̄abant̄ ac ſūmope ab oibus colebant̄/tāto alteri ad alteros furore ab ipſis diis ſuis cōcitati ferebant̄/ut nūc græcos/nūc ægyptios/nūc Syrios/nūc Romanos īter ſe bellare ac ſeipſos deſtruere regiōes ſuas in curſibus/ ciuitates obſidiōib9 deſolare uideres ſicut hiſtoriis ſuis pſpiciť. Simul uero atq; piiſſima & patientiſſima Saluatoris nr̄i doctrina appuit/multoꝝ cultus deoꝝ labebat̄/ bella ceſſabāt/uniuerſū hoīum gen9a magnis malis atq; piculis requieſcebat. Quod maximū ego diuinæ ac ieffabilis ſuæ uirtutis ſignū dicere non dubitauerim. At uero ex ſua pdicatiōe qtū hoīes ꝓfecerint qtāq; utilitatē ēt huius uitæ cōſecutī ipſis oculis cernes ſi attēderis nūq̄ alias in memoria hoīm ab aliquo illuſtri uiro aut populo factum / niſi nūc ſuis dūtaxat uerbis atq; doctrina p uniuerſum orbē diffuſa/ut oīum iura gētiū recte atq; hūanitus ſe hēant/illa ipa inquā iura que añ aduentū ſuum terra/fœda/imania erāt. Nō.n.iā pſæ q eū ſecuti ſūt mr̄es ſuas nephādis nuptiis cognoſcūt nō hūanis ueſcunt̄ carnib9 Scythæ qm̄ ad eos uſq; pdicatio xp̄i puēit/nec chariſſimos falſa religiōne ipulſi liberos iugulāt. Hæc certe ac talia pene ifinita hoīum quondā uitā uexabant. Maſſagetæ ac berbices ꝓpiquos atq; affines ſuos q ſenectute cōficiabant̄ miſerrimos putaſſe tradunt̄/ac ideo imolatis carēs eoꝝ quos plurimi fecerāt epulabant̄. Tibareni uiros ſeniores ſuos pcipitare: Hyrcani rapaci generi auiū. Caſpii canib9 proiicere ſoliti quæ qdē cūcta religioſiſſime pri9faciebāt/nūc uero ſola euāgelica uirtute undiq; truculētiſſima hæc peſtis exploſa ē. Quod uero mime dii putant̄ aut inania & ſurda ſimulachra malefici dæmones in ipſis hitātes/aut ptes mūdi quæ conſpiciunt̄/aut mortuoꝝ hoīm umbræ/aut quæcūq; aīaliū nocētiſſima/ſed ꝓ his oibus una Saluatoris ſola doctrina cūcti ſimul græci ac Barbari/q nō ficto aīo uerbū xp̄i audierūt ad tātū philoſophiæ pueniſſe: ut ſolū uerū deū regē ac dn̄m cæli/& terræ/Solis / Stellaꝝ/ toriuſq; mūdi creatorē collāt atq; ſequant̄/quodq; cūctis uirib9conant̄ ſic uiuere/ut uel oculos coerceāt/neqd cupiditate tracti turpiter uideāt: ſed ab ipſa mēte oēm aī morbū depellāt. Hæc oia quonāmodo audebit negare quiſpiā nō eē fœlicis uitæ? Aut uero qd nō recte parere oīno laudāt: tantū a piurio abſunt /qm̄ ab ipſo nō eē iurandū audierūt ſed oī iureiurādo abiecto ſufficere hoibus ita & nō/quodq; nec in quotidiano ſermone inania uelis proferre/ſed ita diligenter in omnibus te ipſum cuſtodire/ut nec falſum nec iniurioſum/nec turpe in labiis uerbū habeas/qm̄ ille dixit. De omni ocioſo uerbo rōnem dabitis in die iudicii/quā philoſophoꝝ uitā nō excedit? Ad hæc ēt quod ſimul cūcti & inūerabiles uiri & mulieres/ſeniores/ac pueri/ſerui & liberi/nobiles atq; ignobiles/docti ſimul atq; idocti/in oī ab ortu ſolis ad occaſum loco ubi homies habitant quotidie ferme ad pcipiendā diſciplinā xp̄i qua non ſolū a turpi facinore/uerumetiam a cogitationibus inhoneſtis abſtinere/quaq; uentrem ac ea quæ ſub uentre ſunt domare docentur confluant/quod uniuerſi in diuina piaq; diſciplina exercentur excelſo aīo cōtumelias ferre nullā in uidictam appetere/iram & appetitū oēm temerarium ſupe-

rare ac uincere/indigētibus de re sua offerre/oēm hoiem iure naturæ fratris ac ꝓximi loco diligere: Hæc oia siqs simul collecta cōsideret nō ne fatebit̄ maxia sola uere bona cūctis eē hoibus ꝑdicatiōe xp̄i oblata/nec ab alio quā ab ip̄o potuisse unq̄ homies huius uitæ fœlicitatē recipe? Illud uero quale tibi uidet̄ qd uniuersum genus hoim nō eoꝝ solū qui aliqua hūanitate ꝑditi sūt/uerūetiā crudelissimoꝝ & in extremis oris terræ habitātiū ab imanitate recessit/ac ad opiniones uere philosophiæ idu ctū ē? Quis eni iā imortalē eē aiam nō credit? Quis nō speret eē apud deū cum naturæ cōcesserimus uirtuti deposita ꝓmia? qbus iducti nr̄i hāc uitā oino ita cōtēpserūt/ut priscos & illustres philosophos mulierculas putes/si ad hos cōferas/ludūq; pueroꝝ non iniuria existimes oia quæ de cōtēnēda morte/aut uerbis/aut exēplo prisci philosophi docuerūt/fœiæ apud nos atq; īfāte/uiriq; Barbari & idocti p̄hi dicerēt Saluatoris nr̄i uirtute adiuuāte imortalitatis nr̄æ opiniōnē re lōge magis q̄ uerbis uerū eē cōprobarūt/quā magnū ēt illud/qd oēs gētes nō aliūde quā a doctrina nr̄i Saluatoris ꝓuidentiā dei eē quæ cūcta ꝓspiciat atq; gubernet didicerūt: Nec ē iam aliqs qui non accepit sic doctrinā de iustitia & iudicio dei ut nō fateat̄ caute ieccirco uiuēdū ac lōge a uitiis eē fugiendū. Sed caput beneficioꝝ oium quæ a Saluatoris ꝑdicatiōe xp̄i adepti sumus facile cognosces/si calamitosam priscæ Idolatriæ fraudē qua oēs quōdā hoies dæmonū artib9 ꝓmebant̄ diligēter aio uolueris. Verū qm̄ ita natura fieri cōpertū ē/ut hoium genus rōnis nō expers nullā rē aggrediat̄ nisi suasiōe inductū credat sibi ꝓfuturā/nō temere ad nostra cōfugiētes ac maxime rudiores/qn̄ ad uerā religionē itroducimus/fidei remediū adhibemus/hortātes/suadētesq; ut de ꝓuidentia dei/de imortalitate animi/de bona uiuēdi norma quæ a spe atq; fide solū dependet/recte sentiāt. Nam & medico a quibus cauendū & quibus utēdū cōsulenti nisi quis credat/paꝝ sibi peritia ipsius conferre poterit/nec plus doctor discipulis qui nō credūt utilitatē quādā a doctrina se cōsecuturos/nec philosophiæ sectā ullā quispiā unq̄ suscipiet nisi antea crediderit cōmodo sibi futurā/ita diuersa suasiōe ac fide ducti alius epicureoꝝ attrahit̄ uoluptate alius cynicæ uitæ duriciē admirat̄/alius Platonē præponit/nōnulli Aristotelē/nōnulli Stoicos diligēter secuunt̄. Sic artes quoq; alii alias quis oēs mediæ sint meliores honestiores q; sibi utilitate ꝑsuasi crediderūt. Itaq; uidebis Rei militaris ab aliis/ab aliis mercaturæ/aut ædificādi studiū esse ꝓpositū: Agriculturā alius exercet ac semē sulcis agroꝝ cōmissum & mortuū reuiuiscere posse nō desperat. Cur igit̄ admirant̄ cū sit uniuersa uita hoium duobus his fide & spe guberneť/si nostra ēt quæ sola animis cōducunt multis fide tantūmodo tradunt̄/qui rōne altiora cōsequi nō possūt? Nōnullis ad fidē ratio quoq; ac doctrina subtilior cōiter. Nūc quoniā breuiter hæc quasi fundamēta iacta sūt/ad primā accusatiōnē respōdendū/& qui fuimus quiq; sumus dicendū. Nunq̄ igit̄ negaturos sciāt qui hæc requirāt græcos nos esse patrios/primoq; græciæ demonū cultus tenuisse quos nūc respuimus atq; abominamur Iudaicis attēdentes scripturis/a quibus quis plurima nostræ religioni cōsentanea colligamus/fatemur tamē cærimonias Iudæoꝝ uiuendiq; morē nō imitari. Sed non uidebunt̄ hæc aliter nobis recte cōfesta quā si tā ipsa quæ a maioribus nr̄is accepimus quā Iudeoꝝ priscas uirtutes in mediū ut oibus pateant ꝓtrahamus/sic eni simul & euāgelicæ doctrinæ uirtus extabit/si ante oculos oium ponemus a quibus per ipsam erroribus sumus liberati & ad hæc qua rōne Iudeoꝝ scripturas admirātes præsentē eoꝝ uitā recusamus. Postremo quæ ratio euāgelii sit/quis ꝓprie atq; sincere/christianismus dicat̄/quod nec gentiliū nec Iudeoꝝ sed noua quædā ac uera religio ab ipso Saluatoris nomine appellata. Age iam primū oium priscas ac primas ipoꝝ theologias ꝑ singulas usq; in præsentiaꝝ uer-

bis diuulgatas ac ꝓbas sapientũ philosophoꝝ de diis de cõstitutiõe mundi opiniones ꝑspiciamus: hinc.n.cognoscimus recte ne ipsa spreuimus an nõ. Scribam aũt nõ mea sed eoꝝ ipsoꝝ qui apud eos studiosissimi reꝝ humanaꝝ diuinarũq̃ fuerũt uerba: ut nemo a nobis cõmentam fictãq̃ narrari fabulam suspicari possit.

¶De Origine mundi secundum gentiles. Cap̃. IIII.

d Iodorus igit̃ Siculus uir apud græcos clarissimos: q̃ppe q uniuersã historiã ad unũ cõmodossime corp9 collegit: statim icipiẽs: hæc de origine hoium conscripsit. De prima uero hoium origine: ut a naturalib9 & historicis colligitur: binæ fuerũt opiniones. Nã alii cũ mũdum igenerabilẽ atq̃ icorruptibilẽ putauissent: genus quoq̃ hoium sempiternũ eẽ asseruerũt: ita nunq̃ initiũ ipsoꝝ fuisse arbitrati sũt. Alii cõgenerabilẽ atq̃ corruptibilẽ putarũt: hoies quoq̃ apposite certis tpibus icœpisse affirmarũt: Vnã eni ante initiũ oium cæli & terræ cũctis simul cõfusis formã fuisse: postea dissep̃atis diuisisq̃ molibus uniuersi ordinẽ mũdi cõspectũ: aeraq̃ motũ habuisse cõtinuũ: cuius partẽ qdẽ igneã ad supiores ascẽdisse ptes sursum sua ꝓpter leuitatẽ natura semp tendẽte: qua ex causa solẽ ac stellaꝝ multitudinẽ nolutiõe totius circũferri: partẽ aũt turbidã atque terrestrẽ una cũ humidis ad ifinia ꝓpter grauitatẽ loca descẽdisse: quã partẽ cõtinue lõgo tpe in se ipsa cõuolutã maria ex humiditate: ex durioribus terrã lutosam ac tenerã cõcreasse: quã p̃rimũ postea quã solaris calor exæstuauit cõstipatã fuisse: deinde supficie calefacta plurib9 in locis corruptionẽ humidi eẽ secutã: ex qua (ut ẽt nũc in plurib9 fieri solet) cũ subito ad trãsactũ frigus calor exarsit: animalia cõcreta fuisse: quæ noctu a circũfusa caligine alebant̃: & in die a calore solidiora reddebant̃ ac postremo sufficiẽs iã crementũ cõsecuta erupisse ab illa colluuie uarias has aialiũ formas. Quoꝝ calidiora leuioraq̃ ad altiora loca exilisse uolucrũ appellatione nuncupata / ficciora uero ac grauiora serpẽtibus ac terrenis cõnumerata / eodẽ quoq̃ modo humidiora in cõsentaneũ sibi ipsis locũ cõfluxisse aquatica nuncupata / & sic aialiũ diuersa genera ꝓducta fuisse. Terrã uero postq̃ magis sole ac uẽtis iduruit nihil ex pfectiorib9 ꝓducere posse / ac ideo ex mutua sexuũ cõiunctiõe pfectiora generant̃. Hanc rẽ ita se habuisse tragicus ẽt Euripides Anaxagore physici auditor in fabula quã Menalipen noiat his uerbis testat̃: una celoꝝ olim ac terræ forma: sed sepatio cũcta in lucẽ tulit / uolucres ac feras simul / arbores generaq̃ natantiũ mortaliũq̃ genus / hæc de rerũ origine prima a priscis accæpimus. Cũ igit̃ diuersis uariisq̃ in ptibus orbis terraꝝ ita ꝓducti sint hoies / nõ iniuria una eadẽq̃ uti lingua nequerũt: cũ aliter alibi uocabula rebus iposita sint / & primos quidẽ hoies nulla re utili aut arte adhuc ad uiuẽdũ inuẽta fert̃ laboriose uitã ægisse nudos absq̃ tegmine atq̃ tecto / qua de re multos frigore atq̃ æstu / nõnulli ẽt inedia periere passim. Sed paulatim expientia rerũ docente ad spectaca hyeme refugere / fruges depouere didicerũt / igne deide adinuento artes quoq̃ ad uiuẽdũ necessariæ / indigẽtia & usu hoibus duce ac principe sunt excogitate. Hæc nobis ille scriptor Diodorus de origine mũdi & prima hoium uita breuiter retulit. In q̃bus nulla dei mẽtio facta casualis quædã uniuersi ꝓductio enarrat̃ / q̃bus cõgrua oẽs ferme gẽtiliũ philosophi cõscripserũt / quoꝝ opiniones si diligẽter ispexeris a uanis quibusdã fatuisq̃ cõiecturis ꝓfectas inuenies / qd ut facilius facere possis a Plutarcho tractas tibi ante oculos ponã. Tu aũt attẽte diuersitatẽ eorum tecum considera.

¶Diuerse de substantia mundi philosophorum opiniones. Cap̃. V.

t Haleta ferũt primũ oium principiũ reꝝ aquã posuisse: ex ipsa cũcta esse ac in ipsam demũ deuenire arbitrat̃. Post eũ Anaximãdrũ Thaletis sodalẽ ipm infinitũ rerũ oium generatiõis atq̃ corruptiõis cãm dixisse. Nã ex ipso ait cœlos

segregatos cæterosq̃ mũdos numero ĩfinitos: corruptionẽ uero & generationẽ multo prius ex ĩfinitis arbitrat̃ sæculis in seipsis reuolutis. Hic cylindri formæ eẽ terrã asserit tãtæq̃ ꝓfunditatis ut ad latitudinẽ ꝓfunditas tertia pars inueniat̃ / ait p̃terea spmaticas uires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mũdi densas fuisse / ac aliqua ex flãmea pila aere hoc circũuoluta ut testa nucleus diruta & in quosdam circulos explicata solẽ ac stelas cõstituisse / ad hæc hoĩem primo ab aliis aĩalibus natũ / nã alia ĩnqt uidemus cito postea quã nata sũt ad ꝓpria pabula pse uenire / hoĩem uero diuturna egere lactatiõe. Quare nisi in primis initiis ab aliis natus aliorũ noĩe secutus fuisset / nunq̃ educari potuisset. Hæc Anaximãder. Anaximenes aũt principiũ rerũ aera opinat̃ quẽ genere ĩfinitũ / qualitatibus finitũ ait / cuius cõdẽsatiõe ac rarefactiõe cũcta gigni arbitrat̃ / motũ uero ab æterno eẽ dicit / terrã ex aere cõstipato primũ oĩum factam latã magis / iccirco nõ absq̃ rõne sup aerẽ cõtineri: Solẽ uero ac lunã cæterasq̃ stellas a terra ortũ habere. Itaq̃ solẽ terrã eẽ ait uelocitate motus caliditatẽ assecutũ. Xenophanes colophonius nouum quoddã iter p̃ter p̃dictos sibi fabricatus nec generationẽ rerũ nec corruptionẽ ullã eẽ cõtẽdit / esse nãq̃ simile qcquid ẽ: Nã si aliquid ĩnqt gignerec̃ id nõ fuisse antea necesse ẽ / quod aũt nõ est id gigni nõ posse. Nã neque nõ ens facere aliqd / neque a nõ ente fieri quicq̃ posse / asserit aũt sensus oẽs falsos eẽ: rõnẽ quoq̃ una cũ sensibus uidetur abiicere. Terrã uero cõtinue aquis delatã paulatim in maria lõgo tpe abituram censet: Solem atq̃ alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atq̃ amicus primũ Xenophanẽ / deinde oppositã quãdã uiã secutus est. Sempiternũ.n.atq̃ ĩmobile censet eẽ uniuersum qd ẽ ens secundũ ueritatẽ rerũ / solũ.n.eẽ simplex & ĩtrepidũ atq̃ ĩgemitũ. Generationẽ uero eorũ esse q̃ falsa æstimatiõe uident̃ eẽ cum nõ sint. Nã sensus se mouẽdos a ueritate putat: affirmat.n.siquid ẽ p̃ter ens id esse nõ ens. Nõ ens aũt nõ esse in rebus / & sic ens ĩgenitũ sibi relinquit̃. Terrã uero densioris aeris defluxu factã arbitrat̃. Democritus Abderita ĩfinitũ dixit eẽ uniuersum qm̃ a nullo creatũ ĩmutabile ẽt eẽ. Eorum uero quæ nũc gignunt̃ nullũ habere principiũ sed ex ĩfinito tpe cũcta simpliciter quæ sũt / quæ fuerũt / quæq̃ futura sũt necessitate p̃destinata fuisse. Solis ac Lunæ generationẽ ꝓpriã: separatãq̃ ab aliis esse dicit: naturãq̃ ipsorũ nec calidã nec splẽdidã fuisse / sed cõtra generatiõis suæ naturæ similẽ. Sed postea cũ maior orbis solaris factus eẽt ignẽ in ipso fuisse intrusum. Epicureus Neoclis Atheniẽsis filius maiestati deorũ detrahere conat̃ / nec aliquid ex nõ ente fieri asserit / ac sp uniuersũ sic se habuisse neq̃ aliqd noui fieri p̃ter id qd tpe ĩfinito iã factũ ẽ / corpusq̃ esse uniuersum nõ solũ ĩmutabile / uerũẽt ĩfinitũ / finẽ bonorũ uoluptatẽ statuit. Aristippus Cyrenaicus uoluptatẽ bonorũ dolorẽ malorũ finẽ cõstituit. Cæteras sciẽtias excludit illud solũ esse utile putãs / ut quæras siqd domi mali aut boni tibi cõtingit. Empedocles Agrigẽtinus elemẽta quattuor ponit. Ignẽ / Aquã / Aera / terrã / quorũ cãm amicitiã & litẽ ac a prima elemẽtorũ cõplexiõe segregatũ aera circũfusum fuisse cõtendit / post quẽ ignẽ erupisse / cũq̃ aliũ locũ nõ repiret sursum a frigore aeris repulsum / circa terrã aũt duos circũferri dimidiatos orbes / alterũ ex igne totũ / alterũ ex aere maxĩe ac ex igne admodũ exiguo & illũ diẽ / hunc noctẽ eẽ putat / initiũ uero noctis a die pp ĩpetũ ignis / solẽ natura nõ eẽ ignẽ: sed ignis repcussiõnẽ ei similẽ quã ab aquis fieri cernimus: lunã ex relicto ab igne aere cõgelato sicut grãdo cõgelat̃ p se factã lucẽ a sole recipe / mẽtẽ non in capite nec in pectore sed in sãguine disseminatã eẽ / ac illis partibus hoĩes magis sẽtire quibus plus mẽtis inest. Metrodorus Chius sempiternũ eẽ uniuersum ait / nã si factũ eẽt a nõ ente. Infinitũ ẽt qm̃ sempiternũ: cũ nõ habeat principiũ unde ĩcipiat nec exitũ quo terminet̃. Immobile quoq̃ asserit: qm̃ moueri nõ possit qd trãseat: trãsire aũt necesse est

aut in plenũ aut in uacuũ quoꝝ alteꝝ nõ ẽ:in alteꝝ trãſitus fieri nõ põt. Ex æthere aũt fieri nubes denſatiõe/inde aquã quæ ad ſolẽ decurrẽs extinguit ipm/qui rarefactus rurſum accendit/ſolẽ ſiccitate conſtipatũ ex aqua ſplẽdidã ſtellas efficere.Diẽ ẽt ac noctẽ inde fieri quod ſol extinguat atq; incendatur.Eclipſim quoq; extinctiõe fieri.Diogene Apolloniata elementũ aera ponit/oĩa moueri dicit/mundos infinitos aſſerit quod factos eſſe arbitrat uniuerſi motu quod huc atq; illuc latum ac alibi rarefactũ/alibi cõſtipatũ/ubi forte cõſtipatũ fuit ibi globũ factũ & mundũ/in quo que leuiora ſunt ſupiora petierunt.Hæc Plutarchus/quæ oĩa Socrates quoq; uir ille illuſtris furoris atq; inſaniæ plena putat.ſi quidẽ fide dignus Xenophon teſtis eſt/qui ſic de ipſo in libro de Socratis memorabilibus dictis ſcripſit.Nemo aũt unq̃ Socratẽ impiũ quiddã & irreligioſum aut facere uidit/aut dicere audiuit.Nõ.n.de natura rerum neq; de altioribus ſublimioribuſq; rebus ut plurimi faciunt diſputabat/nec conſiderare unq̃ uoluit quonã modo quaq; neceſſitatis ſerie hæc moles q̃ mundũ Sophiſte appellant/aut ſingula celeſtium corpa facta ſunt/ſed eos qui aſſidua cura atq; ſtudio hæc tractant ſtolidos uanoſq; hoĩes eſſe oſtendebat.Et paulũ poſt hæc.Valde autẽ mirabat qđ nõ potuerũt intelligere nõ poſſe hoĩes hæc adinuenire/cuius nõ paruũ ſignũ eſt quod qui maxime harũ rerũ ſciẽtiã profitent quiq; cæteris ſapiẽtiores uidẽtur nõ eadẽ ſed pugnãtia dicũt adinuicẽ.Sed hæc quidẽ Socrates(ut xenophon teſtat)quibus cõſona in libro de aĩa ipſi Socrati orationẽ attribuẽs plato conſcripſit.Nã ego inqt o Cebes cũ iunior eſſem quã mirabili exarſi cupiditate eius ſapiẽtiæ quã naturalẽ ſapientiã appellãt. Præclarũ.n.mihi uidebat cauſas reꝝ ſcire/cur ſingula quoq; mõ gignãtur atq; corrũpant/& cur ſint atq; pmaneãt/ac ſæpenumero me ipſum hunc & illuc uerſabã talia diligẽter cõſiderãs. Num poſtea quã frigidũ & calidũ ad putredinẽ quãdã(ut quidã aiũt)puenerint/tunc aĩalia cõcreant?Et utrũ ſanguis eſt quo audiẽdi/uidẽdi/olfaciẽdiq; ſenſus nobis pſtantur/quibus quidẽ ſenſib9 memoria cõflat atq; opinio/ex memoria porro atq; opiniõe cũ trãquilitatẽ in his accæperint originẽ ſciẽtiæ pſilire/rurſuſq; hoꝝ ipſorũ corruptiones excogitãdo ſic ad hãc cõſiderationẽ nihil ipſi ineptior iuſſus ſum ut nihil ſupra:cuius rei ſignũ tibi ſufficiẽs afferã/nã ex hac cõſideratione uel ipſa quæ prius planã ſciebã ut tã mihi quã cæteris uidebar dedidici/ſic tarditor uel cæcus oĩno factus ſum.Hæc ſocietas dicit apud oẽs græcos clariſſimus.Quare ſi huic tãto tãq; pſtantiſſimo philoſopho amẽtia uiſa eſt dictoꝝ de natura uirorũ doctrina/iure nos quoq; impietatẽ illorũ oĩum recuſamus:pſertim cũ errores de multitudine deoꝝ ſui ab his quæ de natura dixerit non ſint alieni/quod loco ſuo oſtẽdemus ubi docebimus Anaxagorã primũ græcorum intellectũ rebus inſtituiſſe.Nunc uero ad Diodoꝝ trãſeamus/ac ipſum de pria hominum theologia ſcribentem audiamus.

¶Diodori uerba qui priſci homines Solem & Lunam colebãt/& quod nec Idola nec dæmones nouerant. Cap. VI.

Egyptios ferunt primos oĩum oculos cũ in cælũ ſuſtuliſſent motũ/ordinem
a & quãtitates cæleſtiũ corpoꝝ admiratos Solẽ & Lunã deos putaſſe/ac Solem quidẽ Oſirim Lunã Iſim nuncupaſſe a proprietate quadã inditis ſibi nominibus:Nã ſiquis ad latinã linguã uerba trãſferat multioculus Oſiris dici pt;neq; id ab re radios.n.ſuos quaſi multos rebus imittit oculos quibus oĩa pſpici/ut ẽt poeta dicit.Sol qui terraꝝ flammis opera oĩa luſtras/q̃uis nõnulli græcoꝝ poetæ Dionyſium eſſe oſirim confingãt.Syrium quoq; ipſũ tanq̃ nomẽ de noĩe ductũ ſit appellatũ exiſtimant/hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus ignioculum radiis Dionyſiũ nũcupat/ & orpheus ſplẽdoris auctorẽ Dionyſiũ.Iſim uero latine priſcã dicer poſſumus; Lunæ

hoc noīe indito/quoniā sempiterna priscaq; sit/cui cornua depingūt/uel quia cum Ali
noides sit cornuta uideat̄/uel qđ bos ei apud ægyptios sit dedicata/quibus(ut porphy
rius asserit in libro quē aduersus edētes carnes cōscripsit)nō sanguinē aut nidorē offe
rebāt/sed fruges terræ/quas etiā ipsas quasi deos adorabant. Miseratione uero/lachry-
mas atq; fletū germinibus terræ deflorescētibus offerebāt: Similiter primæ aīalium ex
terra generatiōi/ei etiā quæ ex cōuentu sexū est: morti quoq; animaliū eodē modo/qđ
adorationis genus exanimi ꝓfectū ignauia infirmitati eorū erat accōmodat̄. Sacra igi
tur regiōe assulo habitata ibi primū ab hoībus sacra cælestibus oblata sunt/nō myrræ
nō cassiæ/aut croci primitiæ(ne hæc longe postea fuerūt inuēta)sed herbā uiridē qua
si productiuarū terre uiriū primitias manibus offerentes diis offerebāt/arbores.n.an-
tea q̄ aīalia terra ꝓduxit herbas aūt multo priusq̄ arbores. Ex uerbis ergo itegras q̄sdā
sumētes cū foliis/radicibus/ac fructu ptes simul concremebāt/& hac exhalatiōe ac fu-
mo cælestibus litabāt/ignē quoq; inextinctū in tēplis seruabāt tanq̄ cælestibus simili-
mū. Ab hac aūt exhalatiōe quā græci thymiasin dicūt/thysia quoq; quā sacrificiū latie
appellamus apud græcos antiquit9 dicta est/nūc uero nō recte capimus thysiā illam
cultū appellātes qui sanguine celebrat̄/& post pauca multo aūt postea iniquitate ho-
minū fœdissimus sanguis atq; hostiarꝫ mos itroductus est crudelitatis plenus occisis
aīalibus & eorꝫ sanguine aris deorꝫ imbutis. Hæc Porphyrius. Plato aūt in Cratillo sic
scribit ad uerbū. Vident̄ mihi primi græcorꝫ eos solūmodo deos putasse quos ēt nunc
multi ex Barbaris colūt/solē uidelicet atq; lunā: Tellurē: Stellas/ac Cælū. Nam cū ipsa
cernerēt thein sp. hoc est currere atq; reuolui/ab hac ipsius thein natura.i.deos appella
runt. Hæc Plato. Verū quod Primi atq; antiquissimi hoīum nec tēplorū molibus/nec
simulachrorꝫ dedicatiōibus operā dabāt/quippe qui neq; pingere/neq; fingere/aut cæ
lare/sed nec ædificare: adhuc/adhuc sciebāt unusquisq; facile cogitatiōe p se ipsum asse
qui potest. Quod ēt nulla deorꝫ atq; heroū Iouis Saturni: Neptuni: Appolinis Miner
uæ: Iunonis: Dionysii. Hærculis mētio apud illos er[illegible] nec aliorꝫ quorꝫ noīa modo
Cræcorū ac Barbarorū aures multitudine obtundūt.[illegible] nec dæmon quis
piā ꝓbus aut improbus admiratiōe habeat̄: sed sola cælestia ut dii [illegible] uictimarꝫ cædi-
bus/sed herbarū fumis colebant̄/nō argumētis nostris sed suis testibus partim ex iam
dictis/ptim ex his que dicent̄ facile cōprobat̄/qđ & sacræ scripturæ inuiolabili patet
auctoritate quæ a cæteris hoībus cælestia corpora dicit deorꝫ noīe adorata fuisse/solis
uero hebræis unius ac ueri dei & creatoris oīum fidē/cultū/& pietatē attribuit quibus
oībus apertissime liquet nō fuisse apud priscos uel græcos uel Barbaros simulachrorꝫ
dedicatiōes aut deorū dearūue genealogiā/aut dæmonū ac spirituū inuocatiōes/aut
turpē heroum theologiā. Sed ad hæc oīa quoq; ipsa deorꝫ tā mariū quā fœminarū po
stea inuēta hæc oīa nihil istius nugatoriæ supstitiōisq; gentes oēs occupauit antiquissi-
mis tpibus fuisse ostēdunt. Quare nemo dubitare potest hoīum esse hos deos excogi
tationes & cōfictas mortaliū fabulas/imo uero improborū ac scelestor artificia quib9
cupiditates suas assequi possent/ut sacratissimus ēt sermo apud nos dicit. Initiū forni-
cationis Idolorꝫ inuentio/gentiliū igitur oīum error/quo deorꝫ multitudinē esse falso
crediderūt/a phœnicibus atq; ægyptiis incipiēs/& ab his cæteros hoīem ac ipsos quo
q; græcos aggressus multis seculis. Postea orbē inuadit/ut ipsorū phœnicū testat̄ hi-
storia quā Sachoniatho uir priscus quā uel ante Troiana tpa floruisse dicūt/phœni-
cum lingua exquisitissime cōscripsit/traduxit āt in græcū philo nō hebreus/sed Bibli9
quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eorꝫ quos aduersus nos libros euomit/
his uerbis decorauit. Narrat āt Iudæorꝫ historiā uerissime/qm̄ & locorꝫ & uirorū no-

mina ita ponit ut ipsi Sachoniatho Berutius/qui eorũ rerũ oĩum monumẽta ab hic ro mobalio dei leui asserit habuisse/quã quidẽ historiã Belbalo Berutiorũ inscripsit regi/ cui pp ueritatẽ historiæ quã gratissimus fertur fuisse. Is Sachõiatho phœnicũ ẽt histo- riã ꝑim a singulariũ urbiũ ãnalibus/ꝑim a libris sacris qui dedicari solebãt/solerti col legit ingenio/q̃ nõ multo post Moysem Semiramidos fuisse tẽporibus scriptũ est hũc uirũ philo Biblius in græcã linguã exactissima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatẽ ac antiquitatẽ Sachoniathonis historiæ testatur/in qua nõ creator oĩum/nec cælestia corpora/sed mortales uiri nec probi quos saltẽ propter uirtutẽ admirẽtur/sed cælesti nefandorũque morũ phœnicũ ægyptiorũq dii fuisse narrant. Isti uidelicet ipsi qui etiã nũc apud oẽs gẽtes quasi dii imortales honoribus colũtur diuinis. Sed tp̃s est iam illos ipsos audire Philo biblius in exordio stati totius negotii Sachoniathonis q̃d in nouẽ libros partitus est. Hæc de actore suo ad uerbũ dicit. Sachoniato uir peritissi- mus atq curiosissim⁹ fuit. Is cũ nihil oĩumq ab initio facta sũt memoratu digna igno- rasse uideat̃ diligẽtius tñ quã cætera ea quæ sciuit/quæ Taautus excogitauit/nõ.n.la- tebat ipsum quod primus oĩum mortaliũ Taautus litteras adinuenit/ & res memora biles ausus est æternitati cõmẽdare quẽ ægyptii Thoyth Alexandrenses Thoth: Græ ci Mercuriũ appellarũt. Paulo deĩde post hæc accusauit iuniores/quod ea quæ de diis fabulose dici uideant̃/uel allegorice ad naturã / uel tropologice ad mores student re- ducere nõ reducẽda/his uerbis. Iuniores sacrarũ rerũ interpreter res gestas ræpellẽtes fabulas/fabularũq allegorias excogitarũt/quas rebus naturalibus imponẽtes myste- ria cũ tãta obscuritate induxerũt/ut nemo facile ueritatẽ reꝝ possit ꝑspicere. uerũ prisci ac ꝑcipue phœnices atq ægyptii quos cæteri sunt imitati/si qui uitã aliqua re inuẽta ex coluerũt eos benefactores cõesq patronos putãtes quasi deos adorabãt /quibus statu as ac simulachra/tẽpla quoq statuẽtes naturaliũ ẽt daꝛoꝝ noĩa imponebãt: Naturales ãt deos Solẽ ac Lunã cæteras tã erraticas stellas & elemẽta una cũ istis putabãt. Ita de os alios mortales alios imortales dicebãt. His sic expositis phœnicũ deinceps theolo- giã secundum Sachoniathonem Biblius philo sic ad uerbum exponit.

¶ De Phœnicum theologia. Cap. VII.

P Hœnicũ theologia principiũ rerũ oĩum tenebrosum ac spiritalẽ aerẽ eẽ affir mat/aut aeris tenebrosi spiritũ/& ꝑterea chaos turbidũ oi luce priuatũ /hæc infinita esse atq interminata. Verũ q̃ñ spiritus sua principia cõcupiuit facta ẽ cõplexio atq cõnexus qui Cupido appellat̃/quiq creatõis rerũ oĩum principiũ est/spi ritus autem suum non nouit creationem / sed ex eius connexu factum est moth/quod limũ dicere latine possumus/alii aquosæ mixturæ putredinẽ ex qua semina creaturarũ oĩum & generatio ꝓdit/ac in primis aĩalia sensu arcentia ex q̃bus facta sunt aĩalia intel lectualia quæ nũcupant̃ thophasunin ideſt cæli cõspectores in figurã oui cõfirmata. Moth autẽ effulsit Sol & Luna/stellæ ac astra magna huius mũdi origo apud eos cre- ditur/qua deorũ apte religio cõtemnit̃/sed uideamus q̃uo cætera mirabilis illa theolo gia cõstituit. Aere igit̃ inquit & mari igneũ uenti emittẽtes splẽdorẽ simul cũ terra ac nubes facti/& maxime de cælo effusiones: Segregatis itaq cũctis atq a suo loco solis calore depulsis rursus i aere corruẽtia suo cõflictu tonitrua & fulgura effecerunt/quo sonitu animalia ex limo quasi ex somno ꝓsiluerũt eruperũtq tã ex terra quam ex mari mas & fœmina his addit. Hæc in libris Taauti de origine mũdi cõscripta reperim⁹/q̃ ille ingenio ac cura inuenit nosq illuminauit/deinde uentorũ nominibus ordineq an- te oculos posito post pauca infert. Hi primũ terræ fœtus q̃bus & ipsi & qui ante ipsos fuerũt & post eos uitã trahebant deos putantes adorabant & infusiones ac fumigatio

nes eis faciebant/qui adorationis modus ſuæ infirmitati ac ignauiæ animi cõgruebat.
Poſt hæc ait ex uẽto Colpia nuncupato & muliere Baau quod noctẽ ſignificare inter-
pretatur natos fuiſſe ſæculũ ac primogenitũ uiros mortales/ita nominatus/& a ſæculo
primũ ex arboribus alimẽta hominibus eẽ repta/ ex his uero natos genus ac generatõ
nẽ dictos phœnicẽ habitaſſe/æſtu autẽ facto palmas ad ſolẽ ſuſtuliſſe quẽ deum puta
bant Belſamẽ uocãte/ideſt cæli dominũ/quẽ græci Iouẽ uocãt.Incuſat deinde græcos
quaſi erroribus ductos his uerbis.Nõ.n.temere multis hæc noibus diſtincta ſunt/ſed
ſecundũ ſuſceptas res noia indita fuerũt/quæ genus græcoꝝ ignorãs longe aliter intel
lexit ambiguitate interpretatiõis cõfuſum:Addit deinde a genere ſæculi & Protogoni
mortales filios procreatos quoꝝ noia lux/flãma ignis/ex cõſtrictiõe lignoꝝ ignẽ repe
riſſe ac uſum eius docuiſſe/a quibus uaſto corpore natos filios aſſerit quoꝝ noia mon
tibus ubi habitarũt ipoſita Caſſio ſcilicet libano atq; impudico/hi quibuſcũq; obuiam
fierẽt cõmiſcebant̃/tabernacula excogitata refert ab iſtis ex cãnis/foliis/ atq; papyro/
factioſe quoq; aduerſus fratrẽ V ſonẽ eos uixiſſe q corporibus tegmina primus ex pel
libus ferinis cõfecit/magna uero imbriũ ꝑcipitata flantibus uẽtis atq; coruſcãtibus un
diq; fulguribus ſyluas apud Tirũ concrematas. Hũc V ſonem arboribus amputatis
ambuſtiſq; primũ cũ his mare ingredi auſum fuiſſe/ſimulachraq; duo igni ac uẽto ere
xiſſe que adorabat ſanguine feraꝝ perfundẽs/his oibus cũ naturæ cõceſſiſſent uirgas
ac ſtatuas a poſteris cõſecratas annuaſq; cælebritates ſtatuas.Longe ãt poſt genus al-
ti cæloꝝ ueneratorẽ & piſcatorẽ natos/piſcationẽ & uenationẽ inueniſſe/ex his natos
duos alios qui ferrũ ferriq; uſum inuenerũt/quoꝝ alterũ Chuſora uocatũ cãtibus ma-
gicis & huiuſmodi uerbis plurimũ ualuiſſe/hi domibus porticus addiderũt & circui-
tus & cameras/ex his piſcatores & uenatores & qui Titanes appellanẽ fuiſſe/ex his ẽt
Amynũ atq; Magũ q greges fecerũt & magalia conſtruxerũt.Ex his ẽt Miſora & Se
lech ideſt uita tenuẽ atq; iuſtũ/iſti ſalẽ uſumq; eius inuenerũt/a Miſore Taautum fuiſ
ſe natũ qui primus elemẽta litteraꝝ cõſcripſit quẽ ægyptii Thoor:Alexandrẽſes Tho
oth:Græci Mercuriũ uocãt.Aſedech Dioſcuros natos/ aut Gabiros/aut Cirbãtes/aut
Samotrachas qui primi naues cõſtruxerũt/quoꝝ nati herbaꝝ uires & cãtus ad medi-
cinã iuenerũt.Ea tẽpeſtate natũ Eliũ qui altiſſimus fuit cognominatus & mulierẽ Be-
ruth uocitatã/hos in Biblo habitaſſe/hi genuerũt Terrenũ aut idigenã/cui Cælus po-
ſtea cognomẽ fuit/a cuiꝰ noie mira uarietate formoſiſſimi ſupremũ corpus cælũ fuiſſe
appellatũ/huic ab eiſdẽ tpibus nata ſoror terra appellata cui ẽt ꝓpter formam terrã co
gnominis facta/hi patri altiſſimo a beſtiis dilaniato ſacra & cærimonias ut deo iſtitue-
rũt.Ita patris regnũ Cælus poſſidẽs terrã ſororẽ in mřimoniũ duxit quæ ſibi quattuor
filios pepit illũ quẽ & Saturnũ dicũt:Bætilũ/Dogma q & frumẽtarius appellat̃/ac po
ſtremo Adãta/habuit ẽt alios liberos Cælus ex multis ſibi uxoribꝰ natos/quã rẽ adeo
ægre tulit ut Cæli diuortio uti uoluerit.Cælus tñ ab ea abſtinẽs quodcũq; uolebat ui ei
appropinquabat/& idignatiõe incẽſus filios ab ea ſibi ꝓcreatos neci tradere conabat̃:
qua ex re coacta terra ſocios ſibi ac adiutores ad defendẽdos natos cõciuit.Interea Sa-
turnus cũ in uirũ euaſiſſet Mercurii maximi:q eius ſcriba fuit auxilio uſus ad defenſio-
nẽ matris patrẽ ulciſcit̃:Saturni deinde liberi fuerũt Proſerpina & Minerua/quoꝝ pri
ma uirgo obiit Mineruæ aũt atq; Mercurii nouis artibus haſtã & falcẽ ferreas Satur-
nus fabricatus eſt.Demũ Mercurius artibus magicis Saturnios milites inſtruxit/ com
miſſum aduerſus cælũ ꝓ terra ꝑliũ/fuſis fugatiſq; copiis regnũ.Ea in pugna inter alios
quædã Cæli cõiunx ei admodũ dilecta capta fuiſſe fert̃/quã Euagoni Saturnꝰ in mřĩ-
moniũ dedit/apud quẽ partu leuauit uentrem/& uocauit q; peperit Demaroũ / his ita

gæſtis ædes ſuas mœnibus Saturnus cinxit urbḗq; cōdidit primā́ Biblū́ a phœnicibus noīatam: Atlāti uero fratri ſuſpecto Mercurii cōſilio in ꝓfundo depulſo foueā aggeris ſupiniecit/his corpibus Dioſcurorum: poſteri nauigia fabricati nāuigabāt tēpeſtatibuſq; ad Caſſiū montē eiectī tēplū ibi cōdiderūt. Deīde nō lōgo trāſacto tpe Cælus exulans filiā ſuā Aſcartem forma & uirginitate florētē cum duabus ſororibus Rhæa & Dione quaſi ſuſpectas ad īterficiendū dolo Saturnū emiſit/ſed uariis modis allectas Saturn9 matrimonio ſibi ſorores cōiunxit Ea re cognita Cælus fato pulchritudine aliiſq; ſotiis auctus in Saturnū inſurgit/quas uidelicet fatū & pulchritudinē ſimiliter allectas ad ſe Saturnus attraxit/recæpit aūt ab Aſcarte Saturnus nō paucos filios quorum iunior continuo ſimul atq; in lucē editus fuit in deos abiit: Clari uero fuerūt Amor atq; Cupido/ Dago aūt frumēta īuenit atq; aratrū/ac ideo Iupiter aratrius nūcupatus ē: Selech autē .i. iuſto una titanidū nupta Aeſculapiū enixa ē ꝑterea Saturno interea tres filii nati Saturnus pri cognominis: Iupiter Belus/& Apollo/tūc ēt nati ſūt pōtus Typho / Nere9 Pōti pater/a pōto Neptunus ꝓcreatus & Sido/cuius ab ore ſonora ſuauiſſimaq; uox ꝓfluebat/hæc prima hymnos carminib9 cōpoſuit/a Demaraoōte Melchratus qui & Hercules uocat natus/tūc Cælus Demaraoonte ſibi ſocio atq; amico Pōto bellū īfert ſed uictus a Pōto Demaroon uouit ꝓ fuga uotūq; pſoluit. Poſt triginta duos autē annos regni ſui Saturnus inſidiis Cælū prēm ꝓpe fontes fluētaq; i ualle qdā īſidiis locatis cæpit & uirilia mēbra abraſit/unde ſacer ſanguis īnfōtes fluētaq; ſtillauit /qui locus ad hæc uſq; tpa mōſtrat: Hæc ſunt Saturni geſta/hæc a gētib9 ꝓdicata tpa/hæc aurea illa Saturnia regna/hæc beatificata illa priſcorum fœlicitas. Sed redeamus ad nobilem iſtum theologū uideamuſq; qd poſtea factū dicit. Aſcarte aūt īquit maxima ſūmaq;/ac Iupiter & Demaroon/& Adolus deorum princeps Saturni iuſſu regnū gubernabāt: Impoſuit aūt Aſcarte capiti ſuo regali īſigne tauri caput/cūq; orbē terrarum circūiret repperit forte æropetē quē in Tyriā ſacratā īſulā adductū cōſecrauit: Saturno aūt quatuor oculos īſigne regale cōpoſuit quorum duos in anteriorib9 duos in poſteriorib9 partib9 corporis collocauit/qui uiciſſim cōtracti qeſcebāt: Allas quoq; in humeris quattuor fixis duas ptēſas quaſi uolaret/duas remiſſas quaſi ſtaret/ſignificabat aūt ipm dormiētē uidere & uigilantē dormire ſimiliter quoq; Pallas quieſcētē uolare & uolantē quieſcere: Cæteris ēt deis duas fecit allas in humeris quaſi Saturno cōuolarent. Ipſi ꝑterea Saturno duas in capite allas locauit/unā ꝓpter principatū mētis/alterā pp ſenſum: Cū uero Saturnus auſtri regiōes peragraſſet/uniuerſam ægyptū deo Taauto largit / ipm ibi regē cōſtituit hæc oia a ſeptem dicit Sedech filiis cabiis appellatis & ab octauo ipſorum fratre Aeſculapio/uti eis Taautus deus ꝑcepit cōſcripta fuiſſe quæ Thaionis filius oium primus apud phœnices deorum interpres allegorice ad naturā accōmodauit /tradiditq; poſteris quaſi orgia quædā atq; myſteria/Taautus aūt quē ægyptii Thoth appellant ſapientia phœnicū præſtans primus religionē deorum ab ignorātia uulgari in dignitatē doctrinæ reduxit/quē poſt multa tpa deus Surmobolus ac Thurro quæ dicta ē Chyſartis ſecuti abditā Taauti theologiā & allegoriis obtruſam in lucē ꝓtraxerūt/& poſt aliqua dicit morē priſcis in magnis calamitatibus atq; ꝑiculis/fuiſſe ut ciuitatis aut gentis princeps dilectiſſimū ex filii ulciſcēti dæmoni quaſi redēptionis præmiū traderet /& ſic traditū myſtice iugularet. Cū itaq; Saturnus rex regiōis quā phœnices Iſraelē uocant/ qui poſtea quā hoiem exiuit ad Saturni ſtellā adductus ē/ab Anobreth nympha unicū haberet atq; chariſſimū filiū Ieud a re ipſa dictū/ſic.n. ēt nunc phœnices unicū filiū appellāt/quia maximo atq; ꝑiculoſiſſimo bello ciuitas ꝓmebat /regio indutum ornatu ſup cōſtructā ad hæc ꝑparatāq; aram īmolauit. Hic iſte philo Biblius uide quæ a Sa-

choniatonis traducta elemētis de serpētibus ac feris uenenosis dicit/quæ usum ad uitā nullū/pestē uero & interitū uenenoso morsu hoībus īferūt. Scribit igit̄ ad uerbum sic Draconū naturā atq; serpentū ipse Taautus diuinā putauit/& post ipsum ēt phœnices atq; ægyptii spūalissimū eni aīal oīum est & igneū: Nā spiritu absq; manuūt aut pedum & oīno alicuius organi exterioris argumēto ut cætera uidemus aīalia ferri eximiā celeritatē assequit̄ uariasq; figuras & formas gradiēs īuoluto reuolutoq; ad quā uult celeritatē gressu facillime pstat. Lōgeuū ēt ē nec solū senectā cū pelle deponēs reiuuenescit / sed crescit ēt adolescentia reductū/cūq; determinatos adipleuerit terminos in seipsum reuolutū rursum reuirescit q̄uis sp minus/ita nisi pcussum itereat uix naturali nece cōficit̄/sed phœnices dæmone fœlicē ægyptii uero eneth appellarūt/cui accipitris caput apponunt ,ppter actiuitatē accipitris singularē Iccirco Epies quē sūmū deoꝶ interpretem ægyptii putarūt sacraꝶ litteraꝶ scriba/cuius libros Arius in græcā linguam traduxit allegorice hoc tradēs ad uerbū ait. Diuinissimū aīal serpēs & accipitris habēs caput ualde iocundū ē/id si palpebras erigebat luce primogenitā oēm suā regionē replebat / cū uero clausos retinebat oculos tenebræ fūdebanť/hinc significare uoluit Epies igneam eē naturā eius a phœnicibus pherecides quoq; principia pdoctus diuinitus de deo quē ophonea græce uocauit latinæ serpentē dicere possumus & de offionidibus mirū in modū disseruit/de quibus alio loco dicemus: V eꝶ ægyptii uniuersū depingētes mūdū ac ipsa inducti sentētia iter circulū aereū igneūq; in supficiæ circūfusum serpētis accipitri formis figurā extēdunt ut theta græcæ litteræ figura cōsimilis magnitudinē mūdi ac formā p circulū significātes/per serpentē uero qui in circuli medio positus est bonum dæmona conseruatorē oīum cuius uirtute mundus cōtineatur ostendentes. Sed Zoroastres quoq; mag9 in libro sacro in quo res psicas collegit hæc ad uerbū scribit. Deus caput accipitris habet: is incorruptibilium primus est sempiternus/ingenitus expers partium/sibiipsi simillimus/bonoꝶ oīum auriga/munera non expectans/optim9 prudentissimus/pater iuris sine doctrina iustitiam perdoctus/natura perfectus/sapiēs sacræ naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpentibus ut cæteris diis immolant deos maximos ac principes totius arbitrantes.

❡Eusebii Pamphili Liber Secundus.

Ed phœnicū theologiā iam p auctores suos exposuimus quam oīno ut pestiferā fugiendā/& sanitatē tantæ insaniæ quærēdam salutare pdicat euāgeliū/quod aūt nō fabulæ dictæ sunt aut poetaꝶ figmēta altius quiddā quasi nucleū contegētia sed sapientū priscorum & theologorum ut gētes dicerent uera certa quæ testimonia cūctis antiquiora poetis ide patet ꝙ usq; ad nostrā memoriā in phœnicia isti ipsi dii sic appellati/sic nati/sic educati/ut dicti theologi tradiderunt dicunť. Q uare nihil agūt cū ad naturalia quædā turpitudinem occultātes refugiūt cū res se ipsæ cærimoniæq; deoꝶ una claraq; uoce phœnicum oīum ipsos redarguunť? Sed de phœnicū theologia satis. Nunc ad ægyptiā trāseam9 ut etiam hinc uideamus recte ne an cōtra gentiliū nugas contēpsimus & salutarē euangelii doctrinam secuti sumus/quā maxime nūc neglectis suis sanctissime colit ægyptiis Vniuersam aūt ægyptioꝶ historiā & theologiā ipsoꝶ seorsum in libro quē sacrum inscripsit Manetus quidā ægyptius lingua exquisitissime in mediū edidit: Sed Diodorus ēt Siculus uir clarus oēm ut diximus historiā gētiū diligēter breuiter ac ordinate con

gregatā cōſcribēs ab ægyptioꝝ theologia totius negocii fecit initiū a quo potius quaſi ab illuſtriore notioraꝙ græcis q̄ ab ægyptio Maneto/hæc ad uerbū ſcribēda duxim9:

De ægyptiorum theologia. Cap.I.

Aſerūt igit̄ ægyptii in reꝝ oīum originē hoīes primū in ægypto primū hoīes ꝓductos partim ꝓpter cæli tēperātiam/partim ēt ꝓpter nilū & naſci & educari potuiſſe.Nā nec hibernis frigoribus nec æſtiui ſolis ardoribus regionē premi & ſolū irrigatiōe nili ſic eē fœcundū ut alimētoꝝ in uſu hoīum nulla terra feratior ſit.Deos uero mortales hoīes fuiſſe/ſed uirtute ac beneficiis uitā cōem excoluerunt immortalitatē cōſecutos/quoꝝ nōnulli reges fuere noīaꝙ habuere alii noua quædā alii a cæleſtib9 trāſlata eē quæ maxīos deos Solē Saturnū Cybelē Iouē quē hoīem nōnulli nūcuparūt Iunonē Vulcanū Veſtā ac poſtremo Mercuriū:Solē aiunt primū omniū apud ægyptū regnaſſe:ſoli cæleſti cognominē quis nōnulli ſacerdotū Vulcanū contēdant primū igne inuēto regnū obtinuiſſe/deinde Saturnū q ſorore Cybele in uxorem ducta Oſirim & Iſim genuit/aut ut plurimi dicūt Iouē & Iunonē/hos uniuerſum orbē impio ſubiugaſſe ac qnꝙ deos ꝓcreaſſe aiunt Oſirim Iſim Typhona Apolinē ac Venerem Oſirim Dionyſiū/Iſim Cererē eē autumāt quos matrimonio cōiunctos quom regno ſucceſſiſſent plurimū generi hoīum cōtuliſſe.Ita tractu thebaico centū portarum urbē cōdidiſſe/quā alii Iouis urbē alii thebas appellāt.Erexiſſe aūt Oſirim Iouis ac Ceteris parētibus cæteriſꝙ diis aurea tēpla quoꝝ ſingulis certas cærimonias ſtatuit & ſacerdotes q eaꝝ curā haberēt cōſecrauit.Ab hoc uitē inuētā & diuerſis honorib9 hoīes diſtinctos ut alii colerēt alii colerēt/muſicā adeo dilectā ut ſecū ſꝑ nō paruū muſicoꝝ duceret/qbus nouē uirgines quaꝝ Apollo dux erat/& aliis doctrinis & canēdi arte nō mediocriter excelluiſſe:Quomꝙ oēs gētes ꝑp eius merita q̄ſi deum ſuſciperent ubiꝙ monumēta reliqſſe.In india multas urbes cōſtruxiſſe/phrygiā domuiſſe/ac ꝑ helleſpōti anguſtias in Europā traiectū.Macedona filiū macedoniæ regem cōſtituiſſe / ab hoc Apyn & Mneuin cōſecratos & apud ægyptios loco deoꝝ publice cultos/q̄ꝛi frumentoꝝ inuētoribus ad cōmittēda territoriis ſemina ꝓfuiſſent.Iſim iureiurādo nulli9 ſe p̄ter Oſiridis cōplexū petiturā decreuiſſe/quā ēt poſtq̄ hoīem exiuit īmortales honores cōſecutā uidemus.Oſiride uero inſidiis laniato alia qdem mēbra non mediocri labore ab Iſide inuēta diuinis honoribus ſepulta/pēnis uero in flumen nilū a Typhone proiectis cōſtituto dolo ſacra ac cærimonias maioris aliquāto cultus ſtatuas fuiſſe hinc græcos accæpiſſe & Dionyſii orgia & dies feſti cū honore hui9 mēbri fieret/cuius ſimulachrū in myſteriis ferētes phallū appellāt fingere aūt aiunt ac cōmentiri oēs qui apud thebas boetias ex Semele ac Ioue hunc demū natū exiſtimāt quod Orphea primū auſum fuiſſe.Illū ægyptū petiiſſe ac inde myſteria Oſiridis doctum in græciā retuliſſe. Et quoniā cadmeis amicus eēt genus dei magnis affectus honoribus ad ipſos nō inuitus trāſpoſuiſſe multitudinēꝙ alios ignorātia/nōnullos quia talē deū græcū potius q̄ ægyptiū dici uellēt/cultū & myſteria eius libenter ſuſcæpiſſe/at uero poetā Orpheū facile totā rē ea de cauſa ueriſimiliterꝙ finxiſſe/quoniā Cadmus ex thebis ægyptiis in boetiā ꝓfectus Semelē alioſꝙ liberos genuiſſet/quā ab ignoto preſſam ſeptimo menſe ſicut ēt de Oſiride phibent ægyptii pueꝝ pepeniſſe/hūc mortuū a Cadmo deauratū & quaſi deū igenti cultu & ſacrificiis decoratū fuiſſe parentē quoꝙ eius Iouem prædicaſſe ut Semeles ſtuprum leniretur/hinc apud græcos celebratā eſſe fabulā ꝙ Semele Cadmi Oſirim ex Ioue cōcœpiſſet in lucēꝙ edidiſſet/quā poetæ adeo amplificarunt atꝙ auxerunt ut iam reſonātibus theatris nemo græcoꝝ ſit qui hāc rē aliter geſtā credat /nec in hoc ſolum/ſed in aliis quoꝙ multis illuſtribus apud ægyptios uiris heroibus quoꝙ ac,

deis id esse a græcis factitatum. Herculē.n.ægyptium fuisse/cuius uirtute multas ma
gnasq; orbis terrarꝫ partes pdomitas hūc græcos ut suū diuinis honoribus colere q̄ su
us nō sit/sed magnis tpibus postea ad natū ex Alcumena Herculem iniuria res gestas
ægyptii Herculis traductas. Persa quoq; in ægypto natū in ipsius Isidis genus ab ægy
pto ad argiuos trāslatum/fictis deinde fabulis Io ipsam eē quæ in bonis fuit formā mu
tata/cuius honore factū ut ægyptii bouē adorēt/quis alii antiqssimis tpibus aialiū effi
gies ab ægyptiis ducibus atq; impatoribus galeis isculptas ferri solitas/ut prœlio dicāt
eāq; rē impii signū ipsis fuisse. Parta deinde uictoria ea aialia/quoꝝ imaginē uictoriosi
duces gestarūt/quasi offensionē belli ad hostes ipsi repulissent in deos relata fuisse. Nō
nulli usus utilitatisq; causa multa ex aialibus in deoꝝ numero apud ægyptios suscæpta
cōtendūt. Bouē.n.ipsam tam partu suo q̄ atādi opera cōducere / oues aūt & parere &
tegmētoꝝ materiā præbere & lacte ac caseo alere. Canē uero una cū hoibus uenari &
ad custodiēdos hoies natū esse. Quapp deum qui apud eos Anubis appellat̃ caniuū
habere caput/ea.n.re ostendit̃ custodē ipsum Osiridos fuisse tā bæluas qui iportune
obuiā factos coercentē/felē uero qm̄ ad scuta faciēda cōducat/ichuemona quoniā oua
crocodilloꝝ cōterat & luto cōuolutus cū os aperiāt/ita in uētres eoꝝ insilire soleat / ut
exesis intestinis eos interimat. Ex auibus ibidē quidē utilē dicunt ad serpētū locustarū/
erucaꝝ interitū Accipitrē uero ad scorpiones atq; cerastas necādos/& alia huiusmodi
uenenosa aialia/quē ēt nō nihil cōferre arbitrant̃/Aquilā uero quia regia sit colunt/hir
cum in diuinis ea rōne dicunt suscæptum/qua priapum apud græcos pp genitalia mē
bra cū illud aial ad cōiunctionē sexuum maxime oium deferat̃. Membra uero genita
lia apud eos honorari qm̄ p ea instrumēta species aialum conseruant̃/quæ tñ nō apud
ægyptios solū/ueꝝ ēt apud plerasq; alias gētes/qm̄ quæ ad generationē aialium neces
saria sūt apprime colunt̃. Qua pp ēt antistites quia patribus secundū ægyptios succes
sione sacerdoriū accæperūt huius dei mysteriis nunciant̃. Ad hæc pæanas ēt atq; saty
ros aiunt huius rei cā cunctis hoibus esse uenerabiles/cuius signū ē / quia simulachra
eoꝝ in tēplis mēbris i morē hircoꝝ/quod aial tradit̃ prōptū sp esse ad cōiunctionē ten
tigine affectis statuunt̃. Soceros aūt tauros Apin scilicet atq; Mneuin diuinis coli ho
noribus tū pp agriculturā/tum quia frugū inuētio ad deos refert̃. Lupos quoniā cani
bus simillimi sunt/& quoniā Iside una cū Oro filio certamen aduersus Typhonē susce
ptura Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxiliū ferentē aduenisse/eisq; in specie lu
pi apperuisse. Nōnulli aūt dicūt lupis aduersum ægyptū irruentes æthiopes distractos
fuisse unde regionē lupariā appellatā. Crocodillū illis honori eē aiunt/quoniā eius ter
rore ab arabia latrones in ægyptū nare nequeāt. Præterea quēdā de priscis regibus suo
rū rabiē canū fugientē ad paludē cōfugisse/qui præter opinionē hoium a crocodillo su
scæptus in alteram ripam traiectus fuerit. Sed culturæ aialium alias alii causas afferunt.
Multitudinē.n.aiunt crebro in reges magno insurgēte cōsensu diuersoꝝ aialium cultū
diuersis ciuitatibus a quodā rege statutū fuisse/ut dum singuli religionē reuerent̃ suā
& cæteroꝝ contemnant non possent uniuersi in unum ægyptii conspirare. Hæc aialia
linteamina post mortē plangētes & pectora cū gemitu cædētes in sacris sepeliunt locu
lis quoꝝ si quod sponte aliquis iterfecerit mortis mulctat̃ supplicio: Felem aūt aut ibi
dē siue sponte siue inuitus quisq̄ necauerit morte punitur. Præterea in quacunq; domo
canis mortuus fuerit oēs qui eā habitant uniuerso corpore raso magno luctu afficiun
tur nec uino aut trítico cæterisq; ad uictū necessariis quæ in ea domo recondita fuerūt
uti amplius licet. Alunt autem Apin quidem memphide: Mneuin in eliupoli Hircum i
medente. Crocodillum in palude: Miridos reliquasq; feras in locis atris similā aut pultē

lacte coct tam afferentes & bellaria melle commixta & anſerinas carnes tam elixas q̃ to
ſtas. Cum maſculis aũt animalibus fœminei quoque ſexus ſumma ſpecie ſimul nutriũt
quæ pellices appellant. Cum uero Apis mortuus fuerit magnificeq; ſepultus quoſq; ſi
milem inueniant in perpetuo luctu quem ſimul ac inuenerunt ad urbem nili ſtatim ad
ducunt/qñ ſolum mulieribus uidere ipſum licet/obuiam nãq; factæ ſublatis ueſtibus
genitales partes ei oſtendunt/nec unq̃ poſtea hunc deum mulieribus aſpicere licet / in
quem aſſerunt animam Oſiridos poſt mortem traductam fuiſſe. Hæc illa eſt ægyptio
rum turpis impietas potius q̃ theologia aduerſus quã aliquid dicere cum per ſe iaceat
turpe duco quam merito contempſimus atq; deſpuimus/a tantis malis non niſi a ſalu
tari & euangelica doctrina quæ obcæcatos mentis oculos per fidem illuminauit libera
ti uerum honeſtiores harum nugarum & quaſi naturales rationes paulopoſt ſimul cũ
græcarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo antiquiſ
ſimæ temerariæq; phœnicum & ægyptiorum ſuperſtitionis omnium gentium turpis
theologia plena eſt. Verum de græcorum quoq; theologia qui ſimulachris & myſte
riis ſimili quodam ut ægyptii pacto utuntur/modo dicamus quam qui uniuerſam col
legit hiſtoriam in tertio & quarto uolumine diligentiſſime conſcripſit facto a Cadmi
ætate initio Cadmum autem poſt Moyſem fuiſſe ab antiquiſſimis gentium annalibus
loco ſuo demonſtrabimus / ut aperte pateat Noyſem maiorem natu q̃ græcorum de
os fuiſſe/ſiquidem poſt Cadmum dii emerſerunt/quem non paucis annis Moyſes ſu
perauit. Sed iam Diodori uoces audias.

¶ De Græcorum theologia Cap. II.

Admum Agenoris filium ex phœnicia dicũt ad quærendã europam quæ fuit
c a Ioue rapta a rege miſſum fuiſſe nec inueniẽtẽ in boetiam tandẽ deueniſſe ac
thebas ipſi ædificaſſe. Cũq; Armoniã Veneris filiam in uxorẽ duxiſſet Seme
lem & ſorores eius ex ea genuiſſe: A moribus aũt Semeles Ioue capto ac exorato tanq̃
ad Iunonẽ diuino ad eam modo accedere non tuliſſe fulgura atq; tonitrua mulierẽ: ſed
abortu edito puero igne ipſã flagraſſe/a Ioue aũt Mercuriũ accepiſſe puerꝝ eũq; ad ſpe
lũcas niſes quæ ĩter phœniciã & nilum ſita eſt tranſmiſiſſe/hoc pacto a nymphis edu
catum Dionyſium uini & uinis uſum atq; plantationem hoĩes docuiſſe/iueniſſe quoq;
coctionẽ ex ordeo confectã quam ceruiſiã appellãt/hunc cũ exercitu nõ uiroꝝ ſolum
ſed ẽt mulieꝝ orbẽ luſtraſſe/iniuſtis atq; impiis hoĩb9 atrociter punitis. Fuiſſe tñ haſtis
thyrſo ornatis armatas mulieres/muſas etiam omnes ſecutas fuiſſe uirginitate omniq;
doctrine genere florentes quæ tripudiis & cantu deum permulcebatur. Pædagogum
ei Silenum fuiſſe/cuius conſiliis uirtutem fuit complexus. Mitra uero caput ei ligari ꝓ
pter dolores qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatrem aũt appellatũ quoniam
ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuiſſe uidetur. Ferulam ei in manu tra
dunt quia cum non permixtum aqua uinum homines biberunt ac in furorem uerſi al
ter alterum baculis cæderent/unde nonnulli moriebantur/pro lignis ferula uti perſua
ſit. Bacchum a bacchis uocatum fuiſſe. Leneum quoniam leneus græce torcular latine
appellatur. Bromium a bromo ideſt ignis ſonitu/qui cum ab ortu ederetur inſonuit.
Satyri quoq; eum dicuntur ſecuti fuiſſe/qui ſaltando & tragice canendo uoluptatem ei
efferebant/ab hoc primo theatrum & muſicam fuiſſe harmoniam inuentam Hæc de
Dionyſio traduntur. Muſas uero Iouis Cæli & terræ filias opinatur quas plurimi uirgi
nes fuiſſe confingunt/& ſic appellatas quoniam Myin græcæ honeſta bonaque doctri
na iſtituere ſignificat/de Hercule autem hæc græci aſſerunt. Acriſii filia Danæ Ioui Per
ſea genuit/peſeo Androne Alectriona peperit / ex quo Alcumena eſt procreata/cui ſe

Iupiter triplicata nocte cõmiſcuit/nõ cupiditate ut pleriſque aliis mulieribus/ſed libero rũ ꝑcreandorũ gratia. Quãobrẽ cũ Iuno Zelotyphia exarſiſſet Alcumenæ quidẽ par tũ retardauit. Euriſtea uero uel ante tẽpus in lucẽ edidit/quod fecit quia ꝑdixiſſe. Iouẽ audiuerat illo die ex perſidarũ genere regẽ naſciturũ Herculẽ uero Alcumenæ Iunonẽ formidatis expoſuit: cui Iuno Minerua ſuadente mamillã ꝑbuit: & a puero uehementi us ꝗ etas patiebaẽ attracta mamilla Iuno cõmota duos ad necẽ pueri miſſit dracones/ ille autẽ nullo modo tertius alterũ altera manu dracones ex collo appræhenſos interfe cit Aeſculapiũ Apollinis atq; Phoronidos filiũ fuiſſe aiũt adeoque medicinæ artibus ex celluiſſe/ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea te Iouẽ cõmotũ fulmine ipſum in teremiſſe/cuius morte irritatũ Apolinẽ cyclopas a quibus fulmẽ illud Ioui conſtructũ fuerat interfeciſſe. Vnde iratus Iupiter ad ſeruiriũ Adoneti Apollinẽ impulit/& hoc mo do delicti pœnas Apollinẽ perſoluiſſe. Hoc in quarto bibliothecæ Diodorus poſuit/ꝗ reliquã theologiam ab aliis gentibus græcos accæpiſſe his uerbis in tertio ſcribit.

¶De Atlantorum theologia. Cap. III.

P Rimũ inquit apud eos Cælũ regnaſſe Atlanti aſſerũt/is quadraginta ut dicũt & quinq; filios habuit/quorũ duos de uiginti Ops caſtiſſima quædã mulier ſi bi enixa eſt/quã ꝑpter uirtutẽ/in deos trãſlatã terrã nomiari/filias quoq; Cælum habuiſſe Baſiliã & Cybellẽ quã etiã Pãdorã uocãt. Baſiliã quoniã quaſi mater fra tres enutriſſet matrẽ appellatã fuiſſe/& poſt Cæli mortẽ hyperioni fratri nuptã binos liberos ſolẽ atq; lunã peperiſſe. Cybeles autẽ fratres futurã formidãtes Hyperiona in teremiſſe: Solẽ ad fluuiũ eridanũ præcepitaſſe/hæc cũ luna ſic facta percepiſſet ab alto ſeipſam loco deieciſſe matrẽ autẽ furore concitã crinibus ſolutis tympanis & cymba lis bacchantẽ primo circumuagari/deinde poſtꝗ inueniri nullibi poterat in deos fuiſſe trãſlatam creditum/& aras ei ac templa fuiſſe cõſtructa/cuius ſacra cum tympanis ac cymbalis fiunt. Solem uero atq; Lunam ad luminaria tranſlatos fuiſſe.

¶De Phrygium theologia. Cap. IIII

P Hryges uero Meona phrygiæ antiquiſſimũ fuiſſe regẽ contendũt a quo natã Cybelem fiſtulam quam Syringa græci uocant inueniſſe/& mõtanam matrẽ appellatã/cui magno & caſto amore phrygius dicit marſias cõiũctus/a quo uenerẽ cognitam fuiſſe negant & tibiam aiunt inuentã. Cybelem aũt attidi conuenientem cum uentre cognita res eſſet interfecto Attide ac ſociis eius a patre cõmotam furo re per uniuerſam magnis ululatibus regionem uagatam fuiſſe tympanis dolorẽ ſuum conſolantem. Marſiæ uero primũ cũ ea erranti/deinde in muſica contẽtione ab Apolli ne ſeperatu pellem uino fuiſſe detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuiſſe Cybe lem/& cum eo ad hyperboreos uſq; erraſſe/cuius iuſſu & Attidos corpus ſepultum & Cybelem diuinos honores conſecutam/unde ad hunc uſq; diem adoleſcentis mortem phryges plãgere ariſq; inſtructis Attida Cybelemq; templo in piſcino ſibi phrygiæ op pido magnificæ cõſtituto ut deos colere. Poſt mortem aũt Hyperionis Cæli filios re gnum inter ſe partitos fuiſſe quorum clariſſimi Atlas & Saturnus fuerunt. Atlanti uici nas oceano partes contigiſſe/& multam aſtrologiæ operam datam ſeptemq; filias na tas quæ Atlantides appellantur/a quibus ꝗplures dii & heroes nati & ſeniore ipſarum Maia Ioui coniuncta Mercurium procreatum. Saturnnm quoq; Atlantis filium auari cia & impietate præditum ſororem Cybelem duxiſſe a qua Iouem ſuſcæpit/ꝗuis & ali um Iouẽ Cæli fratrẽ & cretæ regem contendunt fuiſſe qui multo iferior poſteriore Io ue fuit/qui totius orbis imperium primus ac fere ſolus obtinuit. Cretæ autem regẽ de cem filios genuiſſe quos curetas appellant/eius ſepulchrum uſq; ad hanc diem oſtẽdi

tur. Saturnū uero in libyæ sicilia italiaq; regnasse a quo natus Iuppiter oppositā pri uitā dicitur elegisse regnūq; suscæpisse/alii patre cōcedēte tradiderūt/alii odio patris a populis electū/atq; ideo Saturnū cū titanibus bellū ei induxisse/quo uicto uniuersum sibi orbē subiugasse (plurimū aūt & corpis robore & animi uirtutibus ualuisse tradūt) ac sommopere studuisse/ut & impii punirent & pbi sūmis afficerent beneficiis. Vnde postea q̄ hoiem exiuit: qm̄ humanā uiueret uitā Iouē appellatū. De terrestribus āt diis cū multa uariaq; tā historicis q̄ poetis scribātur: & inter historicos Euemerus qui historiā: Homerus: Hesiodus: Orpheusq; mōstruosa quædā finxerint breuiterq; uter quæ cōscripserūt explicare conabor. Deos igit̄ honorabāt Euemerus ait magnificētissimis sacrificiis & muneribus argēteis atq; aureis mirabili arte cōfectis/de quibus lati9 insupioribus cōscriptū est. Est autē in ea isula quæ deo cōsecrata est in quodā altissimo templo Iouis triphilei templū ab eo ipso quando totius orbis repugnabat cōstructū/statua etiam in eo mōte aurea est/in qua pancæis litteris Cæli: Saturni/& Iouis res gestæ summatim cōscripte sunt/& paulopost Cælū ait iustū & benignum uirum & astrologiæ non imperitū primū regē fuisse/a quo cælites deos sacrificiis primo cultos/unde cæli cognomen habuisse/duosq; filios Pana & Saturnū & filias similiter Rheam & Cererē ab uxorē Vesta suscæpisse Saturnum deinde regnasse. & a Rhea quā in uxorem duxerat iouem/iunonem/& Neptunum suscæpisse. Iouem autē qui Saturno in regnū successit iunonem Cererem & Themim in uxores duxisse/& filios a prima quidem curetas habuisse: ab altera Persephonem/a tertia Mineruam. his dictis græcorum fabulas secundum Hesiodum Homerumq; subiicit.

De Archanis mysteriis erroris gentilium. Cap. V.

Sed de græcorū atlantiorū phrigūq; theologia hactenus/quibus nō absurdū est secreta mysteria & cælatos addere cultus/ut facile unusquisq; uider possit/utrū sit aliqd in eis ueræ religionis signū/an demoniaca superstitiōe ac errore perfluxerunt omni turpitudine atque dedecore plena & lachrymis poti9 q̄ risu dignissima/quæ demens ille in libro quo gētiles ad fidē adhortatur apertissime reuelauit. Vir magnarū rez̄ sciētia p̄ditus & usu plurimorū negotiorū prudētissim9 q̄ prias nugas a salutari & euangelica doctrina monitus cito cōtēpsit. Pauca igit̄ ab eo sumpta diligēter audias. Abdita inquit & iuisibilia sūt ac ideo diligēti cura/nō inquirēda barathri ora mōstruorū plenissima lebes thesprotius/tripes/ciræus/æna dodonæa cælo in deserto atq; harenis honoratus & quod ibi oraculū est/hæc oia senescētibus iā fabulis deiecta penitus relinquātur: Vltimo enī silentio castalius & colophoniusfontes ceteraq; fluenta quæ diuinādi uim habere uidebant̄ tradita extinctaq; cū suis fabulis defluxerūt toti usq; uinatiōis potius q̄ diuinatiōis nefanda mysteria ceciderūt. Silet Darius: Phytius: Didimeus: Amphiareus: Apollo: Amphilochus: tacent auruspices/augeres: somniorū interpretes/& qui farina aut ordeo uaticinabant̄/qui qd̄ usq; ad hodiernū diē quasi ab inferis mortuos reduxerint cū dæmonibus colloquant̄. Perierūt ægyptioz̄ penetralia/tenebris tradita sunt necromantiā tyrrenoz̄/capræ simul cū istis ad diuinationē p̄parata/& corui hoibus oracula reddētes deuolarunt. Quid dicā de Dionysio quē Menolē græce/idest latine totū furentē appellant/cui bacchæ orgia celebrāt/& crudas carnes comedētes sacro furore iniciant̄ euan euan cōclamātes/quæ uox aspirata secūdum exquisitam hebræorum linguam fœminei sexus serpentē significat. Ceres āt & bona dea mysterium fuerūt/quarū mærores rapinā & luctū eleucis docet. Quare mihi uidetur si quis deriuatiōi uerborū attēdere uelit ab orge idest latine ira quā aduersus Iouē Ceres suscæpit orgia/misteria uero ad mysos quod latine scelus est. quod Dionysio acci-

dit appellata fuiſſe/quod ſi ẽt ab attico illo Myẽte qui uenãdo periit ut Appollodorus
ſcripſit myſteria uocanť.Nõ erunt certe glorioſa quædã hæc myſteria funebri quodã
honore tradita/forte aũt myſteria.i.mytharia quaſi fabulæ quædã latine appellata ſũt.
Perdatur igiť q hæc primus hoibus tradidit ſiue Dardan9 qui deoꝝ fabulas in myſte
ria deduxit ſiue Aetio q orgia & cærimonias thracib9 adinu enit/ſiue phrygius ille Mi
da qui ab Odryſo illo didicit/& ſubditis deide artificioſũ mœrorẽ tradidit/ſiue Cinyra
cyprius qui muli rẽ quãdã capere ſtudẽs turpiſſima Veneris orgia ex nocte in diẽ trãſ
ferre auſus fuit.Q uidã aũt aiũt Melampodẽ Amythaõis filiũ ab ægypto in græciam
luctũ Cereris ſolẽniter celebratũ reportaſſe/quos oẽs ego impiarũ aſſero fabularũ au-
ctores/& pernitioſe ſupſtitiõis inuẽtores extitiſſe.Q uid eni aliud quã dedecus & aptiſ
ſima turpitudo ſacra hæc ſunt? Sed multo turpiora uidebunť.ſi qs quæ ſequunť addi-
derit.Ceres peperit/educať puella;Pherephattẽ nõnuli appellãt/cui Iupiter qui genuit
draco factus cõiungitur/unde in ſauaſiorũ myſteris draco in ſpirẽ inuolutus in ſacrifi
ciis ad factoꝝ memoriã/imo uero in teſtimoniũ tãtæ turpitudinis(ut ego dixerim)ad
hibetur:Peperit & Pherephatte tauriformẽ filiũ/unde poetæ quoq; nõnulli taurũ lau-
dãt draconis patrẽ & draconẽ rurſus tauri patrẽ & in montẽ arcana hæc facta ducen-
tes paſtoralẽ ſtimulũ celebrãt/paſtoralẽ ut puto ſtimulũ ferulã/ quod genns ligni bac
chantes ferũt appellãtes nequeo latius huius Pherephattæ ſacra enarrare quaſſilũ/ra-
pinam/idoneræ terræ hiatũ/ſues eubolei/quas eodem hiatu ſimul & duas deas abſor-
ptas aiunt fuiſſe.Vnde megarẽſes in theſmophoriis ſuis immittũt/quæ ſacra uariis mo
dis mulieres quoniã hæc fabula uarie narratur p ciuitates græciæ celebrãt theſmopho
ria/ſcirophoria/ineffabiliphoria uocãtes/& multis modis Pherephatte rapinã cõplo-
rantes.Dionyſi uero myſteria penitus in humana queadmodũ puerũ cũ curetibus ſa
lientẽ dolo puerilibus donis titanes decæpti ut & raptũ dilaniauerint/ut Orpheus poe
ta cecinit Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma heſperidũ fuerunt/
quoꝝ ſacrorũ ſymbola nõ eſt utile audire pila pinea/ſpeculum poma uellus. Minerua
uero Dionyſi iam diſcerpti corripuiſſe:Pallaſq; a motu cordis uocari dicitur . Titanes
aũt Dionyſi mẽbra in libete prius elixabãt/deinde uerubus fixa Vulcano torrebant.
Sed Iupiter Titanes quidẽ fulmine mulctauit.Dionyſi uero mẽbra Apollini ſepelien-
da tradidit/qui in parnaſo ipſa depoſuit. Vis & coribãtium audire orgia? tertiũ ab his
fratrẽ interẽptũ fuiſſe aſſerũt/cuius caput purpura tectũ & æreo ſcuto cornatũ ad ra-
dices olympii mõtis portarũt/ac ſepelierũt/quib9 noia Bauboni dyſaul Triptolemo/
Eumolpo & euboleo fuerũt. Triptolemus bubulcus Eumolpus ouiũ paſtor/ſuũ ue-
ro Euboleus a quibus Eumolpides & præconũ ſacrũ genus deſcẽdit.Cererem uero a
Baubone coribantiũ nobili muliere hoſpitio ſuſcæptã tradũt/potionẽq; multis confe-
ctam/ quam Cycrona uocãt Cereri allatã fuiſſe/cũq; Ceres luctu oppreſſa potũ recu-
ſaret/quaſi deſpecta Baubo doluit/itaq; ſublata ueſte genitalia mẽbra deæ oſtẽdit/quæ
hoc ſpectaculo delectata Cycrona ſuſcæpit ac bibit/hæc athenienſium myſteria ſunt/
hæc ſummus theologorum Orpheus(ut ipſi dicũt carmine cecinit /a quo non eſt ab
re carmina quædã teſtimonii loco apponere.Dixit & obſcenas cũſtas in corpore par-
tes attolens ueſtem patefecit /tum dea ridens Suſcepit paruum qui forte aſtabat iac-
chum/ Ingeſſitq; ſinu uetulæ baubonis/& inde pocula ſuſcipiens tandem cycrona per
hauſit.nocte certe ac tenebris iſta myſteria digna ſunt/& magnanimo illo.Immo ue-
ro leuiſſimo crichthidarum populo/ aliiſq; græcis quos mortuos hæc expectãt. Q ua
enim ſpe temerarii homines nutriũtur/quibus oracula.Epheſinus eraclytus canit/No
ctiuagis maleficiis bacchis iniiciatis ſimul atq; iniiciantibus/quibus ignis futura prædi

cit quicq apud cæteros mysteria putant sine antistite pagũt/ex qbus oĩbus ficta/& ina
nia/& deceptiõis plena cũcta ꝓbant/quorũ symbola(denudãda.n.sacra ipsoꝝ sũt)ex
ta fumãtia/polẽta saldraco mala punica/tremẽtia aĩalium corda/ferula/hederæ/pultes/
papauera/hæc ipsoꝝ sacro sunt/themidos aũt hæc sunt sacratissima symbola/origanũ/
lucerna/gladius/pecten mulieres sic.n.mystice mẽbra gẽtilia appellant :O manifestã
impudẽtiã.Nã cũ priscorũ hoĩum petulantiã nox cogeret sacra modo nox iniciatus ꝑ
dicat/& facibus tenebræ uictæ petuleos sacrorũ mores ostendunt.Extingue pontifex
ignẽ/uere faces qui eas portas/hac luce turpitudo Iacchi manifestat/patere ut nocte
mysteria colẽtur/uenustiora uidẽtur in tenebris/hæc orgia nescit ignis simulare aperi-
endo redarguẽdoq oĩa punit.Q uis nõ merito impios huiusmodi appellarit/ qui deũ
uerum ignorãtes pueꝝ a titanibus laceratũ & lugentẽ mulierẽ & mẽbra turpitudinis
turpissime colũt duplici quadã impietate detenti/nã & deum uerum ignorant/& erro
re decæpti mortales atq turpissimos homines deos existimant.Hæc quidẽ Clemens.

Qui merito superstitionem gæntium contemnimus. Cap.VI.

q Vare nõ iniuria nos magna uoce ista oĩa contẽpsisse fatemur a longissimo ac
prisco errore gratia misericordia dei oĩpotentis & ineffabili uirtute saluatoris
nostri quasi ab incurabili morbo liberati. Rationẽ.n.secuti nefandũ atq im-
piũ duximus sanctissima dei appellatiõe mortales & turpes uiros honorere/qui extre-
mæ petulantiæ crudelitatis atq furoris exẽpla posterioribus tradiderũt:Q uã enim in
saniam nõ superaremus si modestiã/prudentiã/iustãq laudãtes petulcis ac incõtinẽti-
bus oĩ furore plenis/crudelibus quoq ac in humanis homicidio simul ac paricidio ma
culatis diuinos honores redderemus:Q uis enĩ maior cumulus ĩpietati addi poterit q̃
si uiroꝝ mulierũq mẽbra & in exptẽ terrarũ rõnis naturã sanctissimã dei appellationẽ
qs intrudat eaq turpia deo attribuat/quæ si de hoĩum aliquo dicant legibus & cõsue-
tudine ciuitatũ grauissimo supplicio puniẽtur.Cur longior sum oĩbus græcis simul ac
barbaris lucẽ effulsisse ꝑdicamꝰ quæ a falsa & ĩpia religiõe ad uerã ac piã reducit. Mul
ti enim iam quasi a sopore & ꝓfũdo somno expergefacti oculis animi aliquãtulũ aper
tis fabulas poetaꝝ religionẽ priscorũ esse cognouerũt in quã naturæ quædã secreta oc
cultari multi credẽtes decipiũtur/quæ q̃uis nihil ueritatis habeãt/tñ exponenda nobis
uidentur/ut etiam eis quæ honesta ipsi putaruut non iniuria spretis euangelicam salua
toris prædicationem prætulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio. Cap.VII.

q Vod faciemus si altius hæc primũ repetierimus.Græcoꝝ igitur popularis/ut
ita dicã & fabulosior theologia & phænicum ac ægyptiorum huiusmodi esse
ostenditur/ut auctoribus iam suis cõprobatum est/quã non iniuria in princi
pio præparationis euangelicæ collocamus/ut & nos in memoriam redigamus/& qui
nesciunt discere possint qualis maioꝝ nostrorum erat religio/& quanta nos ipsi uerita
tis ignoratione quasi uiolẽtia obruti emersimus per euangelicã prædicationẽ & appa-
rentiam saluatoris ueri dei Iesu christi / qui non in parte unaorbis terrarum/nec apud
gentẽ unã/sed ubiq quasi aniuarũ sol proprios lucis radios immittens a caligine & te
nebris errorum ad fulgentissimã ueritatis lucem omnes homines conuocauit/apertis
sime nãq prænominati eorũ auctor mortuorum simulachra & turpissimorum homi
num imagines cultas nullamq mentionem dei ueri factam illis fuisse / diuinam iusti-
tiam contemnentibus & in omnia scelera sponte irruentibus ostendunt. Nam cum
nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset pecudum more ad nihil
aliud multi q̃ adimplendum uentrem mentem eleuabant quos primum impieta-

tatis gradū tenuisse contēderim. Nōnulli naturali quodā instinctu paulisp cōmoti deū deiq; uirtutē esse mūdo putarūt/ac eū quærētes ad cælū alos erexerūt/& cælestiū pulchritudinē corpo᷑ admirati deos ipsa arbitrati sūt. Alii depressi oino in terris pstantiores aut corporis robore/aut prudētia/aut facultatibus/gigātes quosdā uel tyrānos uel magnos ac maleficos uiros/q auxilio alicuius eo᷑ quos a diuiniore statu decidisse credimus mirāda quædā facere uidebant/uel eos q humanæ uitæ aliquo modo pferunt/cū uiuos tū maxime post mortē deo᷑ honoribus coluerūt: Quare deo᷑ etiā templa sepulchra eo᷑ fuisse multi testant/ut Clemens in exhortatione nōnullos græcorū auctores scripsisse commemorat/quod si placet rursus audiamus.

¶Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt Cap. VIII

Vm eni inquit inanis supstitio initiū cœperit quasi malo᷑ oīum fons multitu
c
dinē deo᷑ cōstituit/quibus hostias imolare solēnia facere simulachra statuere & templa cōdere psuasit quæ tū deo᷑ sepulchra prius fuerūt/& magnificentius cōdita templo᷑ appellatiōe uocati sunt. Nā apud Larissæam ciuitatem Acrisii sepulchrum est quod modo sacrari loco uenerant/& in arce Atheniēsi/ut Anthioch9 in nouo historia᷑ cōscripsit Cecropos sepulchrū fuit. In templo uero palladis/quam ciuilē appellant Erichthonius iacet. Ismarus autem Eumolpi atq; Dariæ fili9 in eleusine una cum Celei filiabus sepultus est. Quid multa? non enim latet a gentilibus sepulchra hominum adorari. Hæc quidem Clemens.

¶Qualis de diis priscorum fuerit opinio. Cap. IX

Os aūt rursus altius hæc repētes dicere nō dubitamus natura imo uero diuini
n
tus oībus eē hoibus insitū nō solū utiq; qd atq; cōducibile de noie significari/ uerūetiā oium re᷑ creatorē sic appellari/& uerbo qdē ita oēs natura duce cōueniūt/re aūt creaturas p creatore coluerūt pter unū aut admodum paucos ut uerissimis hebræo᷑ libris ostēdit/quia rebus uisibilibus ad itelligibilia mētis oculos sanctæ reducētes nō creature alicui/sed ipsi re᷑ oium creatori cūctorūq; largitori bonorū dei appellatiōem attribuerūt: Cæteri aūt oēs tenebris animi inuoluti ad tantā ipietatē deducti sunt ut pecudū more honestū ac cōducibile bonorūq; oium extremū uoluptate corporis terminarent/& hac rōne eos qui uoluptatē adinuenerunt genera uel auxerūt atq; amplificarunt maleficos & mortales uiros ut dictum est quasi bono᷑ largitores saluatores & deos appellarūt/piam hui9 nominis notionē natura eis insitā ad eos trāsferentes quos bono᷑ inuentores putabant/tantūq; mētis insania ualuit ut nec peccare se arbitrarent/nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes hoies propter regna tūc primum constituta colere atq; admirari. Cūq; ut iam dixim9 mores hominum legibus stabiliti non essent/nec supplicia peccatoribus iminerent/adulteria nefanda matrimonia maribus ereptam pudicitiam/homicidia/patricidia/confecta scelere bella/quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebant & ea᷑ re᷑ memoriā posterioribus quasi perutilem relinquere studebant.

¶Quod plato prisco᷑ fabulas & iterpretationes fabula᷑ contempsit. Cap. X.

Aec theologia prisco᷑ fuit/quam iuniores naturalium rerum scientia non pa
h
rum iactātes ad honestiora nature secreta interprætantur/ita nec omnino impietatem maiorum effugerūt nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerūt sed priscorum peccata corrigere uolentes uirtutesq; corporeas quibus generantur alūtur & crescunt corpora per fabulas significari uolentes/& hinc ordine progressi non solum principia & rerum elementa/ut solem lunam stellas/præterea terrā/aquā/ignē. Verum etiam composita & affectus eorum & fructus terræ / quos cererem bonam

deam & bacchũ nominãt p fabulas uiolenta quadã interpraetatiõe significari uoluerũt Ita iuniores quidẽ maiorꝝ theologiã erubescẽtes ac parui antiqtatẽ atqꝫ cõsuetudinẽ faciẽtes quasi remedia turpitudinis deorꝝ excogitarũt. Vetustissimi aũt ẽt animalia bruta quæcũqꝫ ad uitã conducere uideant̃ in deorꝝ numero collocare ausi sũt/& in manibus bæluis cærimonias statuere non erubuerũt/ipsos igit̃ audias græcos p unũ q præstantissimus oium fuerat fabulas nõnunq̃ suscipiẽdas nõnunq̃ repellẽdas asserere. Mirabilis.n.apud deos Plato modo sentẽtiã suã apertius explicãdo negat ea dicẽda diis esse / quæ ab antiqssimis dicta sũt/modo de legibus scribens oportere affirmat fabulis quæ de diis traditæ sunt/qm̃ nihil falsi in eis cõtineat̃ fidẽ adhibere. Postremo a priscorum theologia suã desperãs cũ de cælo/sole/luna/stellis/& de uniuerso mũdo partibusque suis physice more suo locutus sit. Demũ de priscorꝝ genealogia deorꝝ/quasi particulariter sic in Thimæo disserit/sed de aliorꝝ dæmonũ atque deorꝝ generatiõe disserere maius est opus q̃ humeris nostris ferre possumus. Q uare his q hæc tradiderunt credere debemus q cũ a diis orti sunt & parẽtes suos qui sint oportunæ teneãt nullo modo fallunt̃. Nã quis neqꝫ necessario neqꝫ ꝓbabiliter dicãt/tñ quia rẽ suã enarrãt æquũ est ut eis fidẽ adhibeamus. Q uare scdm priscorꝝ instituta genealogia deorꝝ terminet̃/credãturqꝫ cæli ac terræ filii oceanus & tethys fuisse/ex quibus Phorcis / Saturnus/Ops/& alii cõplures nati sũt. A Saturno aũt & Ope Iuppiter & Iuno: hæc igit̃ Plato secundũ ius & fas quis nullo modo ꝓbari possint credẽda eẽ in Thimæo censuit. Attẽdere autẽ diligẽter oportet quia nihil altius in hac fabulosa genealogia cõtineri ostẽdit. Alio aũt in loco hic ipse sententiã suã aptius explicãs his uerbis utit̃. Primũ igit̃ ego dixi maximũ de maximis rebus mẽdaciũ efferre ausus ẽ/qui quæ Cælius fecisse ab Hesiodo dicitur/quodqꝫ a Saturno mulctatus sit/& Saturnus rursus a filio iprobe finxit. Nam ẽt si uera eẽnt tacẽda oino putarẽ/nec ita facile ad oẽs efferẽda sed maxie quidẽ calenda qꝫ si necessitas quædã dicere cogere paucissimis tradẽda fuisse/ardua eni sũt nec ꝑdicãda o Adimãte in ciuitate nr̃a: Nec.n.iuueni ꝑsuadẽdũ est puniri parẽtes oportere ẽt si iniuriã inferãt. Nec aũt oino credendũ est deos inter se ita diffidere ut alius alii bella & pugnã ciat: nec eni uera hæc sũt/nec nobis cõdicibilia qui si rẽpublicã cõseruare uolumꝰ itestina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus/nec gigantũ aduersus deos pugnas & heroũ in cognatos adolescẽtibus explicandas iudicio/sed si aliquo modo possemus nunq̃ ciuẽ ciui fuisse inimicũ libẽter ꝑsuaderemus/hæc.n.maxime adolescẽtibus/hæc uiris senioribus ꝑdicanda/quare poetæ cogẽdi ẽt sunt hæc carnibus suis edere. Saturni aũt uincula & Vulcani a patre ꝓiecto cũ auxiliũ pulsatæ matri afferet/ deorũque pugnæ quas Homerꝰ cõscripsit nullo modo audiẽdæ: Aptissime igit̃ Plato priscorꝝ fabulas & fabularꝝ iterpretatiões cõtẽpsit/quod romani itelligẽtes fabularꝝ figmẽta spreuerũt. Q uod ab halicarnasseo Dionysio cognoscere poteris qui in secundo uetustæ romanorꝝ historiæ res gestas Romuli enarrãs sentẽtiã/quoqꝫ illius uiri de diis his uerbis ostẽdit. Nõ ignorauit quia diligẽter cõditæ leges & de bonis rebus cõtentio & militaris exercitatio optimã ciuitatẽ cõstituunt/quarꝝ rerũ magnã curam adhibuit a cultu deorꝝ incipiẽs. Tẽpla igit̃ lucos aras simulachra/formas & symbola uirtutes beneficia/quæ a diis hoibus collata sunt cærimonias ac saluberrimas solẽnitates quibus dii culti gaudẽt iustitiũ & dies festos cæteraqꝫ cõstituit/ut optime græcorꝝ reipublicæ res romana cõferri possit/fabulas aũt quæ de diis traduntur turpes atqꝫ inutiles existimãs nec solũ diis/sed neqꝫ probis hoibus dignas cũctas eiecit ac ꝑsuasit ut optime de diis romani & existimẽt & loquant̃/nullũ.n.opus imorrali naturæ idignũ illis attribuit: Ita nec Cælus a suis filiis uirilia amputat̃/nec a Saturno liberi sui iterficiunt̃/nec Iu-

piter in tartarum patrē cōiicere nec bella:nec uulnera/nec uincula/ nec seruitus deorū apud eos ulla dicitur/sed nec solēnis unq̄ dies lugubri habitu agit/ queādmodū dum apud græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysi passiones celebrātur/nec inspice re apud eos aliquis poterit q̄uis inopes iam oīno corrupti sunt furētes & bacchātes ui ros simul atq; fœminas in templis deorū pernoctare. Nec aliud quicq̄ monstrū nefandum/sed religiose oīa quæ ad eos ptinēt & dicunt & agūtur/adeo ut neque apud græcos/neque apud barbaros usquā honestius ista cōstituta sint & quod ego maxime mirari soleo quāuis ex uniuerso terrarū orbe in urbē multi cōfluant qui res sacras patriis peragūt moribus/nihil tamen alienū publice ciuitas imitata inuenit qd̄ multis aliis accidisse manifestū est: Verū ēt si deo℞ responsis alienigena quædā sacra suscæpta sūt oī eiecta fabularū garulitate romanis moribus peragātur. Sicut matri deo℞ sacra quotānis certaminibus ex cōsuetudine romano℞ fuit/sacerdos aūt utriusq; sexus uir & fœmina ex frygia cōsecratur/& urbē ut solēt tibia℞ & tympanorū sonitu plustrant. Sic pie ac religiose romana ciuitas turpitudine fabularū oīno spreta deo℞ cærimonias pagit. Nō aūt ignoro esse nōnullas fabulas apud græcos hoībus utiles/quarum aliæ naturæ opus p mœrorē ostendūt/aliæ cōsolandi gratia fictæ plenæ utilitatis sūt/quæ q̄uis optime scientiæ tñ romanorū theologiā multo præstantiorem duco/parua.n.est illa fabularū utilitas/nec multis prodesse pōt/sed illis dūtaxat qui causas rerū curiosius inuestigarunt qui certe paucissimi sunt. Multitudo aūt indoctior ad peius solet huiusmodi orationē interptari/& in ho℞ alterū semp incurrit: Nā aut duplicabiles deos ducit/si qdē eo℞ multa in magnis miseriis oppssi fuerūt aut nihil turpe/aut iniquū deo℞ exēplis admonita putat. Quare illis solūmodo relinquēda ista sūt q p̄hiæ speculatiōis insudarūt.

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS.

De Honestiore & naturali theologia græcorum. Capitulum primum.

h

Anc quidē philosophorū primi & uetustissimi romano℞ de græco℞ theologia iudicarunt/q physiologiā fabula℞ aptissime reppulerūt. Nos āt q̄ñ ad redargutionē illo℞ pducti sumus ageiā interpretatiōes ac allegorias suas q̄ friuolæ atq; indignæ sint inspiciamus nihil nostri afferētes: Sed illorū ipsorum pductis auctoribus ab ipsis sublimē hāc theologiā pdiscamus. Verū cū aliter alii dixerūt/& unusquisq; inuenta sua uera esse cōtendat/satis erit si quæ clarioribus græco℞ philosophis uisa sunt pposuerimus. Primus igit̄ cheronēsis adducatur Plutarchus q fabulas puertēs mysticā in eis theologiā latere cōtendit/quā ueluti a deo℞ inducēs penetralibus nō mortaliū aliquē ut fabulæ uolūt sed temulētiā p Dionysium significare ostendere conat̄. Iunonē uero nuptialē/uiri ac fœminæ cōiunctionē/deinde quasi oblitus paulopost/terrā p Iunonē ostēdi uoluit: Latonā uero obliuionem ac noctem eē/& rursus Latonā ac Iunonē eandem esse putat. Iupiter autem per æthera sibi uirtute accipitur. Quid hæc mihi perstringūtur cum liceat ipsum audire si cut ait in libro quem de platrēsi Dædalo inscripsit arcana pandentē theologiæ sacraria his uerbis priscæ quidē tā apud græcos q̄ apud barbaros theolologia naturalis erat ratio fabulis inuoluta occulte ac mystice ueritatē doctis sub aperiēs quod carminib9 Orphei/& egyptio℞ satris & frygia doctrina cōprobat̄/maxie aūt orgia & immolatiōes

c

& quæ symbolice in sacris gerũtur fabularũ sensum aperiũt: Nã qui Iunoni sacrificant bilē in sacris nõ adhibēt/sed iuxta arã infodiũt. Nam quoniã uiri ac mulieres cõiunctã significat uitã ea re ostēditur absque ira & odio & amaritudine matrimoniũ esse oportere quod significatiuũ docēdi genus in oibus fabulis est. Ita cũ Iunonē adhuc uirginē ab euboea insula ubi educata fuit furim a Ioue ablata ferũt/& huc deportatã opacum eis thalamũ a Cithærone factũ fuisse ac Macridē Iunonis nutricē ab eo scrutari phibitã quia Iupiter in illis locis cũ Latona quiesceret. Vnde postea grato aio Iuno easdē aras atq̃ tēpla cũ Latona uoluit haberẽ/itaq̃ ut ēt Latona nocturna appellet̃ apte tam rebus q̃ latonæ nocturnæq̃ noibus occultũ latenus & tenebrosum diuinaꝝ reꝝ significatur. Alii aũt quia ibi latuit Iuno nocturnã dicũt appellatã primũ fuisse/deinde re iã aperta nuptialē. Q ui autē naturæ secreta subtilius per fabulas inuestigãt hoc pacto Iunonis atq̃ Latonæ potestatē cõiungũt: Iuno.n. terra est: Latona uero nox. Obliuio.n. quã uerbũ hoc græcæ significat in nocte fit pp somnũ. Nox porro nihil aliud est q̃ terræ totius umbra/quæ radios sola res eripiēs atrũ atq̃ obscurũ aera reddit. Q uod autē nõ alia est Iuno q̃ Latona inde pfecto patet/quia Dianã Latonæ filiã oēs asserũt quã & Lucinã appellãt. Nomina igitur hæc duo sunt uni deæ iposita. Præterea Apollinem Latona Martem Iuno peperit. Apollinis ãt atq̃ Martis eandē esse uirtutē apertissimũ est. Mars.n. ares græcæ appellat̃. quod a regni auxiliũ pugna oppressis afferre significat. Apollo uero uocat̃ quod a pallatti.i. ab ægrotatiõibus hoies soluat atq̃ liberet quã obrē ardentissimas ēt stellas solē apollini & noie martis appellatã Marti accõmodant/ nec absq̃ cã eãdē deã nuptialē & lucinæ atq̃ solis matrē putarũt. Matrimõii nãq̃ finis pcreatio est/qui nihil aliud est q̃ a tenebris ad solis lumina pgressio. Vnde poeta: Cũ Lucina inquit illũ illumē adduxit tũ solis cernere quiuit fulgorē. Primũ.n. a dolore partus liberati p Lucinã/deinde solarē aspici solē qui generatiõis finis est ostēdere uoluit. Sed nõ est ab re puulgatissimã quoq̃ fabulã enarrare. Dicitur.n. Iunone irata diffidenteq̃ ab eo mœstus ea de cã nimiũ fuisse/quē Alalcomenes idigena docuit ut alterã ducere simularet ita cõsilio eius ex quercu simulachro mulieris cõfecto quod dadalem appellarũt nuptias pparare fingebãt. Nymphæ igit̃ tritonides & uniuersa boetia cõfluebat qbus rebus Iunonē cõmotã a cithærone descēdisse/& platēsiũ multitudine mulierũ sequēte ad Iouē puenisse simulatiõeq̃ patefacta sũma cũ leticia recõciliatã fuisse. honorē aũt simulachro tantũ fecisse ut dedala noie ipsius diē festũ instituerit/quod tñ ex zelotypia q̃uis oi aia expers esset cremauit/huius fabulæ talis ratio ē Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud q̃ elementoꝝ intēperiē significãt/quæ nisi certis pportioib9 contēperētur natura reꝝ soluta magnã pnicē afferũt. Si ergo iupiter.i. calida uirtus ac ignea nimiũ excesserit siccitate oia pereũt. Sin uero Iuno humida scilicet & uentosa natura Iouē aspernata supauerit. Magna uis pluuię delata diluuio cũcta uastauit/qd̃ illis tēporibus factũ boetiã maxime regionē protulit quæ multitudinē aquarũ tectã fuisse dicit̃. Q uare q̃ primũ tēpestate trãsacta terræ apparuerũt/de oꝝ recõciliatio facta fingitur. Prima uero arborum oium quercus efloruit/quæ nõ modo piis hoibus/ut Hesiodus ait/uerũ ēt diluuii reliquiis opitulata est cũ glandes ramalia ferant/est apes cum tegat truncus. his Plutarchus aptissime nos docuit mirabilē ēt illã & mysticam græcæ theologiæ rõnem nihil magni nec dignũ philosophia cõtinere. Audisti quippe p Iunonem modo matrimonium/modo terrã/modo humidã significare substantiã. Didicisti Dionysium mihi aliud quã temulētiam esse. Latonã noctem Apolinem solem/ipsum deniq̃ Iouem calidam uirtutem atq̃ igneam: Turpitudini ego fabularum accessit/ ut secretior hæc & mystica theologia nõ ad diuinas quasdam & cælestes uirtutes /nec ad

rationales & incorporales substãtias cõducat sed rursus in temulentiã & nuptiarũ ope ra & ægritudines hominũ deducat & quod honestissimũ in ea est ad terrã ignẽ solẽ re liquasq; huiusmodi ptes orbis terminet nec ultra hæc quicq̃ afferat quod ẽt Plato non ignorauit qui in eo libro quẽ cratillũ inscripsit/nihil ultra uisibiles mũdi partes priscos græcorum cognouisse & stellas dictos putasse asserit. Verba eius hæc sunt. Vetustissi mos græcorum: Celum/stellas/solem & lunam/quæ nũc etiam multi barbarorum co lunt deos putasse manifestum est huiusmodi quidem græca sunt.

¶De Mistica & naturali theologia ægypriorum. Cap.II.

Vnc ægyptioꝝ mysticã theologiã quæ multo uetustior fuit uideam9 Osirim & Isim solẽ & lunã esse aiũt. Iouẽ spiritũ qui p oĩa trãseat: Vulcanũ ignẽ: Ter rã cererẽ: Oceanũ humiditatẽ ac nilũ fluuiũ asserũt/cui deoꝝ generationẽ at tribuunt: Aerẽ Mineruã appellarũt/quos quãdoque deos aera dico aquã ignẽ terrã & spiritũ p uniuersũ orbẽ trãsire cõtẽdũt/& uarias formas hoĩm atque aĩaliũ cõmutari/ quoꝝ cognomines apud se hoĩes floruisse solẽ/saturnũ; Opim Præterea Iouem: Iuno nẽ: Vulcanũ & uestã/quæ oĩa Manethus latius scripsit Compẽdiosius autẽ Diodorus his uerbis Osiris & Isis sol & lunã secundũ ægyptios sunt a quibus trinis temporibus uere æstate ac hyeme inuisibili motu circũductis mundus gubernat: & omnia nascũ tur aluntur augentur. Tempora quamuis inter se aduersentur mirabili tamẽ cõcordia annũ cõficere/horum autẽ deorũ alter ignis & spiritus/altera humidi & sicci/uterque uero aeris naturã ꝓducere dicitur/quibus omnia & oriunt & conseruant/ita totũ qui dem corpus naturæ oium ex solæ ac luna originẽ trahere. Partes aũt uniuersi quinque illas esse spiritũ uidelicet/ignem siccum humidũ/ægyptiorũ lingua posuerũt & spiritũ quidem diligenti ad latinã aera quorũ singula deos putarũt/& nomina uetustissima ac prima ægyptiorum lingua posuerũt/& spiritũ quidẽ diligenti ad latinã linguã interp tatione Iouẽ appellare possumus/qui cũ animalib9 ipsius/ut ita dicã animalitatis cau sa sit quasi parentẽ aliquã rerum animam omniũ esse putarũt/quibus maximus poeta quoque omnium attestatur de Ioue dicẽs/pater hominũque deorũq; ignem uero uul canum appellarũt magnũ deum esse putantes/permultũq; ab generationẽ atq; cremẽ tum conferre. Terram porro quasi uas aliquod atq; receptaculũ eorũ quæ oriunt exi stimãtes matrẽ nominauerũt/cui rei Orpheus cõsentit dicens. Terra mater cunctis di uesq; ceres humidũ autẽ oceanũ dixisse dicũtur q̃uis uerbum expressum latine de ĩa rum matrẽ significat. Oceanum autẽ nonnulli græcorũ designare putarũt. Vnde poe ta quoque cecinit/oceanus generatio diuum. Aegyptii autẽ nilũ fluuiũ esse cõtendũt/ cui & deorũ generationẽ attribuunt. Plures enim urbes in solo ægypto quã in reliquo terrarũ orbe fuisse aiunt a priscis diis Ioue uidelicet/sole/mercurio/apolline/pane luci na/aliisq; q̃pluribus cõditas aera mineruã appellarũt & filiã Iouis ac uirginẽ putarũt/ nam & incorruptibilẽ aiunt esse natura & extremũ uniuersi locũ obtinere contendunt Quapropter a uertice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonã uero appel latam/quoniã ter in annuo spatio uere/æstate/hyeme cõmutatur/glaucopin.i. glaucu lam uocari cõtendunt/nõ quia ut nõnulli græci putarũt glaucos habeat oculos/ quod nomẽ ipsum denotare uidetur/insaniũt enim qui sic putant/sed quoniã aer nisum aiali bus præbeat/asserũt autẽ hos quandoq; deos totũ orbẽ peragrare & hominibus in sa cratorum animalium formis apparere/quod & poeta ab ægyptiorũ sacerdotib9 accæ ptum uerũ esse hiis uerbis attestatur: Peregrinis inquit dii similes uirorũ urbes ingre diũtur æquitatẽ ferentes. Equidẽ a cælestibus diis quorũ æterna generatio est ægyptũ afferunt/alios deinde ab hominibus propter beneficia quæ cõiter omnibus cõtulerũt

ad immortalitatē translatos/quorū aliqui cælestibus diis cognomines fuerunt/sol scilicet: Saturnus Iupiter quē nonnulli hāmonē appellant. Ad hæc Iunonē Vulcanū: Vestam/& extremum Mercuriū primūq; oīum solem in ægypto regnasse hæc Diodorus Plutarchus aūt in libro quem de Iside inscripsit his uerbis utitur/sed quasi ab alio inīno plurimorū atq; rudiū sententiā cōsideremus qui dicūt sic ægyptios Osirim/nilū fluuiū esse putare. Isidi terræ matrimonio cōiūctū Tiphona uero mare in quod incidēs nilus submergitur/quēadmodū græci Saturnū tēpus. Iunonē aera uulcani uero generationem aeris mutationē in ignē esse arbitrantur. his dictis rursus fabulas ad dæmones refert/& aliter atq; aliter interpretatur operæpreciū autē est ab his sciscitari/utrū simulachra hæc & simulachrorū figuræ dæmonū an ignis eris terræ aquæ aut uirorū & mulierū brutorūq; aīalium formas ostendant. Nam quoniā cælestiū cognomines mortales extiterūt ut ipsi aiunt quos in numerū deorum translatos existimant cælestiū ne formas in simulachris imprimūt. an quod ipse uisus ostendit mortaliū hominū? Quod si ipsi respondere recusent/res tñ per se magna uoce clamāt mortales fuisse oēs quorum simulachra cōstituuntur Plutarchus enim in libro de Isidie uel qualitatē corporum describit sic dicēs/ægyptiorū historia flaui corporis fuisse Typhona tradidit. Martem albi subnigri Osirim/hæc Plutarchus mortales ego dii sui fuerūt/& interpretatio fabularum periit uniuersa. Quid enim necesse fuit hoīum formas elementis accōmodare cū etiam ab'q; his colere ea potuerint? utris autē hæ appellationes inditæ primū fuerunt. Vtrū Vulcanus Minerua Iupiter Neptunus uino nomina de elementis primo/ deinde de hominibus equiuoce/an econtra hominibus primū imposita ad elementa nominarūt. Præterea hymni cantus & arcana deoꝝ mysteria utrum elementorū aut mortaliū hominum symbolis peraguntur? errores autem/æmulētiam/amores mulieres raptas/ & uiros insidiis cōuolutos milleq; huiusmodi decora quomodo elementis acōmodari potuerunt? aperte igitur ex his omnibus mirabilis & generosa physiologia nihil ueritatis habere ostendit. Sed audi quæso quæ Porphyrius etiam in epistola ad Anebū quendam ægyptium de istis scripsit. Cheremo enim inquit & alii omnes nihil aliud p̄ter uisibilia putant ægyptiorum rōnem ad unguem secuti/qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa quæ orbem replent obliquū fixasq; stellas quæ oriri atque occidere cum his dicuntur deos existimarunt/quarum partes aliæ aliis erraticis attributæ sunt ascendentem quoque particulam ac dominos eius quos ualidos appellant/quorū nomina & potestates in libris almenichiacis scripta sunt ubi ortus etiam & occasus & futuroꝝ diuinatio continetur. Vidit enim Cheromol solem ab ægyptiis ut creatorem cultum/nec ignouit omnia quæ de Osiride & Iside dicuntur omnesque fabulas sacras aut ad stellas & ortus & occasus eaꝝ. Præterea progressus atque regressus aut decrementa crementaque lunæ/aut ad solarem cursum aut ad nocturnnm hemisperiū / aut ad diurnum/aut ad fluuiū nilum & omnino ad res causasque naturales referri/nec ullā de incorporeis eos uiuisq; substantiis facere mentionem. Vnde nostra quoque omnia nescio quo insolubili uinculo a motu stellarum necessario dependere arbitrantur /quā necessitatē fatum appellāt. Sic omnia stellis attribuūt quos solos deos & fatorū dominos existimātes sacris & simulachris reliquoque deoꝝ cultu propinos sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ in cælo uidenť alios deos/Porphyrio etiam teste theologia ægyptiorum nō nouit creatorē uero reꝝ oīum non intellectum/non incorporeā quādam substantiā/non uirtutem quādam intellectiuā/sed uisibilē hunc solem arbitratur. Ad stellas igiť omnia refert & cūcta fatis/idest stellaꝝ motui & aspectibus attribuit/q̄ opinio usq; ad hæc tempora ab ægyptiis tanq̄ uera defenditur / q; sic hæc uisibilia ele-

menta myſtica/ægyptiorum theologia deos putat/hæc aũt omnia animæ atq; rationis
exptia ſunt/nec a corruptiõe oĩno aliena. Attẽde diligẽter ad quantã turpitudinẽ ſubli-
mis coꝝ theologia decidit/quæ ultra hæc nullũ intellectũ/nullã ſeparatã ſubſtanniã ꝑ
cauſa rerũ cognouit. Veꝝ quoniã ipſi quoq; cõcedunt ab ægyptiis in græcos thologiã
affluiſſe una cũ ægyptiis græci ẽt redarguunt. Sed de his rebus idẽ Porphyrius huiuſ-
modi uerba eo ſcripſit in libro quem de abſtinẽdo a carnibus aĩalium edidit. Ab hac pe
ritia inquit ægyptii ad cognitionẽ dei profecti cognouerũt nõ ad hoĩem ſolũmodo de-
um perueniſſe/nec in hoĩbus aĩam ſolũmodo habitaſſe/ſed eandẽ aĩalia oĩa continere.
Qua de re tã hoĩes q̃ beluas ſerpẽtia ſimul atq; uolãtia quædã in deos ſuſceperũt & ali
us apud eos deus hoĩs collũ/faciẽ alius/aliudq; mẽbrũ aliuſmodi gerit/& rurſus/ aliud
caput hoĩs/collũ auis cæteraq; mẽbra diuerſoꝝ aĩalium conformia poſſidet/quibus ſi-
gnificant deoꝝ ſententia aĩalia cõplura cum inter ſe/tum maxime nobiſcũ amice uiue-
re. Vnde leoni particula quædã ægyptii dedicata leonina/alia uero quædã bouina alia
canina noĩatur: Veꝝ enim quæ in oĩbus eſt his aĩalibus quæ a ſingulis deoꝝ inuẽta ſũt
colere ſtatuerũt. Aquã uero atq; ignem apprime uenerant & in oĩbus ſacris adhibent/
quia maxima ſalutis humanæ cauſa hæc elemẽta ſunt. Quare adhuc uſq; diem quom
ſanctiſſimũ Serapidis templum aperitur uniuerſus cultus igne atq; aqua peragitur /nã
qui dicant hymnos aquam libat & ignẽ tunc oſtendit/quando in ueſtibulo fixus ægy-
ptioꝝ lingua deum exſuſcitat. Ea uero aĩalia magis colunt quæ rebus ſacris magis con-
ueniũt: Nã & hoĩem apud Anabim oppidũ adorãt/quare quẽadmodum ab humanis
carnibus abſtinendum eſt ſic ab aliorum ẽt animaliũ hac illi cumulata ſapientia & diui
narum reꝝ conſuetudine quædã animalium magis q̃ homines a diis intellexerunt ama
ri/quæ ſoli maxime conſecrata putant quia natura eoꝝ ſanguine & ſpiritu copioſiſſimo
conſtet/& poſt pauca. Scarabeũ uero aĩal ait reꝝ diuinaꝝ indocti abominabant/quod
ægyptii ſummopere uenerant animatam ſolis effigiem eſſe putantes: Scarabeus autẽ
omnis uirilem ſexum habet/& ſpermate in ſtercus infuſo pila deinde confecta pedib9
inuoluit/ueluti ſol cælum & menſem lunarẽ expectat/ſic de ariete de crocodillo de uul
nere cæteriſq; animalibus philoſophantur/ita ex ſapientia & religione ad cultum aĩaliũ
peruenerunt. Hæc de generoſa ægyptiorum theologia locupletiſſimus teſtis Porphy-
rius ſcripſit/quos aquam & ignem adorantes/ & unam rõnalium atque irrationalium
ſubſtantiã animæ dicentes non iniuria in deorum numerum bruta ægyptios accepiſſe
affirmant. Quomodo autem ſtultiſſimum non eſt immanes beluas/ideo ut deos ue-
nerari quia ſimilẽ hominibus animam habeant? Nam ſi homines putant humanos ho
nores eis conferant/nec autem feris quas natura rõnis expertes fingit quaſq; homines
appellare non dignamur/non hominum honores ſed primæ cauſæ & appellationem
& gloriam attribuunt. Ad hæc quare mirabilis ægyptioꝝ ſapientia lupos/canes/leones
uenerantur didicimus/nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo am
plius hos deos / miſerabimur autem humanum genus / gratiaſq; largitori bonorum
Chriſto reddemus / qui nos a uetuſtiſſima iſta cæcitatæ per euangelicam doctrinam
ſuam liberauit. Iam.n.ipſi ẽt fere oẽs ægyptii ab hoc morbo liberati uero militant deo/
habes iam abſolutam ægyptioꝝ græcorũq; theologiã/a quibus didiciſti nihil incorru-
ptũ coluiſſe. Cõcedatur aũt eis ueram fabulaꝝ eſſe phyſiologiam/ſitq; ſol modo Apol-
lo modo Oſiris/& luna nunc iſis nunc diana & quæcũq; alia dicere uelint. Solem ergo
ac lunam ſtellas quoq; & reliquas mundi partes quaſi deos adorare debemus. Ita gene
roſa græcoꝝ ac ægyptioꝝ theologia ad ſublimiora nos producere fabularũ allegoriis
pollicita ad corpora rurſus deduxit nec aliud q̃ ignem & aquam & partes mundi cole-

re adhortata est/quomodo igit saluatoris nostri euagelii mirabile no e/quo solis & lu
næ totiusq mudi creatore diceti fide colere/nec elemeta corpo nec uisibilia quædam/
sed eu q p hæc iuisibiliter cognoscit creante intellectu solu admirari/soluq adorare di
dicimus/q p oia penetras eu sit icorporabilis solo itellectu percipit/imo uero ieffabilis
& incopreheisibilis e. Panditur aut atq pspicitur p ea quæ facit/quæ producit gubernat
conseruat oibus inuisibiliter assistes no cælestibus solu/ueru et terrestribus magnifice-
tiam operum suorum per hæc ostendes quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Cap. III

u Erum & fabulosa & mystica illo theologia rebus ipsis refutata tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophant/quæ magno tepore post Platonem de intelligentiis & rerum creatore recte inuenta sunt theologiæ priscorum attribuere conati maxima arrogantia fabulas laudat quorum physiologiam his uerbis Porphyrius edidit/explanabo quibus fas est/procul hinc abestote scelesti/quos etiam uetusti cælare uolantes deum & dei uirtutes præhensibiles significarunt imagines/& ea quæ uisibilia sunt uisibilibus significates figuris & simulachris quasi sacris litteris magna mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum in ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim etiam qu litteras nesciunt librorum uolumina non aliud q pertextum putant papyrum/hoc exordio auditores præparauit/audias igitur quæ progrediens scribit. Cum igit deus lux sit & ignem æthereum habitet/nulloq sensu capi possit lucida quidem materia ut crystallo pario ue lapide ad compræhendendum lumen ipsius exhortatur/ auro autem ignis ille immaculataq natura intelligit. Multi uero nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt/hominis autem formam diis attribuerunt /quoniam deus ratio est / pulchros fingunt propter immarcescibilem illam pulchritudinem/diuersis præterea figuris & ætatibus & alios sedentes/alios stantes/mares alios/alias fœminas/& aut uirgines/aut matrimonio coniunctos diuerso quoq amictu simulachra constituunt/ut diuersitas deorum non lateat. Vnde factum est ut omnia candida cælestibus diis attribuantur/pila & rotunda omnia/mundo præcipue soli & lunæ quis nonnunq spei atq etiam fortunæ/circulus autem & quæ circularia sunt sæculi motui cælesti & circulis quæ in cœlo esse intelliguntur. Circuli autem partes diuisis lunæ figuris/pyramides uero de obeliscos ignis substantiæ & diis olympiis hac ipsa de causa ita communi quoq soli terræ cylindru sationi & generatione penem & propter muliebrem sexum figuram triangularem Hæc magnus ille philosophus/quod autem turpius q obscenitatem idoloru excusaret quid amentius q auro & lapide/huiusmodiq materia diuinum lumen & cælestem naturam significari putare? Quod autem a iunioribus hæ cauillationes excogitatæ sunt/quas prisci ne somnis quidem uiderunt/ quibus ex auro & preciosa materia imagines deorum fingere turpe uidebatur /uerba Plutarchi audias. Simulachrorum autem fictio uetustissima quidem res est quæ prisci ex ligno fingebant. Si quidem lignum erat quod in delo primum ab Erisichthone Apollini fuit consecratum. Ligneu etiam Palladi ab indigenis constitutum/quod etiam nunc apud athenienses inuenitur Iunonis etiam simulachrum ex ligno apud samios erat ut Callimachus asserit. Sic eni inquit deos uetusti fingebant. Peras etiam ille qui primus argolice templum condidit : & Callithiam filiam suam antistitem consecrauit/ex piri trunco simulachrum Iunonis dicitur confirmasse. Lapidem enim rem duram & inanem in deorum effigiem cælare nolebant. Aurum uero atq argentum in fœcundæ terræ atq infœlicis morbos colores esse putabant. Ebore uero propter uarietatem abusi sunt/hæc Plutarchus. Plato uero

magnis ante eum temporibus non decere ex auro & lapidibus & ebore aliaq; materia in animi deorum effigies fingere putans sic in legibus præcepit. Terra inquit & uesta sacra deorum est habitatio/ne igitur ex his cæteris diis simulachra constituat/aurũ aũt atq; argentum inuidiosa possessio est. Ebur aiam deposuit/ac ideo ad simulachra deorũ ineptum est. Aes & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refutatum esse Porphyrium puto/sed tamen reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est græcorum sapientia qui Iouem mundi mentem arbitrantes quæ in seipsa mundum continens produxit. Sic a theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Aurũ atq; argentũ inuidiosa possessio.

Orpheus

Iupiter altitonans ante omnia sæcula primus.
Iupiter extremus longa est post sæcula mundi.
Iupiter est summus uertex atq; infima planta.
Ipse æternum semper simul est/ac totus ubiq;.
Terra fundus.
Sideræq; domus rex est/& Iupiter ipse
Principium atq; ortus rerum/uis una/deusq;.
Vnus & omnipotens/regali in corpore cuius.
Singula ponuntur tellus/nuda igni/& aer.
Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo
Ac iucundus amor/magno hæc in corpore regis
Sunt iouis excelsi/ceruicem nanq; uidebis
Cæli suspiciens renitentia magnaq; tecta
Hoc caput auricomum flaui de uertice crinis
Stellarum erutilant radii/dehinc aurea pandit
Cornua bina caput/capitisq; simillima tauri
Vnum est ortus/occasus aliud:
Ast oculi fulgens ingenti lumine phœbus.
Lunaq; purpureo phœbi redimita colore
Præscia uenturi mens constat regius æther:
Quam strepitus nullus nec uis nec fama latere
Arcanumue potest/penetratq; per omnia uictrix.
Præterea inuictum corpus sine fine modoq;
Panditur/ast humeri magni sunt pectora lata
Est aer/alas quoq; uenti possidet ille
His ad cuncta uolans euro est uelocior ipso
Tum sacer atiqua matre ex tellure tumescit.
Venter/& ex altis consurgit montibus ingens
Quem medio pontus succingit rite sonorus
Vltima præterea terrarum lumina & ampli
Fundamenta globi furibundaq; tartara plantas
Esse pedum magni constat rectoris olympi
Hic dum sub terris cælasset cuncta/deinde
Eximis repetens in lucem protulit almam

Vniuersus igitur mundus Iupiter est aial ex aialibus deus ex diis cõstitutus. Iupiter aũt est inquantũ intellectus est a quo uniuersa ꝓducuntur & qui cuncta creat intelligẽdo/ hoc igitur modo theologis de Ioue sentientibus ipossibile est talẽ eius imaginẽ fingere qualẽ carmina descripserũt; Iouẽ igitur eẽ credendũ est uirtutẽ prouidentem atq; uiui

ficam quã pila & rotundis figuris significabantur/nõis uero simulachrum ei cõstituũt: qm̃ mens est qua cũcta seminali rõne producit. Sedere ãt fingitur ut stabulis uirtus atq̃ incõmutabilis exprimat. Nuda apertaq̃ habet superiora qm̃ conspicuus intelligentiis & supioribus est. Inferiora uero tegunt quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptrũ leua tenet quia in his corporis ptibus eoꝝ spiritalissimũ uitæ domiciliũ inuenitur. Creatiuus.n. intellectus rex spirituſq̃ uiuificans mundi est. Dextera uero aut aquilã ꝑtendit aut uictoriã/alterũ quia cæterorũ deoꝝ dñs queadmodũ aliarũ auiũ aquila est/alterũ qa oĩa sibi subiecta sunt. Hæc Porphyrius. Nõ est aũt ab re diligẽter cõsiderare qualẽ Iupiter esse his carminibus affirmat. Mihi.n. nõ alius uidet q̃ hic uisibilis mũdus qui cælo æthere aqua terra cæteriſq̃ ptibus cõstat. Aperte nãq̃ in ipsis dr̃ regali in corpore cuius singula ponunt/& que sint ista declarat tellus unda ignis & aer. Nox simul atq̃ dies sapientia primaq̃ origo. Ac iucundus amor. Ad hæc adiicit mentẽ atq̃ intellectũ iouis æthera eẽ: quod stoici postea secuti substantiã igneã mentẽ esse mũdi & deũ esse corpus nec creatorẽ aliud esse q̃ uirtutẽ igneã asseruerunt/hæc.n. carminibus istis eos accæpisse arbitror. Præscia uenturi men constat regius æther/his uerbis manifeste magnũ quoddã mũdus esse aial declaratur. Quod cũ iouẽ appellauerit/ætherẽ quidẽ mentẽ ipsius/corpus uero reliquas ptes mũdi putauit/sed huiuſmodi qdẽ carminũ Iupiter interpres ãt iste carminũ uniuersus mũdus inquit Iupiter est aial ex aialib9 deus ex diis cõstitutus. Ita nullũ aliũ q̃ hũc uisibilẽ mundũ significari uoluit. Sic & ægyptiorum ratio/a quibus Orpheus ista recæpit mũdũ & ptes eius deus astruebat/aliã deinde sniã a se adiecit creatorẽ oium deũ ꝓuidentẽ quẽdã intellectũ esse affirmans quõ.n. separatũ intellectũ in carminibus itelligi dicemus: quẽ poeta ille siue Orpheus siue ali9 nunq̃ intellexit. Siue.n.a priscis græcis siue ab ægyptiis didicerat theologiã nihil intelligibile atq̃ incorporeũ tradi ab eis poterat. Si quidẽ locupletissimus Plato testis est qui in cratillo clamat ut diximus priscos græcos eos dũtaxat deos putasse quos mõ barbari solẽ lunã stellas & cælũ. Sed Cheremo quoq̃ paulo ante a Porphyrio citatus testimoniũ phibeat nõ aliud q̃ mundũ & ptes mundi deos ab ægyptiis cultos/nec quicq̃ ipsos de intelligibilibus & uiuis substãtiis intellexisse. Vnde igit poeta ille deũ qui super oĩa est uniuersi creatorẽ p ipsum uniuersum & ptes eius mẽte solũmodo cognoscibilẽ cognoscere potuit? Rei uero icorporeæ cognitionẽ unde habuit? nec certe quicq̃ icorporeũ ab eo ꝑceptũ carminibus ostẽdit. Creatiua.n. mens nec a pluribus est cõstituta ptibus nec cælũ sibi caput dici põt/nec ignis aqua & terra corpus ei cõficiũt/nec oculi ei9 sol atq̃ luna possunt affirmari. Quomodo ãt humores pectora terga & mentem creatrix mẽs oĩm habebit? aut quõ æther mẽs creatoris dici aut fingi põt? Quod igit hæc cauillatur carminis huius interpres neminẽ fugere potest? Ego uero in ꝓfundũ ipietatis incidisse arbitror eũ qui ptes mũdi ptes dei putauit/& ausus ẽ mundũ & deũ eundẽ affirmare/& ad hæc quasi aiam mũdi esse intellectũ q oĩa creauit. Nõ.n. piũ est cõiunctũ mũdo creatorẽ & animã corpori putare. Adesse ãt ipsi uniuerso mũdo ꝓuidere ac gubernare scriptura diuina docet. An nõ ipleo iquit dñs ego cælũ & terrã? rursus deus supra & in cælo & idẽ in terra est/& alibi in ipso uiuimus & mouemur & sumus/nõ tñ ut ptes nec sicut in mẽte aiaq̃ nostra; sed si oportet similitudinẽ uti/sacras litteras audiamus. Cælũ mihi sedes/terra uero scabellũ pedũ meoꝝ clamãtes. Cõsidera igitur quãto melius & expressius hæc dicta sũt. Nã qui cælũ sedem appellat terrãq̃ scabellũ & uniuersum mundũ prouidentie dei subiecit: & sup oĩa deum esse significauit quippe cum neq̃ scabellum neq̃ sedes corpus sedẽtis appellari possint: sed nec partes eius. Qui uero cælum caput dei/& mentẽ eius æthera & partes Mundi partes dei asserũt/nec crea

torem nec deũ cognouisse redarguuntur. Non.n.ipse se ipsum creabit nec mens ipse poterit dici/cuius æther ẽ.Quomodo.n.deus erit cuius terra & cætera corpa ptes sunt res corruptibiles & abiectæ? Si uero mens Iouis nihil aliud q̃ æther ẽ & si aer subtilissimus atq; igneus appellat̃ æther (id.n.uocabulũ ideq; ipsi significare arbitrant̃) suntq; ambo hæc corpa aer dico & æther/aiaduerte quo mens Iouis iã cecidit/& cogita quis nõ mẽte captus deũ appellabit eũ/cui mens corpus quoddã isensatũ est atq; inanime. Quare merito theologia nr̃a negatiue oia hæc appellat quod scilicet neq; cælum neq; æther/nec sol & luna/nec stellaꝝ fulgor/nec uniuersus ipse mũdus deus sit/sed opa manuũ eius. Quæ oia parua quædã & uilia reperiunt̃ nõ dico creatori/sed itelligibilibus creaturis cõparata/quas imortales & lõge corpibus pstantiores beate apud deũ uiuere arbitrant̃. Probe igit̃ de mũdi partibus hoc modo a scriptura docent̃. Videbo cælos opa digitoꝝ tuoꝝ lunam & stellas quas tu fundasti & opa manuũ tuaꝝ sunt cæli & rursus. Respice in altitudinẽ oculis uestri & cõsiderate quis oia ista mõstrauit. Sed age iam reliqua pspiciamus. Impossibile ẽ inqt talẽ eius imaginẽ fingere qualem carmina descripserũt/& ideo ei simulachrũ hois cõstituerũt/quoniã mens ẽ/qua cũcta seminali rõne pducit/quomodo igit̃ si mũdi & spatiũ eius cæli/terræ/cæterarũq; huiusmodi imaginẽ quã carmina descripserũt fingere ipossibile est diuinæ mentis effigiẽ fabricati sunt? Quod.n.corpus itellectui diuino similitudinẽ habebit/cũ nec mẽtis humanæ imaginẽ habere posse cognoscit̃? humana.n.mens in corpora est atq; simplex/corp9 aũt oẽ corruptibile atq; cõpositũ. Quare iure rõnalis atq; imortalis aia & intellectus eius imaginẽ & similitudinẽ dei habere dicit̃. Immaterialis.n.& incorporea itellectualis rationalisq; p essentiã est uirtutis & sapiẽtiæ capax. Qui si humanæ aiæ atq; mẽtis formã & effigiẽ fingere ipossibile est/quoniã nec sensu pcipitur. Quis adeo stultus erit ut ligneũ simulachrũ ac effigiẽ dei creatoris oium similitudinẽ habere arbitraret̃? Natura.n.diuina oẽm materiã & omnia quæ percipimus excedit mente solũmodo ac sanctis animis intellecta/figura uero Iouis quæ in simulachro conspicitur mortalis uiri effigies ẽ/quæ non totum hominem/sed peiorem eius partem imitata expressit/nullum enim uitæ atq; animæ uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus mensq; omnium creatura ipse Iupiter erit/qui aut in ære aut in ebore cernitur? aut quomodo pater Herculis est qui ab Alcumena natus esse dicitur/reliquorumq; heroum qui cum homines fuerint mortales suæ mortalitatis argumenta posterioribus non pauca reliquerunt? ut eni in primo probauimus uetustissimi phœnicum theologi Saturni filium mortalem ex mortali & ex phœnicia originem traxisse affirmabant/hæc eadem ægyptii nunq̃ negarunt præter quã quod ab ægypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoq; suum fuisse Iouẽ asserentes sepulchrum eius magnifice constructum apud se ostendum. Atlantii ẽt & cæteri omnes qui apud se Iouem natũ fuisse asserunt mortalẽ nunq̃ negarũt resq; ipsius gestas mortales enarrãt/factaq; multa turpia ois petulantiæ plena conscribunt. Fabularum uero priscis quidem illis expositoribus modo calida quædã & ignea uirtus modo spiritus quidã iupiter uidebatur. Nunc aũt nescio quo modo his Iunioribus creatiua mens rerum iupiter appellatur. Interrogandi ergo sunt quẽ dicũt patrem auum atq; proauum istius mentis esse/ut.n.theologia eorum prædicat Saturni fili9 iupiter fuit & Orpheus in prædictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnũ aũt Cæli filium fuisse non negant. Si igitur deus oium & intellectus qui cuncta creauit iupiter est quẽnam dicent esse Saturnũ patrem iouis? & cælum rursus Saturni patrẽ. Quod si primus iupiter oium est quasi creator necesse est secũdos & post eũ cæteros eẽ: q ab eo creati sunt. Saturnus.n.quem tẽpora esse uolunt quoniã tpa motu cæli conficiutur

a cælo genitus dicitur.Cæli aūt & tpis ipsius cā est .pfecto mens illa creatrix quā Iouē appellāt.Q uare nō erit a cælo tertius Iupiter.Q uomodo igit̄ tā ægyptiis & phœnici bus q̄ græcis & primis oibus philosophis tertius a cælo creatiu9 iste itellectus in theo logica genealogia narrat̄? Patefacta ē igit̄ huius philosophi astuta fictio.Patefiet autē ex his magis quæ subiicit dicēs.Cōiugē Ioui Iunonē recte putarūt/æthereā.n.atq; ae reā uirtutē Iunonē appellarūt.Nā æther ē aer subtilissimus Iouis certe mentē æthera eē carmina significarūt.Modo aūt iste iterpres diffiniēdo aera ipm dicit eē subtilissimū corpus aūt aer/corpus igit̄ æther.Q uare mens quoq; Iouis erit corpus oium subtilissimū.Et quomodo corpus atq; mens natura diuersissima idē eē intelligent̄. Deinde ne scio quo pacto sui & carminū oblitus/qbus apte dicit̄ mentē Iouis æthera eē præscia i quit uēturi mens cōstat regi/& æther Iunonē æthereā & aereā uirtutē eē ait. Diuisiōe deinde utit̄ dicēs uniuersi aeris uirtutē Iunonē/inferioris aūt qui lunari luce illustratur latōnā noiari.Latonā.n.a latendo dici & obliuionē significare/quia cū aiæ lunarē orbē descendēdo trāsierint diuinaꝝ rerū obliuiscūtur/.ppterea ēt Apollinis & dianæ dicitur mater quibus noctis pellunt̄ tenebræ.Aer ēt hic iferior cū lunæ solisq; mater sit nō in iuria p latonā designat̄.Ego uero nō uideo quomodo aer solis & lunæ mater appellari possit/cum ipse magis a luminaribus fiat & trāsmu tet̄ q̄ ab ipso luminaria. Paululum uero .pgressus telluris uirtutē uestam appellat/cuius uirgiale simulachrū in foco ignis statuitur/quæ uirtus quoniā ferax ē/mulieris eā specie denotarūt. Rhea uero quā opē latinæ appellamus lapidosæ atq; mōtanæ terræ uirtutē designat.Ceres feracis & planæ/ differt eni a Rhea quoniā bonā Ioui peperit deā ac ideo imago eius spicis coronat̄ & papauera quæ fertilitatis symbolū sunt circa imaginē ponunt̄/hic diligēter aniaduerte quomodo deoꝝ ipsiusq; Iouis matrē quæ Rhea dicit̄ ad terrā & lapides detraxit/& eā dē esse cereri ait quibus adiecit.Q uoniā aūt quædā uirtus ēt .piecti seminis in terrā ē/ quā sol in hyemali solstitio fouet.Bona quidē dea quā & persephonē uocāt uirtus seminū est.Pluto uero sol qui tpe hyemis remoti opem mūdi partē perlustrat/iccirco raptā ab eo Proserpinam dicunt/quam Ceres sub terra latentem quæritat.Plantarum autem omnium uirtus Dionysus nuncupatur/& bonæ quidē deæ imago germina quædam quasi sui symbola protendit. Dionysus uero cornua habet & muliebri formis est promiscuam uirtutem generationis plantarum significās.Plutonis autem raptoris galea caput tegitur/quod occulti uerticis symbolum est.Sceptrum uero breue quod tenet inferioris regni symbolum est.Canis aūt eius frugum a terra partium tripartito in proiectionem orationem germinationem diuidi notat.Atys porro atq; adonis ad fruges ac fructus ptinere uidētur.Sed atys flores maxime designat qui anteq̄ ad fructum ueniant defluunt.Q uapropter pudenda ei fuisse incisa dicuntur/quoniā flores deflu xi semina non .pduxerūt.Adonis pfectos fructus significat.Silenus uero spiritalis mo tus symbolum est qui non paꝝ uniuerso conducit/cuius caput candore fulgens cælestis motus Cæsaries uero quæ inferiorib9 imaginis partibus apponitur crassitudinem te rrestris aeris significat. V erum quoniā uaticinandi etiam quædā uirtus est themis.i. latinæ carmēta uocitata ē/eo quod statuta unicuiq; præcinat/quibus oibus uirtus hæc inferior colitur ut uesta & uirgo sponte sua nascentiū arboꝝ ferax ut parturiens nutrix ut Rhea lapidosa & montana ut Ceres herbosa/uaticinatrix ut themis. Vis aūt seminalis quæ in terram descendit quasi priapus honorat̄/cuius quod ad siccos pertinet fructus.Bona dea/quod ad plantaria Dionysus nuncupatur/ita bona dea a plutone.i.a re motiore ac sub terra imorāte sole seminetis/tpe rapitur.Dionysus uero exacta hyeme quasi renouatis tpib9germinat/florēdi uirtus atyda ut diximus pficiendi adonim spiri-

talis silenum præsidē possidet/motio aūt eoꝝ & quasi quædam extensio per bacchum denotatur. Satyri uenereā oēm uirtutē ostendūt/quibus oibus uniuersa terrestris uirtus pficitur. Hæc necessario tibi exposui ne pulchrā hoꝝ philosophoꝝ theologiā ignorares. Cur aūt hæc quasi dii honorāda sint quæ ad alimēta aialiū deus ꝑduxit: aut cur nobis terrestris uirtus colēda est/quibus cælestis & imortalis aia iest pspicax si a sordibus libera est dei reꝝ oium creatoris. Cur ēt si motus spiritalis silenus ē/& motiuā uirtutē significat tū cælestē cādore capitis/tū aereā & crassiorē ꝓlixitate ac dēsitate barbæ nō magno.n.honorari cultu uidemus qui oibus erat præponēdus/cū adonim atq; dionysum fruges uidelicet atq; plātas diligētissime honorari uideamus? Quis aūt nō mirabitur nisi insanus sit/cū turpissimi hoium morbi quasi satyri & bacchus colant. Sed nō est opus pluribus ea cōfutare quæ spōte sua iacent/exponēda potius cætera sunt ne qd arcanū & sublime nos lateat. Aquaꝝ inqt & effectiuā uirtutē oceanū/symbolū aūt eius thetym appellarūt/eius uero aquæ quā bibere possumus uirtus achelous dicitur/ marinæ neptunus quā inquātū generare pōt amphitritē uocant & aquaꝝ quidē dulciū particulares uirtutes nymphæ/maris nereides nūcupantur. Ignis uirtutē uulcanum dicunt/& in forma hois ei simulachrū cōstituunt/in cuius capite pileus est cæruleus cælestis symbolū uolutionis/ubi integer sincerusq; ignis inuenit/nā qui a cælo in terram delapsus est cū imbecillior sit materiaq; indigeat claudicans fingitur/quā uirtutē in sole apollinem uocarunt a radioꝝ uidelicet motu/quoniā pallyæ græce mouere ē. Nouem aūt apollinē circa musæ concinunt/septem uidelicet planetarū orbes/ octaua spera / & hæc ultima quæ luna. Laurum ei dedicarunt quoniam hæc arbos ignea est/unde odio a dæmonibus maxime habetur/& quoniam si uritur plurimum sonat/quod prædicendi uirtutem designat/hunc ipsum quia ægrotatiōibus medeatur & morbos pellat/ herculem uocant/& .xii. ei attribuunt certamina quoniā per duodena signa pertrāseat/clauam & leonis pellē accōmodant/alterum ut inæquabilitatem motus significent/alterū quoniam in leone maxime uires suas ostentat/huius salutarem uirtutem æsculapius designat/cui bacillum traditur ægrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur animæ atq; corporis signum salutare. Naturales.n.oēs cæteraq; quidem reptilia crassioris dicunt & terrestrioris eē substantiæ. Serpentem uero esse spiritalissimum animal aiunt / quod & imbecillitatem corporis exuat/& ad medicinam perspicacissimum eē uideat/ nam & acuendū uisum herbam inuenisse & reuiuiscēdi quādam herbā cognoscere traditur. Ignea solis uirtus quæ fructus maturat dionysus nuncupat. Qua uero ratione anni tempore circūuolutus conficit horus dicitur. Virtus aūt eius qua ex agricultura fructum percipimus quia diuitiarum largitrix est pluto esse asseritur/quæ cū uirtutem ēt corruptiuam contineat una cum serapide dicit habitare. Cerberum tricipitem dicūt/ quia superiores solis regiones tres sunt ortus/occasus/meridies. Lunam etiam dianam nuncuparunt/quæ q̄uis uirgo sit lucina tamē est quoniam nouilunii uirtus ad pariendum non parum conferat. Quod autem apollo in sole est/id in luna minerua/qua prudentia designatur/rursus luna hecate dicitur ꝑpter uarias eius corporis figuras/quas a distantia solis sumere uidetur. Triformis.n.uirtus eius est/nam nouilunii uirtutem cādidis & aureis uestibus & ardente face significant. Cista uero cū iam media sit designat quoniā crescente lumine fruges maturat. Plenilunii aūt uirtutem ferrugineo colore denotarūt/ramus ei laureus attribuitur/qm̄ a sole ignea sit/papauer ꝑpter fertilitatem & multitudinem aiaꝝ/quæ in ea tanq̄ in ciuitate inhabitant/ciuitatis enim symbolum papauer est/arcū habet ut diana/qm̄ partus dolores acuti sunt. Parcæ quoq; ad uirtutes lunæ referunt/clotho ad generandū/lachesis ad nutriendū/atropos qm̄ iconuertibilis

dea eſt/trepin.n.uertere græcæ ſignificat/fructuũ ẽt generatiuã uirtutẽ quã Cererẽ ap
pellãt/lunæ cohabitare dicunt ad exaugendã uirtutẽ eius.Cõtinet̃.n. bona dea lunari
ptãte/Dionyſiũ quoq; ſibi accõmodãt partim ꝓpter cornuũ ꝓductionẽ/partim pp nu
biũ locũ/qui lunæ ſubiacet.Saturni aũt uirtutẽ quoniã tarda & frigida eſt tpi attribue
rũt quẽ ſeniorẽ depingũt/quia tpe uniuerſa ſeneſcũt/occaſiões aũt curetes ſignificãt &
Saturni cuſtodes ſũt.Tpis.n.obſeruatio quædã occaſio ẽ.Quattuor uero ãni tpa alia
ſoli q̃ aeris ianuas aperire dicunt̃/alia cereri attribuimus ciſtas quæ ferũt duas/alteram
floꝝ qua uer/alterã ſpicis qua æſtas ſignificat̃.Virtutẽ uero martis quoniã ignea ẽ atq;
ſanguinea bellis p̃fecerũt/plurimũq; obeſſe atq; ꝓdeſſe putarũt.Venerẽ generãdi uir
tutẽ poſſidere dicũt/ſpermatis & cupiditatis cãm ei mulieriſq; formam accõmodãt pp
generationẽ pulchrã fingunt quia ueſper ẽ/quæ pulcherrima in cælo ſtella eẽ uidetur/
cui cupido aſſiſtit pp cupiditatẽ.Vbera & ptes genitales tegunt̃/quia ſpmatis & nutri
tiõis hæc mẽbra cã ſũt/& ex mari eẽ p̃hibet̃/qd elementũ humidũ calidũq; ẽ & motu
crebro ſpumas eiicit quæ res ſpmatis ſymbolũ ẽ.Orõnis aũt & iterpretãdi uirtutẽ mer
curiũ appellarũt/qui ꝓtenſus atq; rectus fingit̃ pp oratiõis uigorẽ q̃uis & Dionyſi ſp
maticas uires quæ p oĩa tendũt ſignificare cõfirmat̃.Sed cũ oratio cõpoſita ſit aliam in
ſolẽ ponũt & mercuriũ appellãt/aliã in lunã quã nũcupant hecatẽ/aliã in uniuerſo &
appellãt hermopin/in oĩbus.n.ſeminalis uis ẽ.Mercurii aũt filiũ cupidinẽ dicũt/quoni
am amãdi uirtus orõni quoq; attribuit̃.Vniuerſi ſymbolum pana eẽ affirmãt/cui cor
nua dederũt pp ſolẽ & lunã uariãq; pãtheræ pellẽ pp uarietatẽ cæleſtiũ/ſed hæc græco
rum ſũt.Aegyptioꝝ aũt ait deoꝝ ſymbola talia ſũt.Creatorẽ iquit eneph ægyptii appel
lãt/cuius imaginẽ in forma hoĩs faciũt colore cæruleo zonã tenẽtẽ & ſceptrũ/cuius in
capite pennã põnũt ſignificãtes difficilẽ inuẽtu eẽ creatorẽ & nemini cõſpicuũ uiuificũ
ẽt & regẽ & itelligibili motu circũlatũ/hic deus inqt ab ore ouũ ꝓducit a quo naſcitur
deus/quẽ ægyptii phtha/græci uulcanũ uocãt.Significat̃ aũt huiuſmodi ouo mũdus
huic icirco ouis dedicata ẽ/quoniã priſci lactis potu degebãt/ueꝝ mũdi quoq; ipſius
ſimulachrũ tale finxerũt/cõplicatos habet pedes/ueſtes uariã uſq; ad talos idutũ/aure
am pilã capite ſuſtinet/partim quia locũ nõ mutat/partim ꝓpter uariã ſtellaꝝ naturã/
partim quia mũdus ipſe rotũdus ẽ:Solis imaginẽ in naui collocãt quæ crocodillo ferẽt
ut p nauigiũ motus in humido/p crocodillũ aũt potabilis aqua ſignificet̃/in qua ſolem
ferri contendunt.Cæleſtis aũt atq; terreſtris telluris uirtutẽ iſin appellarunt/iſon.n.græ
ce æquale ẽ/unde iuſtitia oritur/cæleſtẽ tellurẽ lunã eẽ aſſerũt/terreſtrẽ uero hanc fru
gũ procreatricẽ quã habitamus.Quod ergo ceres apud græcos ẽ/id eſt iſis apud ægy
ptios/& rurſus bona dea/& Dionyſius apud græcos iſis & oſiris apud ægyptios/fru
ctuũ eni procreatricẽ uirtutẽ oſirim putant/quã fletibus placãt quoniã occationis tpe
in terris occultetur.Deſignat aũt ẽt pluuialẽ nili uirtutẽ/ueꝝ quãdoqdẽ tellurem terre
ſtrem p oſirim denotãt fœcundã/terrã/intelligunt/qñ uero cæleſtẽ nilum eſſe aiunt.
Hunc.n.oſirim/ideſt nilũ a cælo defluere arbitrant̃/quem ẽt deflere ſolent lachrymis
reuocari uirtutẽ eius putantes/quæ cæteris tpibus deſinere uidet̃.Iſis aũt quæ ſecundũ
fabulas oſiridi cõiungitur terra ægyptia ẽ/iſidos.n.maritus oſiris ẽ/qui & frater & fili9
eius traditur.In elephantino poli aũt ægyptia urbe ſimulachrũ colit̃ cærulei coloris ui
ri corpus/caput arietis habẽs/arietis igit̃ caput & facies & caprina cornua quæ habet
cõiunctionẽ ſolis & lunæ in ariete ſignificant Cæruleus color ei attribuit̃ quia lunaris
cõiunctio humidior ẽ.Secũda uero lunæ lux apollinopoli urbe cõſecrata ẽ/cuius ſym
bolũ homo accipitris habens faciẽ lãcea typhona iterficiens/hoc ſimulachrũ candidi
coloris eſt/qui color ab alio lunã accipere lumẽ ſignificat.Accipitris uero facies a ſole

id fieri denotat/unde ad spiritũ attrahit. Soli.n.accipiter dedicat᷑/q lucis & spiritus sym bolũ apud eos ẽ/alteꝝ ꝓpter motus uelocitatẽ/alteꝝ qa in altiora uolat/quæ lucidiora īferioribus sint. In mysteriis aũt apud eleusina antistes q reꝝ sacraꝝ expositor ẽ imaginẽ fert creatoris/ille q faces tenet solis qui stat in ara lunæ sacroꝝ ꝑco mercurii. Castellũ aũt quoddã ẽ ægypti/quod anamis appellat᷑ ubi homo colit᷑/qui quæ sibi ad sacrificiũ p̄parant᷑ comedit. Quod aũt aĩalia deos nõ arbitrant᷑/sed imagĩes & symbola deorũ putãt/inde patet quia soli & lunæ boues sacrificãt/& in heliopoli maxim⁹ bos & nigerrimus quẽ nineuin appellãt ad imaginẽ solis colit᷑/nã & solis ardor nigriora humana corpa reddi/habet aũt caudã ille bos & totũ corpus pilis ad cõtrariã partẽ quã ĩ aliis bobus ĩclinatis densissimã/qm̃ & sol cõtra totius motũ mouet᷑/testiculos maximos habet/qm̃ uenerea cupiditas caliditate uiget. Et sol feminaꝝ naturæ appellat᷑. Lunæ tauꝝ dedicarũt/quẽ apin nuncupãt nigrũ præ cæteris & signa solis atq̧ lunæ habẽtẽ/habet eni ex sole & luna lumẽ solis symbolũ ẽ coloris nigredo/& qui sub lingua ẽ scarabeus/lunæ uero coloris diuisio. Hæc breuiter a Porphyrii libro ne q̇d mystice græcorum ac ægyptioꝝ theologia nos fugeret cõscribere placuit/quos errores nos fugimus & transfugas nos p̄dicare nõ pudet/nõ.n.terebit me arrogãs illa oratio/explicabo q̇bus fas est ꝓcul hinc abestote scelesti: Nõ.n.nos scelesti sumus q hos errores fugimus/sed q turpes atq̧ obscenas has fabulas & scarabeos ac cæteras fabulas ad summã theologiæ sapiẽtiã accipiũt q iuxta uocẽ apostolicã cũ sapiẽtes se dicãt fatui sunt inuẽti quoniã ĩcorruptibilis dei gloriã in similitudinẽ magnis corruptibilis hominis/nec hominis solum uerum etiam uolatilium quadrupedem & serpentum commutarunt.

¶ Refutatio mysticæ theologiæ. Cap̄. IIII.

u Erũ qm̃ mysticã & arcanã theologiã ad ĩcorporeas reducit uirtutes/ne uideatur ad has uisibiles mũdi ptes diuinũ cultũ referre. Cõsideremus ne oĩa sibi rursus labant᷑ cũ una diuina uirtus nõ multæ colẽdæ sint/nã queadmodum q̄uis multæ partes & mẽbra unius corpis sint/nõ tñ tot aĩæ sed una in hoĩe uno aĩa ẽ/sic & ĩ uniuerso putãdũ unũ q̇dẽ ex una materia eẽ mũdũ plurimis ptibus cõstantẽ/cuius nõ multæ sed una ẽ creatiua uirtus ueri dei uirtus & sapiẽtia: Illud aũt ridiculũ ẽ quod etiã ægyptioꝝ nugas ad ĩcorporeas trãstulit uirtutes oblitus chæremona illũ ab eo productũ q p̄ter hæc uisibilia nullũ aliũ ab ægyptiis cultũ fuisse deũ testabat᷑/& oĩa in res naturales nihil in rẽ ĩcorporeã illos traduxisse. Cur igit᷑ cũ ipsi ægyptii ĩcorporeas & uiuas substãtias nullo se modo colere clamẽt friuolas has inuẽtiões excogitastis? & uniuersaliter q̇dẽ oĩa sic refutant᷑/ꝑiculaꝝ aũt nõ difficilis redargutio ẽ. Nã ut ægypriacas nugas p̄tereã qs mẽtis cõpos nõ diridebit has græcoꝝ physiologias? Si.n.iupiter secũdũ eos nõ ignea illa uirtus atq̧ ætherea ut teste Plutarcho prisci putabãt/sed supremus ipse itellectus reꝝ oĩum creator & uita ẽ/q̃uõ Saturnus pr̃ eius erit/ꝑ quẽ tp̄s significari uoluit? Ops aũt quo pacto mr̃/quã iterpres iste lapidosam & mõtanã uirtutẽ eẽ asseruit? Iunonẽ uero aerea eẽ dicẽs nescio q̃uõ & sororẽ & uxorẽ creatoris itellectusq̧ uiuifici eẽ affirmat. Latona rursus si quasi quædã obliuio sit quæ aĩas ad iferiora hæc lapsas cõsequat᷑/q̃uõ hæc obliuio solis & lunæ mr̃ erit? Apollinẽ q̇ppe atq̧ dianã latonæ liberos ad solẽ & lunã traduxit. Cur aũt Opẽ & Cererẽ/idest secundũ ip̄m lapidosæ atq̧ mõtanæ telluris & planæ ac æqualis symbola colẽdas eẽ putat? Cur dionysum p̄terea & atym & adonim generatiuã scilicet plantaꝝ uirtutẽ/aut imaturæ defluẽtiũ floꝝ/aut pfecti fructus symbola tanq̃ dii colẽdi sũt/cũ humanaꝝ genus ad usum/cuius oĩa hæc a creatore ꝓducunt᷑ multo atq̧ multo illis honorabilius sit/hoc modo & reliqua facile redargues/& si diligẽtius cõsiderabis mirãdã ĩpudentiã eoꝝ duces/q solẽ mõ Apollinẽ

modo Herculē/deinde dionysum ac æsculapiū dicere nō uerent. Quomodo.n.idē pater & filius simul/idest æsculapius erit atq; apollo: Quomodo aūt sol hercules ē/cū alcumenæ mortalis fœminæ filius hercules phibeat: aut quō furore sol exagitabat & liberos icitatus iterimet suos/quod herculē fecisse oēs fatent: sed.xii.inqt certamina.xii. cælestia signa sunt. Quis igit Euristheus excogitabitur/qui soli hūc certādi laborē iuito iponatur: quō autē ad solē quinquaginta festiades & captiuaꝝ reliqua multitudo/qbus oibus herculē couenisse fabulant: reduci poterūt/pserrim cū mortales liberos ab illis herculē suscepisse cōfirmēt/a quibus herculē genus tractū per longa tpa successione durauit/quē porro eē centarum dicent/cuius sanguine cruentatā uestē soli Deianira obtulit/unde succēsus furore dicit fuisse/uerū nō hercule sed dionysum eē solē ponamus: Quæ igit eū genuit siue semele quædā/siue psephone: quomodo aūt Dionysus iste & sol simul erit/& germinādi mirāda uirtus: quā aūt dicemus multitudinē mulieꝝ fuisse quæ cū Dionysio militauit: quæ uero solis erit ariadne: Quare aūt nō oium quæ a terra nascunt/sed uini solūmodo largitor Dionysus: qui si æsculapius & sol est quō a Ioue turpissimi cā quæstus fulmine percutitur iuxta Pindarū sic de ipso dicentem:

Aurum illi nimium præciosaq; munera curæ.
Horrendum inde pater diuorum concitus ira
Contorsit fulmen animamq; corpore uulsit.

Aeclepiadū uero genus quod mulris sæculis in græcia floruit undenā ortū est: eteris sic sane uerisq; ac certis rōnibus in solē & lunam & reliquas ptes mūdi fabulæ trāsferant/ergo rursus creatore relicto falso creaturas coluerunt. Qd si nō ptes mūdi/sed inuisibiles creatoris uirtutes/qbus oīa replet: oibus abest/oī gubernat & continet colere se dicent/quare nō pfectis fabulis sicut impiis atq; turpissimis ad ipm ueꝝ & unū deum nō cōuertunt: hoc.n.facere debent/nō aūt quasi mētecapti uenerabilē dei appellationem creaturis ascribere/nec in pfundis ita se ipsos tenebris claudere/ut intus se deū inuenturos cōfidere uideāt/nec in simulachris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare/nec sanguine ac nidore quasi res gratas creatori offerre/a qbus oib9 liberatos oporteret tanq̄ ueros philosophos magna uoce pdicare/nō hæc se uisibilia sed inuisibilē solūmodo creatorē admirari/& inuisibiles atq; icorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere nō incedēdo ignē atq; arietē aut taurū sacrificādo nō sertis & simulachris/sed pio aīo & recta de deo sentētia & uirture quæ ut possibile hoi est ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus unq̄ barbarus nullus græcus ante doctrinā saluatoris nostri hanc ueritatē cognouit. Saluator aūt noster solus oēs undiq; gētes euangelica pdicatiōe ad ueram religionem conuocauit. Sapiētes aūt huius sæculi oīa se scire iactātes cū deū cognouissent/nō ut deum glorificarunt aut gratias egerūt sicut apostolus ait/sed obtenebratum est ipudens eoꝝ cor & dicētes se sapiētes stulti inuenti creaturas non creatorē colentes qui est benedictus in sæcula. Post.n.longā philosophiam & mysticā/immo uero ipiā theologiā a physiologia sua deiecti multitudini conferuntur/& multoꝝ errores simulachris sacrificando adaugent. Quare paret pudore uictos turpitudinē theologiæ suæ physiologia cælare uoluisse cū opere fabulas comprobent/quod mihi mirum nequaq̄ esse uidet/cum & ipsos deos uideo fabulas contemnere non posse. Quippe opæpretium est apollinem ipsum & æsculapiū audire quid de seipsis dicāt. Sic ergo Apollo teste Porphyrio in libro quem de responsis scripsit de seipso edidit.

Cum latona graui partus oppressa dolore
Commotiq; essent gemini intra uiscera diui
Stabat terra/aer stabat fixa insula robur

Accepit/fluctus etiam mitescere ponti
Cœpere/arcitenens uatesq; exiuit Apollo
Aesculapius quoq; de seipso sic edidit.
Natus ego ex sacra trica cui tota medendi.
Ars/cui sese omnis pariter sapientia debet:
Quem mater peperit compressa ab Apolline magnum
Illum æsculapium diuum numeroq; receptum.
Mercurius autem sic de se ipso clamat.
Sum ioue mercurius/maiaq; Atlantide natus.
Formas etiam suas ipsi describunt ut ex hoc panos oraculo aperte monstratur.
Exoluo pani mortalis uota bicorni.
Delitiasq; deo pariter bipedi capricuro.

Non ergo uniuersum ipsum pan est sed dæmon quispiã talis uidelicet qualem seipsum hoc oraculo descripsit/non.n.uniuersus mũdus hæc carmina edidit.Mercurius ẽt quo modo interpretatiua oratio dici põt cũ maiæ Atlantidos filium se fuisse fateat̃/& æsculapius quomodo sol erit qui se tricẽsem fuisse affirmat & a mortali se muliere natum nõ inficiatur? Quomodo aũt cũ sit solis filius sol ipse erit? Solis aũt & mortalis cuiusdam m[illegible]ieris filiũ se appellans quomodo non erit ridiculus? Apollo ẽt si sol est quo pacto i delo insula genitum se a latona prædicat? Hæc obiicienda eis tunc maxime censeo quã do impudenter saluatoris nostri uirginem partum deridere audent / præsertim cũ non a poetis ista/sed ab ipsis diis dicta sint. Cũ igitur & poetæ fabulose theologiam tradiderint/philosophi physiologice fabulas intelligant. Dii uero ipsi aperte qui & unde fuerit oraculis suis declararint/manifestum.s.est quia diis credendum est/uel quia dii sint uel quia unusquisq; melius q̃ cæteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorum physiologiæ falsæ oĩno inueniunt̃. Sin uero philosophi ueritatem assequuntur ipsorum deorum de seipsis testimonia falsa relinquentur. Sed illud forsan quispiam obiiciet quia responsum Apollinis phylosophorum sententiæ conueniens hoc modo inuenitur.

Sol & osiris item Dionysus horus apollo.
Rex & item retinet lucis qui & noctis habenas:
Qui uentos/qui dat imbres qui tempore mutat.
Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dii & poetarum fabulas & phylosophorum sententias cõprobantes pugnãtia de seipsis cõfirmãt. Nã si mortalẽ sibi matrẽ ascribit apollo & patriam unde oriundus fuit spõte fatetur quomodo sol erit? q; si sol est quomodo delos insula patria & mater latona? hæc.n.uera esse ipse apollo respondit. Præterea si Apollo sol est qũo hæc de se ipso cecinit? Vtrũ sol de cœlo in aliquẽ hoiem descẽdit & hæc de se cecinit? sed non ẽ possibile talẽ tantãq; substantiã hoi se subiicere. An intelligẽtia & uirtus illa quæ in ipso est? Sed nec illam aia hois unq̃ suscipere potuit. Eadem utemur rõne de luna q̃uis potestatẽ quæ in luna est hecatẽ appellantes/& malignorum spirituũ originẽ putãtes/cũ ad amorum obscena inuocent ministeria concedendum eis fortassis uideatur. Quomodo aũt & Pluto & serapis in solem referuntur cum malignorum spirituum princeps esse serapis prædicetur? ex quibus omnibus mystica philosophorum theologia falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorum aũt oium auctores dæmones esse malignos q nõnunq̃ fabulas/nonnunq̃ phylosophorum sententiam ratam faciunt/ut & illos derideant / & hos maiore arrogantia perdant quis non uiderit

Eusebii Pamphili/Liber quartus.

h Is itaq; dictis iam tp̃s est in hoc uolumine tertiã partẽ gentilium theologiæ pcurrere quã ciuilẽ appellant. Nã quoniã in tria genera theologiã partiunt/in fabulosum quod ẽt historicũ appellãt poetis maxime attributũ: in naturale atq; mysticũ quod philosophi approbarunt/& in ciuile quod in singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defendat/estq; de duobus primis partib9 in supioribus libris expositũ. Tp̃s iã est tertiã quoq; portionem q̃ ciuilẽ appellãt testimonio sp ipsoꝝ utentes redarguere. Continent igitur in hoc tertio genere oracula/responsa curæ morboꝝ in hoibus piis/& ecõtra eiecti uel aucti morbi in impiis/quaꝝ oium rerũ periculũ fecisse dicentes pie se deos colere/nos uero impie facere affirmant/qui tã manifestas uirtutes contẽnamus leges patrias trãsgrediẽtes/quas oportet unũquẽq; seruare/ut nemo debeat res nouas temeraria cura scrutari/præsertim cũ a legibus capitalis pœna aduersus eos decernatur/qui secundũ leges & consuetudines patriæ deos nõ uenerant/sed primũ quidẽ & fabulosum thelogiæ genus/& secũdum naturale scilicet ac allegoricũ unusq;q; sicuti placet inqunt iterpretetur ac reprobet: Tertium aũt quod singularium legibus ciuitatũ comprobatur nec poeta q̃sq̃/nec philosophus moueat nisi uelit tanq̃ impius iure patrio puniri. Ad hæc igit nobis dicẽdũ/ratioq; reddẽda quare saluatoris nr̃i euãgelica prædicatio oium gentiũ huiusmodi legibus contẽptis ad uerũ sui cultũ non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. Cap̃. I.

q Vales igitur eas uirtutes quæ in simulachris habitant dicere oportet? utrũ bonas & uere diuinas an ecõtra? hoc.n.modo mihi nũc placet eos interrogare/nã alius fortasse nõ ita faceret/sed nullã oino uirtutẽ in simulachris eẽ contenderet/& hoium malitia arteq; malefica oia fieri pbaret. Responsa.n.ipsa ad decipiẽdos auditores ab astutis & cautis hoib9 ãbigue ad utrũlibet euẽtũ eẽ acute cõposita. Miracula uero quæ in simulachris attribuũt natura rerũ fieri/multa.n. genera esse herbarũ multa lapidũ secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellẽtia/quosdam inducẽtia/alia.n.contrahere atq; densare/alia distrahere & rarificare tendere aut oino mutare & saluare nata eẽ. Quod alia breui tpe/alia longo efficiunt/& alia in longũ durant/alia cito dissoluunt/ita nõnulla coseruantia sanitatis inueniunt/nonnulla ecõtra morbos inducunt. Multa ẽt lucẽ lunæ ita sequuntur ut simul cum ea crescant atq; decrescãt. Aialia igitur nõnulla/plantæ/lapides/aromata magnas uirtutes isita sibi natura possident/ad quæ oia positio quoq; locoꝝ multũ conducit/instrumenta ẽt ipsis ad huiuscemodi artẽ multo ante præparata/& ministros eis eẽ multos diceret/qui per ciuitatẽ uagant inuestigãtes cuius rei quilibet egeat/ut intelligant quid petiturus a deo uenerit/ppterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerũq; spelũcis responsa ferri/ut & tenebræ ipsæ non nihil conferant/& nõnulli lateant in cauernaꝝ secessib9 nũcii atq; ministri/ad quæ oia uidelicet non paꝝ superstitio & opinio faciat hoium: Prætera multitudinis inscitam & eoꝝ astuciam qui hæc peragũt nõ paꝝ posse/q uel uoluptate capiant interrogãtes bona spe sibi pposita/uel si nõnulla coniectura qd euenturũ sit consequi potuerunt apte/ut in cæteris credantur mala pñuncient. Sin uero nihil cõiecturis inuenitur ambiguitate/ita fallantur ut redargutionẽ effugere uideant. Multa uero ẽt contingere aliis quibusdam cauillationibus adhibitis/& cantando nonnunq̃ pagere quædã uident/& inaudita quædã noia inuocãt ut diuini uideant. Maxime autẽ

multos decipi cũ aliqualiter docti sint/quos ipsa responsoꝝ mirabilis compositio & uerborum elegãtia & orõnis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit/ut diuini esse facile credãt. Ex illis aũt respõsis quæ ambitione dicta nõ sunt/sed quadã futuroꝝ cõiectura clarius ꝓlata multa/imo uero pene oĩa falsa inuẽta sunt/unde si quod ẽt euẽtu reꝝ cõprobatũ fuerit casu potius q̃ rõne id accidisse credẽdũ/quæ q̃uis paucissima sint/feruntur tñ in primis & lapidibus insculpta ꝑmanent. Quæ aũt falsa fuerũt pene inumerabilia eoꝝ nullus meminit/neq; nihil aio uoluit belloꝝ & seditiõnũ hæc responsa deorum causam fuisse plerũq;/nec ẽt eo tpe quãdo græcia florebat & dæmonũ sup̃stitio in ea uigebant/claꝝ quid & utile facinus prædictiõe deoꝝ factũ unq̃ fuisse. In calamitatib9. n. belloꝝ nihil ꝓuidẽs derelinquerũt eos quos in sũma belloꝝ pericula responsis impulerũt/quod loco suo planius faciemus/probabimusq; multos ab illis i bella iniectos/ nec utiliter unq̃ responsum/sed ambiguitate qua ignorãtiã suã tegebãt delusos decæptosq; fuisse quærẽtes. Multa. n. ẽt tu ipse ab historiis colligere potes/quibus sæpenumero salutẽ & uitã ægrotãtibus ꝑmittentes/& quasi dii crediti ac diuinæ ꝑdictionis magna exacta mercede/euẽtu ac morte langnẽtiũ patefacti sunt malefici quidã uiri nõ dii fuisse. Quid aũt oportet dicere q; ciuibus suis isti fatidici nunq̃ ꝓfuerũt/& eis q de longe ueniunt ignotiq; sunt mirabilia ꝓmittũt? cum certe oporteret ciuibus magis suis q̃ alienis deos ꝓpitios facere/sed quia peregrinos ignorãtes malitiã suã facile decipiunt/ciues ãt suos longi tpis periculo doctos decipere nõ possunt/hoc ita fit/sic uniuersam rẽ istam humanæ inuẽtiõis opus fuisse q̃spiã assereret. Vnde ab oĩpotẽti iã deo cũ tẽplis & simulachris deiecta oĩno putrescit. Vbi eni est oraculũ delphicũ quod magna religione ab hoibus colebant? Vbi apollo pythius aut clarius/ubi dodonæus iupiter/delphicũ qui dẽ oraculũ ter a thracibus cõcrematũ fuisse traditur/nec unq̃ ab apolline calamitas illa prædicta/idẽ de capitolino ioue ptolemæoꝝ tpibus fuisse audiuimus / q̃ñ uestæ quoq; templum exustum fuit. Magna uero illa effigies iouis quã decus quasi uniuersæ græciæ dicũt fuisse tpibus Iulii Cæsaris in olympicis certaminibus fulmie diuinitus icta flagrauit. Antiquioribus ẽt tpibus capitolinũ arsisse tẽplum fert/& Panthũ fulmine disiectũ atq; dirutũ narratur. Serapis quoq; sacrariũ in alexandria similiter arsisse nõ ignoramus. Quæ oĩa ab ipsis gentilibus cõscripta tenemus. Quid igit mirũ ẽ si aliis ꝑdesse nõ potuerũt qui ab extremis seipsos periculis nõ defenderũt? Illud aũt quod maximo argumẽto est ab hoibus hæc nõ ab alia uirtute fieri non prætermittã. Nã multi uatum atq; aruspicum non solum priscis/sed ẽt nostris tpibus tormentis in iudicio coacti uniuersam rẽ suis inuẽtionibus fieri ediderũt/ a quibus modos quoq; artificii exq̃siti9 patefactos non ignoramus qui tanq̃ seductores & malefici uiri ulimo supplicio secũdũ leges affecti sunt/quæ res adeo clare sunt ut nemine lateant. Non. n. deiecti quidam & ignobiles/sed alii generosam istam philosophiã palliã induti & superciliũ eleuantes ꝓfitebantur. Alii primates antiochenæ ciuitatis fuerũt/& illi maxime q aduersus ueram christi religionem multa conati sunt/nec sumus nescii philosophum quoq; illũ & uatem similia in mileto passum interiisse/qbus omnibus in unum collectis non dubitabit forsan aliquis dicere nec deos nec dæmones hæc oracula constituisse /sed seductorum atq; improborum hominum ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quã opinionem multis ẽt græcis & illis maxime q nominatissimi philosophi fuerũt placuisse non ignoramus. Nã peripatetici hoies cynici atq; epicurei sic sentiunt/quos ego iccirco summope admiror/quia nati & educati moribus corruptissimis & a parẽtibus tam deos q̃ oracula reuerti docti sua sponte potuerũt ab erroribus illis emergere/adeo ut scribere quoq; ausi sint nõ modo falso/ueꝝ ẽt inutilia & multorum detrimentoꝝ cãm oracula

eſſe/quoq; ſcripta cũ pene īfinita ſint unius teſtimoniũ mihi ſi nũc ſufficit/qui cũ Chryſippus a prædicatione deorũ fatalẽ uim cõfirmare uellet ſic aduerſus eũ cõſcribit redarguens quia male reſponſis deorũ quæ ut plurimũ falſa ſunt factũ eſſe oſtendat. Audias igitur quid ipſe ad uerbum ſcribit. Ad hæc alia quoq; ratione in his quæ de fato cõſcripſit Chryſippus utitur. Non.n.poſſent inquit prædicationes uatũ ueræ eſſeac certæ niſi fato fierẽt uniuerſa/quæ ratio multo maior eſt q̃ cæteræ. Q uaſi.n.uerũ atq; cõceſſum eſſet ueritatẽ in reſponſis cõtineri/quaſiq; id manifeſtum ſit oĩa fatis fieri ex hoc intulit. Videmus ãt omnino contrariũ aperte nãq; patet plurima ex oraculis mẽdacio ac fraude cõpoſita/uerũ Chryſippus ex alterutris hæc cõprobauit. Omnia enim fatis fieri īde oſtendit quia uaticinatio ſit. Vaticinationẽ uero eſſe inde ꝓbat quia oĩa fatis fiunt/quo ꝓbationis modo nihil uanius excogitari poteſt. Q uod ſi nõnulla reſponſa euentu rerum uera fuiſſe contendat/quia perpauciſſima illa ſunt/patet non uaticinii certitudine/ſed caſu ſic accidiſſe/qđ nullã eſſe uaticinii artem oſtendit. Nec.n.arcu aut funda artificioſe uti eum dicemus/qui cũ ſæpius atq; ſæpius telum proiecerit ſemel aut ad ſummũ bis uel ter ad ſignum peruenerit/cũ pene infinities longiſſime a ſigno abfuerit/nec ille certe medicinam tenet qui cũ multos interemerit uix tãdem unum a morbo liberauit. Nulla.n.ſcientia uel ars dicitur/que omnia uel ſaltẽ plurima ad debitũ finem non deducat. Q uod aũt omnia fere falſo uates iſti prædicant/uniuerſa uita hominum teſtis eſt/& iſti ipſi maxime qui uaticinandi artem profitentur/quos manifeſte uidemus cum ſibi aliquid agendum utile imminet ſententia & conſilio eorũ uti diligenter qui rerũ peritiam habere putantur. Verum quod uaticinatio nulla ſit in aliis plenius aprobabim⁹ ea ẽt afferentes quæ hac de re epicurus conſcripſit. Nunc autẽ illud quod diximus confirmandum non eſſe ſcilicet artis/ſed caſus ueritatem oraculorũ. Cum.n.nõ ſemper neq; plerũq;/ſed rariſſime aliquid aſſequimur nec ſcientia nec arte/ſed caſu & fortuna id factum dicimus ſi uocabulorũ poteſtates recte rebus accommodamus.

¶Inutilem eſſe diuinationem. Cap.II.

a D hæc etiam ſi cõcederetur uera eſſe reſponſa/uaticinandiq; artem nõ fictam fatata quidem eſſe omnia probe ſequeretur/utilem uero eſſe diuinatiõem hominibus nullo modo hinc demonſtraretur. Summopere nanq; uaticinatiões Chryſippus laudat tanq̃ humanæ uitæ perutiles. Sed quænam utilitas ſequeretur ſi futura omnino mala prædiſcas cum nullo modo cauere poſſis? Nam quæ fatata ſunt nemo euitare poteſt/nulla igitur utilitas immo uero & dolor inde ſequitur. Mœror enim propter futura mala hominum animos perturbat. Nec uero econtra tãta ex prædictione bonorum letitia homines afficiuntur: Non enim tãtum ſolent homines expectatione bonorum gaudere quãtum timore malorum exagitari præterea mala nobis imminere niſi audiamus nullo modo cogitamus/bona uero humanum genus expectare ſolet propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit ut bonorum nunciatione nõ magnopere augeatur letitia/immo autem nonnunq̃ etiam minuatur ſi maiora ſponte ſperauimus q̃ uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione quoniam præter ſpem ſæpenumero ãnunciantur uehementer turbemur uerum etiam ſi hæc ita non ſe haberent/neminem tamen lateret nullam eſſe in diuinatione utilitatem. Q uod ſi quis dicat ideo ipſam conferre hominibus quia futura mala prædicit niſi caueamus/is fatorum uim abſtulit ſiquidem noſtrarum uirium eſt cauere & non cauere/ꝗ ſi neceſſario id quoq; fieri quiſpiam cõtendat ut fati neceſſitas uniuerſa complectetur/ſic diuinationis cõmoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum eſt etiã ſi omnibus oraculis prædiceretur/œdipoda quidẽ & alexãdrum priami filiũ ipſe quoq; Chryſippus aſſerit

non potuisse a parentibus interimi q̄uis summopere id facere studuissent/ut malū quod ab aliis sibi futurꝰ erat effugerent/sic nec diuinatio nec studiū eis suum ꝓfuit ꝓpter fatorꝰ necessitatē. Hæc ille. Tu aūt illud semp probe teneas peripateticos ut diximus cynicos atq͡ʒ ēt epicureos græcos hoīes atq͡ʒ philosophos & græcie moribꝰ a pueritia educatos/& inq̄sitiōi ueritatis maxime deditos oraculorꝰ respōsa/oīa tanq̄ inania cōtēpsisse quod certe nequaq̄ illi fecissent/nisi aptissime rē falsam oīno uiderēt. Plurima huiuscemodi colligere in aīo nō est. Nā q̄uis magna istorꝰ copia sit/nō tñ hoc pacto quia scilicet hoium inuētiōe acuta excogitatiōe oracula penitus cōstent. Sed sicut incœpi aliqua uirtute fieri hæc nō inficiās respōdere cōstitui. Nō.n. parꝰ huius loci refutatio euāgelio cōducit. Nā si oēs simul græci atq͡ʒ barbari ante aduētū saluatoris nrī deū uerū ignorasse & a malignis dæmonibus in morē cæcorꝰ fuisse dicti ostēdent/ q̄uo nō magis euangelicæ dispēsatiōis mysteriū admirabimur/quo undiq͡ʒ a seductiōe & oppressiōe dæmonū liberati sumus: ex illo.n. tpe ad hūc usq͡ʒ diē cū ipsis simulachris atq͡ʒ tēplis cūcta ubiq͡ʒ oracula iacent/ac pro eis orādi & hymnis efferēdi uerꝰ deū & saluatorē nostrū ecclesiæ in mediis urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe cōditæ sunt/ubi aīs piis & cultu uirtutis fulgētibus secundū salutaria & diuina præcepta quotidie ab oībus gētibus/hostiæ quæ solæ deo placent/deo saluatori nostro offerunt. Quibus cū simul ēt illud ostenditur/non temere nos uti multi putant superstitionem a parētibus traditam contempsisse/sed uero certoq͡ʒ iudicio ueritatē euangelicam amplecti sed de his hactenus. Tempus.n. est iam ut propositum negocium capiamus.

Diuersæ gentium theologiæ. Cap. III.

Nn quattuor igit̄ genera exq̄sitissimi facultatis theologi nō theologiæ modū quēdā ut in supioribus/sed quasi subiectū ipsius partiunt̄. In primis.n. deū patrē oium atq͡ʒ regē locandū putāt/deinde aliorꝰ deorꝰ multitudinē seq cōtēdūt tertio loco dæmones/quarto heroas ponūt/quos oēs lucē eē & appellari autumnant/ ꝑter malignos dæmones q tenebtæ appellant̄. Dæmones.n. alios bonos / alios prauos arbitrant̄/& hos ita primū locū in malis optinere quēadmodū deꝰ in bonis/ita rebꝰ diuisis de diis quidē cælestia & usq͡ʒ ad lunā habitacula tribuerunt. Dæmonibus ꝑcipiunt cælestes/quos & æthereos deos appellāt summa esse religione colēdos / post eos bonos dæmones/tertio heroū aīas/extremo prauos dæmones placādos aiūt. Hæc uerbis partiētes opere malignas dæmonū uirtutes solūmodo colere inueniunt̄. Cōsideret.n. unusq͡ʒq͡ʒ quales iam putari oporteat eas uirtutes quæ idolis colunt̄/ deos ne an dæmones / & utrū bonos dæmones an ꝑteruos/quod facile facere poterit si diligēter his libris attendet. Ignorare aūt nō oportet nullū dæmonē a diuina scriptura bonū appellari /neq͡ʒ deū aliū esse uere atq͡ʒ ꝓprie ꝑter unū q oīa creauit. Virtutes aūt bonas quæ creaturis connumerant̄ nec deos nec dæmones/sed dei angelos & spiritales ministros ꝓtēs diuinas/archangelos/aliisq͡ʒ noibus pulchre accōmodatis nūcupat. Dæmones aūt si nominis potestatem dicere licet/non quia dæmones sint quod latine scientes dicere possumus/sed quia dimænim soleant pulcherrime appellauit. Id autem latine tum timere tū terrere significat. Absurdum certe oīno est bonas & malas uirtutes quæ nullam operationis similitudinem habeant eadem appellatione confundere.

Porphyrius de philosophia responsorum. Cap. IIII.

Ideamus igit̄ quænam uirtutes oraculis & respōsis ꝑsunt/ut impietas gētilitatis oibus pateat/nec a me ipso quicq̄ afferre in animo est/ne crimandi ansas ꝑbeam inimicis/sed testimoniis/quod adhuc feci eorū ipsorum in medium productis totam rem peragam. Cum aūt innumerabiles sint & philosophi & historici illū

idoneũ magis ꝓposito meo iudico/q̃ & dæmonib9 maxie amicus fuit/& multa nr̃is tẽ
porib9aduersus uos mẽdosissime cõscripsit.Hic.n.gẽtiliũ pene oium deoꝝ ac dæmo-
nũ naturã maxie Iuestigasse & sũmope falsitatẽ defẽdisse uidet̃.Hic igit̃ in libris quos
d̃ respõsoꝝ philosophia cõscripsit/Apollinis ac reliquoꝝ deoꝝ & bonoꝝ dæmonũ illa
respõsa collegit/qbus putauit & uirtutẽ suoꝝ dæmonũ oñdere/& cæteros hoies ad ue
rũ ut ipse dicit dæmonũ cultũ Ipellere posse.Ex istis igit̃ respõsis quæ ab ipis electa sũt
quæq; quasi ueriora memoriæ tradita opæpreciũ est totã hãc rẽ cõsiderare atq; cogno
scere quales nã sint eoꝝ auctores.Sed primũ illud uideamus/qũo in exordio librorũ
iureiurando affirmat nihil se falsa allaturũ/cõstãtibus inqt atq; firmis hoibus q a boni-
tate deoꝝ atq; d̃monũ spem salutis hauriũt nihil addẽs nihil auferẽs hæc tradere opor-
tet.Nã & ego deos ipsos testor nihil ad respõsoꝝ sensũ aut addidisse aut detraxisse/nisi
forsan uerbũ aliq̃d correxerim/magisq; ipietatẽ timui q̃ futurã sacrilegii pœnã.Collige
mus aũt in his libris multa quæ ad ueritatẽ dogmatũ ptinẽt/& diuinatiõis negociũ nõ
oino cõtẽnemus.Nã & ad speculationẽ haꝝ rerũ cõducit/& ad bñ uiuendũ hortatur.
Q uã aũt utilitatẽ hic labor afferet uř ille maxime cognoscẽt/q cũ ueritatem magno la
bore quæsissent uota sæpius fecerũt/orarũtq; ut auctoritate docentiũ deoꝝ uisione di
gnati possent a dubitatiõis uexatiõe liberari huiusmodi usus exordiis obtestat̃ postea
ne ad multos libri efferant̃ his uerbis.Tu uero caueas ne lucri aut inanis gloriæ gratia
scelestis & idignis hoibus hæc tradas/non.n.paruũ tam tibi q edes q̃ mihi q tibi credi-
di periculũ imminet.His aũt solũmodo hæc cõmunicanda sunt q uitã ad aiæ salutẽ di-
rexerunt.Nã & ipsi dii nõ aperte/sed enigmatice hoibus ista tradiderũt.Respõsa dein-
de apollinis colligit qbus non solũ dæmonibus & infernis uirtutibus/uerũ ẽt cælesti-
bus aialia eẽ sacrificanda præcepit apollo.Cũ idem ipse in aliis dæmones nõ deos esse
affirmet/qbus gentiles cæde animalium sacrificabãt/non enim fas esse animalia deorũ
gratia interficere.Sed primum apollinem ipsum audiamus/qui de cultu & sacrificiis
deorum sic per responsa homines instituit.

Hæc age qui nutu duorum ingressus amice es
Huius iter uitæ/mactanda est hostia cunctis.
Multa deis/seu qui terram/seu qui mare uastum:
Aera seu qui habitant/latum seu qui æthera/seu qui
Alta colunt cæli/seu qui infima regna barathri:
Q uæ quibus obseruanda modis sint singula dicam
Tu memori conscripta animo mea dicta teneto
Terna quidem diuis cælestibus hostia/& ipsa
Candida mactanda est/terra & terrestribus atq;
Atra eadem gaudent porro & capiuntur apertis
Terrestres aris foueas cum numina contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore:
Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
Hostia/mel uero nymphæ atq; liquentia uina
Offerri lætantur/at ignem accendier aris.
Q uæ circũuolitant terram sibi numina quærunt:
Imponiq; atrum corpus/tum thura simulq;
Inicier salsas fruges & dulcia liba.
Hæc facito/uerum quibus est data cura profundi.
His ipso semper fer sacra in littore/totum

Proiiceq; in fluctus animal cælestibus autem
Extremas reddes partes atq; igne cremabis:
Quod superest propone tibi/dapibusq; reserua
Sudet odoratis crassisq; uaporibus aer

Deinde hoc appolinis oraculū exponit dicēs/cū igitur & terrestres & infernii dii sint oībus istis atras quadrupedes offerēdas iubet. Modus aūt differt/nā terrestribus quidē super aras/infernis aūt in foueis mactādas esse hostias præcipit. Aereis autē uolatilia dicit offerenda corporibus holocaustis & sanguine ad aram circūducto/uolatilia etiā marinis sed uiua in fluctus proiicere mandat/ita omnibus diis præter quā terrestribus uolatilia imolari possūt. Sed marinis solūmodo nigri coloris uolatilia/quare cæteris alba offerēda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarū quas albas esse uult extremitates ait cōseruandas reliquas autē ptes comedēdas. Ex his.n.solūmodo comedere oportet/ex aliis uero minime/ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda sunt/simili nāq; simile gaudet. Ouis porro terrestre aīal ē & iccirco cereri gratissimū/atra uero qa & terra naturaliter tenebrosa. Tres aūt simul qm̄ terrestris corporis tria sunt symbola & sup aras terrestribus qm̄ super terrā uersantur. Cæteris uero diis iccirco uolatilia sūt offerēda/qm̄ uniuersi mouēt/in motu eni semp maris aqua est/cuius atræ sūt hostiæ/quoniā & cæruleus color aquaꝝ. Alba uero aeris/lucis eni recæptiuus aer ē. Cælestib9 autē atq; æthereis extremitates dat cōsecrandas qūoniā leuiores reliquo corpore sunt/quorū sacrificiis cōmunicare oportet/quia cū alii dii arcere mala soleāt/cælestes bona nobis largiūtur. Hæc mirabilis ille philosophus in libris responsorū conscripsit.

¶ Redargutio prædictorum ipsius Porphyrii. Capitulum Quintum.

a Ge iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro posuit:quē de abstinēdo a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacrificandum.neq; incendendum censet/deinde opiniones aliorum reprobat afferens uō esse deos illos qui cæde animalium gaudent. Scelestissimam enim esse brutorum etiam animalium cædem & abominabile non solum deo primo/uerum etiam cælestibus & diuinis uirtutibus. Ita apollinem suum redarguit.qui etiam cælestibus animalia esse offerenda responsionis suis iussit. Theophrasti quoq; auctoritate utitur/cui placuisse ostendit nō diis sed dæmonibus dumtaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theophrasti & huius ratione acquiescit appollo etiam ipse non deus erit/sed dæmon cæteriq; omnes quos deos gentilitas ducit/quibus ubiq; animalia immolantur/dæmones erunt & dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium sceleris & abominationis secundum ipsum plenissima est/quomodo erunt boni qui hac re summopere gaudent? Quod si non solum animalia/uerū etiam crudelitatis cumulo homines etiā mactari offerriq; sibi cupiunt/quomodo apertissime scelesti & in humani nō erūt/nihilq; aliud ꝙ pniciosissimi dæmones: aut quomodo iur̄ nos accusabimur/qui omnino impium esse putamus sanctissimum dei appellationē atq; uenerationē immundis spiritibus attribuere? Solum enim creatorem illum omniū deum adorare didicimus nihil terrenum & mortuum/sed itegritatem animi & castimoniam corporis rectam scientiam & ardentissimam fidem afferentes/quam ad extremum usq; spiritū intemeratam auxilio saluatoris seruabimus. Sed uideamus quib9 ostēdit rationibus nec deo nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum aut incēdendum esse. Aliena enim hæc ait ab omni sunt pietate/nihil eni materiale inueniri potest quod in materiali deo non sit obscenum/iccirco neq; oratio ei quæ uoce pphera c̄ōuenit/sed nec iterior oratio si aīe uitio contaminatur. Silentio aūt sancto & cogitatiōe integra ab oīq; mor-

bo remota eũ colimus/ſic illi & cõiungimur & ſimiles ut poſſibile homini ẽ efficimur/ mundiſſimã ueritatẽ quaſi ſacrã hoſtiã ei offerẽtes/ita hymnis deũ laudamus/ita ſalutẽ ac impoſſibilitatẽ animi requirimus. Sacrificiũ.n.deo eſt alienæ ab oĩ uitio mentis ſpeculatio/uirtutibus autẽ quæ circa ipſum ſunt diiſq; intelligibilibus hymnos oratiõe offerre poſſumus. Primitias.n.offerre oẽs ſolẽt earũ rerũ quas accæperũt & quibus aliť & cõnnetur ſubſtantia noſtra. Quemadmodũ igitur agricola fructũ primitias offert/ ſic hoies oportet mundæ inuentionem mentis intelligentiis offerre gratias agẽtes quia hæc nobis tribuerint/& quia nos mentẽq; noſtrã ſpeculatione ſua cõtineãt atq; nutriant iuuantes/cõſulentes/& ſalutẽ nos noſtrã reducẽtes. Hæc Porphyrius quibus ſimilia in libro de ſacrificiis de primo ac magno deo Thyaneus ille apollini9 cõſcripſit. Sic ergo inquit maxime decentem aliquis curã de rebus diuinis ſuſcipiet propitiũq; habebit deũ ſi deo primo qui unus eſt & ab aliis oibus ſeparatus poſt quẽ longo interuallo reliqui cognoſcuntur/nullo modo ſacrificet nec ignẽ incẽdat nec ſenſibiliũ ei aliquit offerat/nullius ei rei eget nõ dico a nobis/ſed ab intelligẽtiis ipſis. Nõ eſt aũt in terris nec in aere quicq̃ cui nõ inſit aliqua obſcenitas. Meliorẽ igitur ac ſuperiorẽ rationẽ atq; orationem ei offerre debemus. Sic aut appello eã quæ nõ ore ꝓfertur quæ illi offerenda ẽ. Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerũ omniũ peroptimũ ſimiliter atq; pulcherrimũ omniũ bonorũ noſtrorũ. Intellectus uero hic eſt organo nõ indigẽs bona nobis petẽda ſũt Sic Apollinus: Sed Porphyriũ rurſus Theophraſti teſtimonio utẽtẽ audiam9. Gliſcente pauliſper inquit iniquitate animaliũ crudelis immolatio ſuſcæpta eſt/a deoq; creuit ut ad cacumen iam maledictionis peruentũ ſit iugulatis hominibus & ſanguine aris humano cruentatis Ita dæmones cõcitati iuſtas penas ſumpſerũt. Alii nãq; hominum omnino impii facti ſunt nullos deos colẽtes. alii malos deos uenerãtur/quos humana meliores natura nõ putant. Nõ ergo animalia imolanda ſunt/ſed illa. que imolata nihil omnino ulli officiũt. Innocens.n.imolatio atq; ſancta penitus eſſe debet. Si uero quiſpiã obiiciet ita uſui noſtro animalia diuinitus eſſe cõceſſa queadmodũ & fruges terræ ſciat animalibus cæſis nõ nihil noxæ cõmitti. Priuanť.n.aia uiolẽter nõ ego ſacrificanda præſertim cum ut ipſo nomine oſtenditur res ſacra ſit ſacer autẽ homo eſt qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges ſi aliunde ꝑ uim accæperis offerre fas eſt. Nõ enim alioꝝ iniuria deus placať q̃ ſi ablatæ fruges offerendæ nõ ſunt/multo minus animalia ui aia inde ablata offerẽda ſunt præſertim cũ aia multo nobilior frugibus ſit/qua qui aialia priuat magnopere peccat. Præterea ſi primitias quaſdã ex animalibus diis offerrimus cuius rei gratia id facimus? utꝝ honoris? quiſnã honor hic poteſt eſſe qui ab iniuria originẽ trahit? an potius dedecoris & uituperationis? Nõ poſſumus quippe negare nõ iniuſte agere eũ animalia nihil iniuriãtia interficimus. Sed neq; hac uia gratiæ diis referendæ ſunt. Qui enim beneficii gratiam retribuit non maleficio id peragit. Nõ enim magis retribuere uidebitur q̃ ſi rẽ a uicinis raptã in gratiã & honorẽ retribueret ſed neq; gratia impetrandi cuiuſdam boni. Nam qui alterũ lædendo exorare deum putat/iſ ingratum ſe futurum oſtendit. Quare nec ſpe futuri beneficii animalia immolanda ſunt præſertim cum non ſit poſſibile ita hæc agere ut deum lateant. Si ergo re alicuius cauſa immolandum eſt/nullius autem rei gratia id faciendum oſtẽditur. Relinquitur profecto nequaq̃ immolandum eſſe/& maxime cum nulla redii indigeant/ſed animum hominis reſpiciant illudq; ſibi ſanctiſſimum ſacrificium ſit rectam de his ipſis & de reliquis rebus habere ſententiã. Mens igitur ſancta & anima omnis paſſionis expers optimæ primitiæ deo ſunt. Aperte igitur omnibus his iuxta ſummos græcorũ philoſophos patet nullo animantium litari poſſe/iniuſtumq; ac obſcenum eſſe cede animaliũ

deũ credere fore ꝓpitiũ. Quare nõ deus nec dæmon quidẽ bonus sed seductor & mẽdax fuit/qui nidorẽ carniũ & libationẽ sanguinis petiit/& in eodẽ libro ipse Porphyrius nõ ignorat iqt cui curæ pietas ẽ nihil aĩatũ diis offerri sed dæmoĩbus aut bõis aut malignis.

¶ Quod omnes dæmones mali sunt. Cap. VI.

q Vnoniã igitur alios bonos alios malos dæmões putat age iam uideamus/certisq; rationibus approbemus malignos esse omnes dæmones q̃uis gentilitas loco deorum eos ueneretur. Quod quidẽ hoc mõ demonstrare conabimur. Omne quod bonũ est non prodesse nõ põt/& econtra quod malum est Dæmones ãt & dii gentiliũ Saturnus: Iupiter Iuno/minerua & similes ac inuisibiles uirtutes quæ in simulachris & per simulachra operantur nõ solum brutorum immolationibus animalium/quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio eẽ uidetur. Verum etiam cæde ac sanguine hominum summopere gaudent. quomodo igitur boni dæmones isti erunt & non scelesti atq; perniciosi spiritus.

¶ Quod hoĩes sacrificabãtur dæmonibus usq; ad tẽpora saluatoris. Cap. VII.

i Ncipiamus igitur latius ostendere quantus error quãtaq; impietatis putredo humanũ genus ante saluatoris nostri tpa detinebat/quæ postq̃ incæpit euangelium in orbe terrarũ prædicari minui sic cœpit ut adriani tpibus in morẽ solis euangelica iam coruscãte doctrina aptissime dissoluta sit. Gentiliũ ergo ipsorũ ut adhuc fecimus uocibus ad declarandũ priscorũ tẽporũ pestẽ utemur/quæ adeo aĩos hominũ inuaserat/ut quasi dæmoniaci & a pniciosis ꝑfecto spiritibus agitati liberorũ sanguine scelestas placarent uirtutes. Ita pater unicũ filiũ dilecta mater filiã dæmoni tanq̃ ouẽ sacrificabãt. Ita genus hoĩum quod humanũ esse natura cognoscitur ad furiosam immanemq; crudelitatẽ a dæmoĩbus ipellebatur quæ ita se habere nõ modo apud barbaros/uerũ ẽt apud græcos oĩs historia plena ẽ. Nam & rhodii hoĩem Saturno sacrificabant/quã rẽ magis tpibus postea mitigare uolẽtes mortis supplicio aliquẽ damnatũ ad saturnia usq; cõseruabãt/quẽ in ipso festo uino grauato ĩmolabãt. In salamine uero insula/quã antiquissimis tpibus corroneã uocabãt usq; ad Diomedis tẽpora agraualæ cecropis filiæ hõ cædebat. Postea uero ĩ templo palladis agraualæ ac Diomedis (unũ n. triũ fuit) Diomedi homo immolabat/qui ab adolescentibus ter circũ aram ductus tandẽ a sacerdote hasta percussus & in rogo impositus cremabat/quã rẽ diphilus rex cypri Seleuci tpibus abominatus nõ hoĩem sed bouẽ Diomedi sacrificari statuit. Dæmon autẽ ille quicunq; fuerit nõ inuitus bouẽ pro homine suscipiebat. Ita nõ multum interesse inter immolationem hominis atq; bestiæ uidetur. Manethus autẽ hystoricus apud ægyptios in heliopoli hoĩes ĩmolatos fuisse in libris de pietate testatur/quẽ morẽ amosis improbauit. Sacrificabantur uero Iunoni tres die/quos inquirebãt si mundi essent quẽadmodum postea uituli. Cereos autẽ offerri pro illis tres amosis iussi. Dionyso ẽt omaido apud chios appellato homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedæmonios etiam apollidorus scribit hoĩem marti sacrificare solitos/& phœnices bellorũ aut pestilentiæ calamitatibus amicissimos. Saturno solebant immolare/ quod omnes qui eorum historiam scripserunt testantur/maxime autem Sachuniatho a Philone biblio in græcam linguam ut in superioribus dictũ est traductus. Histrus quoq; qui cretensem historiam collegit Curetas scribit saturno antiqtus pueros sacrificasse. Sed pallas qui optime omnium mitræ mysteria edidit sic hac de re scripsit. Immolationes autẽ hoĩum imperatoris Adriani tẽporibus ubiq; fere cessarũt. Immolabatur. n. prius in laodicea syriæ palladi uirgo/nunc aũt cerua/& arabes singulis ãnis puerũ immolãtes sub lara sepeliebant/oẽsq; græci cõiter anteq̃ in bella exirent ut Philarchus historicus tra-

didit hoiem imolabat. Prӕtereo thracas & scytas cӕteraq; prisca. Verũ ẽt nũc q̃s ignorat in magna urbe latini Iouis soléńitate hominẽ imolari? & usq; ad hũc diẽ nõ in arcadia solũ Pani liceo: nec in carthagine. Saturno / sed oẽs cõmuniter hoies cũ dies statut9 aduenerit quo sacrificare hoiem solebãt aram sanguine hominis spergũt. Philo ẽt qui phœnicũ historiã cõscripsit his uerbis in prio uti9 libro morẽ inquit priscis in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse ut ciuitatis aut gẽtis princeps dilectissimũ ex liberis ulciscentí dӕmõi quasi redẽptiõis prӕmiũ tradere: & sic traditũ mystice iugularet. Sic igitur Saturnus rex regiõis quẽ phœnices israelem uocant: qui postea q̃ hoiem exiuit ad saturni stellã adductus est / cũ ab Anobret nympha unicũ haberet atq; carissimum filiũ Ieud a re ipsa dictũ (sic.n. etiã nũc phœnices unicũ appellãt) quia maximo atq; periculosissimo bello ciuitas premebatur regio indutũ ornatu super cõstructã ad hӕc p̃parataq; arã imolauit. Nõ iniuria ergo eximiũ dicemus illũ Clementẽ in libro quo ad ueritatẽ gẽtiles adhortatat9 his uerbis ista deplorasse. Crudeles imanesq; hominũ hostes dii uestri sunt / qui nõ solũ amẽtia lӕtant9 nostra / uerũ etiã modo p cõtentiõnẽ certaminis modo p cupiditatẽ uictoriӕ animis uestris cõcitatis ad uoluptatẽ suam imolatiões hoium postulãt / qui multis nõnunq̃ ciuitatibus atq; gentibus tanq̃ cõmunes pestes & fulmina incidẽtes nõ cessarũt atrociter hoies uexare / quousq; sanguine hoium placati sũt. Aristomenes.n. meseni9 ioui quẽ illi appellãt Ithometẽ trecẽtos simul sacrificauit / in quibus Theopõpus etiã lacedӕmoniorũ rex fuit nobilis scilicet ac regia hostia tauro Scythӕ autẽ quoscunq; aduenas cӕperint (capiũt autẽ multos qui fluctibus & tempestate ad eos depellũtur) diane statim imolare solẽt / quӕ sacrificia tragice i scӕna Euripides decantauit. Mouimus uero in libro miraculorũ collectiõis in pellӕ ciuitate thessalica hominẽ achiuũ Peleo & chironi singulis annis imolatum fuisse narrat. Lyctii ẽt Cretenses autem isti sunt ioui hoiem imolabant / ut Anticlides scripsit Lesbi quoq; Dionyso / & phocenses dianӕ / alteros Phitocules historici hoiem immolare solitos cõscripserũt. Herechtheus uero atticus & Macharius romanus filias suas alter proserpinӕ ut demaratus in primo tradidit / alter defensori dӕmoni ut Dorotheus in quarto italicarũ rerũ exposuit immolare non dubitarunt per humanos uero dӕmones. Quomodo.n. non scelestissimi sunt / & illi qui tanq̃ saluatores inuocantur / & isti qui salutem ab insidiatoribus petunt / litareq; putãt deis hominum iugulo? nec enim homicidii crimẽ effugiunt etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi bӕluas fugimus & si forte ursam aut leonem aut serpẽtem uidimus statim resilimus ut poeta omnium maximus ait. Retroq; pedem cum uoce repressit.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens trepidusq; repente refugit
Attollentem iras & cӕrula colla tumentem

Perniciosos autẽ dӕmonas fraudulento & pestes hominum manifeste uidentes / a quibus liberi etiã uestri ad cӕdem petũtur nõ fugitis hӕc ille. Ego autem etiam Dionysiũ halicarnasseum uirum romanӕ historiӕ ac italicӕ peritissimum huius sceleris testẽ adducam: qui in primo de antiquitate italica iouem & apollinẽ quoniam decima hominum immolata nõ fuerat magnas italis calamitates induxisse his uerbis scribit. Nullus in arboribus fructis inquit ad maturitatem usq; permãsit / sed immaturi omnes defluebant / nec spicӕ semine replebantur / nec herbӕ pecori sufficiẽtes germinabant / fontes quoq; ipsi alii bibi non poterant / alii ӕstatis tempore deficiebant / & aut mulieres ab ortum patiebantur / aut nati pueri manci & discerpti erant. Cӕtera quoq; hominum multitudo ӕgrotatione ac morte crebrius q̃ solebant uexabantur / sciscitãtibusq; ipsis quid

in deos cõmiserũt quidq; facturi ut ab his pestibus liberarent/responsũ fuerat quia cũ impetrassent quæ petierãt nõ reddiderũt oĩa quæ uouerũt. Sed maiora adhuc debẽt/q̃ si reddiderint cõquiescent. Pelasgi enim & ab origines nihil sibi terra producente uoue runt Ioui atq; Apollini ex nascituris decimã se partẽ imolaturos. Cessauit igitur postea talis calamitas & illi fœcundissimo rerũ usi prouentu decimã nascentiũ oĩum partẽ sacrificabant. Hæc Mirsinus Lesbius nõ pelasgos aut ab origines/sed thyrrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recitatum magna omnes ambiguitate tenebant. Seni or deinde quidã aliarũ rerũ primitias dixit recte diis cõsecratas fuisse nullam aũt ex ho minibus partẽ/quã dii maxime diligunt esse imolatã. Quare calamitatibus semper in quit uexabimur/nisi ut cæterorũ animaliũ sic hominũ primitias sacrificabimus. Hanc senis orationem cũ alii probarent alii plenam insidiarũ putarent/sciscitari rursus per ora cula placuit/si hominum decimã sacrificare diis gratũ esset. Deo autẽ annuẽte magna seditione uexari sum/& tunc primũ primates ciuitatũ & reliqua multitudo atroci suspi tione ne dolo ista primates facerent cõmota scissi atq; diuisi sunt/migrabãtq; multi im mo uero quasi amẽtia furentes pellebantur & pellebant/multeq; ciuitates destitutæ pe ne fuerunt. Sequebant enim fugiẽtes filios qui gnuerũt & fratres cognati/& ꝓpinqui propinquos/ita ex talia fugiẽtes græciã & barbariã repleuerũt/quod malũ non paucis ãnis italiam uexauit. Nã & ciuitatũ principes tum seditionẽ timẽtes/tũ religioni satisfaciendũ putãtes ab adolescẽtibus q ad iuuentã in annos ꝑueniebãt primitias deligebãt. Et paulo post/asserũt aũt Saturno in italia priscis temporibus ita sacrificatũ fuisse quẽ admodum apud carthaginẽses ante q̃ urbs eorũ dirueretur. Celti uero ad hæc usq; tẽpora & occidentaliores fere oẽs homicidio sacrificant. Hercules autẽ fertur primus in saturnino ara ædificata intemeratas hostias imolasse/ac legẽ qua hoĩes sacrificabantur reuocasse/& ne quasi patrio ritu neglecto superstitione inani incolæ turbarent/simula chra pro uiuis hominibus/quos in fluenta tyberi proiiciebãt hostiaꝝ orna modo in ty berim immittere docuit/quæ res a romanis tp̃ibus quoq; nostris idibus maiis diligẽter fieri solet. Ea eni die pontifices animalibus primo secundũ leges imolatis uirginesq; ue stales prætores aliique ciues quos sacris adesse fas est. xxx. simulachra hoĩum quæ argi uos appellant a ponte sacro in tyberim demittũt Hæc Dionysus. Diodorus uero consentanea istis in uigesimo historiæ uolumine carthaginẽsibus ac Agathode tyranno siciliæ post mortẽ Alexandri magni primi Ptolemæi tp̃ibus obsessis his urbis cõscripsit Dicebant aũt Saturnũ illis iratũ fuisse/qm̃ prius ipsi excelentiores ex filiis suis sacrificabant: Postea uero clã emptis infantibus atq; educatis liberorũ loco imolabant. Cũq; diligenti facta inquisitiõe multi ex suppositis inuenirẽtur sacrificari facile animis induxe runt/ut crederẽt ad obsessionẽ urbis hostes iccirco diuinitus missos fuisse/qm̃ priscos deorũ honores nõ seruarẽt Itaq; deos placare studentes ducẽtos ex nobilissimis adolescentibus publice sacrificarunt. Tercenti uero alii qm̃ suspectos se esse uidebãt spõte se tradiderũt. Erat aũt apud eos ænea Saturni statua magnitudine mirabilis/cuius man9 in terrã extense ita erant in gyrũ ut qui ad eũ ꝑuenire adolescẽtes cogebant in gẽtem foueã ignis repletã inciderent. Iure igitur hebreoꝝ scriptura reprehendit. eos qui moribus patriis contẽptis hæc immitati sunt dicẽs imolabãtq; filios atq; filias suas dæmonibus/interfectaq; terra est in sanguinibus & contaminata in operibus eorũ. Arbitror iam ꝑ ea quæ dicta sunt satis patere nõ bonorũ dæmoniũ inuentionẽ fuisse priscam illã & primam simulachrorũ institutionẽ & uniuersam religiõem gentiliũ/sed perniciosorum omnino atq; scelestorum. Itaq; uerus profecto inuenitur propheticus ille sermo. Omnes dii gentiũ dæmonia Apostolicũ ẽt illud quo dicitur / quia quæ gẽtes sacrificãt

dæmonibus non deo sacrificāt. Et certe si quid boni in deis gentiliū esset amatores pro fecto iustitiæ salutares & benefactores hoibus essent/nec humano sanguie gauderēt. Sed responsis & omnibus modis a cæde humanum genus repellerent.

Quod mali dæmões ad oia flagitia & facinora hoies ipellebāt. Cap. VIII.

q Vod uero maligni ab ista dæmones humanū genus intruserūt quis p se ipsū pateat/tamen inde quoq; apertius uidebis si adulteria & fornicationes gētiliū quæ usq; ad hunc diē in heliopoli phœnice multisq; aliis in locis peragunt in mentem tibi/ueniant/quasi enim primitias quasdā diis debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerūt. Nā si nec homines quidē modesti ac mites cædibus & stupris lætantur/quāto magis dii aut boni dæmones ab his rebus erunt alieni? Si uero quispiā obiicet malignos quidē esse dæmones eos qui hæc petūt/alios aūt illos bonos/ quos maxime tanq̄ saluatores uenerant/quærēdū ubi nā isti saluatores sui quos colūt sint/& non possunt malorū uim ab huiusmodi facinoribus at flagitiis auertere. Quomodo autē boni sunt si malos dæmones nō depellūt/ si cultorib9 non auxiliantur? Aut cur humanū piūq; hominū genus atrocitate malorū dæmonū uexari permittunt? Cur etiam nō admouerūt homines nō ut deū honorare/sed ut pniciosum dæmonē odisse illum/cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ego uerū isti deum colūt/qui nec rodiis nec salaminii/nec heliopolitanis fugiēdos esse paruos dæmones significauit? nec malignū iunōis spiritū/cui tris quotidie hoies sacrificari solitū ab historia didicimus cōtemnendū esse unq̄ dixit? Nec chios docuit? nec mēbratim crudelissime discertū hominem Dionyso ímolarēt nec teneidos similiter? nec phibuit Mauorū hoiem ubiq; offerri? Cur igitur eū colūt qui uel in liberos prauis dæmonib9 iugulātes nequaq̄ defendit/ nec dixit in laodicea syriæ ubi singulis annis uirgine litabat pniciosum dæmonē habitare nec in libya atq; arabia ubi adolescentē sacrificantes sub ara sepeliebant. Hæc oia uerus deus quē colūt quō non admonuit faciūda nō esse. Incestus ēt & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo nō docuit uero deo & bonis dæmonib9 placere nō posse quod nullus unq̄ præter q̄ uerus profecto deus noster qui solus deus est fecisse inuenitur. Is enim per Moysem uniuersos premonuit hoies nō esse colēda dæmonia/ ecōtra uero repellēda cōtemnēdaq; tanq̄ perniciosissimos spiritus tēplaq; ipsorū ac cærimonias quibus honorātur sic esse delenda ut nulla eorū extet memoria/qui adeo maleficiose humanū genus inuaserunt tantamq; uictoriā amentia hominum cōsecuti sunt/ut si colligere in unum quæ ab historicis suis dicūtur uolueris uniuersum istis scelestib9 orbem spiritibus subiectū fuisse inuenies græciā/affricā/thraciā scythiā/prudentissimoꝝ atheniensiū gentē ipsam quoq; magnā urbē/siquidē etiā ibi dialibus hoies iugulabātur. Rhodū præterea/salamina/insulas oēs/chium/tenedum/archadiā/ lacedæmona/ ægyptū/phœniciā/syriam/arabiam/ubiq; usq; ad tēpora saluatoris nostri tam animaliū q̄ hominū cæde & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dæmones placabant/ neq; prius uitā hoium hæc mala reliquerūt q̄ saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit/historicos.n. suos iam audiuimus ad Adriam usq; tēpora facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinē hanc omnē intellectam atq; contemptam fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelii prædicatio per orbem in modorū fulguris coruscabat. Mentiunt autē qñ rebus uicti prauis se dæmonibus sacrificasse negant. Illos.n. adorabāt/illis hoies cædebāt/ad honorē illorum turpissima admittebāt flagitia/quos deos maximos & putabāt & appellabāt. Saturnū n. Iouē Martem dionysum Iunonē Mineruā Venerem & sapientissimū atq; pulcherrimū Apollinem optimos & maximos deos ac deniq; saluatores esse pdicant. Isti ergo

pniciosissimi illi dæmones sunt. Nã si huiusmodi sunt q cæde hoium gaudẽt (gaudẽt ãt isti qb⁹ nisi hoies imolent̃ ferre nõ possunt) scelestissimi certe spiritus eẽ cõuicunt̃ siue ipsi talibus gaudeãt quod dubitari nõ põt/siue aliis hæc offerri pmittant. Cur.n. si boni sunt spiritus his sceleribus malignos placari dæmones iubent̃? cur adeo errare homies patiunt̃ ut ad colẽdos prauos dæmones ignorãtia deductos despiciant̃? Cur huiuscemodi humanũ genus seruire spiritibus nõ dedignant̃/cũ oporteat si boni dii sunt lõgissime/ab hoibus oẽm falsam religionẽ diuina sua uirtute pdicationeq; itegra pellere? An pater bonus nõ negliget filiũ a prauis hoibus circũuentũ/nec humanus dñs seruũ/nec dux belli ad captiuitatẽ suos milites duci patiet̃ si aliquo eis poterit modo puidere/nec pastor lupis pecudes tradet. Dii aũt boni qui miseros ut dicunt hoies tutant̃/q pastores & saluatores reges pr̃es & dñi nuncupant̃ inimicis dæmonibus quasi atrocissimis beluis hoies a qbus pie colunt̃ crudeliter trucidandos tradẽt/nec ppugnabũt & protegẽt imbecillũ genus hoium/nec hostes & prauos spũs tanq̃ imanes bestias lõge a grege hoium fugabũt/nec docebũt hoies q se req; suã illis cõmendant nõ colẽdos sed fugiẽdos eẽ prauos spũs? Quãdo igit̃ hoc nec faciũt nec unq̃ fecerũt/imo uero econtra oraculis atq; respõsis suis hoies imolari sibi petebãt & turpissima flagitia in tẽplis offerri/re ipsa patet pessimos & iniqssimos eẽ natura. Ad hæc qũo deus aut bonus aliqs dæmon a gentibus unq̃ adorabit̃/si bonũ malo nunq̃ conuenire põt/nisi lucẽ ac tenebras ad idẽ cõcurrere posse cõtendat. Quomodo aũt dii sũt aut oino boni dæmones q bonitate ab hoibus superant̃. Iniquũ.n. Porphyrius scripsit/nõ dico hoies solum/sed ẽt q multo minus est aialia bruta occidere. Quare imolatiões huiuscemodi modesto atq; prudẽti uiro fugiẽdas nec placãdos spũs sanguine/sed animi uirtute repellẽdos consulebat. Mundum enim animum non inuadunt quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est. Cap. IX.

s I uero ciuitatibus necesse ẽ/hos ẽt placare nihil ad nos. Ciuitates.n. ẽt res externas ut diuitias/& oia quæ corporis sunt ut formã bona eẽ cõfirmat/& hoꝝ cõtraria mala. Pauci.n. sunt in ipsis q aiæ curã habeãt. Nos aũt quantũ nobis possibile est istis nõ idigemus/sed oi studio atq; opa deo similes fieri conamur. Quod fieri solet pfectiore uirtute & uera de rebus opinione. Ecõtra uero prauis tam dæmonibus q̃ hoibus & oibus qui caducis atq; materialibus rebus gaudent dissimiles eẽ studem⁹: Nõ iniuria igitur philosophus & dæmones cõtemnere debet & diuinationes negligere. Ea.n. quæ hoies uaticinationibus petũt negligit. Nõ ergo de matrimonio nõ dc mercibus nõ de seruo nõ de furto nõ de aliis inanibus rebus/quas falsa opinione hoies cupiũt/ab extis aialium quæret/sed ipse per seipsum deo accedẽs æternã solũmodo uitam quæret quã toto aio desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspicatus & uniuersam diuinationẽ quã multi admirant̃ falsa opinione hoium cõstare aperte ostẽdit/quibus philosophum nullo modo idigere dicit. Si ergo modestus prudẽsq; uir ea fugit qbus dæmones placant̃ quæ sunt gẽtiliũ sacra sanguine aialium cõfecta. Nemo priscoꝝ prudens ac modestus inuenit̃. Omnes.n. ut diximus ante saluatoris nr̃i aduentum uel hoium sanguinẽ dæmonibus offerebant. Nemo ergo secundũ Porphyriũ prudẽs modestusq; gentiliũ fuit. Præterea ipse rõnem sequẽs sacra dæmonũ refutat & mundo aio esse hortat̃/quẽ dæmones inuadere nequeunt quoniã dissimiles sunt. Apollo uero de⁹ suis rursus eni homini cõparatus iferior reperietur perniciosissimo dæmoni/qua uidelicet ei amicus sit/pnicioso eni perniciosus amicus est/sacrificandũ cõsulit/quod ipse in libro de respõsis cõscripsit. Cũ.n. uates festinaret quod quærebat inspicere Apollo ei respondit munera prius dæmoni offerẽda esse dicẽs. Ratio aũt humana duce natura his

contraria faciéda probat mundiciá scilicet animæ adhibendá / & sacrificandū non esse dæmonibus quoniá puroꝝ mundūq; aggredi nō possunt cū diis similes sint / q; si prudens & modestus uir est qui dæmonibus non sacrificat/qui suis responsis sacrificandum cōsulit qualisnam sit per te ipsum considera. Pessimi ergo atq; perniciosissimi sunt qui cæde ac sanguine hominum gaudent/quem morem si quis laudat is omnes homines qui modo uiuunt uituperat/q; si prudenter nostra tempore huiuscemodi rem contempserunt prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est. Cap.X.

His oibus hac luce clarius patet non dii nō boni dæmones/sed lōge ab oi bonitate remoti hostes ueri dei pniciosi atq; impii gentiliū eē deos / a quibus nemo præter dñm nostrum Iesum xp̄m humanū genus eripuit q euāgelio suo uniuersis barbaris simul & græcis huic morbo medet & a durissima antiqssimaq; seruitute liberat ac ad uerā cōuocat libertatē/ad quā curriculo tēdere magna uoce oibus p̄dicat clamās. Spiritus dñi sup me/ ꝑpter quod misit me euāgelizare paupibus/misit me sanare cōtritos corde p̄dicare captiuis remissionē & cæcis uisum. Et rursus educere ligatos e uinculis/& e domo carceris sedētes in tenebris. Hæc.n.ab antiqssimis tp̄ibus uera hebræoꝝ oracula redemptionē nostram & cæcæ mentis illuminationē prædicentia cōfirmabāt futurā/unde nos saluatoris nostri gratia & patrocinio cōfirmati a flagitiis ad modestiā & ad prudētiā ex amentia liberi iam a dæmonū seruitute nec sacrificabimus unq̄ nec seruiemus diis gentiliū/a quibus (proh dolor) oppressi tenebamur/nunc quia liberati euangelica doctrina ad saluatorē nostrum dñm & benefactorē creatorem & regem uniuersi adducti sumus/quēpie adoramus non ut dæmonibus uidetur / sed ut ab euangelica doctrina didicimus qua nutriti prauos dæmones atq; pniciosos facile fūdemus. Nā castitate & bonis moribus nixi/eāq; uitæ munditiā adhibentes/quā nobis saluator tradidit nequaq̄ illos timebimus qui mundū aggredi aium quoniā dissimiles sūt nequeūt ut philosophus cōcedebat. Sed neq; diuinatiōis indigebimus/neq; aruspices interrogabimus nec quicq̄ penitus dæmoniacū perscrutabimur. Quoꝝ.n.gratia hæc petunt ea nos contemnere xp̄s docuit/illaq; solūmodo desiderare iussit/de quibus nemo aruspex nullius hostiæ exta significare aliquid poterunt/quæ solus saluator noster uerbum dei quod semp cū deo patre est oibus significauit/qui animū atq; mentē suam domiciliū illi cōstituerunt/de qbus ipse dicit/habitabo in ipsis & ero sibi deus & ipsi erūt mihi populus. Hæc de prauitate dæmonum quos & deos appellant dicta sufficiant.

De transmutatione prauorum dæmonum & operatione. Cap.XI.

Nunc uideamus quēadmodū cū esum carnium Porphyrius extermínet aptissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut hoies se ducāt transmutari/bonorūq; ut cupiditatū inflāmatione multitudinem alliciant / persuadeantq; deos eē cū non sint effigiā assumere confirmet/quos tantū ait potuisse ut sapiētissimos poetas & philosophos cōplures decæperint / quoꝝ eloquentia multitudinem euerterūt. Præterea oēs maleficas artes ab ipsis dæmonibus inuētas fuisse/ad uoluptatēq; homines impulsos ut titillatiōe obcæcati primū eoꝝ spiritū summū deum putarēt. Sed uerba eius ascribamus. Quæcūq; inquit animæ uitiis subiectæ appetitu ferunt iræ concupiscentiæq; seruientes in naturam dæmonū conuertuntur/ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt aūt sicut & dæmones inuisibiles atq; insensibiles humano sensu. Non enim habent corpus quod soliditate sua sentiri possit/nec formā omnes unā / sed multis atq; uariis transmutatæ figuris modo apparēt modo inuisibiles sunt. Spiritus aūt quia quidem corporalis & passibilis est/quia uero animæ colligatus est lōgo tp̄is spacio perdu-

rat. Aeternus aūt esse non pōt/quoniam mutatur & defluit. Proportionati aūt sunt bonorum spiritus sicut & corpora fuerūt/malorum aūt improportionati. Dæmones igitᷣ uitiis dediti quicqd male excogitare ac efficere possunt libenter aggrediunᷣ/ uiolēti.n. omnino atqꝫ simulatores cū sint/priuatiqꝫ luce meliore insidiose aggrediuntur/nunc oc culte adulantes modo manifestus cogentes. Et paulopost hæc inquit ac similia faciunt a uera opinione de cultu deoꝝ ad seipsos transferre cupientes/omnibus.n. gaudent ma lis & deorū assumpta persona temeritate nostra fruuntur. Alliciunt.n. multitudinem ar dore cupiditatū/diuitiaꝝ potentiæ uoluptatum/inanis præterea gloriæ appetitione/un de seditiones/rixæ bellaqꝫ nascuntur/quodqꝫ omniū pessimum est deos et ipsos & primum uniuersi deum similibus seruire uitiis psuadent/ita omnia sursum deorsūqꝫ pturbant. Credunt enim eis non solum uulgus/sed multi etiam philosophorum alteri alteris causam præbētes. Qui.n. philosophi cōmunes opiniones non contempserunt ad impietatem uulgi delapsi sunt/multitudo etiam uicissim consentanea impietatis suæ a philosophis uerba percipiens in falsa de diis opinione confirmata est. Nā poesis quoniam in uerbis sonantibus & compositiōe magnifica utitur persuasit/imo uero inflāmauit homines ad impietatem/ita seducti nō possūt perspicere nec bonitatem nocere nec prauitatē iuuare unqꝫ posse. Nam ut non pōt caliditas ut Plato ait frigiditatem inducere nec frigiditas caliditatē/sic nec iustitia nocere potest: Iustissimus aūt omnium deus ē/ non esset.n. deus nisi esset iustus. Quare alia quædā est uirtus bonoꝝ dæmonum/alia maloꝝ. Qui.n. ad nocendū nati sunt & istud oibus peragunt uiribus bonis contrarii sunt//contraria uero in eodē eē non possunt. Ab istis aūt maleficæ quoqꝫ artes cōstitutæ sunt/hos.n. sūmopere & præsidentē istorum malefici oēs uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticaqꝫ uisione qua facile decipiunt mōstra quædā & prodigia sensui & imaginationi præponētes/unde amatoria & incētiua libidinū præparantur / quibus oīs luxuria & diuitiaꝝ copia/& inanis gloriæ cumulus cōparari atqꝫ acquiri creditᷣ/hac falsitate hoies decipiunt. Dii.n. esse uolunt cū nidore carniū & fumis gaudeant. His.n. uaporibus confirmari & roborari uidentᷣ/hæc oīa eius sunt qui exactissime ista sciebat Prænominatus.n. philosophus qui maxime omnium ista scrutatus est prauos dæmones omnes qui sanguine gaudent appellauit & multitudini a poetis & nonnullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

¶ Qui sunt principes dæmonum secundum Porphyrium. Cap. XII

Idem declarat malignoꝝ dæmonum principes Serapin & proserpinā eē/diuina uero scriptura belzebub prauitatis principē appellat. Sunt aūt uerba eius hæc in libro responsoꝝ conscripta malignos oēs dæmones non temere Serapidi subiicimus. Non.n. sacroꝝ eius symbolis solūmodo persuasi sumus/uerū etiā quia quæcūqꝫ alliciunt & quæcūqꝫ repellunt. Plutoni attribuuntᷣ/ut in primo libro monstra uimus. Serapis aūt apud ægyptios id deus est qꝫ apud græcos Pluto nūcupatur / iccirco prauis dæmonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoqꝫ dedit hoibus quibus dæmones expelluntur/iste supplices docuit quomodo brutoꝝ assumpta figura dæmones hominibus insiliunt. Vnde apud ægyptios & cæteros omnes qui prudētes in agēdis cærimoniis deoꝝ esse uidentur/corrigiæ in templis irrumpuntᷣ & aialia ante inuocationem deorū expulsa multitudine cæduntur/ita domo cæteris rebus uacua & munda spiritu & sanguine aialiū deus inuocatur. Sunt aūt corpora hoium istis plena & maxime illoꝝ qui delicatis cibis uiuunt. Comedentibus.n. nobis aduentunt & inhærēt corpori/iccirco ieiuniū & castitas maxime laudanᷣ/non quia pricipaliter deus bonus istis placetur/sed ut recedāt illi qui sanguine & immūditia gaudentes ut his fruanᷣ in uten

tium corpora ingrediunt: Certū.n.est quia uehemēs caducū rerū cupiditas & appetitui spūs impetus nō aliunde q̄ ex præsentia istoꝝ maxime crescit. Quare cū appetitio nimiū inflāmata est/& uoluptatis ardor aīum ita exagitat/ut oīs cogitatio ad exteriora uagetur/tūc huiusmodi dæmonū præsentiā esse cognoscas/quoꝝ præsentia facit ut appetitus spūs in corpore nostro multiplicetur. Et paulo est nunqd ait isti sunt illi dæmones quoꝝ princeps Serapis est? Symbolum.n.ēt horum triceps canis est ille scilicet q in aqua terra & aere tribus his elemētis uersatur perniciosissimus dæmon. Is enim cæteros dæmones tanq̄ princeps expellit/sed Proserpina etiam dæmonum princeps est/qa in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca unum inqt Proserpinæ responsum si apposuero uolumen istud concludam.

Naturæ triplicis ego sum lucina puella.
Taurea itemq; triceps missa e cœlo aurea phœbe
Quam multæ uariant formæq; trinaq; signa
Quæ terna & simulachra ferro terræ aeris ignis
Quippe meis atris terrarum est cura molossis

Eusebii Pamphili Liber quintus.

Quod potentia dæmonum per aduentum saluatoris est adiecta. Cap. I.

Deinde quinam sint canes atri clare interpretat dicens pniciosos dæmonas sic appellari. Verū & si satis a supioribus pateat non bonos sed pniciosos dæmonas quasi deos a gētilibus cultos/nō tñ erit ab re qm̄ multi adhuc imbecillitate quadā animi seducuntur religionē patrū laudantes cumulatius eandē rē ostendere/a qua nō ab alio q̄ a prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi.n.fatentur tpibus saluatoris nostri oracula sua cessasse/& mortē nō nulloꝝ dæmonum accidisse/& ad hæc ut in superioribus patuit post euāgelicā doctrinā diis offerri hoīes improbatū esse. Adiiciēdū āt est nō solū supstitionē dæmonū ruisse/uerū ēt multos atq; uarios principatus cessasse. Fere.n.p oēs ciuitates & castella reges & tyrāni antiquitus erāt ita ut nō pauciores principatus essent q̄ ciuitates/facileq; a dæmonibus impulsi alteri in alteros insurgebant. Sic depopulatio nes regionū obsidiones urbiū & seruitus maxima uigebat in morē iumētorū captiuis seruientibus. Vnde facile cōsideratū est q̄ ingēs ante saluatoris nostri tēpora humanū genus calamitas præmeret. Quæ oīa diligēter in unū collecta si nō ante cessasse cōsiderantur/nec successiōem unū post alterū defecisse/sed oīa simul quasi terræmotu facto post dñi nostri resurrectiōnē ruerūt/quomodo nō oportebit euāgelicæ ac ueræ salutaris doctrinæ mysteriū admirari/cuius prædicatiōe factū est ut creatori & soli uero deo per uniuersum orbem ædes constitutæ sint/ubi tam uetus q̄ noua scriptura ita publice legitur ut ab oībus audiatur: Vnde audiētes discunt summa uirtute & uera pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierunt aūt responsa dæmonum & auguria & aruspicia hoīum nec quis adeo nunc insanuit/ut postea q̄ nomen christi in orbe claruit audeat clarissimorum sanguine aut cæde hoīs immanissimos dæmonas placare/quā rem prius non rudes aut priuati solūmodo/uerū ēt sapiētes & reges factitabāt. Quod aūt post tēpora saluatoris nostri potentia dæmonū fracta iaceat ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro quē aduersus religionē nostrā conscripsit hoc modo te-

ftatur. Nũc uero mirant̃ inqt ſi tam multis annis peſte ciuitas uexat̃/quũ & Aeſculapius & alii dii lõge abſint ab ea. Poſtea.n.q̃ Ieſus colit̃ nihil utilitatis a diis cõſequi poſſumus. Hæc uerba illius ſunt. Quod ſi dii ſunt o Porphyri quare uiribus ſuis Ieſu uirtutẽ nõ deprimũt? Siquidẽ ut nos dicitis mortalis hõ Ieſus & ſeductor fuit/dæmones uero ueſtri & dii & ſaluatores/cur igitur oẽs ſimul cũ æſculapio terga uerterunt? uniuerſumq; humanũ genus fuſi atq; fugati Ieſu tradiderũt? q ẽt poſt mortẽ apud oẽs gentes in dies creſcit manifeſtiſſima uiuere ſigna & infinitas ut deus uires habere oibus oſtendens/q aliquãtiſper uolũt aduertere/tantũ unus ſolus & ipſe mortuus põt ut innumeros deos expulerit/& honoribus eoꝝ deſtructis cultũ ad ſe tranſtulerit. Illi aũt & multi & uiui ut dicitis nec apparẽt uſq; iã nec operant̃. Cur igit̃ ita fit? quia nõ dii ſed praui dæmones dii ueſtri ſunt. Ieſus aũt & qui eũ miſit pater deus uerus ẽ/ac ideo gloria ſua creſcit in dies/& humanũ genus ad maiorẽ quotidie uirtutẽ ꝓgredit̃. Cũq; oporteret ſi dii eſſent & humanaꝝ rerũ curã haberent religionẽ xpi deponere/& cultũ ſuum corroborare nihil efficiunt/ſed conati quidẽ ſæpius ſunt & reges ac principes uniuerſũq; romanoꝝ imperium aduerſus ſaluatoris noſtri euangeliũ cõcitarunt/iacent tamẽ ſuperati nec totius orbis uires q̃uis ipſoꝝ ſuggeſtionibus cõſpiraſſent contra paulos homĩes ac pauperrimos euangelii nuncios quicq; efficere potuerunt. Ieſu.n.mortui diuinæ uires pulſis dæmonibus ac falſis deis/qui terreſtrem hunc aerem & cauernas terræ habitare condemnati in ſepulchris hominum/omniq; immunda materia uagantur ſanguine ac uaporibus gaudentes ad ueram humanum genus pietatem attraxerunt.

¶ Quibus rationibus homines dæmonibus decepti ſunt. Cap̃. II.

Rincipes certe dæmonum ſiue aeri ſiue inferni poſtq̃ uiderunt ab hominibus
p nõnullos mortales quaſi deos ſanguine ac nitore ſibi gratiſſimis honorari monitibus quibuſdam ſimulachrorum quæ homĩes in memoriam mortuorum fecerunt/facile amentes decipiebant. Præterea diuinationibus quas dæmonica oꝑatione prædicare uidebãtur & uoluptate corporis oẽs alliciebant adeo ut modo cæleſtes uirtutes ac dei modo heroum animas quæ poſt mortem in cœlum aſcendiſſent ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorum cum a ſimulachris ad inuiſibiles ſpiritus qui per ſimulachra operabantur/& in eis habitabant cogitatio raperetur q̃ſi uera uehementer creuit/ita terreſtres & aerei dæmones malignitatis ſpiritus dii maximi putati ſunt. Priſcorum etiam heroum qui maxime colebantur memoria in maius errorem extollebat/quorum figuras per ſingulas ciuitates imaginibus atq; ſtatuis exprimere conabantur/animas uero prodigioſe aut incorporeas uirtutes ſtatuis plerũq; adeſſe dæmones ſimulabant/ſic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabant. Iſti ergo terreſtres dæmones aerei atq; inferni ſpiritus/quos huius mundi principes diuinæ litteræ nuncupant modo bonos ſe dæmonas/modo deos cæleſtes/& nunc heroum animas/nunc alios atq; alios fingentes in uarios humanum genus errores iniecerunt/ut alii deos/alii heroas/alii dæmonas eſſe contenderent/& hos alii bonos alii malos/quos tamen ne noceant placandos ſacrificiis cenſebant. Ita factum ẽ ut multitudo/immo uero innumerabilitas deorum credita ſit.

¶ Quomodo multitudo deorum credita. Cap̃. III.

Rimum enim fulgẽtia in cœlo corpora/tum ꝓpter perpetuũ motũ/tum q̃m
p cuncta hæc inferiora perſpiciant atq; moueant deos appellarunt. Deinde q̃m heros uitæ hoĩum communiter profuerunt in deorum numero acceptĩ ſunt/quorum turpiſſima facta theologiæ ſuæ partem putantes fabuloſam appellarunt/quã poſtea deteſtati q̃uis & uera & priſca ſit/ad naturalia tñ reducentes fabulas negant/nec

finẽ hic fecerũt/sed propriis quoq; passionibus adorabile nomẽ dei attribuerũt/ quod theologiæ genus ita p se ipsum iacet/ut oratione cõfutatoria nõ egeat.Q uid.n.turpi9 q̃ uenerẽ/cupidinẽ/& priapũ deos nũcupare? Res quoq; humanas deos fecerũt.Orationis.n.uim Mercuriũ/excogitatiõis Palladẽ noiarunt.Ad hæc opa & artes alias Marti & Mineruæ ut bellicas/alias Vulcano ut oẽs quæ p ignẽ fiunt accõmodarũt. Extremo malignos quosdam dæmones uarios certe atq; multiplices quos mõ deos/mõ animas mortuorũ esse credunt/in theologiã suã suscæperũt.Hæc cũ ita se habeãt/cæteris quia manifeste friuola sunt prætermissis/de operatione dæmonũ q̃uis in superioribus dictum sit/tamen quia fere omnes occuparunt nunc quoq; dicamus.

Q uod dæmones quos inter hominum deorumq; naturam collocabant responsa dare credebantur. Cap.IIII.

P Rimũ autẽ Plutarchi uerba in testimoniũ adducã quæ in eo libro q inscribit quod oracula defecerũt conscripta sunt.Probe inquit asserũt multi cũ a Platone quod qualitatibus subiicit elementũ inuentũ sit/quã materiã uocãt a multis magnisq; dubitationibus philosophos esse liberatos.Mihi aũt uident pluribus atq; maioribus satisfecisse dubitationibus/qui genus dæmonũ inter deos & hoies posuerũt. Modũ.n. excogitarũt/quo humanũ genus diuino cõiungitur:Laudandus ergo est qui primo inuenit siue Zoroaster ut dicitur/siue Orpheus/siue quidã Phryx aut ægyptius ut ab utrorũq; cærimoniis conücere possumus.E græcis aũt Homerus pmiscue his nominibus uti uidetur/eosdẽ modo deos modo dæmonas nuncupans.Hesiodus primus hoium distinctius quattuor genera rationalis naturæ ordine posuit/deos primũ/deinde dæmonas/postea heroas postremo hoies/e qbus mutationẽ atq; progressum in melius facere uidetur.Aurei quidẽ genus hoies in bonos dæmonas transferẽs/semideos aũt uiros in heroas reducẽs/nec necesse est de spacio tpis cũ Demetrio cõtendere.Nam siue longo quodã tpe/siue breui/siue certo/siue incerto dæmonis aia & herois uita cõmutetur nihil ad rẽ/cũ priscorũ hominũ atq; sapientũ testimonio pateat naturas esse quasdã inter deos & hoies quæ suscipiũt mortaliũ passiões/quos dæmonas appellãtes & honorantes leges patrias cõseruabimus.Et post pauca recte mihi dici uident nõ deos q lõge a terris semoti sunt/sed dæmonas deoꝝ ministros/oraculis pesse.Q ui uero his dæmonib9 peccata & errores attribuũt scdm Empedoclẽ/ & ad hæc mortẽ atq; luctũ/ hi mihi parũ prudẽtes solẽt uideri.Et paulo post/ẽ.n.ut in hoib9 uirtutis diuersitas/& appetitiue atq; irrationalis partis.sic in ipsis quoq; dæmonib9/sed in aliis irrationalis hæc pars tenuis est atq; imbecilla/in aliis uehemẽs atq; ipetuosa/cuius rei uestigia testimoniaq; sũt sacra & cærimoniæ fabulosæ multis ad hũc usq; diẽ in locis peracta. Nefastos n.dies & tristes in quib9 ieiunia & planctus in sacris adhibent ad pellẽdos prauos dæmonas cõstitutos esse crediderim/cuius rei argumentũ est/quæ antiqtus fiebat hoium imolatio/quã de diuinitus itroductã fuisse credẽdũ est/nec reges/neq; principes temere carissimos sibi liberos iugulasse/sed pniciosorũ dæmonũ irã & ipetũ retrudẽtes fecisse.Nã dæmones cũ nõ possint aut nolint animæ p corpus coniungi queadmodũ Hercules œthaliã amore uirginis cõmotus obsidebat/sic aiam hois corpe detentã petentes bella/pestes/aliasq; calamitates urbibus inuexerũt/nec ante cessarũt q̃ habuerint quod cupiebant.His aptissime Plutarchus præcipuus apud gẽtiles philosophus ostẽdit pniciosissimis dæmonibus hoies imolatos fuisse.Q uorum si aliqui boni sũt cur ita praui placabant cũ possent facile boni exorari ut prauos pellerẽt?Nunc aũt cum nunq̃ id fecerint/sed turpissima semp uita & obscenis uerbis & sanguine brutorũ atq; hoium malignos dæmões placarint/quomodo hæc faciẽtes quæ prauis gratissima sunt deo & bo

nis uirtutibus placere putabāt/Neminē.n.fugit nō poſſe bonoꝝ eſſe amicū eū qui ſic
uiuit ut malis gratiſſimus ſit.Nō ergo deos ſed neq̧ bonos dæmones gētiles ſed perni-
cioſos ſolūmodo uenerant̄.Q uā rē magis idē Plutarchus cōfirmat/dicens/fabuloſas
de diis rōnes res quaſdā ſignificare a dæmonibus antiqſſimis geſtis tpibus/& ea quæ d̄
gigātibus ac de titanibus decātant̄ dæmonū fuiſſe opatiões.Vnde mihi ſuſpicio nōnū
q̄ icidit/ne iſta illa ſint quæ ante diluuiū a gigāribus facta diuina ſcriptura tetigit/de qui
bus dicitur.Cū aūt uidiſſent angeli dei filiaſ hominū quia eſſent ſpecioſæ elegerunt ſibi
ex illis uxores.ex quibus procreati ſunt famoſiſſimi gigantes a ſæculo.Suſpicabatur.n.
fortaſſe quiſpiā illos & illorū ſpiritus eſſe qui ab hoibus poſtea dii putati ſunt/pugnaſ-
q̧ illorū tumultus & bella eē quæ fabuloſe de diis cōſcribebant̄.Plutarchus ēt in libro
ubi de iſide ac ægyptiorū diis cōſcripſit his uerbis utitur.Multo melius āt dicūt q̄ quæ
de typhone oſiride & iſide cōſcribunt/nec deorū/nec hoium ſed magnoꝝ dæmonum
calamitates affirmant fuiſſe/quos ēt Plato:Pythagoras:Xenocrates/& Chryſipp9 pri
ſcos ſecuti theologos excellētiores q̄ homines fuiſſe affirmāt.Sed naturā ſuā q̄uis ho-
minē ſupiorē/aīa tn̄ & corpore cōiunctā dixerūt.Q uare uoluptate quoq̧ atq̧ dolore
alios magis/alios minus affici/ut.n.in hoibus ita ēt in dæmonib9 uirtutis & uitii diuer
ſitas inuenitur.Nā quæ de gigātibus & titanibus græci decantāt/& Apollinis aduerſus
Phythonem bella Dionyſi præterea fuga & Cereris peregrinatio nihil ab illis differūt/
quæ de oſiride & typhone apud ægyptios narrant̄.Empedocles āt pœnas etiam dare
dæmonas peccatorū cōfirmat.Aeter.n.eos inquit & pont9 expellit/terra nullo modo
ſuſcipit.Sic ab alio in aliud elementū depulſi atrociter uexant̄ quouſq̧ purgati primū
ad locū redeant.Similia uero de typhone ferūt ægyptii/quē aiūt inuidia cōmotū terra
ſimul atq̧ mare turbaſſe/deinde graues pœnas perſoluiſſe/his ſimilia idē Plutarchus i
libro quoq̧ de caſu oraculorū explicuit.Ille inquit dæmonibus diuinationē attribuens
multa de delphis & de Dionyſo dicebat/nec erat neſcius eorū ſacrorū quæ apud græ-
cos celebrant̄/ſed dicebat eis magnas iſtorū dæmonum fuiſſe calamitates ſignificari.
Apolliniq̧ cū typhonē interferfeciſſet nō annorū nouē/neq̧ ad tēpus fugere neceſſari
um fuiſſe/ſed in aliū mūdū impulſo poſt nouē magnos ānos pœnis purgato cōtigiſſe
ut ad oraculū quod interim themis cuſtodiebat rediret.Sic ſe habuerūt quæ de typho
ne & de titanibus narrant̄.Dæmonum enī aduerſus dæmonas pugnæ fuerūt/& exilia
eorū qui uicti fuerāt atq̧ ſupplicia/qualia typhon quoniā in oſirim & ſaturnus quoniā
in cælū peccauit paſſus eſt.Q uoꝝ honores aut oīno apud nos defecerūt aut minores
ſunt/cū in alio ipſi exulent mūdo.Audio enim etiā ſolymos liciorū uicinos.Saturnum
maxime ueneratos fuiſſe/ſed poſtq̄ archalū & arithon & toſibin principes ſuos interfe
cit fugiſſe inde ipſum teſtant̄/ac ideo neglectū fuiſſe/his autē ſimilia multa poſſumus
a fabulis accipe.Si uero nominibus deoꝝ nōnullos dæmones appellamus minime mi
rū uideri debet.Cui enī deoꝝ unuſquiſq̧ ſubiicitur cuius uirtute ſuſtentat̄/eius nomie
ſolet nuncupari.Nam & noſtrum alius iouialis/alius martialis/alius mercurialis eſt/&
multi forte ita nuncupati ſunt/ut nomine rem oſtendant/multi contrarias etiam deno
minationes habuerunt.Hæc Plutarchus.

¶De Operatione bonorum dæmonum ſecundū Porphyrium. Cap.V.

Vnc rurſus de bonorū dæmonum uirtute atq̧ operatione a Porphyrio non
nulla colligamus.Iure nanq̧ teſtimonio ipſius crebrius utimur/qui & noſtræ
religionis maxime hoſtis fuit & exactiſſime theologiam gētilium ſciuiſſe pu
tatur.Is igitur in libro de reſponſis pana Dionyſi famulū enarrat fuiſſe/quem cum in
numero bonorum dæmonum collocet agricolis quibuſdam aparuiſſe cōfirmat quos

& repente postea mortuos asserit sic dicēs. Pana dionysi famulum fuisse apollo isto re-spōso significauit. Nam cū nouem simul hoīes in quodam brāchidarum agro mortui essent interrogantibus quænam necis eorum causa fuerat sic Apollo respondit.
Toruus Dionysi famulus pan auriq; cornis
Per remota obscura gradiens/montesq; per altos
Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.
Gestabatq; manu/multos is corpore uasto
Prostrauit/mortiq; uiros dedit horridus ille.
Audis homicidia: uides figurā: Perspicis res gestas panos quos apollo exposuit: Quo modo igitur bonus ē dæmon q talia faciebat: Sed considera ēt alioꝝ magnifica facta / quoꝝ gratia cælo relicto in terra conuersantur. Non.n. modestiam aut iusticiam exem plo docuerunt/sed alii obscenis uoluptatibus/alii pugnis/alii uenatiōibus gaudent. Cū enim ab aquilone quæreretur si iurandum est sic responsum fuisse ait.
Sunt calami matri diuum/sunt tympana curæ
Eœmiteiq; chori/dura atq; horrentia bella
Pallas amat/nemora & saltus uenatibus apti
Dianam capiunt iunoniq; humidus aer
Debetur/cereriq; seges perquirit osirim
In latis nili ripis fidissima coniunx
Si ergo fistulæ atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris mrī deoꝝ gratissima sūt oī uirtute neglecta hæc adhibēda eē uidēt: Mineruæ quoque pugnæ atq; bella nō pax nec quies hoium/& Dianæ uariæ canes tanq̄ uenatrici nimiū placent. Cur igit̄ relictis cæteris quæ ad beatam uitam conducunt hæc quæ grata diis sunt non amplectuntur.

Quod dæmones coguntur ab hominibus. Cap. VI.

M Agnā uero naturā dæmonū ea quæ istis subiecit maxie ostēdūt. Recte inqt a Pythagora dictū ē nō spōte iuocatos deos/sed necessitate q̄dā īpulsos accede-re/q̄uis alios maiore/alios minore īpelli necessitate nō ignoram9. Nonulli aūt quadā accedēdi cōsuetudine/& maxie si natura boni sūt facilius accedūt. Nonulli cū in uocati aduenerit nocere conent̄. Præserti si negligētius q̄spiā in ea re se habuerit. Hæc eni oīa uera esse ac necessitate oēs inuocatos uenire a respōsis eoꝝ discere possum9/nō aūt simpliciter dicta necessitate sed persuasione quadam persusa coguntur.
Exorata tuis ueni sermonibus istuc
Mortales quos consilio inuenere deorum. Et in alio multo clarius
De cælis hecate cur huc compulsa uenire es: Et paulo post respondetur
Victa hominum præcibus cælestia numina terram
Coguntur petere/& casus aperire futuros
Apollo quoq; inquit cogi se hoc responso declarauit
Carminibus domitus phœbus fulgor ab alto
Defluxit tacitus/purumq; per aera uectus
Afflatu spirans labensq; in corda sonoro,
Et subiit mentem innocuam/sanctiq; capacem
Numinis/& peperit mortali ex gutture uocem.
Istis ipsis subiicit dicens/nihil his clarius/nihil diuinius / nihil uerius excogitari potest. Spiritus.n.a cælesti defluxus uirtute animatum & organicum corp9 ingreditur/& aīa tanq̄ basi usus per instrumenta/corporis uocem reddit. Hinc igitur patet coactos ac-cedere/ab his autē quæ sequentur nec posse quidem cum uelint recedere perdiscemus.

Cessa nunc tandem & uerbis iam parce/uito
Da requiem soluens priscas cædensq; figuras
Et remoue a membris ac lintea dura resolue. Et in alio.
Soluite serta pedes/liquidis & spargite lymphis
Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.
Linea sitq; omnis delata/omnisq; caracter.

Quibus addit philosophus/lineas ergo dicit delẽdas ut recedere possit. Ista.n.& habi
tus corpis atq; uetustus/qm̃ iuocatoꝝ habẽt deoꝝ effigiẽ ne recedat facile faciũt. Quã
ergo diuinitatẽ habẽt/q ad tantã miseriã deiecti sũt ut ab hoibus detineant/neq; uirtu
te aut sapiẽtia cogant. Sed arte quadã malefica ipellant? Nec ergo Pythagoras nec tu
Porphyri nec qcũq; illos appellat recte unq̃ dicere poterit/sed nec bonos qdẽ appella
re dæmones/licet eos q a mortalibus: Præsertim maleficis atq; magis ita illigaut / neq;
recedere qdẽ possint cũ uelint. Nã si diuina ipassibilis oĩno natura ẽ/qũo dii erunt q ue
stitu lineis figuris coronis herbaꝝ floribus & uerbis qbusdam ieptis ac barbaris quasi
uinculis ab hoibus uinciunt? Quo aũt boni saltẽ dæmones erunt q coacti hoibus ad
sunt? Nã si ad benefaciẽdũ uocant/oportet certe si boni sũt spõte absq; ulla illata neces
sitate accede. Sin aũt ad malefaciẽdũ qũo boni erũt q mala pagũt? & qũo adoratiõe at
q; cultu digni sũt/q maleficis hoibus seruiũt/& mala coacti & ꝓter uolũtatẽ suscipiunt
nõ uirtutis aut alicuius boni gr̃a/sed ꝑniciosissimo magoꝝ artificio? quod idẽ Porphy
rius in epistola ad Anebonũ ægyptiũ latius exposuit/petiitq; ab eo tanq̃ in ea re ꝑfectis
simo/quare tantã illud artificiũ uim habeat ꝑdoceri. Sic.n.dubitãdo interrogat. Magnã
uere mihi dubitationẽ illud affert qa ut meliores rogãt/& ut peioribus iperant. Deide
cur cũ ipsi dii iubeãt cæteros eẽ iustos/iussi multa iniqua cõmittuut? Nã cũ nullo mo
do uelint exaudire hoiem q multis se diebus ab opatiõe uenerea nõ abstinuit/ipsi uoca
ti ad iniustã uenerẽ multos ipellunt. Præterea nolunt ab esu carniũ ad inuocandũ uatẽ
accedere/ne scilicet aĩalium cæde inquinentur/ipsi uero nidore ac sanguine maxime du
cuntur. Ad hæc qui mortuũ tetigit ei ad uisionẽ accedere non licet mortuis aũt & cada
ueribus animalium omnes seræ diuinæ res peraguntur. Illud autem nullam mihi ratio
nem habere uidetur quod non dico dæmoni aut animæ/sed ipsi regi atq; reginæ soli di
co ac lunæ aut alicui cælestiũ deoꝝ famuli nonnunq̃ & scelesti hoies terrorem inferũt /
& multa falso dicentes ad manifestandam ueritatem illos compellunt. Falsa enim pro
fecto dicũt atq; impossibilia/cum cœlum se scissuros/& arcana isidos edicturos/& mẽ
bra osiridos typhoni tradituros minantur nisi dii respondeant. Quomodo enim deie
cti atque formidolosi non sunt/qui ficto huiuscemodi terrore tanq̃ infantes mouent?
Moneri autem eos istis Chæremon etiam sacer scriba testatur/& hæc illa dicit esse qui
bus maxime dæmones coguntur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces qua ra
tione ualeant non uideo. Tu uero inquiunt qui e limo emersisti/qui sedes in loco/q na
uigio nauigas/qui singulis horis formam cõmuta/& in singulis zodiaci signis cõmuta
ris. His enim orationibus atq; hymnis uisui hominis dicunt deum se subiicere nescien
tes/quia imaginationis suæ passionem illi attribuunt. Si uero hæc symbolice dicuntur /
quia uirtutum signa suarum sunt/expositionem nobis horum signorum afferant. Non
enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si solis eẽt queadmodum ecli
psis sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba & quæ nihil significant
quod sibi uolunt? Nam si ad uerboꝝ significationem deus respicit quacũq; uoce eadem
res significatur mouebitur/non enim ægyptius erat deus/si autem ægyptius fuit/sed ta
men nõ ægyptia lingua/immo uero nec humana omnino utitur. Quare aut magorũ

malignitate hæc omnia sunt excogitata/qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt/ aut aliter homines de deo cogitant q̄ rei ueritas habeat. Et post pauca Falsum ergo om nino esse uidetur/quomodo necessitas deo possit inferri/nec enim permulcetur nec co gitur deus. Ita frustra per hanc ut ipsi dicunt sapientiam de inueniendo fugitiuo seruo/ de prædiis emendis/de uxore ducenda diuinum intellectum perturbant. Hæc ab epi stola Porphyrii sumpta sufficiant.

¶ Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. VII

m Agicæ aūt artis ipsi dii gentiliū & inuentores & doctores fuerunt. Vnde nāq; hoīes quibus dæmones coguntur q̄ ab ipsis dæmonibus discere potuissent? Neq; putes id ita a nobis dici. Nihil.n.nos harū rerū scimus nec scire uolumus. Sed ad redarguendū errorē gentiliū & ad defensionē nostrā idē ipse Porphyrius testis citetur/qui in libro de responsis his uerbis utitur/nō aūt solū fœlicem conuersationem suam/uerū ēt quibus rebus gaudeant/& quibus illigentur dii hoībus significarunt. Et ad hæc quibus rebus cogantur/& quæ sibi offerenda sint/& quos dies uitare oporteat figuras quoq; ipsas simulachrorū quales esse debeant & in quibus locis ipsi uersentur & omnino nihil est quod ab ipsis diis homines non didicerint. Quam rem cū multis approbare possumus/paucis tamen erimus contenti. Primum.n. proserpinæ responsa de simulachris quō & ex qua materia facienda sint his uerbis hecate declarat.

Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.
Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum
Ponito/tum totum cælato & pingito mures
Qui soleant habitare domos/pulcherrime sunto
Hæc ornamenta/atq; animo gratissima nostro:
Tum myrrham/thus/styracem/ipsorumq; cruorem
Conterito pariter murum/sacra desuper inde
Verba cane/tot uero adhibe muresq; repone:
Quod mihi tu esse uides formas/tum sumito laurum
Exque eius trunco uaginam aptato/piasq;
Tunc effunde preces simulachro & debita solue
Vota/hæc si facies per somnum me q; uidebis

His aliisq; huiusmodi magnus apud gentes philosophus theologusq; mirabilis secreta deorum mysteria sublimia atq; arcana ostendit/quibus dæmonū uirtus & malignitas profecto manifestatur. Quid enim prosunt maleficæ istæ artes/aut quā utilitatē inani mata nobis simulachra afferunt? Quid autē oportet magicas artes insequi si uirtus & philosophia ad fœlicitatem sufficiat? Sed uideamus qualia sint quæ subiecit/caracteras & inquit figuras non parum a deis diligi. Proserpina his uerbis significauit.

Quisnam hominum formas æris neglexerit unq̄:
Aut auri flaua/aut argenti candida dona?
Quis non miratur? qui non hæc ipsa deorum?

Non aūt solum figuras a diis peramari/sed ipsos etiam conscribi docuit. Contineri.n. eos ait in consecrata imagine quasi in sacra quadam terra. Sacra.n. est terra quæ dei habet imaginem/qua sublata illud statim soluitur/quo deus cōtinetur/ his oībus optime astruitur terrestres atq; passibiles dæmones a gentibus coli/quos nō iniuria nos penitus contempsimus. Vides.n.a theologis eorū & ab illis ipsis cōcedi figuris & caracteribus eos detineri/cū oporteret nō alibi q̄ in aīo nec in oī aīo/sed ab oī macula remotissimo & oī uirtute p̄dito eos habitare. Meror.n. certe ad talē aīum diuinus aduenit spiri-

tus nec nobis uirtute ac pietate pparatis ad suspiciendū deū magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt. Cap. VIII.

n Vnc autem audias quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem libro Porphyrius recitat.

Ablata est pythii uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis / etenim iam cessit apollo:
Clauibus occlusus silet/ergo rite peractis
Discedas patria/& redeas ad lumina sacris

Opportune istis adiiciam illa quæ Plutarchus de deficiētibus cōscripsit oraculis. Cum igitur ait Amonius tacuisset/tūc ergo ad Cleumbrotū dixi. Narra nobis o amice si placet de oraculis/de quibus apud uos præclara dicebant̄ nūc autē omnia extincta esse uidentur. Hæc ego. Tacēte aūt Cleumbroto & quasi rubore confuso ac in terram respiciente. Quid oportet inquit Demetrius de illis quærere/cū omnia fere hic præter unū uel ad summū alterum defecisse pspiciamus. Quare cōmuniter inter nos cōsideremus quanam de causa oracula deoꝝ sic debilitata immo uero extincta sunt. Non.n.ignoramus boetiam multiuocā propter multitudinē oraculorū appellatā fuisse/quæ oīa quasi aquarū fluenta desiccata sunt. Nullibi.n.nunc q̄ in lebadia boetiæ oraculū in illis partibus inuenitur. Cætera uera uniuersa uel silent uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentilium dæmones mortales sunt. Cap. IX.

a D hæc alia quoq; subiicit Plutarchus/quib⁹ gentiliū dæmonas mortales esse ostēdit/nō.n.inqt male mihi dici uidet̄ nō deos sed ministros deoꝝ dæmonas oraculis præesse. His aūt dæmonibus errores & calamitates attribuere ac deniq; mortales eē opinari barbarice dictū arbitror. Interrogauit igit̄ Cleumbrotus philippū qs & unde adolescēs eēt/cūq; audiuisset/neq; nos ignoramus inquit o Eracleo i absurda uerba nos incidisse. Sed nō possumus cū de magnis rebus dicat̄ audacter magis q̄ uere subiectis principiis recte ad ulteriora procedere nec credo te fugere datū eē abs te quod negaueras. Cōcedis.n.dæmonas eē ministros deoꝝ. Quid aūt inter hos & deos interierit si utrisq; incorruptibilitas & īpassibilitas essentialiter inest: Ad hæc cū Eracleo silētio cogitaret malos quidē dæmonas esse ait Philippus nō solū Empedocles uerū ēt plato & Xenocrates & Chrisippus scripserūt. Democritus aūt cū deprecet̄ bona sibi apparere dæmonia ostēdit non ignorasse ꝓterua quædā ēt esse ꝑfecto. De morte uero dæmonū audiui ego ab Aemiliano rhetore uiro prudente simul atq; modesto quē credo multos uestrū cognouisse/q; cū in italiā pr̄ suus nauigaret circa isulas quas echinadas appellāt flatu uētoꝝ deficiēte noctu ppe paxas deuenisse. Cūq; oēs pene q simul nauigabāt attētiores uigilarēt repēte a paxis isula uocē magnā auditā fuisse/ qua Thramnus qdā uocabatur/quæ uox nouitate rei oēs magno pulit miraculo. Thramnus eni ille qui uocabat̄ homo erat ægyptius eius ipsius nauis gubernator/quibus uocatus nihil respondit/tertio uero uocatus morem gessit uocanti atq; respondit. Illū uero multo maiore uoce sic exclamasse/quando iuxta plaudem fueris antiucia tunc pana magnū mortuū esse. Quare audita magno dicebat Epitherses (sic eni Aemiliani pr̄ appellebatur) omnes terrore perculsos fuisse. Cūq; dubitarēt utrū obtēperandū esset illi an nō/hoc Thamni gubernatoris cōsiliū ab omnibus cōprobatū fuisse. Si secundi quidem spirarēt uenti nihil esse dicendū. Sin uero tranquilitas maris esset & uētorū flatus cum in eo loco essent oino deficerent nō esse retinēda quæ audiuere. Cum igitur iuxta plaudē essent quia nullus erat flatus uentoꝝ/tunc Thamnū in mare pronū respiciētē

magna uoce dixisse quæ audiuit. Magnus pan mortu9 est/quia re nũciata magnus mul torũ gemitus/imo uero innumerabiliũ miraculo quodã cõmixto subito audit9 fuerat/ & quoniã multi fuerant qui ea in naui nauigabãt cito ac facile cũ romã uenissent huius modi rei rumores uniuersam urbẽ repleuerũt/& a Tyberio cæsare qui nũc guberna cula reipublicæ gerebat Tamnũ accersitũ fuisse/cui rei tantã fidem Tyberius pbuit ut philosophis q tũc romæ repti erãt accitis diligẽter quisnã esset ille pan ac curiose scruta retur Oẽs ãt illos quibusdã in idẽ cõuenisse cõiecturis/ac dixisse de illo sibi uideri nun ciatũ fuisse qui a mercurio & Penelope natus fuit. Cũ hæc Philippus dixisset nonnulli eorũ qui aderãt eadẽ ipsa ab Aemiliano sene audisse restabant. Tunc Demetrius ul tra brittanniã inquit multas esse isulas desolatas/quarũ aliquæ dæmonibus ac heroib9 sunt dedicatæ. Nauigaui autem ipse inquit auxilio regis uidendi gratia ad proximam britanniæ isulã/ubi pauci quidẽ incolæ/oẽs uero sacrosancti a britannis habẽtur. Cũqȝ ibi essem magna tẽpestas in aere cõmota nimbis & fulminibus oẽs exteruit: Quã rẽ incidisse insulares dicebant/quia ex dæmonibus uel heroibus aliqs defecerit. Sicut enĩ lucerna dũ ardeat nemini noceat/extincta uero multis/sic magnas animas aiebant pro pitias esse dum uiuũt/dum uero extinguũtur aut corrũpunt aut nimbis & grãdine ut modo aut pestifero cuncta replẽt ueneno esseqȝ ibi narrabãt insulã ubi Saturnus som no uinctus a briareo custodiretur. Somnũ enim quasi nexum ipsi eẽ iniectũ/multosqȝ cũ ipso esse dæmones cultores atqȝ ministros. Hæc Plutarchus. animaduertendũ aurẽ arbitor diligẽter quo tẽpore dæmonis mortẽ fuisse dicit. Quippe Tyberii tempore sal uator & dominus noster cũ hominib9 cõuẽrsatus omne dæmonũ genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam a summis apud gẽtiles uiros nõ alio tẽpore unq̃ q̃ tem poribus saluatoris nostri dæmonas extinctos fuisse.

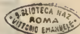
¶ De uetustorum fallacitate oraculorum ex tenemo Cap. X.

u Erum qm̃ hæc cũctis nota sunt ad ea trãsgredi animus ẽ/quæ neminẽ e studio sis fugere possunt. Vetustissima.n.deoꝶ responsa oẽs græcoꝶ populi/& uni uersa solẽt gymnasia decãtare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oeno maus uir apud græcos tam philosophia quã eloquẽtia nobilis curiose collegit & refuta uit. Vtar igit' uerbis eius ut uideas gentiũ deos ab ipsoꝶ gentium philosophis derisos/ oraculaqȝ deoꝶ figmẽta hoium putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de falsitate oraculoꝶ cõscripsit: Cũ fame inqt athenienses pter Andriogei cædẽ agitarent/ & ad auxilia deoꝶ cõfugerẽt/nõ ut iustitia & humanitate aut saltẽ pœnitẽtia mẽtis quæ cõtri tione placãdos deos Apollo respõdit sed mortẽ morti/pestẽ pesti/crudelitatẽ crudeli tati addidit. Iussit.n.singulis annis septẽ matres totidẽqȝ fœminas in cretã sacrificandos mitterẽt/cuius rei memoria/imo quædã uestigia uel usqȝ ad tẽpora Socratis quingẽtis annis postea durauere. Id quippe fuit quo mors socratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu
Atqȝ ea minoi regi mandate quotãnis
Per mala sic hæc uestra dei placabitis iram

Cur aũt o deoꝶ optime si iustissimũ fuisse Minoas sciebas/q̃ primus leges sanxisse fert & apud iferos iudex eẽ pter iustitiã credit' cõstitutus tantã ad eũ moriturã iuuentutẽ destinasti: an ut fame illius officeres: Interfectores.n. Androgei nõ inocẽtes si iustus il le fuit petiisset. Cur aũt si deus es ambiguus hoies oraculis in pniciẽ decæptos/crudeli ter & iniqter intrudis: Crœsus.n.iperiũ. Lidiæ a maioribus successiõe susceptũ pietate i deos maiores suos statuẽs supare/ut eoꝶ patrocinio tutior esset/te Apollo maxime co luit templũqȝ tuũ delphice auro atqȝ argento ita ornauit ut ditissimum temploꝶ oium

& sit & uideatur. Vnde iure tua beniuolentia fretus aduersus persas arma mouere statuit/neq; id absq; consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti si respondisti.
Intrepidus si crœsus alym transmiserit amnem.
Imperium perdet magnum regumq; superbum
Hac respõsi ambiguitate tui numinis cultoré/q te suis opib9 ditauit euertisti/ & regnũ lidiæ quod lõgissima successiõis serie in eũ deuenerat in psas/trãstulisti/nõ spõte opior. Nõ.n.tã piũ religiosũq; regẽ & præcipue tui amicũ decipere unq̃ uoluisses/sed futurorũ ignorãtia id factũ arbitror. Nã si tanq̃ deus futura cognosceres/nõ latuisset te nõ intellecturũ oraculi ambigua Crœsum. Miser igit' tu q delphos habitãs inde ad uniuersũ orbẽ inania fũdis responsa. Insani aũt oes hoies q ad te quasi ad ueridicũ deũ accurrũt/ nec me ipsum insanũ fuisse ificior/q & bis ambiguitate ne ignorãtia tua dicã deceptus tertio ẽt nõ diuitiis aut uana re quapiã. Sed qũo facilius atq; tutius philosophari possẽ abs te quæsiui. Sed mea omittenda forsan sunt alienaq; simul quæ tpibus nostris efficiens oia confundis. Antiquissima uero quæ uniuersis patent oino prædicanda Magno Xerses terrestribus copiis atq; naualibus in græciam impetu ferebat'. Quare atheniẽses quibus maxime infensus erat turbari cum nulla salutis spes sibi aliunde restaret ad te delphice confugerunt. Quid aũt tu num amicos atq; cultores tuos defendisti minime/sed ligneo muro munitos derelicta urbe fugere consuluisti.
Effugite / extremas mundi & penetrate sub oras
Ne miseri tardate/feret fuga sola salutem.
Non saluum caput illius non pesue/manusue
Vlla nec reliquo pars deniq; corpore salua
Curribus ecce furit uectus de gente syrorum
Mitis erit nulli/rapiet ferus omnia mauors.
Non templis diuum parcet/non mœnibus urbis:
Cuncta igni consumet/an ipsa exterita magno
Sudore aspicitis superum simulachra madere?
Hæc ne diuinatio est? Nemo profecto conditionem illorum temporũ perspiciens hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur.
Post multas tandem prostratas iupiter urbes
Lignea mœnia dat pallas quam condidit urbi:
Vnde optata salus fœlix & palma sequetur:
Si tantum pugnam non expectarit equestrem.
Tu uero salamis uel cum successerit æstas
Vel cum tristis hyems propriis priuabere gnatis

Quo pacto si Apollo futura quasi pñtia præuidere põt amissurã sciebat filios salamina utrũ uero hyeme quãdo cerealia semina iaciunt' an æstate quãdo metunt' ignorabat? quia uidelicet certũ erat nõ potuisse illos ingẽti persaŗ exercitui resistere/quo aũt tẽpore aggrederent' maleficus ille qui hæc oia responsa fingebat minime scire poterat. Simili ratione ruinam urbis atheniẽsiũ præuiderat/ac ideo fugere illis nauibus quasi ligneo munitos muro consulebat/quod ẽt Themistocles humani uiribus ingenii præuiderat Sed ante q̃ tu auctoritate tua populum mouisses persuadere non poterat. Nunc quid hac de re quærentibus lacedæmoniis responsum fuit uideamus.
Qui spartam antiquam colitis uel mœnia uestra
Aspersis deuicta cadent/uel regis adempti
Herculidis mortem grauiter plangetis amaram.

Hæc certe si qeto tpe cecinisses oibus friuola uisa fuissent/sed terrore factū est ut ignorãtia tua lateret. Nō.n. solū uaticinia/uerū ēt aruspicia/& auiū uolatus atq; cantus in talibus solent tpibus facile credi. Cōsiderasti.n. urbe ꝓstrata regē quoq; nō euasurū. Sin aūt rex egrederet̄ casurū illū nemo dubitasset/& multitudinē hostiū & uirtutem lacedæmoniorum nō ignoraret. Ita fieri posse cōiecisti ut pterriti hostes admiratiq; animos hoīum consiliū aggrediēdæ urbis relinquerēt/quā si tñ cæpissent ac diruissent/rex etiā euadere nō poterat. Rege interēpto posse urbē euadere sperasti/ac ideo ita ex ignorantia disiunxisti/ut quoq; res se uerteret ueridicus uidereris. Præterea multa quoꝝ ambiguitate magnas urbes plerūq; scimus euersas fuisse. Nihil.n. unq̄ hoibus hæc deoꝝ responsa contulerunt/offuerūt uero sæpius alios in alios cupiditate ac spe uictoriæ Apollinis auctoritate concitantia. Sed audiamus quid Lycurgo respondit.

Care ioui magno qui templa ad nostra lycurge
Venisti/care & cunctis dilecteq; diuis
Tene hominem apellem ne deum:sed quando sacrarum
Cura tibi tanta est documenta exquirere legum
Te potius natum cælesti ex stirpe putarim:
Has autem concedo libens cognoscere binas
Prima uias opus est/bina & uestigia uitæ
Humanæ/quarum una fouet lætaq; fouetur
Libertate homines semper contra altera tristi
Seruitio & turpi premit hanc ignauia uecors
Seditioq; parit/pax illam dulcis amorq;
Hanc igitur fugiet/illam sed quisq; sequetur.

Quæris an deus sit/& deū poti⁹ fore putas/ēt ne coniicies illū ꝓpter uirtutē futuꝝ memoriæ: Leges aūt illi eas cōcedis/quas aniculæ quoq; mediussidius & mācipia nō ignorāt. Quis.n. uirtute atq; cōcordia ciuitates crescere/cōtrariis libertatē amitti ambigeret Sed doce qūo fortes/qūo cōcordes ciues erūt/nec mortales hoies uelis hæc uideī quæ tu nescias. Nō aūt de rebus publicis atq; grādib⁹ solū/sed priuatis ēt ac leuiorib⁹ iutilia dabāt respōsa. Deducēda.n. uxore iterrogatus respondit. Argiuā eligito puellā /de filiis aūt neue labdacides uxor pariet tibi perniciosum/demigratione ad aureos migrate uiros/de inani gloria.

Excellit cunctas exculta pelasgica tellus:
Thraces equis præstant/uirtus sed maior eorum
Est hominum/qui pulchre arethusæ e gurgite potant.

Nō uidetis certe o Apollo aruspicibus & augurib⁹ melior. Multo.n. te Socrates pstantior/q cū ab eo qdā quæreret duceret ne uxorē utrū facies inqt pœnitebit. Illi uero q filios desiderabat dixisse ferē nō recte ipm facere ꝙ de habēdis cogitet liberis/cū potius cogitādū sit qūo si dabunt̄ debēt gubernari. Ei uero q patriā deserere uolebat qm̄ ifœliciter in ea degeret/ non ꝓba ipm agitare respōdit cōsilia/patriā.n. relinquebat. Sed suā morositatē quæ faciet ut apud alios quoq; nō ꝓspere uiuat secū afferebat. Tu autem o Apollo nō modo uocatus/sed ēt spōte nōnullis cōsuluisti. Nā atheniēsibus nihil petētibus uiginti ante uigintiq; post caniculares dies opaca in domo Dionyso uti medico cōsuluisti/nec præclaꝝ qd sed quod uel mediocriter penitus medicus sciret ꝓtulisti. Quod uero seni cuidā si liberos procreare uellet iuniorem ducēdam uxorē respondisti / quilibet id qui naturæ uires ac ætatum considerauit non peius te ipso uideret.

¶Quod malefici uates partem quæstus petebant. Cap.XI.

Vt autem ei sapientissime deorum Charilao ac Archelao lacedæmoniorū regibus multo utilius fore respondisti/si agri quem bello acquisiuerint mediam Apollini partem attribuerunt cui porro alteri Apollini tribuerent? Non enim tibi petebas/neq; ita ego te impudentem audeo dicere Sint hæc.

¶Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini. Cap.XII.

Archilochū aūt poetā oīum poetaꝶ petulātissimū/q de mulieribus ea scripsit/quæ nemo frugi æquo aīo audiret/& Euripidē a socratica philosophia īprobatū & Homeꝶ/quē Plato tanq̄ inutilē a ciuitate sua reppulit laudibus ad astra tulisti. Archilochi.n.patri de filio quærenti dixisti pclarus hic īter hoīes erit o Thelesicles. Similiter fere de Euripide. Nascet̄ tibi filius Mnesarchide optimus atq; gloriosus. Homeꝶ aūt & fœlicissimū quasi deū & miserū quoniā in agēda uita nō paruos tulit labores pnūciasti. Quid igit̄ erat quo imortalitatis tibi Archilochus dignus uidebatur? Dic quæso absq; iuidia ut mirabilē eius uirtutē ēt nos imitati ad cœlū similiter conscendamus. An uituperādas oēs mulieres putas/quæ nobis nubere nolint ut Archilochus fecit? Sed pꝓter carmina uidelicet tibi placuit. Dii.n.& uiri diuini carmine utūt̄/nec domus nec ciuitas aliqua nec nationes sine carmine probe gubernant̄. Quare q eū occidit Archias a tēplo quasi scelestus exire abs te iussus est/musarū.n.occidit amicū. Qua uero uirtute dii Euripidē admirati sūt nescio nisi coronas ac plaudētia theatra soleāt admirari/an quia publice in arce atheniēsium cœnaret? an quia macedonū populi eū laudabant cœlo dignū iudicasti? Homeꝶ uero cur deū/cur fœlicem fore putabas? cui de morte interrogāti respōdisti/patriā quære. Nā hāc mater tibi nō p̄ dedit. Sed non pcula Minois tellure insula ē/in qua tibi erūt ultima fata/cū adolescentiū abditum sermonē audies. Graue nāq; o sapientissimi uiroꝶ/deoꝶ uolui dicere/graue inquā ē si neq; ubi natus ē/neq; ubi morieẗ sciet Homerus. Simileq; mihi uidet̄ ac si scarabeus uehementia uētoꝶ a stercore ubi natus est ad alia stercora latus delphicū Apollinē interrogaret/quonā e stercore natus esset/& in quo deniq; moreret̄. Sed de poetis hactenus.

¶Quod Athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur. Cap.XIII.

Tu uero nō poetas solūmodo/sed pugiles ēt atq; athletas in deoꝶ tuis oraculis honores cōduxisti. Vtinā cū mare metiri possis/& harenaꝶ numeꝶ nō ignores/surdos itelligas & mutos audias/hæc oia nescires & illud probe teneres/q̄a pugiles a calcitrātibus nihil differūt. Sic.n.aut asinos quoq; deos putares/aut Diomedem pugilē nō quasi deū honorares. Vltimus heroum Diomedes quē uenerator sacris. Cur.n.o græcoꝶ iterpres ut Plato dicit ad cœlū illū hoīem rapuisti? An quia uno ictu in olympico certamine aduersariū deiecit/aptisq; pectoribus eius manu pulmonē abstraxit? O rē mirabilē an quia quatuor talētis dānatis nō tulit sed mœrore ac ira commotus colūnam qua domus sustentabatur ubi iudicū filii docebant̄ subtraxit/miseraq; oēs morte cōfecit? Sed illud forsan admiraris quia in loculū psequētes fugiens sacrū igressus tegmen loculi sic apposuit atq; tenuit ut inde non potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & nō mortalis ideo uirtutē eius dii admirati in cœlū ipsum sicut Ganymedem rapuerūt. Sed illū pulchritudine psuasi/hūc robore corporis/& q̄a uiribus bene usus est. Cur nō ad asinis quoq; bene calcitrantibus ut de pugilibus oracula reddis? Precipuus deoꝶ siluester asinus nō Diomedes quē uenerator sacris. Quippe & Diomedē & multos alios si calcibus secū certaret oīno superaret/ipsum ēt pugilē thasiū & baratrū de cœlo calcibus facile deiiceret. Credamus.n.deo q ēt thasius ambrosia nectare deoꝶ in cœlo utatur. Nūc demū intelligo diuinū quod esse cælestib9 uti. Quod si philosophi oēs intellexissent omni uirtutis genere spreto Thasiū pugilē imitati fuissent/cui imortalita-

tem quidē ut Diomedi dii nō concesserūt. Sic aūt honorarūt ut cū ænea statua ei⁹ quasi animata sup pulsantē hostē ceciderit. Cūq; Thasii quasi diuinaꝝ reꝝ ignari scelus illud putassent in mareq; statuā iccirco ꝓiecerint dii cōmori ingēti annonæ penuria eos uexabant. Tu aūt Apollo quasi deoꝝ humanissimus ambiguū ut soles auxiliū eis præbuisti sic dicens. Reductis in patriā exulibus cererē meteris: Thasii uero quasi maiori quæ curæ deoꝝ humanitati exules q̄ statuę forēt restituerūt eos in patriā/& nullā utilitatem cōsecuti sūt/donec quidā uidelicet sapiēs pugilis demersam statuā itel igi p oraculū exposuerit/q̄ restituta fœcūditas agroꝝ thasiis restituta ē. Simile qd loris accidisse ferē/q cū Eutyculē quasi proditiōis cōsciū in carcerem instruxissent & post mortē eius statuas dehonestarunt/fame laborātes oraculū acceperunt ut dehonestatum honorarent si agros nō frustra uellent arare. Non minus igitur athletas dii uidentur diligere q̄ boues saginati ab hominibus diliguntur/quibus sacrificatis tu Apollo placari soles.

¶Q uod etiam titannis Apollo adulabatur. Cap. XIIII.

q Vid autem dicam ꝙ crudelissimis etiā tyrannis sic adularis ut summos uiros putare uidearis. Q uid.n. ais de Cypselo fœlix hic uir Cypselus æacida. Q uo modo aūt si Cypselus fœlix phalaridē cuius ille similis fuit beatū fuisse negabimus/imo uero non uideo qua rōne phalaris ēt tibi ac Ioui placuit. Sic eni ipsi quoque respondisti Apollo Iupiter que[illegible] uitam Phalaridi prorogauit/quia Caritona & Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi cæpisset patientiā quā dum torquerentur ostenderunt admiratus dimisit.

¶Q uod ligna & lapides adorandos apollo consulebat. Cap XV.

m Ethymnensibus aūt perutile fore asseruisti si ligneū Dionysi caput colerēt/colunt.n. certe methymnenses ligneū Dionysi caput tibi hortanti psuasi/alii uero lapideis/alii æneis/nōnulli aureis/multi argēteis simulachris sacrificāt. Triginta deoꝝ milia in terra esse censet Hesiodus. Ego aūt multo plures lapideos atq; ligneos hominum creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Apollo mirabile uisum est quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherent methymnenses extraxerunt/colendūq; illud diuinis honoribus esse respondisti. O rem mirabilem ex profūdo maris ita repente retibus annexū Dionysi caput prosiluit. Hæc Oenomans.

¶Eusebii Pamphili Liber sextus.

Vnc in hoc sexto euangelicæ præparationis uolumine falsitatē oraculorum a falsa de fatis opinione profluxisse/neq; aliunde q̄ cælestium motu corporum diuinationem illorum coniectura collectam fuisse ostendemus.

¶Q uod quæcūq; dii gentium præuidebant cælestium motu præuidebant. Cap. I.

a Dsit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius/q̄ in libro de oraculis māifeste hoc his uerbis apit. Q uæcūq; inquit dii fatata prædicunt stellarum motu ita futura significant/quod omnes & maxime Apollo multis responsis aperuit. Cū.n. ab eo quæreretē marē ne an fœminam in utero habens mulier pareret/fœminam respondit/idq; a cōceptionis tpe pcepisse declarat dicens/non sperato marem phœbe cum arares cypriæ radiis tenebatur. Aegrotationes etiam stellarum cursu prædicabant. Malis enim pulmonē agitari humoribus respondit/quia falebris Saturnus premeretur/& in alio respōso/fatati tibi adest dies quē

Saturnus mauorsq; simul statuerunt. His abunde intellectum puto non diuina quadã uirtute sed cælestium motus obseruatione ac ratione mathematica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius q̃ homines afferebant.

¶Q uod uoluntates hominum fatis agi arbitrabantur liberum negantes arbitrium idq; deorum consiliis persuasi. Cap̃.II.

q Vare modo attente considera/q; non solum exteriora/& quæ in potestate nostra non sunt/uerũ ẽt uoluntates hominum fatatas arbitrabantur. Sic.n. ipse Apollo cum de milite quodam interrogatus eẽt quare tam periculosæ rei studeret respondit dicens. Mars eum genethliacus concitat/adeo aũt generosi quidem illi dii fatatum extulerunt ut nec templa sua defendere se posse a fulminibus confiterentur Q ua igitur spe uota illis redduntur? aut cur pie colendi adorandiq; sunt/qui sibiipis sufficere nequeunt? Q uæ omnia oraculo suo his uerbis edito apollo confirmauit.

Vos ab ericthonii generati sanguine magni
Q ui quando structura cadet pulcherrima templi.
Percupidi scire hæc oracula nostra petistis
Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
Compressus cum fulminibus ruet undiq; crebris
Exilietq; æther/quæ templa excelsa deorum
Sub mediisq; undis naues multasq; cremabunt
Atq; altos ferient montes/ipsosq; fugabunt
Pastores trepidos/speleaq; poscere cogent
T unc quoq; terrifico percussum hoc fulmine templum
Ardebit/sic stat fatorum immobilis ordo
Ferre autem longe præstat quodcu aq; seueræ
Et fixa & stabili statuerunt longe sorores.
Esse etenim certum stabile inuiolabile semper
Q uicquid nent fusis parcæ rex iussit olympi.

Si ergo nec templa sua defendere dii possunt/sed uenire necesse est quæ parcarum fusis sunt euoluta/quid oportet deos aut colere/aut de futuris interrogare/si tam bonorum q̃ contrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit igitur hæc necessitas diis omnibus spretis sola ueneranda/q; si parcarum dominus iupiter est/qui quodcunq; fusis parcæ conuoluent immobile fore statuit/cur non cæteris omnibus relictis solum illum deum & solum bonorum largitorem magna prædicas uoce? præsertim cum ipe solus cõsilia parcarum ut alibi dicis mutare facile possit. V era igitur ratio illum esse deum/illum sequẽdum atq; colendum solummodo astruit.

¶Q uod facta magica ui solui posse Apollo respondit. Cap̃.III.

c Ontra uero Pithius Apollo maleficis artibus fata solui contendit. Cum enim quæreret quidam cur ineptus ad rem quampiam ab Apolline iudicatus esset quid faciendum esset/ut quasi aptus susceperetur/fatorum impediri ui eum respondit/quam magicis artibus effugere poterat: V nde aperte patet magicam diuina᷑ artem hominibus concessam ut aliquo modo fatum reppellerent. Hæc Porphyrii nõ mea sunt/qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit quomodo ipse qui deus est fatatum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam considerandum est q dignus dei appellatione ille sit qui non ad philosophiam / sed ad malas artes homines hortatur.

¶Q uod Apollo nonnunq̃ mentiri se fatebatur. Cap̃.IIII.

p Orphirius mentiri quoq; deos fatetur exq̄sitā futurorꝝ cognitionē dicēs non hoibus solū sed multis etiā deorꝝ icōpræhēsibilē esse/unde interrogati nō spōte mentiūtur inquit. Quare prædicere solēt nō posse uera se respōdere/homines aūt ex amētia perseuerātius cogūt/ut respōdeāt. Apollo igitur delphicus cū huius modi cæli ac cōtinētis affectio esset/ut uerū præuidere non posset retine dicebat ꝑ uatē uim istam/& potētia uerba hæc nō ꝓferas / falsa dicā si coges. Et in alio responso nihil hodie inquit stellarū mihi uia dicendū præstat. Deinde cōcludens ait/manifestū iam fecimus unde falsitas ad deorū oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autem dicimus hinc patere nihil in deorū oraculis diuinū fuisse. Quomodo.n.deus qui natura ueritas est mētietur? aut quomodo boni dæmones falsitate quærētes fraudabunt? quomodo etiam homine superior erit qui stellarū motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem cui aliqua cura uirtutis sit nulla ratione cogi posse ut mētiatur nō dubitamus. Nā etiam uerbera & cædem minaberis/non dubitabit exclamare ensem acue/ignē afferas corpus meum incidas/totū cremato stellæ in terrā ante descendēt & terra in cælū ascēdet/q̄ falsum a me quicq̄ audias. Deum autem aut bonos dæmonas ad cōtinentis cæli necessitatem ignorantiam suam referētes credemus? minime.

❡Quod falsa est opinio de facto. Cap.V.

n On enim dii aut boni/sed perniciosi nequam dæmones sunt/ qui libertatē nostrā destruxerūt/& stellis nō exteriora solū uerū etiā uoluntates nostras cogi nobis ꝑsuaserūt. Quod si esset/iaceret omnis philosophia/iaceret pietas/nulla esset laus uirtutis nullus fructus laborū/nec puniēdi essent improbi/nec admirandi studiosi/si nō libera uoluntate & nostra sponte susceptis laboribus sed necessitate fatorum hæc fierēt. Ita uniuersam hoīm uitā hæc euertit opinio. Nā si euētura oīno sunt ꝓspera uel aduersa unicuiq; hominū/estq; necesse hæc me agere & te illa/q̄d oportet cura laboreq; cōfici? Nam si qui militiam ire cupit non sponte sed fatis coactis id cupit/& latrones similiter ac adulteri cæteriq; nequissimi homines & ecōtra modesti & iusti fatis cōpelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisq̄ mouenti ac præcipienti mentem adhibebitur? aut quomodo non exclamabit/nō sunt potestatis hæc meæ o doctor? Ac ideo quid oportet sollicitum esse nisi sollicitudo etiam fatis hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi præcipiendiq; tibi necessitas instat frustra tamen doces ac præcipis. Faciam enim si fata uolunt/immo uero laborandū mihi nō est. Aderit enim mihi necessario quod fatatū est/& ꝑfecto qui ortatur & docet qui peccātes castigat & probos cōmendat/is re ipsa liberū nobis arbitriū inesse ostendens solo fatorū utitur nomine/similiterq; facit ut si quis bonitatē naturæ qua uniuersa gubernant̄ neq̄ tiæ appellet uocabulo/eodē.n.certo pacto cū manifeste oēs nō aliunde sed a libera nostra uoluntate admonēdos filios castigandosq; seruos inducamur/& sponte nos aliud uelle aliud nolle cognoscamus. Vehemēter erat qui hæc necessitate fatorū fieri cōtendit/& studia hominū retrudit. Exhortatione nāq; atq; doctrina bene uitam agi humanam uidemus/quæ oīa una cum legibus hæc opinio si sibi cōstet radicitus euellit non enim erit opus aut peccātes castigare/siquidem coacti fecerūt/aut honores ꝓbis uiris retribuere/quæ utraq; profecto uidemus magnā uim alterꝝ ad improbitatē reprehēdēdam/alterum ad probitatē amplexandā retinere. Pietas enī in deū nōne funditus euertitur / si nec ipse deus nobis nec piæ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus prodesse? Quomodo autē sentiamus nostra nos appetitiōe moueri nō omnino amētissimū erit ab exteriore quadā ui quasi animi expertes moueri nos credere? Sic.n. libera uolūtate alia fugimus alia sequimur/ut quemadmodum dolere gaudere uidere

audire nō ratiocinādo sed re ipsa cōprehēdimus/ita a nostrū ipsorum cōsilio ad fugiendum aut sequendum moueri nos profecto sentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non potest. Si autem multa præter uolūtatem eueniunt/quibus nō nulli turbantur/distinguēda res elegantius est/considerandumq; diligentius qua ratio ne fiant/uidebimus enim non fatorum sed alia quadam atq; sublimiori prouidentie ratione ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Vniuersa igitur diuina prouidentia existere ac gubernari uera pietatis ꝓdicant iura/propria uero ratione singula secūdum formas suas/quædam habitu/quedam natura quædā sensu alia ratione ac iuditio & uoluntate mouentur/& alia quidem antecedente ratione facta/alia uero cōsequente ad ea quæ per antecedentem producta sunt/uariū totius atq; diuersum cōstituunt ornatum cunq; singula rerū genera propriā naturæ determinatāq; fabricam a prima causa cōsecuta sint/hinc libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet? cum enim non simplex quædam res homo existat/sed a duobus contrariis animo atq; corpore constet/cunq; corpus ex cōsequēti ut organum animo attributum sit/anima uero de intellectus substantia prædicente sit ratione creata/& illud quidē irrationale ac mortale/hæc aūt irrationalis incorporea atq; immortalis/cūq; corpore bæluis aio rationali immortaliq; naturæ cōiungamur. Iure ita cōpositum hoc animal cum simplex natura sit/dupliciter diuersaq; uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturæ corporis seruit & diuiniorem partem si se ipsum cognouit nō spnit libertatis suæ cupidū/ita idē & seruit & liberum est talem enim a deo corporis atq; animæ quibus ipse sciuit rationibus coniūctionem homo cōsecutus est. Si ergo quispiā quæ corporis aut animi naturæ sūt fati uocabulo abusus necessitati subiicit uehementer errat/si enim necessitas quæ impediri non potest fatum esse intelligitur/multa uero animæ & corporis naturam consequentia impediuntur/infinitaq; forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidunt quomodo fatum & natura idem atq; unum erit? fiunt enim in nobis multa uoluntate/quæ in nobis est/cuiusmodi sunt quæ secundum naturam animæ appetimus multa etiam corporis natura fiunt/alia istis animo dico & corpori accidunt/quæ aliis natura conueniunt sed neq; animi libertatem/neq; corporis naturam/neq; quæcunq; forinsecus accidūt iure qspiam a causa subtrahat. Causa uero oium & quæ libertatis nostræ sunt & quæ naturæ corporis sunt/& que accidūt extrinsecus deus est/a quo uniuersa q̄ sunt ꝓducunt. De omnibus omniū quæ sūt scriptura id dicit quoniā ipse dixit & facta sunt ipse mādauit & creata sunt. Si ergo cū alia uolumus/alia ꝑter opinionē accidūt nostram meminisse tūc debemus cōiunctionis huius nostræ quæ corpore atq; animo cōstat/unde irationalis atq; intellectiua aīa in infantis corpe ꝑter naturā suā irrōnalis esse uidet/& intellectus ægrotatiōe corpis uersus insanit/& senectute instrumētis omnib9 itellectis intellectiuæ aiæ uirtus hebetat/dolores rursus ꝑter naturā uehementius corpus urgentes libertatē animi deiiciūt/quæ doloribus uicta corpus cōsequit. Ita patet ineuitabilia quædā uincula libertati aiæ prim a natura corpis/partim ab exterioribus imīnere/sed uolūtas hois ad tantū uirtutis interdū peruenit/ut & naturæ corporis & exterioribus cunctis resistat. Corpus eni plerūq; ad uenerē fertur/& anima habenis utens rationis subigit corporis impetū atq; domat. fame siti ac frigore corpus cōficitur/& remedia quæritat/at uoluntas econtra/ea ipsa nonnunq̄ eligit/ieiunio ceterisq; laboribus appetitū carnis frænat/præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum/& uoluntas laborem plerūq; amat. Multi autem peiora secuti naturalem usum ad eum qui præter naturam est conuertunt/masculi & masculos turpitudinem operantes. Ita non in omnibus ratio uincitur/sed interdum ipsa ducit iterdum autem ducitur/adeo ut nō-

nunq̃ mori melius q̃ uiuere iudicauerit/propriis homo manib⁹ se ipsum interimat. Si ergo solũ modo ad corpus uniuersa sibi esset cõcertatio/nõ magna beneuiuẽdi esset difficultas. Nunc cũ hanc uitã deus inter multa constituerit/inter homines iter bæluas inter ignẽ etiã atq; aquã cõtinentẽq; aera nõ est sibi solũmodo pugnãdũ aduersus cõiunctã corporis naturã/uerũ ẽt ad infinita pene exteriora. Crebro.n.etiã ciboꝝ & cõtinentis temperies aut ecõtra frigora æstus aliaq; huiusmodi cõplura natura quidẽ facta/nobis autẽ per accidẽs ingruẽta nõ parũ ꝓpter corpis naturã quæ facile potest exteriores sufferre uoluntatẽ hominis pturbãt/ad hæc illi qbus cũ uiuimus uoluntatẽ plerũq; nostrã rõnibus aut quouis alio modo ad suã cõuertunt/& alias meliorẽ/alias peiorẽ efficiunt: Solet.n.cõuersatio praua nocere/sicut ecõtra bona ꝓdesse/bonos quippe mores cõuersatio mala corrũpit/ueluti ẽt praui mores ꝓba cõuersatõe corrigunt/sic igitur rationalis aiæ uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rursus autẽ uiribus suis diuinis aliqñ superat cũcta & inuicto robore philosophat. Quid dicã q, quibusdã sæculis excelso magnoq; animo hoĩes & robustissimis corporibus abũdarũt/nonnullis ecõtra: quæ oĩa gubernationi totius aptissime cõgruentia q̃ maximũ ornatũ uarietate rerũ faciunt. Omnibus aũt simpliciter tã his quorũ nos sumus causa/q̃ his quæ ut natura fiũt/aut extrinsecus accidũt una omnipotẽs atq; oĩa penetrãs ꝓuidentia dei p̃sidet/quæ uniuersa ineffabilibus gubernãs rationibus multa ẽt eorũ quæ natura fiũt cõmutat/auxiliumq; affert/ut ea quorũ nos sumus causa & eligamus & operemur/his oĩbus tripartito ut diximus diuisis in ea quæ in nobis sunt/in ea quæ secũdum naturã/& in ea quæ p accidẽs fiunt oĩbusq; istis ad uoluptatẽ dei reductis/nullũ locũ fatorum possidet ratio/hinc etiã unde maloꝝ scaturiat fons aperitur/qui nullũ locũ habet in his quæ secundũ naturã aut corpore aut aĩo/fiunt/sed nec in his quæ forinsecus accidũt: Solũmodo aũt in libro animi motũ/qñ nõ secũdum naturã neq; recte mouetur/sed a regia exiens uia sponte (dominus.n.sibi ipsi animus est) præter naturã fertur/cũq; præcipuũ honorẽ a deo acceperit ut liber sit & sui motus iudex diuina quædam lex inuicta sibi naturaliter est/que in ipso anteriore recessu exclamat uia regia ꝓficiscaris / noli ad dexterã aut sinistrã declinare/uia uero regia recta est/quã unicuiq; aiæ quasi natura insitã legẽ auxiliatricẽ ad opus creator nobis instituit. Sic p legẽ rectã ostẽdit uiã p potestatẽ uero liberã effecit/ut in ipsa essent uirtutis præmia sine ui aliquã eligere cũ possit ẽt cõtraria male. Ita si ꝓprio motu naturalẽ despexerit legẽ fons uitiorũ sponte nõ aliũde neq; ulla necessitate/sed libera uolũtate atq; iuditio facta est. Eligẽtis igitur culpa est/deus uero inculpabilis est/nec cũ prauã deus aut naturã aut substãtiã aiæ creauit. Cui.n.ip̃e bonus sit/bona sunt oĩa quæ ab eo creata sũt: Bona igitur sunt oĩa/quæ natura insunt. Vnicuiq; rationali animæ liberũ arbitriũ natura inest. Bonũ ergo est id ad eligẽda bona creatũ/ideo quãdo male agit nõ est natura culpanda/nõ enim natura sed præter naturã malũ agitur/cum sit electionis deprauatæ nõ naturæ opus: Cũ enim uirtus ad eligẽda bona inest/si ea nõ elegit sed sponte melioribus spretis mala imitatus sequitur/quis potest eũ dicere morbi sui causam nõ fuisse præsertim cum insitam atq; salutarem legem uolens contempserit? Qui ergo istis omnibus reiectis a necessitate motuq; stellarũ omnia deprehendere putat/nec nobis sed uirtuti qua omnia mouentur peccandi causam tribuit/is quomodo nõ impius atq; amens erit? Nam si fortuna & casu absq; aliqua prouidẽtia ferri omnia opinatur/impietatis crimine reus mentecaptus quoq; uidebitur/ quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspiciat/sin uero prouidẽtia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur/quoniam tamen non peccare ui fatorum delinquẽtes cõcedat necesse est/causamq; delictorum diuine attribuat pronuidentiæ/mu

tato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans/impius profecto iudicabitur/im
mo uero pessimus oium/qa creatore uniuersi alios ad adulteria/alios ad rapinas / alios
ad alia uitia ipelli arbitret̃. Vnde sequit̃ aut hæc peccata nõ eẽ/aut peccãdi cãm in crea
torẽ referri. Nã siue cũ uniuersa cũctisq; adsit peccare hoies cogit/siue stellarum motui
uim cogẽdi cõcessit. Ipse certe aut p seipsũ aut p orbes cælestes quasi p organũ nolẽtes
hoies ad uitia immitit. Q uare nõ iure homo sed creator eius peccator erit / quo dog-
mate nihil scelestius excogitari põt. Ita qui fatoꝝ necessitatẽ esse credit/is apte deũ & p
uidentiã negat ueluti ecõtra/qui deũ uniuersis præesse putat uim fatoꝝ oino destruit:
Aut.n.idẽ est deus quod fatũ/aut diuersum/idẽ certe nõ erit. Nã si seriẽ causaꝝ ineuita-
bilẽ cælestiũ motu effectã fatũ esse opinant̃/qũo elemẽta corporea unde cælestia etiã
cõstant priora fato non erunt? & qũo quod elementis & cœlo posterius est/idẽ erit qd
prima causa? Q uod si elemẽta/& rõnis & aiæ expertia sunt/deus aũt icorporeus & ui-
ta & sapiẽtia est rebus oibus & ut sint & ut bene sint bonitate sua largiẽs/nõ erit profe-
cto unũ ac idẽ deus & fatum/quod cũ cælestia corpora cõsequant̃ eoꝝ accidens est. Si
ergo diuersum quærendũ utrũ melius deo ẽ an nõ. Sed nihil deo melius/nihil potẽtius
excogitari põt. Vnicet ergo deus supabit exterminabitq; oino fatũ/aut si patiet̃ ipsum
extare cũ possit uim eius malignã cõpescere/ipse ad seipsum malignitatis cãm attrahet.
Imo uero siquidẽ creator oium deus est/fatũ quoq; ab ipso productũ est. Ita nullæ ui-
debitur sibi curæ uniuersum esse. Cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram
affectionẽ & ab his quæ a libera potestate animi fiũt a parte puidentiæ pateãt effectus
Nam & si nullæ quædam partim corporis partim externaꝝ rerum animũ plerũq; a uir-
tute repellãt/ad oia tamẽ resistit & inuicta diuino auxilio libertas humana euadit quæ
res certamine martyrum qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula
comprobatur. Infiniti pene homines non solum græci & barbari/uerũ etiam mulieres
teneræq; puellæ intrepidæ cruciatu oi superato libenter a corpore abierunt. Nec qsq;
poterit fatorum necessitati hæc accõmodare. Q uando.n.alia talia cælestium motus ef-
fecit certamina? aut quando uita hominum ante saluatoris nostri doctrinam tales lu-
ctationes proposuit? Vbi autem doctrina huiusmodi unquam fuit/quæ prauam sup-
stitionem deiiceret/& cognitionem ueri dei omnibus immitteret? Q uis autem sapiens
unquam potuit doctrinam suam ad uniuersum orbem dispergere/& deus uel ab omni
bus uel a pluribus credi? Q uod si hæc nunq̃ fuerunt/non est certe causaꝝ series & fa-
talis necessitas oium horum causa. Nam si esset profecto alius quoq; eandem aut simi-
lem stellaꝝ necessitatem nascens habuisset. Q uibus porro fatis saluator noster deꝰ ue-
rus per uniuersum orbem prædicatur/& qui apud græcos uel apud barbaros dii puta-
bantur/non alia re q̃ prædicatione nostri saluatoris deiiciuntur. Q uod uero fatum uni
uersi creatorem ipsum esse cõfirmauit/qui nullam esse fatorum uim docuit atq; docet
quomodo igitur ipsum fatum non esse seipsum prædicat? Q ui aũt prædicationis euan
gelicæ gratia uel certarunt iam multis annis/uel etiam nunc certant/qũo ad unam uo-
luntatem & fidem & ad eandem uirtutem animi uiuendiq; rõnem diuersis temporibus
& tam multi nostra memoria compulsi sunt? Q uis mentis compos credere unq̃ pote
rit iuuenes simul ac senes uiros & fœminas seruos & liberos doctos atq; indoctos non
in uno climate orbis neq; in eadem hora natos/sed ubiq; terrarum & diuersis tempori-
bus factis coactos unam & eadem nouam atq; inauditam doctrinam & quidem cum
periculo mortis patriis ritibus anteposuisse/& uere philosophiæ dogmata duriciẽq; ui-
uendi quã delitias maluisse: Cæcus profecto de his ut trito prouerbio dicitur recte iu-
dicaret non necessitate sed libero hæc fieri arbitrio.

Ipsorum gentilium philosophorum uerba contra eos qui fatū esse opinantur. Cap. VI

P Lura dicere possem/sed quoniam suis testibus gentes nō argumentis nostris confūdere instituimus: Oenomaū rursus audiamus/qui magno aīo in libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinē uerbis utit̄. Sed eas igit̄ in delphis tu/ neq; possis tacere cū uelis/sic Iouis filius Apollo uult modo/nō quia uult/sed qa necessitas uelle ipsum compellit. Videtur aūt mihi qm̄ in hūc sermonē deductus sum de potestate nostra quā fundamentū humanæ uitæ multi appellāt diligētius quærere / hanc ptātem nos libertatē nūcupamus. Democritus aūt si bene memini atq; Chrysippus alter seruā alter semiseruā pulcherrimā oīum humanorum rē conatur ostēdere / de quibus tamē nō multū curandū est. Q uod si deus ēt aduersus nos est quid faciemus? Sed nō est æquū uel Apolline repugnāte ueritatē prodere. Christo.n. Chironis sic respōdit/patria relicta Euboeam pete/ubi fatatū tibi est urbē ædificare. Q uid ais o Apollo? An nō est ptātis meæ patriā relinquere? q; si mihi fatatū est ibi urbē ædificare/siue tu consulas siue nō & siue ipse uelim siue nolim oīno faciā/eritq; mihi necesse ēt si nolim. Sed forte melius est tibi q̄ rōnibus credere. Aliud igit̄ afferas/nuncia pariis o thesides in aeria urbem sibi condendā fore. Nunciare inquā ēt si tu nō præciperes quoniā fatatum ē. Aeriam aūt thasum insulam archilochus thelesidis filius prius appellatā fuisse docuit / & pariis coloniā illo mittere psuasit/q uidelicet nunq̄ id fecisset nisi tu iussisses. Cur igit̄ fatatū erat? Sed quoniā ociosi sumus age nūc mihi respōde: Sumus ne ego ac tu aliqd? Sumus certe respōdebis. Q ua ratione id ita iudicabis? Nō aliūde uidelicet q̄ sensu/pceptioneq; quadam nostra: Q uod porro qūo cognouimus aīalia nos & ex aīalibus? Vt ego quidem dico homines ex hominibus alter maleficus alter malefici redargutor. Vt uero tu diceres alter homo alter deus/& alter diuinator alter sycophāta. Q uod tibi facile cōcedā/si rōnibus ita mihi eē ostēdes. Q uid ais. An nō recte iudicauimus sensu ac perceptione nostra illud intellexisse? Nam si nō ita se habeat qūo aliquis ad delphicum oraculū ueniat/nisi sentiat intelligatq; alicuius se indigere? Q ūo aūt Chrysippus qui se in seruitutē induxit id quod dicebat intelligebat? aut quomodo uel cū præsente Arcesilao disputat uel absenti epicuro respondet/si nec quid sit Arcesilaus / nec quid sit epicurus oīno percepit / nec percipere pōt/imo uero nec quid ipse sit? Si hæc aduersus uos quispiā diceret nullo modo ferre possetis. Q uare o Democrite & o Chrysippe & tu o cælestis diuinator si molestum uobis uidetur/cū quis intelligentiā atq; sensum eripere a nobis conatur/non ne nos quoq; moleste ferre debemus si magni sensum & mētem uestram putatis/nobis aūt fati necessitatem nescio quā incuciatis / quā alius uestrum a deo esse asserit/aliud ab atomis deorsum latis ac inde sursum repercussis quæ modo cōiunguntur modo resoluuntur fieri contēdit? Cū aperte eo sensu ac mente quo nos aliquid percipimus/nec fugit nos quantū interest inter ambulare ac fieri/aut inter uelle atq; cogi. Q uorsum hæc? quia hæc nescire uidearis o Apollo quænam domini sumus / quæ a nostra uoluntate dependēt. Hæc certe uoluntas nostra non paucarum rerum principium est. Tu aūt cum oīa scias hoc principium ita te latet /ut quæ hinc sequut̄ nullo modo scire iudicaris. Non ne igitur imprudens es qui Laio respōdisti quia interimi eū a filio fatatum esset. Ignorasti quippe quia uoluntatis suæ dominus nasciturus filius foret. Illud porro ridiculum est coniunctionē nescio quā esse causarum & seriem. Vtunt̄ aūt sapientiores ratione quadā Euripidis. Laium.n. aiunt dominum sui fuisse / siue uellet filium procreare siue nollet. filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici/quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi/uerū filius quoq; sicuti & pater suæ uoluntatis erat. Et quēadmodum ille dare operā liberis & non dare/sic iste interficere & nō iterfi-

cere poterat huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis/qui ēt apud Euripidem ad Laium dicit uniuersa tua sanguine corruet domus. Series igit̃ causaꝝ quænā fuit? Cædes patris antecessit/& enigmatit solutiōe matris nuptias cōsecutus ē filius. Ad hæc alter nē potũ regnũ rapuit/alter profugus Adrasti filiā in uxorem duxit. Vnde septē duces ridiculose mouent̃ quæ series ista conglutinauit? Nā si Oedipus regnare uoluisset/aut Iocastes nuptias reppulisset/qũo maledictionē illā Euripidā in filios edixisset? Preterea si Oedipodis filii cōuenissent simul uel uicissim regnare/uel si qui profugit non ad agros/sed in extremas terraꝝ horas abiisset/uel si cũ in agros uenisset Adrastus ei filiā non dedisset/uel si uxore ducta in patriā reduci non curasset/aut si cupet quidē ipse: Adrastus uero & cæteri duces cōtēpsissent/aut si cũ parati ad pugnā thebas petiissent timore percussus frater cũ fratre cōuenisset/qũo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sũt ista dices fateor. Nō.n. rem ad seriem istā reꝝ necessariā pernego/quācunq;.n. rē mihi optuleris simili quodā pacto eā incidere potero/ac ita ostendā nullā esse in rebus necessariā seriē. Quippe cũ singula principia & causas reꝝ agitabiliũ libere homines mutare possint/an non intelligis quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouentur? Quæ oia tu nullo modo sentire uideris Apollo tibi Iupiter dedit Locro respōdisti dabitq; mala/nō recte o Apollo/nō iniuriantē hoiem tā male dii tractant. Cur.n. Iupiter huius necessitatis auctor nos ac seipsum nō punit. Ipse qppe necessitatē agēdi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur/q̃ huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoq; ipse uaticinādi inanē artē depone. Erit.n. quod fatatum est ēt si nō prædixeris. Lycurgum aũt illũ qua rōne laudasti o Apollo? Nā si bonus erat nō illi hoc sed fatis tribuendũ. Si.n. omnia necessitate agimus ut tu prædicas/nō spōte sed ui bonus erat. Quasi qspiā mētecaptus formosos laudet/& deformes uitupet. Iure nāq; neq; hoies dicere possunt/noluisti nos o Iupiter bonos esse/imo uero ēt coegisti prauitatē amplecti. Tibi āt o Chrysippe atq; Cleantes nulla laus attribuēda ē si boni fuistis/ita uirtutē quidē laudabo/uos aũt minime. Quare Epicureum quoq; non dignum fuisse assero/quem obprobriis peteres mollē atq; iniustum appellas eum o Chrysippe qui iuris sui non fuit hæc quomodo dicebas si spōte im pecp̄care non credebas? Hæc Oenomaus/qui tibi si nō satisfacit reliquos philosophos perlegere non graueris. Multi.n. atq; insignes aduersus huiuscemodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua quoniam multi tam docti q̄ indocti falsa opinione tenentur sumere statui.

Cap̄. VII.

p Rimum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enī & nos causam esse agibilium & omnia fieri fato contendens Homeri testimonio utebatur/quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostēdit. Sed Chrysippi quædam prius ponemus/qui in primo de fatis libro necessitate omnia fieri auctoritate multorum arguit/& demum Homerum inducit dicentem.

Quæ data sorte mihi est nato fors me inuidia pressit.
Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris.
Quum mater peperit illum. Et alibi.
Non est qui fixas parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Non recordabar enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse/quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat/quid enim clarius atq; acrius illis? Vt caderent tribuit sua certe amentia causam. Et rursus:

¶ Ipsorum gentilium philosophorum uerba contra eos qui fatū esse opinantur. Cap. VI

p Lura dicere possem/sed qm̄ suis testibus gentes nō argumentis nostris confūdere instituimus: Oenomaū rursus audiamus/qui magno aīo in libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinē uerbis utit̄. Sed eas igit̄ in delphis tu/ neq; possis tacere cū uelis/sic Iouis filius Apollo uult modo/nō quia uult/sed qa necessitas uelle ipsum compellit. Videtur aūt mihi qm̄ in hūc sermonē deductus sum de potestate nostra quā fundamentū humanæ uitæ multi appellāt diligētius quærere / hanc ptātem nos libertatē nūcupamus. Democritus aūt si bene memini atq; Chrysippus alter seruā alter semiseruā pulcherrimā oīum humanorum rē conatur ostēdere / de quibus tamē nō multū curandū est. Quod si deus ēt aduersus nos est quid faciemus? Sed nō est æquū uel Apolline repugnāte ueritatē prodere. Christo.n. Chironis sic respōdit/patria relicta Euboeam pete/ubi fatatū tibi est urbē ædificare. Quid ais o Apollo? An nō est ptātis meæ patriā relinquere? q; si mihi fatatū est ibi urbē ædificare/siue tu consulas siue nō & siue ipse uelim siue nolim oīno faciā/eritq; mihi necesse ēt si nolim. Sed forte melius est tibi q̄ rōnibus credere. Aliud igit̄ afferas/nuncia pariis o thesides in aeria urbem sibi condendā fore. Nunciarē inquā ēt si tu nō præciperes quoniā fatatum ē. Aeriam aūt thasum insulam archilochus thelesidis filius prius appellatā fuisse docuit / & pariis coloniā illo mittere psuasit/q uidelicet nunq̄ id fecisset nisi tu iussisses. Cur igit̄ fatatū erat? Sed quoniā ociosi sumus age nūc mihi respōde: Sumus ne ego ac tu aliqd? Sumus certe respōdebis. Qua ratione id ita iudicabis? Nō aliūde uidelicet q̄ sensu/pceptioneq; quadam nostra: Quod porro qūo cognouimus aīalia nos & ex aīalibus? Vt ego quidem dico homines ex hominibus alter maleficus alter malefici redargutor. Vt uero tu diceres alter homo alter deus/& alter diuinator alter sycophāta. Quod tibi facile cōcedā/si rōnibus ita mihi eē ostēdes. Quid ais. An nō recte iudicauimus sensu ac perceptione nostra illud intellexisse? Nam si nō ita se habeat qūo aliquis ad delphicum oraculū ueniat/nisi sentiat intelligatq; alicuius se indigere? Qūo aūt Chrysippus qui se in seruitutē induxit id quod dicebat intelligebat? aut quomodo uel cū præsente Arcesilao disputat uel absenti epicuro respondet/si nec quid sit Arcesilaus / nec quid sit epicurus oīno percepit / nec percipere pōt/imo uero nec quid ipse sit? Si hæc aduersus uos quispiā diceret nullo modo ferre possetis. Quare o Democrite & o Chrysippe & tu o cælestis diuinator si molestum uobis uidetur/cū quis intelligentiā atq; sensum eripere a nobis conatur/non ne nos quoq; moleste ferre debemus si magni sensum & mētem uestram putatis/nobis aūt fati necessitatem nescio quā incuciatis / quā alius uestrum a deo esse asserit/aliud ab atonis deorsum latis ac inde sursum repercussis quæ modo cōiunguntur modo resoluuntur fieri contēdit? Cū aperte eo sensu ac mente quo nos aliquid percipimus/nec fugit nos quantū interest inter ambulare ac fieri/aut inter uelle atq; cogi. Quorsum hæc? quia hæc nescire uidearis o Apollo quænam domini sumus / quæ a nostra uoluntate dependēt. Hæc certe uoluntas nostra non paucarum rerum principium est. Tu aūt cum oīa scias hoc principium ita te latet /ut quæ hinc sequūt̄ nullo modo scire iudicaris. Non ne igitur imprudens es qui Laio respōdisti quia interimi eū a filio fatatum esset. Ignorasti quippe quia uoluntatis suæ dominus nasciturus filius foret. Illud porro ridiculum est coniunctionē nescio quā esse causarum & seriem. Vtunē aūt sapientiores ratione quadā Euripidis. Laium.n. aiunt dominum sui fuisse / siue uellet filium procreare siue nollet. filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici/quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi/uerū filius quoq; sicuti & pater suæ uoluntatis erat. Et quēadmodum ille dare operā liberis & non dare/sic iste interficere & nō iterfi-

cere poterat huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis/qui et apud Euripidem ad Laium dicit uniuersa tua sanguine corruet domus. Sen'es igit' causarum quænã fuit? Cædes patris antecessit/& enigmatis solutiõe matris nuptias cõsecutus ẽ filius. Ad hæc alter ne potũ regnũ rapuit/alter profugus Adrasti filiã in uxorem duxit. Vnde septẽ duces ridi culose mouent' quæ series ista conglutinauit? Nã si Oedipus regnare uoluisset/aut Iocastes nuptias reppulisset/q̃uo maledictionẽ illã Euripidã in filios edixisset? Preterea si Oedipodis filii cõuenissent simul uel uicissim regnare/uel si qui profugit non ad agros/sed in extremas terrarum horas abiisset/uel si cũ in agros uenisset Adrastus ei filiã non dedisset/uel si uxore ducta in patriã reduci non curasset/aut si cupet quidẽ ipse: Adrastus uero & cæteri duces cõtẽpsissent/aut si cũ parari ad pugnã thebas petiissent timore per cussus frater cũ fratre cõuenisset/q̃uo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sũt ista dices fateor. Nõ.n.rem ad seriem istã rerum necessariã pernego/quãcunq.n.rẽ mihi optuleris simili quodã pacto eã incidere potero/ac ita ostendã nullã esse in rebus necessariã seriẽ. Quippe cũ singula principia & causas rerum agitabiliũ libere homines mutare possint/an non intelligis quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouentur? Quæ oĩa tu nullo modo sentire uideris Apollo tibi Iupiter dedit Locro respõdisti dabitq; mala/nõ recte o Apollo/nõ iniuriantẽ hoiem tã male dii tractant. Cur.n. Iupiter huius necessitatis auctor nos ac seipsum nõ punit. Ipse q̃ppe necessitatẽ agẽdi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur/q̃ huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoq; ipse uaticinãdi inanẽ artẽ depone. Erit.n. quod fatatum est ẽt si nõ prædixeris. Lycurgum aũt illũ qua rõne laudasti o Apollo? Nã si bonus erat nõ illi hoc sed fatis tribuendũ. Si.n. omnia necessitate agimus ut tu prædicas/nõ spõte sed ui bonus erat. Quasi q̃s piã mẽtecaptus formosos laudet/& deformes uitupet. Iure nãq; neq; hoies dicere possunt/noluisti nos o Iupiter bonos esse/imo uero ẽt coegisti prauitatẽ amplecti. Tibi ãt o Chrysippe atq; Cleantes nulla laus attribuẽda ẽ si boni fuistis/ita uirtutẽ quidẽ laudabo/uos aũt minime. Quare Epicureum quoq; non dignum fuisse assero/quem obprobriis peteres mollẽ atq; iniustum appellas eum o Chrysippe qui iuris sui non fuit hæc quomodo dicebas si spõte im pecc̃are non credebas? Hæc Oenomaus/qui tibi si nõ satisfacit reliquos philosophos perlegere non graueris. Multi.n. atq; insignes aduersus huiuscemodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua quoniam multi tam docti q̃ indocti falsa opinione tenentur sumere statui.

Cap. VII.

Primum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enĩ & nos causam esse agibilium & omnia fieri fato contendens Homeri testimonio utebatur/quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostẽdit. Sed Chrysippi quædam prius ponemus qui in primo de fatis libro necessitate omnia fieri auctoritate multorum arguit/& demum Homerum inducit dicentem.

Quæ data sorte mihi est nato fors me inuidia pressit.
Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris.
Quum mater peperit illum. Et alibi.
Non est qui fixas parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Non recordabar enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse/quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat/quid enim clarius atq; acrius illis? Vt caderent tribuit sua certe amentia causam. Et rursus:

Quam falso accusant superos stultiq; queruntur
Mortales: etenim nostrorum causa malorum
Nos sumus & sua quęq; magis uecordia lędit.

His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & fatis faciunda nobis probatur/q̄uis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur. Non enim omnia sed nōnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cū enim dicit.

Quę data forte mihi est nato fors me inuidia pressit.

Non oia profecto sed mortē fatis ac necessario euenire ostēdit/hoc ipsum ēt illud uult.

Quę nato inuoluit filis sibi parca seueris

Non enim omnia sed quędam fato destinata necessario sibi euentura confirmat. Illud quoq; ab Homero optime dictum est.

Non est qui fixas parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Quis.n.pōt quę necessario impēdent effugere? Nō ergo suffragat͛ Homerus Chrysippo/uerū ēt refragat͛. Ille nāq; aptissime a nobis multa fieri ꝑdicat/necessario aūt cuncta fieri nūq̄ ab eo dictū est. Chrysippus uero necessitate fatoꝝ cūcta fieri conat͛ ostendere. Et ille quidē cū poeta si nō pollicet͛ ueritatē reꝝ docere/sed uarias hoium opiniones plærūq; ponit/unde nō est alienū ab eo contraria nōnunq̄ dicere. Philosophis aūt & cōtradicere sibiipsis turpe ē/& poetaꝝ uni testimonio magis q̄ rōne turpissimum. Putat aūt insolubilibus uni argumētis expositiōe noium. Fatū.n.dicit dictū quoddā determinatūq; diuinitus eē. Parcas aūt ecōtrario qm̄ nemini parcāt. Sortes qa ita sortitū unicuiq; sit/ac ideo tres esse parcas arbitrant͛/qa tria sūt tpa in qbus oia inuoluunt͛. Lachesimq; dictā esse qa lanchanim græce euenire ꝑ sortē designat. Atropon qa uerti nō possit. Clothon qm̄ cōtorta & coordinata oia teneat/hoc.n.noia ipa græca lingua ostēdūt. His nugis fatalē putauit necessitatē demōstrasse. Ego aūt satis mirari non possum qūo nihil se penitus afferre nō sensit. Significent.n.noia queādmodū exposuit/positaq; ab hoibus sint ea de causa. Cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq; opiniones sequeris? An fortes quia oēs uulgo ueritatis perspicaces tibi uident͛? Qūo igit͛ scripsisti neminē esse hoiem qui nō æque ac Orestes & Alcmeon insaniat. Præter solū sapientē? Deinde additis unū uel duos aut admodū paucos sapiētes fuisse/opinionesq; multoꝝ de gloria de diuitiis/de regno/de uoluptate quæ oēs pene bona arbitrant͛ tanq̄ uulgares refutādas ducis? Aut qūo oēs pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur aūt tā multos ēt libro conscripsisti? Non.n.docēdi sunt qui falsas opiniones nō habēt nisi forte recte tūc oēs opinari dicas quādo tecū cōueniunt/cū uero diuersa q̄ tu putant/tunc furiosos appelles. Nā cū te sapientē nō noies nō erit nobis argumēto recte illos sapere qui tecū cōueniunt. Deinde quare oēs furere dixisti/cū laudare quasi sapiētes quia te sequuntur debuisses? Ad hæc ēt si nō fuere illos ego afferam cū tamē a sapiētia lōge absint/ ridiculosum est ꝑpter positionē noium eoꝝ uni testimonio quos nō præstātiores teipso neq; sapiētiores arbitraris/nisi forte eos q ab initio hæc noia excogitarūt sapiētes fuisse contēdas/quod ostendere nullo modo poteris. Sed sit ita qūo ergo noibus significatur oia simpliciter fatis fieri/& nō ea solū quæ fatata sūt? Nā & parcaꝝ numerus & noia ipsaꝝ & fusus & glomeratū in eo filiū cæteraq; huiuscemodi ineuitabilem a sæculo determinationē causaꝝ ostendūt. Quare tamē necessitas eaꝝ reꝝ solūmodo est/ quæ necessario euentura sunt/quæ aliter accidere nō possunt. Quæ uero non quas infinitas eē scimus eaꝝ alias diis hoies attribuerūt/alias uolūtati nostræ subiecerunt/aliis natura præest/alias fortuna/quā mutabilē atq; instabilē esse uolētes prisci hoies significare in pila

sedētem depingūt. An hoc oibus ita eē nō uidenť? Ita quæcūq; fato aut fortuna fiūt oia diuinitus fieri arbitranť/quæcūq; aūt nos agimus nostræ uolūtati attribuūt. Quare uides nō attestari tibi uulgarē hoium opinionē/sed potius repugnare. Paulopost deinde ait. Sed in primo quidē libro huiusmodi demōstratiōibus utiť Chrysippus/in secundo uero repugnātia opinioni suæ soluere conať/quæ nos incipiētes cōscripsimus/utputa studia hoium retūdunť/nec laus aut uituperatio mouere hoiem poterit. Quare in secūdo libro ait manifestū esse multa fieri a nobis/quæ tamē ad gubernationē totius referanť ea fatata esse. Vtitur aūt huiusmodi exēplis. Non inqt simpliciter fatatū fuit uestē te nō posse amittere/sed si eā diligēter custodieris/ab hostibus quoq; non capi te fatatū est si hostes caueris/liberos quoq; habere fatatū si uxorē uolueris cognoscere. Nā ut si quis diceret milonē inqt pugilē intactū fato certamine abitu℞ nō recte arbitrareris si luctaturū eū putares/sic & in aliis res se habet. Multa.n. sunt quæ fieri nō possunt nisi nos quoq; studiū cōferamus. Ita.n. fatata sunt si nos uoluerimus. Mirāda ꝓfecto ē hui9 sermonis incōstātia. Nā queādmodū dulce amaro & nigrū albo & calidū frigido cōtrariū est/sic & fatū libertati nostræ contrariū. Nā quæ fatata sunt siue nolis siue uelis omnino fiūt. Quæ uero in nostra ptāte sunt ea sicut uolumus diligētia nostra disponunť. Si ergo diligēti obseruatiōe in ea factū est ne uestē amiserim & liberi nati qa uxorem cognoscere uolui/nec captus ab hostibus quia fugi/& intactus e gymnasio recessi qa certare nolui/qūo fatata hæc erant? Nā si fatata erāt nihil uolūtas mea cōtulit/& si cōtulit non fatata. Nō possunt.n. hæc simul conuenire. Fatata inqt hæc sunt/nā uoluntas nostra fatis continetur. Qūo inquā fatata sunt/si meæ ptātis est pugnare & non pugnare? Sed nō cōtineri fatis uolūtatē nostrā uerbis quoq; suis aperiť. Habebis.n. filios inqt si uxorem cognoscere uolueris/si noluero igitur non habebo/hæc ita dicere in rebus fatatis non possumus. Non.n. morituros omnes homines aut non morituros si hoc uel illud fecerint/sed simpliciter morituros dicimus/suscæptibiles doloris esse simpliciter dicimus siue uelint siue non. Quare patet quando aliquid fit quia nos operam dederimus a nulla causa contineri/sed nostræ id esse potestatis/quod si ita est nulla serie causarum a sæculo cōtinebať/nisi forsan ipsum quoq; uelle ac nolle fatatū in nobis sit/ut necesse sit uelle aut nolle uxorē cognoscere: Nulla igiť in nobis potestas esset nisi diligētia mea uestis saluareť/& si amittereť omnis ego culpæ ꝓfecto expers: queādmodum nulla dignus laude si saluareť. Hæc Diogenianus. Nūc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclar℞ in philosophia uirū/q in libro quē de fato ad Antoniū edidit his uerbis. Chrysippi dogma refutat: Omniū quæ fiunt inqt quatuor sunt causæ ut diuinus Aristoteles demōstrauit. Causa℞.n. quædā efficientes/quædā a materia reducunť/quædam ad formam/quædā finales sunt. Finalē aūt causam dicimus cuius gratia/q̄uis.n. nō oia quæ fiunt quatuor his causis egeant/nulla tamē res quaternariū causa℞ nume℞ excedit/uerū ut res apertior fiat in re aliqua ista cōsideremus. Statuæ igiť causa efficiēs artifex ē/quē statuariū appellamus. Aes uero aut lapis ut materia. Species uero aut forma quæ huic subiecto ab artifice imponiť ēt causa est. Nec istæ tres solūmodo causæ sunt/uerū etiā nō minus finis cuius gratia facta statua est/ut uerbi gratia ad quēdam hoiem honorādū. Nā absq; aliqua huiusmodi causa nō esset facta/profecto statua. Cū igitur istæ causæ rerū sint ac inter se manifestissime differāt/quis in nōnullis concidere uideanť/fatū ad efficientē causam non iniuria reducimus. Nā ad ea quæ fato fiūt/ita se habent sicut ars ad statuā. Quare si aperte uidere uolumus utrū cūcta an quædā fatata sint efficiens nobis causa diligētius ē considerāda. Omnia igiť quæ fiunt quædā alicuius gratia fiūt/cū efficiens ad finē aliquē tendēs ea faciat/quædā nullus ut barbæ tactus manus nōnū

Omniū quæ fiunt quatuor sūt causæ

q̃ extensio & similia/quæ quoniã sine aliqua intẽtione temere fiũt oĩno relinquẽda sunt. Quæ aũt alicuius gratia fiũt alia natura alia rõne fiũt. Nã & natura certo quodã ordine ad finẽ puenit nisi impedita fuerit. Cum aũt finẽ cõsecuta sit cessat motus ratio etiam nihil frustra facit sed ad determinatũ semper mouet̃ finem. Rõne aũt fieri dicimus q̃n qui facit cogitatione quæ facturus est prosequitur quæ sunt quæ artificio & quæ uolũtate fiunt. Inter hæc & ea natura producunt̃ id interest/quod naturalia in seipsis principium atq̃ causas generationis habẽt/& fiunt quidẽ ordine/sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione Quæ uero arte ac uoluntate fiunt foris habent motus principium/ & facientem causam non ipsis productioniq̃ suæ facientis præest cogitatio. Fortunam aũt & casum ad ea reducimus quæ alicuius gratia fiunt. Differunt aũt ab his quæ præcedẽter alicuius gratia sunt/quoniã in illis quæ finem antecedunt ipsius finis gratia fiũt In casu aũt atq̃ fortuna quæ ante finem sunt alterius gratia fiunt. Accidit aũt eis cũ alterius gratia fiũt quasi finis qđ a casu & fortuna factũ est. Hæc cũ ita se habeant considerandum est ad quasnam efficientes causas cõnumerare fatum debemus an ad eas reducendum est quæ nullius gratia sed fatum ad finem aliquem tendere oẽs dicimus/quãobrem in his quæ alicuius gratia fiunt collocandũ est. Hæc cum primum ita partit⁹ sit Alexãder/multis deinde argumẽtis ostendit nihil aliud esse fatum aut fatatũ quã quod natura sit. Nullo.n.modo inquit ad rõnem & uoluntatem nostram reduci fata possunt Præter naturam ẽt fieri nonnulla ostendit/cum interdum accidat impedimento quodã naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt/profecto si natura fieri est fato fieri/fient ẽt præter fatum. Videmus.n.inquit corpora humana ægrotationib⁹ aliis aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta nec sumus nescii huiusmodi naturalem corpoꝝ dispositionem diligenti norma uiuendi & medicoꝝ arte & deorũ consilio in melius uerti/quod similiter animo quoq̃ accidit. Nam præter naturalem inclinationem eius quã complexione corporis habet exercitio atq̃ doctrina melior sæpe fit. Vnde cũ phisiogonomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute ipsi⁹ aliena dixisset/ac a multis iccirco derideretur. Nõ erat Socrates respondit Zopyrus/huiusmodi.n.natura essem nisi naturam philosophia superassem. Huiusmodi ergo ait eẽ quibus natura præest/quæ naturalia nihil a fatis differre ostẽdit. A fortuna uero ei fieri ait/ quæ nullomodo intenduntur quãdo alterius gratia quædam fiũt/& aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem/ut si quis fodiens thesaurum inuenerit cum huius gratia non foderet/& equus casu saluus quando non huius gratia sed alimenti cupiditate hostes fugiens domum redierit/quæ omnia fato non fiunt. Sunt aũt inquit causæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nonnulla.n.suspensa morbos aliquos curare dicũtur in quibus nullam certam habemus causam incantationes ẽt maleficæq̃ artes q̃ causam habeant incertũ est. Sed præter hæc sunt quædã quæ ad utrũlibet contingentia dicuntur/quæ fato fieri oĩno negamus/ut mouere pedẽ læuare supercilia tacere loqui cætera que huiusmodi innumerabilia/quæ fatis fieri nullo modo dici possunt. Non.n.quod fatatum est contrarium suscipit. Præterea consiliũ hominis frustra non est/esset aũt frustra si homo necessario ageret quæ agit. Apte aũt id præter animalia cætera homo possidet ut non similiter illis phantasiam sequatur/sed rõnem habeat qua faciunda iudicet/ cuius quidem usu ea quæ in phantasiam inciderunt examinans siquidem examinabo ꝓbat concedit phantasiæ/& ad agendũ mouetur. Sin uero improbat eiicit expellitq̃ ipsa rõni obtemperans/unde solũmodo de his quæ agere possumus deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicq̃ cõsilio ægerimus temeritatis atq̃ spreti consilii crimine postea nos ipsos accusamus omnes temere aliquid agentes uitupera

mus hortamurq; consilio uti quasi agendi potestas in nobis sit. Quod aūt opinio quæ de fato habetur falsa penitus est/inde patet/quia ēt eius opinionis auctores & docent & hortantur & discunt & consulunt. Increpant ēt castigant quæ suos quasi propria uoluntate peccantes/plurima quoque conscribunt quibus ad rectos iuuenes adhortant̄ mores/ueniaque dignum putant siquis inuitus peccat/sponte aūt delinquentes puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est/ libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostræ potestatis concedimus/ut omnia quæ natura uel fortuna fiunt/quæ nullus fatis subiecta dicere audebit his ita nobis compendiose a summis philosophorum sumptis quæ diuinis nostrisq; scripturis astipulantur/opinionem uero de fato simpliciter redarguunt/non est alienū aduersus etiam malignam chaldeorum astrologiam quam ueluti disciplinam aliquam ꝓfitentur non nihil afferre.

¶ Bardesanes de eodem. Cap. VIII.

Icamus igit̄ nō mea sed ea quæ Bardesanes uir genere quidem syrus/doctrina uero cælestium corpoꝶ oium chaldeoꝶ excellentissimus in dialogo quē sciscitantibus amicis cōposuisse ait hoc modo scribit. Natura hō nascitur inqt alitur crescit comedit bibit dormit senescit moritur/quæ omnia sibi cū cæteris aialibus cōmunia sunt. Sed bruta quidē cū aialia sint coniunctione ꝑceata natura oino ferūtur. Leo carnes est/saluti suæ propugnat siquis iniuriā infert/Oues fœnum edunt carnes nō tāgunt/nec ab iniuria se defendūt. Scorpio aggerem comedit & pestifero nō iniuriantes stimulo petit/formica natura duce hyemem suspicatur iccirco summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recondit. Apes mel operantur & melle nutriuntur. Plura mira bilioraq; possem narrare/sed hæc sufficere arbitror ad intelligendum natura ferri expertia rōnis aialia & secundū eam iucūde uiuere. Soli aūt hoies cum & natura ducantur ut dictū ē / mētē ēt & orōnē quæ a mēte ꝓfert̄ quasi ꝓcipuū quoddā donū possidēt/quo nō natura ferunt̄. Nō.n. unus cibus oib9 ē/sed alii sicut leones nutriunt̄/alii sicut oues/ non est unus uniuersis uestitus/non mos/non lex/non unus uiuendi modus/non simplex reꝶ cupiditas/singuli.n. hoium propria uoluntate uitam sibi eligunt / nec uicinos nisi quantum uolunt imitātur/libertas.n. hominis seruituti subiecta non est. Nam ēt si sponte seruiat libertatis suæ id quoq; est ut possit cum uelit seruire. Multi hominum ac maxime alaneoꝶ gentis quasi atroces bestiæ carnibus aluntur/panē non comedunt nō quia non habent/sed quia nolunt/nonnulli carnes oino fastidiunt alii pisces solūmodo edunt/nōnulli ēt si fame morerentur pisces non eēnt alii aquā/alii uinum/alii ceruisiam bibunt. Adeo multiplex atq; diuersa cibi & potus in hominibus est differentia/ut in olearibus quoq; comedendis conuenire nō uideantur. Sunt ēt q ueluti scorpiones aut aspides non læsi iniuriantur/& qui nō iniuriant̄ quidem/sed læsi propulsant iniuriā nōnulli tanq̄ lupi rapiunt & sicut catæ furant̄/alii tanq̄ oues sic oia ferunt/ut iniuria uexati ꝑpetiant̄: Vnde alios iustos alios iniustos appellamus. His rebus aptū est nō natura in oibus hoiem ferri. Vna.n. in oibus natura est/hæc uero diuersa/sed in quibusdā natura/in quibusdā uoluntate. Quare in his laudem uel uituperationē merentur / in illis aūt iure inculpabilis est. Post pauca deinde subiicit diuersas hoib9 leges scriptas & nō scriptas in diuersis regionibus latas esse/e quibus inquit narrabo quanto melius possum. Apud seras lex est/nec occidere/nec fornicari/nec furari/nec adorare simulachra. Vnde in illa regione nullū templum conspicitur/nulla mulier meretrix nulla adultera/nemo fur/nemo homicida/nec uoluntatem alicuius illorū ardentissima stella martis i medio cœli constituta ad cædem hois cogit/nec Venus Marti coniuncta ut alienā quispiā

Hominis natura.

sollicitaret uxorem potuit efficere. Atqui singulis ēt apud eos dieb9 in mediũ cœli mar-
tem peruenire necesse ē/& in tanta regione singulis horis nasci homines negandum.
Apud indos aũt & bactros multa milia hominũ sũt qui brachmanes appellant̃/hi iam
traditione patrũ q̃ legibus/nec simulachra colunt/nec animatum aliquid comedunt/ui
num aut ceruisiam nunq̃ bibunt/ab omni demum malignitate absunt soli deo attendē
tes. At uero cæteri oẽs indi in eadem ipsa regiõe adulteriis cæde temulantia simulachro
rum cultu inuoluuntur/inueniunturq; ibi nonnulli/imo uero gens quædã indorũ ē in
eodem climate habitans qui hoĩes uenãtes atq; sacrificãtes deuorant/nec ulli planetarꝫ
quos fœlices ac bonos appellent a cæde ac sceleribus istis ꝓhibent/nec maligni brach-
manas pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud persas lex erat filias sorores matres
quoq; ipsas in matrimoniũ ducere/nec in perside solũ uerũ etiam quicũq; persarum ad
alia climata orbis e patria exiuerũt/nefanda hæc diligēter matrimonia celebrarũt/quos
aliæ gentes hoc scelus abominatæ magusseos appellant sũtq; usq; ad hodiernum diem
in media ægypto phrygia gallatiaq; plurimi magussei successione patrum eisdem scele
ribus contaminati/nec dicere possumus in terminis & domo Saturni cum saturno in
ipso in natiuitatibus oĩum marte aspiciente uenerem fuisse: Apud getulos lex ē a mulie
ribus agros coli/ædes ædificari/huiusmodiq; cætera opera fieri/& ad hæc ut quibuscũ-
q; uelint conueniãt/nec a maritis accusantur/nec adulteræ appellantur cũ passim omni
b9 misceant̃/ac præcipue aduenis: Aspernant̃ quoq; apud eos fœminæ uniuersos odo
res/nec tinctis uestibus induunt̃/& nudis oẽs pedibus degunt/cũ uiri apud eos econ-
tra & uestibus & odoribus & coloribus uariis gaudeãt/nec id mollicie faciunt. Fortes
enim & bellicosissimi ꝑter cæteras gentes sũt. Nec oẽs apud eos natæ fœminæ in capri-
corno aut aquario male affectam uenerem habuerunt/nec uiri omnes in ariete una cũ
marte constituta uenere nati sunt/quod fortes simul & delicatos efficere uiros chaldeo
rum nugæ conclamant: Mulieres in bactris præstanti ornatu atq; unguentis utuntur/
& ab ancillis & seruis multo magis q̃ earum mariti cultæ singulari quadam põpa equi-
tantes exeunt auro atq; lapidibus phaleris equorꝫ ornatis/nec castæ uiuũt/sed tam ser-
uis q̃ conuenis ꝑmiscent̃/nec a uiris accusantur/quippe cũ eorꝫ dominari uideant̃/nec
bactrinarum oĩum natiuitas uenerem cũ Ioue ac marte in medio cœli & termini uene-
ris habuit. Apud arabes adulteræ oẽs interimunt̃/& suspectæ solũmodo puniũtur. In
parthia uero atq; armenia interdum a iudicibus interdum occisi a cognatis homicidæ
necantur. Qui aũt uxorē aut filium aut filiam aut cælibem fratrem aut innuptã sororē
interfecerit nec accusatur quidem/lege nanq; ita sancitũ est cum apud græcos & roma
nos uideamus maiori supplicio paricidia expiari. In atriis qui aliquid uel minimũ fura-
tus est lapidibus obruitur. In bactris qui pauca furatur sputis dedecoratur. Romano-
rum legibus uulneribus cæditur/ab euphrate fluuio usq; ad oriẽtalem oceanum cui ce
des uel furtum obiicitur nõ magno mœrore torquetur. Qui uero pudorem masculi
eripuit si res in lucem uenerit magnitudine ignomine se ipsum interficere cogitur. Græ
corum etiam sapientes speciosos sequi pueros nõ uerentur. In eadem orientis plaga pa
rentes atq; cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudini se subiecisse & interfi-
ciunt & sepulturæ tradere nõ dignantur. Apud gallos aũt pueri publice nubunt/nullo
q; dedecore propter legem notãtur/nec est profecto possibile omnes qui apud gallos
produnt florē ætatis uenerem & mercuriũ in domo saturni martis termino occidẽtes
habere. Multi uiri apud britannos unam uxorem habent apud parthos ecõtra multæ
fœminæ unum maritum/casteq; omnes uiuunt legibus obtemperãtes. Amazones ui-
ros nõ habent/sed tempore ueris fines suos egrediẽtes cum uicinis conueniunt. Vnde

oēs naturali lege eodē tempore pariunt/masculisq; interfectis solas fœminas alunt bellicosæq; oēs similiter sunt magnā exercitationis bellicæ curam gerentes: Mercurius in domo sua cum uenere a chaldæis efficere dicitur hoīes numularios & qui fingere atq; pingere sciunt/in domo uero ueneris unguentarios uocē exercētes histriones actoresq; fabularum. At apud Saracenos & mauros in superiore quoq; libya & exteriore germania & apud Sarmatas & scythas cæterasq; gētes quæ septemtrionales ponti partes habitant in Alania quoq; atq; in Albania Othene Saunia atq; aurea nullus numulari9 nullus pictor nō architectus nō geometra nemo exercens uocē nemo fabularū actor inuenitur/sed inanis omnino in tot tātisq; orbis terrarū partibus mercurii atq; ueneris huiusmodi cōiunctio inuenitur/oēs medi canes nō parua alūt cura/quibus morientes homines adhuc spirantes proiiciūt/neq; omnes in natiuitate diurna lunā cū marte sub terra in cancro habuerūt Indi mortuos cremāt/quibus cū sponte uxores cōcremātur/nec oēs qui sponte rogū mariti ascendunt mulieres natiuitate nocturna solē cum marte in termino martis in leone habuerūt. Plurimi germanorū laqueo gulam frāgūt/nec est possibile oēs ita se suspēdit interceptā a Saturno atq; Marte lunam habuisse. Quid plura singulis horis apud oēs gētes hoīes nascunt̄. Vbiq; aūt leges atq; mores ꝓpter liberā hominis ptātem præualere uidemus nec natiuitas aliqua nolētes. Seras ab homicidium cōpellit/aut brachmanas ad esum carniū/nec psæ a sceleratis nuptiis remouent̄ nec indi a rogo/nec medi a canibus/nec parthi ne multas ducant uxores/nec a castitate mesopotamiēses fœminæ nec græci a gymnasiis ubi nudis corporibus exercent̄/nec romani ab impando/nec galli ne muliebria patiant̄/nec gentes oēs quas barbaras appellamus musaꝝ cognitionē approbandā ducunt. Singulæ nāq; gētes ut uolunt & q̄n nolunt libertate sua utuntur legibus moribusq; obediētes/naturā quoq; ipsam quæ corpus homini tribuit sequētes interdum sponte/sæpius ēt coacti suntq; ubiq; diuites atq; paupes principes & subditi sani & ægroti/nemoq; ipoꝝ necessaria natiuitatis sorte hæc cōsecutus est. Hæc o Bardesane q̄uis satis nos mouēt astrologi tamē terraꝝ orbē in septem climata patiunt̄/& alius in alio climate plantaꝝ dn̄ari dicit̄/diuersasq; leges hoīm a principibus positas quos nō aliena a legibus quas tulerūt loca stellaꝝ habuisse nō est impossibile. Non ē o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarū orbis septē ptibus diuidatur/in singulis tamē partibus multas nec. vii. solūmodo. vii. planetarū instar nec. xii. ad. xii. numerum signorum/nec facierum numero. xxx. &. vi. sed innumerabiles legum differentias inuenimus. Repetere igit̄ debetis uobiscū crebro quæ dixi. In uno enim indoꝝ climate atq; regione sunt qui a carnibus oino abstinent/& qui uel humanas carnes deuorant & magussei nō in perside solū sed ubicūq; habitant filiabus matrimonii me iure connectuntur/multæq; barbare gentes/aliæ meridiē/aliæ occasum/aliæ ortum/aliæ septētrionales partes diuisas & regiones & climata habitantes nulla mercuriali scientia participant/quot sapientes putatis malas leges sanxisse? quot leges necessitate solutas? quot uictores leges uictis dedisse? nec tamen stellarum aliqua propriū clima mutauit/nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt/& barbarorū expulsis legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis quod oēs facile ad hanc ueritatem adducere pōt. Omnes iudæi mosaica lege in octaua die pueros circūcidunt/nec alicuius stellæ ui cogunt̄ nec regionis tpe impelluntur/nec alienis moribus ut aliter faciant inducuntur. Nam siue apud Syros/siue apud Galatas/siue in Italia/siue in græcia siue in Parthia ubicūq; sint legem suam seruant/quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto pōt. Non. n. possibile est eandem habere natiuitatē omnes iudæos/præterea unā semper. vii. dierum ubicūq; fuerint ab omni opere cessant/nec iter agunt/nec igne utū-

tur/nec genethliaca quædã ratio coercet Iudæũ ædificare uel diruere domum/uendere aut emere illo die/atqui multi eorum eo die nascunt/multi ægrotant aut sanant/multi deniq eo die moriunt? hæc.n.liberi arbitrii nõ sũt.In syria & osroene sũt ẽt galli & phrygia matri deorum multi abscidebant.Deinde rex Abgarus oium quoq manus q id agebant abscindi iussit ne qsq postea in Osroene uirilia sibi amputauit.Q uod aũt dicemus de xpianorum secta/qui in oi parte orbis/imo uero in oi ciuitate inueniuntur? nec multas parti christiani ducunt uxores/nec canibus mortuos obiiciũt.Medi/nec Persæ filias du cunt/nec bactriani & galli matrimonia corrumpũt/nec ægyptii Apin aut canẽ aut hircum aut felem colunt sed ubicũq sunt alienis legibus & moribus uiuere/nec cogi pos sunt/nec genethliaca rõne aut sua aut principis alicuius impelluntur unq̃/ut quæ nefanda magister eorum duxit facienda putent.Sed paupertatẽ labores ignomineã cruciatus itolerabiles sufferunt.Nã queadmodum libertas nostra cogi nõ põt / sic corpus nostrũ non facile põt picula effugere/& certe si oia ptãtis essent nostræ nõ essemus uniuersam sui uero nihil possemus aliorum essemus organa nihil nostra uoluntate pducentes . Deo aũt uiolente nihil impediri põt/illius.n.potestati cuncta subiiciuntur/qui unicuiq naturæ præcipuum aliquid largitus est.Homini aũt illud dedit eximium ut libertate uoluntatis atq iudicii uteretur.Hæc Syrus ille.

De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine. Cap.IX.

u Erum quoniam ab exterioribus multa iam ad hanc rem collegimus nõ erit ab re nõ nihil a sacris afferre lris/ut undique falsitate obruta ueritas facilius emergat.Sed qm̃ nudas intelligere sacras uoces perfectorum est ab excellẽti earum interprete expositionẽ petamus.Audisti qppe quãtus fuit ille Origenes quẽ nõ negauerim laborib9 suis persuasus ieffabili æternæ gloriæ uti gaudio/quẽ exteriores ẽt ppter mirabilem in omni genere rerũ doctrinã minime ignorãt.Audi ergo quid de pposita quæstione sentit/& quomodo totam hanc rem in cõmentariis super genesim cõplexus est Valde nec necessariũ est inquit diligentius exponere in signa facta esse luminaria solẽ scilicet atq lunam & reliquas stellas.Non.n.solũ gentiles stellarum coniũctione atq aspectu quæ in terris sũt necessario accidere credũt/quã uim fatũ appellant/uerum etiam multi ex fidelibus conturbant impossibile aliter fieri credentes q̃ stellarum cursus effecerit Vnde sequitur nullam in nobis esse libertatem / nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse/ita prædictũ a scripturis dei iudiciũ quo alii ad æterna supplicia alii ad æternam beatitudinẽ destinant falso fore prædicaret.Q uid plura? Ipsa quoq fides & saluatoris nostri aduentus & omnis prophetarum labor ac apostolorum in cõstituendis ecclesiis prædicatio inanis erit nisi forte Christum quoq quis audeat dicere cælestium corporum ui coactũ fecisse quæ fecit passumq fuisse quæ passus est/nec suæ deitatis sed stellarum cũcta uirtute euenisse/his impiis uerbis etiam illud conficitur ut fideles fato ducti in christum credãt/quos libenter interrogabimus quamobrẽ deus huiusmodi mundũ produxit.An ut in eo alii absq ulla culpa muliebria paterent/aliis imanes bestias crudelitate uincerent homicidio & rapina gaudentes? Q uid oportet hæc inumerabilia dicere? in quibus non hominibus sed deo culpam attribuunt/quem nullo modo iustum esse ostendere poterũt.Q uomodo enim qui tot tantaq mala produxit iustus esse dicet? Præterea interrogandi sũt/utrum etiam ipsi qui hæc dicunt stellis subiecti sunt / an soli miseriam effugerunt / si primum manifestum est /quia a stellis etiam hanc opinionem cõsecuti sũt/quæ si uera est cur oibus insita similiter nõ est. Sin alterũ cur non oẽs simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanæ agunt/cur orant? cur uouẽt? cur temere aliqd a deo petunt? Q uid plura? abunde nãq

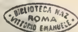
his paucis patet temere susceptã a multis opinionẽ fato/quare aũt cum illud considere mus sint in signa luminaria in hunc sermonẽ incidimus nũc explicemus. Qui uerã ali cuius scientiã ab aliis acceperũt aut ab his qui interfuerũt passiq; sunt/aut ab his qui ui derunt/aut ab his qui nullomõ iterfuerũt/sed auditu didicerũt docent. Si ergo ab alio quis audit factũ esse aut faturũ aliquid/cuius tñ ille nec fuit nec erit cã/si hic iccirco qm̃ ab illo didicerit cãm ipsius fuisse illum uel futurũ esse arbitratur/nõ parũ ꝑfecto errat/ ueluti si quis prophetæ librũ euoluat in quo de proditiõe Iudæ scribitur/ & cũ iam pa ratã rẽ uideat qm̃ a libro futurũ id didicit librũ cãm putet/aut si non librũ ipm auctorẽ libri uel hũc quidẽ minime sed deũ qui inspirauit. Nã queadmodũ ꝓphetiæ de Iuda di ligentius uerba examinata nõ fuisse deũ cãm ꝓditiõis ostẽdunt/sed solũ significasse qd̃ prouiderat ex malignitate illius futurũ. Sic si qs altius uoluerit præsciẽtiæ dei uniuersa liter rationẽ scrutari/& ꝙ in quibusdã futura nõ impressit/nec eũ qui præsciuit oium q̃ præsciuit/nec eas res quibus præscita ipressa sunt cãm esse profecto itelliget. Deum igi tur oia futura præscire q̃q̃ etiam p cõmunem de deo cõcæptũ clarissimũ sit/tñ & a scri ptura nonnihil afferamus Susanam ergo audiamus dicentẽ. Deus æterne qui abscõdi torum es cognitor qui nosti oia anteq̃ fiant/tu scis ꝙ falsũ testimoniũ tulerũt aduersũ me. Dilucide aũt in tertio regnũ non solũ res gestæ/sed ipsum quoq; nomẽ regis com plures annos prophetice sic cõscribuntur. Et cõstituit Hieroboam diẽ solẽnem in mẽ se octauo quintodecimo die mensis in similiudinẽ solẽnitatis quæ celebrabat in terra Iudæ & ascẽdit in altare quod erat iu bethel ut imolaret uitulis quos fabricatus fuerat. Et post pauca & ecce uir dei uenit de Iuda in sermõe domini in bethel Hieroboam stã te sup altare & thus iaciente/& exclamauit cõtra altare in sermõe dñi & ait. Altare alta re hæc dicit dñs. ecce filius nascetur domui. Dauid Iosias noie/& immolabit in te sacer dotes excelsorũ/qui nũc in te thura succedũt/& ossa hoium incẽdet super te/deditq; in die illa signũ dicẽs hoc erit signũ quod locutus est dñs. Ecce altare scindet/& effundet pinguedo quæ in eo est. Deiude significatur repente altare scissum ac effusam pingue dinẽ fuisse secũdũ signũ quod homo dei dederat iu uerbo dñi/apud Esaiã aũt qui mul to ante captiuitatis tempora fuerat noiatim de Cyrro mẽtio fit/qui captiuitati finem at tulit. Hæc dicit dñs deus Christo meo Cyrro/cuius appræhendi dexterã ut subiiciã an te faciẽ eius gẽtes & uires regũ fundã/aperiã ante eum ianuas & urbes nõ claudentur. Ego ante ibo & montes humiliabo/portas æreas conterram/& uectes ferreos confrin gam/& dabo tibi thesauros abscõditos/ut scias quia ego dñs qui uoco nomẽ tuũ deus Israel propter seruũ meũ Iacob & Israel electũ meũ/quib9 dilucide significat propter beneficia quæ populo cõtulit multarũ sibi gentiũ regna diuinitus fuisse cõcessa. Apud Danielem quoq; Nabuchodonosor per imaginẽ futura regna cõspexit. Aurũ nanq; as syriorum argentũ parsarũ æs macedonũ ferrũ Romanorũ imperiũ prætẽdebat. In eo dem propheta de Dario ac Alexandro & de quattuor Alexandri successoribus/de Pto lemæo quoq; rege ægyptii q cognominatus est Lagus his uerbis scribit. Ecce autẽ hir cus caprarũ ueniebat ab occidente super faciẽ totius terræ/& habebat cornu inter ocu los suos/& euenit usq; ad arietem illũ cornutũ quẽ uiderã stãtem corã Vbal/& cucur rit ad eum in ipetu fortitudinis suæ/cũq; apropinquasset prope arietẽ efferat9 est in eũ & percussit arietẽ/& cõtriuit duo cornua eius/nec poterat aries resistere ei/ cũq; misis set eum in terrã conculcauit/& nemo quibat liberare arietẽ de manu eius: Hircus aũt caprarum magnus factus est nimis/cumq; creuisset factum est cornu eius/& orta sũt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos cæli: De uno autem ex his egressum est cornu unum/& factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam mi

nutiſſima ꝑdicta fuiſſe nõ ignoramus/locũ ubi natus ubi educatus eſt receſſum in egyptum/miracula etiã quæ fecit/& quomodo Iudas eũ tradidit. Hæc enim oĩa argumento ſunt deũ ab æterno cuncta præſcire. Ipſe quoq; ſaluator euerſionẽ hieroſymorũ ꝑdixit. Quorſum hæc ut facilius enodare poſſimus quomodo ſtellæ in ſigna factæ ſũt. Sic igitur ſitas eſſe in cælo ſtellas nõ ignoramus/ut & cõtrario motu quin uniuerſũ & alias tardius alias uelocius ferant̃. ut hoc modo per uarios earũ aſpectus atq; cõiunctiones tam uniuerſa ꝙ ſingula nõ quidẽ hoĩes(excedit enim oĩno exquiſitiſſima motus ſtellarũ ratio mentẽ hominũ)ſed uirtutes quibus ut poſtea oſtẽdemus hæc ſcire neceſſe eſt ꝑcipiant. Cum autẽ hoĩes aut quibuſdã obſeruatiõibus/aut aliquorũ ſpirituũ & doctrina qui ordinẽ ſuũ trãſgreſſi multa hominibus ſuggeſſerũt/nõnulla ſtellarũ motu confuſius præuiderint putarũt eas a qbus capiunt̃ cauſas earũ eſſe rerũ quas non efficiunt ſed ſignificant de quibus oĩbus breuiter ac exquiſite ſecundum uires noſtras dicemus: Proponãtur igitur hæc ordine cõſiderãda/quo pacto cũ a ſæculo futura deus oĩa præſciat libero nos arbitrio fruamur/& quõ ſtellæ nõ ſunt humanarũ rerũ cauſa/ſed ſolũmodo ſigna/& quod hoĩes exactam de his cognitionẽ habere nequeant/ſed uirtutibꝰ quæ ſuperiore hoĩe ſunt hæc ſigna diuinitus depicta ſunt. Poſtremo quænam cã fuerit ut deus ſigna futurorũ ad cognitionẽ uirtutũ expreſſerit. Primum igitur aggrediamur quod gentiliũ ſapiẽtes in magnos intruſit errores. Cũ.n.præſcire deũ uniuerſa minime negarent/neceſſario nos agere quicqd agimus crediderũt: Nã ſi ab æterno inquiunt in iuſtum aliquid futurũ deus præuidit nec ſciẽtia diuina falli poteſt erit oĩno ille iniuſtꝰ/ nec poſſibile eſt iniuſtũ eũ nõ fore cũ nõ poſſit aliter agere ꝙ deus præſciat/ex quo ad ſequẽtia ẽt nõnulli deſcendẽtes fruſtra culpari iniuſtos cõtendũt/ſimiliterq; de cæteris delictis & de uirtutibus opinãtur. Vnde ſequitur liberã non eſſe hoĩs uoluntatẽ ſi deus fruſtra præſciat/aduerſus quos dicẽdũ ꝙ oĩa deus ab æterno uideat antecedẽtia ſequẽtia cauſas rerũ atq; effectus. Nec tñ oĩum ipſe cauſa eſt/nã queãdmodũ ſi quis temeritatem hoĩs alicuius perſpexerit quia ignorantẽ eum cognouerit/& propter temeritatẽ eius nõ dubitet periculoſa eũ ac lubrica aggreſſum itinera in quibus lapſus miſere iacebit nõ effecit hũc ipſe temerariũ illi homini lapſum/ſic deus cum uniuſcuiuſq; uoluntatem præuideat hunc perperã illum recte acturũ nõ ignorat. Nõ præcognitio futurorꝫ cauſa/nec.n.ullo pacto ad peccandũ deus quẽꝙ impellit aut mouet/ſed ecõtra(dicam enim etiã ſi abſurdũ multis forſan uideatur id quod futurũ eſt cauſa eſt ut deus euẽturum illud præuideat/non ergo ideo fit quia præſcitur/ſed quia futurum erat præſcitur. Diſtinctiõe autẽ hæc res indiget. Nam ſi quis quãdo futurũ aliquid dicimus ſic accipit quaſi neceſſe ſit oĩno fore minime id ei dabimꝰ. Nõ enim dicimus quia proditor Iudas præſciebatur/neceſſe fuiſſe ipſum prodere. Si ſic enim eſſet nõ uituperaretur ab his qui proditurũ præuiderũt/uituperatur autẽ nimiũ quoniã potuiſſet ẽt prodere. Audi quid propheta de ipſo dicit/nec ſit qui miſereatur pupillis eius pro eo ꝙ nõ eſt recordatus facere miſericordiam & perſecutus eſt hominem inopem & mendicum & cõpunctũ corde mortificare/& dilexit maledictiõẽ & uenit ei/ noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quaſi euenturum ſit/poſſet autem etiam aliter fieri / hoc ipſum eſt quod dicimus/præſcientiam.n.dei ueram nõ eſſe impoſſibile ſimpliciter eſt. Quæ ero cõtingẽtia ſunt/quæq; accidere & nõ accidere poſſunt/ea uel euentura uel nõ euẽtura deus certe præuidit. Sed liquidus forſan hoc modo dicetur ſi cõtinget Iudam prodere præſciuit hoc deus/ſi nõ continget ſimiliter deus præſciuit/cũ ergo duo hæc contingentia ſint/& poteſtas in Iuda ſit/deus præſciẽtia ſua præuidit qd a Iuda eligetur nec præſcientia dei ex cõtingenti neceſſaria fiet proditio. Si enim pona-

mus deũ secum loqui possibile est Iudam proditorẽ fore. Sed contrarium quoq; possibile est/quis ergo cõtingens utrũq; sit/ego tamẽ uideo proditurũ. Non enim similiter istud accipiendum est/queãdmodũ si diceres prauidere deum hunc hominẽ nunq̃ uolaturum/nulla enim uolandi potentia inest hoi/sed delinquẽdi & nõ delinquẽdi potentia inest. Cum ergo utrũq; possibile sit/qui rõni obtemperat is peiora sequitur. Qui uero rõne cuncta iccirco inquirit ut rationi parcat/is uirtuti adheret. Ille uoluptate delinitus nihil de honestate curat/hic cõmuni cõceptioni persuasus rationẽ anteponit. Sic alter uoluptati resistere nõ potest qui laborẽ sufferre nollit/alter spernit atq; repellit uoluptatẽ omnẽ/quia dedecus eius formidat. Quod uero præsciẽtia dei nullã necessitatem nobis imponit/inde quoq; affirmari potest quia sæpius in scriptura pœnitẽtiã per prophetas mandasse inuenitur/nec cognouisse simulatur utrũ cõuerterẽtur delinquentes an nõ/ut apud Hieremiã scribitur/Forsan audient & agent pœnitẽtiam/sed æqualiter utrunq; a dictis esse ostẽdit ne præsciẽtia sua palã facta audientes deiiciat quasi necessario aliquit eorũ futurum/sit nec in delinquẽtibus cõuerti & nõ cõuerti potestas insit/& hæc res peccandi causa foret & ecõtra si cõuersionẽ eorum oĩno futurã prædixisset huiuscemodi prædictio dissolutiõis cã fuisset/faceretq; ne uiriliter in uoluptate isurgerẽt/quasi emendatio uelint nolintue futura sit: Sic.n.prædicto ipedimento futuri boni esse uidetur. Cum igitur putiliter deus mundũ gubernet merito futura cælauit: quorum cognitio minime hoibus cõducit. Si.n.malos futuros se præuiderent desperatiõe sui bonos dissolutione ac eneruatiõe distraherẽtur. Cuius rei gratia dictum esse in exodo arbitror quis fecit surdastrũ & surdũ & uidentẽ ac cæcũ/an nõ ego dñs deus? Eũdẽ.n.cæcũ atq; uidentẽ fecit alterũ ad præsentia alterũ ad futura. De surdastro uero ac surdo dicere alienũ ab hoc proposito est. Nõ aũt ambiguimus ea quæ in nobis nõ sunt causam esse interdũ eorũ quæ in nobis sunt. Facimus.n.aliqua plerũq; libenter aut nõ facimus quia nõnulla quæ uolũtatis humanæ nõ sunt pcesserũt. Si uero quispiã absolutam esse nostrã uoluntatẽ putat ut nulla re præcedẽte uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur/is mundi se particulã esse cõtinerĩq; ab uniuerso oblitus est. Sed de præsciẽtia diuina q̃ nullã necessitatẽ agẽdi hoib9 afferat breuiter ita dictũ sit. Nũc ostẽdam9 nihil humanarũ rerũ a stellis effici/sed tantũmodo significari. Primũ igitur illud patet si quid a stellarũ sextili ponamus aspectu qui hodie fiat efficeret/nullo posse illud pacto pteritũ esse/prius.n.effíciẽs effectu est. Nõ ignoramus ãt eos qui hanc sciẽtiã psitent multa præterita hodierna stellarũ ppositiõe prædicere. Nam cũ positionẽ Zodiaci diligenter in duodenas sedes diuiserint/graduscq; ac minuta singulis cõuenientia domibus pspexerint/ac erraticas stellas cæteraq; ut solent apte collocauerint/& ortus atq; occasus aspectus & cõiunctiões cõsiderauerint nõ solũ futura uerum ẽt ea quæ natiuitatem hoĩs & cõcœptiõem præcesserunt dicere conãtur. Patris.n.fortunas & corporis eius psperas aut ecõtra dispositiões similiter matris atq; fratrum ab hodierna positiõe percipi posse putant. Verum de gradibus domorũ aliisq; huiusmodi postea dicemus. Nunc quasi ex quisitissime oĩa possint inuenire interrogẽtur/si res humanas necessitate agi stellarum putatis quomodo talis hodiernus aspectus ea quæ præcesserũt potuit efficere? Quod si hoc ĩpossibile simpliciter est/inuenitur autẽ uere dixisse astrologus de præteritis/patet nõ a stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur nõ nihil ueri eã rẽ putat cõtinere certe necesse est ut cõcedat nõ fecisse id stellas/sed solummodo significasse. Quod si quispiã obiiciet præterita quidẽ significari/futura uero a stellis effici differentiã ostẽdat causam discriminis afferat. Quare que ad patrem matrẽ fratresq; ptinẽt præteritaque sunt hæc positio significat/futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei cau-

ſam afferre unq̄ ueriſimilē poterūt.Q uare niſi ꝑtinaces ſint nihil humanarū rerū a ſtel
lis effici ſed forſan ſignificari cōcedent/tanq̄ ſi nō a ſtellis tam præterita q̄ futura/ſed ab
ipſo deo ꝑ propheticam orationē quādā quiſpiā ꝑciperet.Nā quemadmodū poteſtas
humana ut diximus minime tollitur q̄uis deus quæcunq; facturi ſumus præuideat/ſic
etiā ſigna quæ ad ſignificandū diuinitus ordinata ſunt libertati noſtræ nequaq̄ officiūt
ſed eſt uniuerſum cælū quaſi liber quidā apertus omnia futura in ſe cōſcripta cōtinens.
Iccirco in oratione Ioſeph quod a Iacob dicitur ſic itelligi poteſt.Legi.n.inquit in tabu
lis cæli quecūq; cōtingēt uobis & filiis ueſtris.Forſan āt etiā illud cōplicabunt̄ cæli/ut
liber ſignificatiuas futurorū rationes cōſumatas & ut ita dixerim adimpletas fore oſtē
dit/ſicut prophetias ēt adimpletas dicimus/cum iam euenerint hoc modo inſigna ſecū
dū ſcripturæ uocē ſtellas factas arbitramur.Hieremias aūt ut hoies ad ſe ipſum cōuer
tat/utq; formidinē quæ a ſignis impendet auferat/ac ut oēm forſan huiuſmodi opinio
nē ab hoium animo eiiciat.A ſignis inquit cæli nō timeatis.Sed rurſus alia rōne nō effi
cientes ſtellas eſſe oſtēdamus.Concedētes igitur interim poſſe ab hoibus hāc ſcientiā
cōpræhēdi quærimus quō a multis natiuitatibus eandē rē contineri cōtendūt. Nam ſi
patibulo moriturū aliquē dixerint nō natiuitate ſua id ſolūmodo/uerū ēt fratrū filiorū
aliorūq; attinentiū/imo uero ēt interfectorum poſſe intelligi credūt.Stultum mihi cer
te uidetur in unaquaq; tam multarū natiuitatū mortē unius eſſe cōtentā.Neſcio autem
quomodo reſpondere poterūt ſi quis eos interroget.In una ne uniuerſi poſitiōe iudæi
oēs in lucē eduntur/ut neceſſe ſit in octauo die oēs circūcidi/& ſtatim in hāc uitam in
greſſi male uulneribus affecti medico egeant?Iſmaelitas aūt qui in arabia degūt trede
cēnes cunctos circuncidi?Ita enim de ipſis traditū eſt/quomodo.n.hæc in quibuſdam
gentibus ſtellæ perpetuo faciunt/in quibuſdam nunquā/& nulla profecto ratio ueriſi
milis ut mihi quidem uidetur afferri poteſt.Verum cū multæ prouidēdi uiæ ab homi
nibus excogitatæ ſint ut augurium aruſpicium ſomnioꝝ interpretatio/neſcio cur alias
omnes uias ſignificare tātum genethlialogiā uero efficere putarūt:Si.n.futura cogno
ſci poſſunt ut hoc ſibi gratis cōcedamus.fiūt aūt inde unde cognoſcunt̄.Q uare a ſtel
lis potius quā ab extis aut auibus aut ſomniis aut fulguribus & tonitruis ꝓducuntur?
His ſatis demonſtratū eſſe puto ſtellas nō eſſe cauſas humanarū rerū.In præſentiarū ꝑ
ſcrutemur an uerū ſit exq̄ſite loca ſtellarū & domorū poſſe ab hoib9 inueniri.qđ ſup9
(nihil.n.oberat)dedimus.Aſſerunt igitur Genethlialogici planetarū loco exactiſſime
inueniēda/ut & gradus & minuta & minutorū minuta nō ignorent̄/ſimiliter nō ſignū
ſolūmodo/uerū etiā gradū & gradus minuta primæ domus quam aſcendentem appel
lant recte teneri oportere.Q uomodo igitur cum una hora largo modo mediam ſigni
occupet partem aſcendentis minutū inuenies/cum tam minutā diuiſionē temporis ha
bere nequeas?Opus enim eſſet ſcire quota hora & minutis minutorūq; minutis ex ute
ro puer effuſus ſit.Alia.n.atq; alia poſſe ſignificari uolunt minimo tpis diſcrimine habi
to.In piſcibus uero atq; ariete per obliquā iſtorum aſcenſionem ſignorum(hora.n.&
tertia horæ parte aſcēdere pene uidentur)minimā temporis ꝑtem magnā mutatiōnē
facere nō ignoramus/ut uel uigeſima hora unius pars gradum aſcendētis imutet. Sed
hoc etiam eis concedatur.Demonſtratū aūt eſſe ſcimus quēadmodū erraticæ ab occa
ſu ad ortum feruntur/ſic & fixas centū annis uno gradu moueri/& in hoc ſpacio tem
poris poſitionem ſignorum mutari/cum aliud ſit itelligibile illud ſignū aliud quod qua
ſi figura quædam eſt.At nō ad figuram ſe ad intelligibile aiunt omnia ſignum eſſe refe
renda/quod neſcio quomodo compræhendere queant.Sed hoc etiā ſibi cōdonemus/
ut aut intelligibile ſignum compræhendere / aut a ſenſibili ueritas haberi poſſit.Q ue

autem commixtione compositione ac cum temperie diuersorum aspectu uim fieri asserũt praefecto cõcedent nullo modo sciri posse. Quomodo n. quãtum diminuat a laesione maligni ꝓpter inspectionẽ benigni percipies? Et utrũ auferat malign9 quod a benigno cõceditur qm̃ locũ eius aspexerit aut mutet aut iminuat/aut mixtura quaedam inde fiat quis percipiet? Quae oia si qs altius inspiciat facile credat nõ posse ista humano īgenio penitus pcipi. Vnde si qs harum rerum periculũ fecerit uidebit in pluribus errare q̃ ueritatẽ cõsequi genethlialogicos. Quãobrẽ Esaias ẽt quasi haec oibus īpossibilia sint ad filiam chaldeorum q maxime ista profitenẽ ait: Adsint & saluã te faciãt astrologi coeli annũcient tibi qd tibi accidat: His. n. uerbis docemur uel diligẽtissimos ī hac re chaldaeos nõ posse praedicere quae uelit unicuiq; gẽti deus attribuere. Haec Origenes. Demõstratũ iã ẽe puto/nec deos/nec bonos daemonas gentiliũ deos esse. Sed ecõtra seductores quosdã atq; maleficos nulli magis rei studẽtes q̃ ueritatis euersiõi. Ita cũ magnos in genere hominũ errores pspexerũt/fatorum ẽt necessitate falsa oẽs pene gẽtes deceperũt/a qb9 erroribus nemo a saeculo q̃ dominus & saluator nr̃ Iesus xp̃s liberauit. Quae oia iccirco in hac euãgelica ꝑparatione priora collocamus/ut rebus ipsis uideas qua fraude maiores nostri opprimebanẽ/& unde nos p solam euangelii doctrinam emersimus.

Eusebii Pamphili Liber septimus.

Repetitio gentilium theologiae. Cap. I.

His ergo ita dictis atq; dispositis iã tp̃s est de philosophia hebraeorum ac pietate uitaeq; moribus differere. Nã quoniã falsam religionẽ gentiũ nõ absq; rõne spreuisse iã demõstrauimus/reddẽda modo ratio est/quare sapientiã hebraicae scripturae delegim9 Quod aũt nulla sit culpa a barbaris ueritatem uelle cognoscere alio tp̃e oẽm philosophiã oẽmq; disciplinã a barbaris graecos accepisse ostẽdemus. Nũc uero aperire ꝓposuimus ab hebraeis solũmodo uerae pietatis fundamẽta iacta fuisse. Caeteri. n. hoies caeteraeq; gẽtes uniuersae ꝑter hebraeos nihil fere imortalitate animi sentientes/nec aliquid ꝑter haec uisibilia cogitãtes corporum uoluptate foelicitatẽ terminarunt/adeo ut quasi maxima deorum uoluptas ab eis coleret/ac ꝓpter uoluptatẽ uitã optabilẽ ducerent. Quare alii solẽ & lunã & reliquas stellas a qbus hanc uitã dari putabãt. Alii terrae fruges & reliquas mũdi partes unde nõ paruã se uoluptatẽ capere uidebãt deos & auctores oium rerum esse praedicarũt. Alii nõ ueriti sunt titillationẽ sensuũ cupidinẽ & uenerẽ nõ sibi solum/uerũ ẽt caeteris diis proposuisse. Alii principes ac tyrãnos qui eis uoluptati fuerũt & uiuos adorarũt/& post mortẽ in coelũ ascẽdisse crediderũt. Alii malignos quosdã spiritus qui cupiditates eorum incẽdebãt & culti uoluptatibus explebant uenerati sunt. Alii huius religionis falsitatẽ perspiciẽtes non esse deos oino arbitrati sunt. Alii multo impudentius caeteris summũ bonorum oium summãq; beatitudinẽ ipsam uoluptatẽ esse crediderũt/cui quasi supremae deae seruire perpetuo nõ erubescebãt. Nam & eorũ mulieres ut sacer apostolus dicit mutarũt naturalẽ foeminae usum in eũ qui est ꝑter naturã. Mares aũt ẽt similiter spreto naturali usu alter in alterum exarserunt/masculi in masculos turpitudinẽ operantes/& erroris eorum mercedẽ in se ipsis capiẽtes. Ita graeci simul & barbari docti omnes atq; indocti laudibus & hymnis tam in deorum solẽnitatibus q̃ in publicis spectaculis uoluptatẽ efferebant. Fornicatiõis. n. uitium est idolorum exquisitio. Tãto

enim errore implicitī mala malis addebāt. In nefandis nuptiis parētes cū liberis ac ma-res cū maribus sceleratissime uitā trahētes/ac ipsas immanes bestias turpitudinis cumu lo lōge superātes. Q uæ oia a philosophis & historicis suis confirmata sunt.

¶ Q uod solum hebræorum genus ueram sequebatur pietatem. Cap. II.

Solum aūt hebræorum genus inter tot tantasq; errores ab uno uoluptatis collo tanq̄ hydra in diuersa capita ꝓfusos uerā pietatē secutū ē. Hebræi.n. soli pia sā ctaq; cōsideratione primū elemēta & quæ ab elemētis cōposita sunt solē simili ter & lunā & cæteras stellas & cœlū ipsum nō solū deos nō esse/uerū ēt aiæ penitus ex-pertia iudicarūt. Deinde qm̄ neq; a lapidibus casu unq̄ sine artifice domus ædificari/ne pannus absq; texente fieri/nec nauis sine gubernatore nauigare pōt/cū aialibus rōnali-bus atq; irrōnalibus & substantiis aiatis atq; inanimatis plenū hunc mundū uiderent/ non sapientia dei hæc oia facta putātes a magnitudine atq; pulchritudine creaturarum puritate mētis creatorē oium immortalē ipsum atq; inuisibilē cognouerūt. Cū aūt non contēnendā totius partē hoiem esse uiderent parē eius præcipuā aiam uidelicet uerū hoiem corpus uero quasi hois indumentū esse affirmarunt. Q uare maiorē curā cultui aiæ afferre nō dubitarūt creatori hoc deo placere arbitrantes qui a genere hoium non corporis robore sed animi rōne oia quæ in terris sūt gubernari constituit. His fūdamē tis iactis corpus quidē & quæ corporis suauia sūt nō maioris q̄ reliqua pecora fecerūt. Aium aūt qui rōnalis atq; intellectiuus est/quiq; ad similitudinē dei creatus est summo studio excoluerūt/nec quicq̄ uerū bonū præter bonorum oium largitorē deum credētes extremū finem summāq; beatitudinē in cognitione atq; coniūctiōe dei posuerūt/qui so lus humanæ uitæ rerūq; oium causa est. Q uare illū solū deū cognoscere/illi se soli uitæ puritate cōiūgere studuerūt/ac pietate ueraq; in deū religione altissimi sacerdotes gen⁹ electum atq; regiū/& gens sancta aliisq; similibus appellationibus digni uisi sunt. Cur igitur reprǣhēdendi nos sumus/qui hæc græcorum ægyptiorū phœnicū cæterarūq; gen tiū nugis ꝓposuimus? In tantū aūt uirtutis multi ex genere ipsorum peruenerūt/ut ange-lorū uisione diuinisq; oraculis nō syllogismis neq; cōiecturis instituerent/ut quæ futu ra erāt plærūq; gratia dei repleti quasi pñtia uiderent. Hæc anteq̄ græcorum nomen esset imo uero ēt ante Moysem & ante Iudæorum genus priscis hebræis innotuerunt. Post enim Moysem a Iuda iudæi appellati sunt. Hebræi uero ab hebere/a quo Habraā ori-ginē traxit multis ante Moysem sæculis absq; lege aliqua scripta pie sanctēq; uiuebant/ absq; doctrina legū oraculis ueritatē diuinis & mētis acumine magnitudineq; animi cō secuti. Primus uero apud eos eximius ille theologus Moyses scripta reliq̄d/qui diuinit⁹ anteq̄ leges poneret maiorum uitas animis hoium impressit. Ita bonorum pmiis & impiorum suppliciis ad amplexandā uirtutē & fugiēdā impietatē exhortatus leges tandē in mediū proposuit. Iudicauit ēt ne forte difficilima legis pcepta iudæi ducerēt atq; ab illis resilie-rent priscorū exēpla esse proponenda/ut oibus pateret absq; legum mandatis sola rōne nixos optime maiores iudæorum uixisse/atq; ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari/ si paria diuinitus consequi præmia desiderarent.

¶ Compendiose nonnullorum hebræorum uitæ narrantur. Cap. III.

Non est aūt ab re compēdio uitas illorum a mosaica scriptura exceptas pcurrere. Nam queadmodū ab ægyptiis ægyptiam a phœnicibus phœniciā theologiā & a græcis græcā/sic & ea quæ ab hebræis dicūtur ab illis ipsi petēda sunt. Nō .n. aliūde q̄ a philosophis opiniōes philosophorum narrant nec medicina ab aliis q̄ a me-dicis perdiscenda est/ut igit hebræorum scriptura docet ante diluuiū post primam origi-nem hoium multi iusti deoq; amici hoies fuerūt/quorum primus nomē dñi dei sperauit

inuocare/quibus uerbis ostenditur q nihil aliud ille q̃ creatorẽ dñm & deum secut9 fu
it quem credebat non solũ uirtute sua a non simpliciter ante cũcta pduxisse/uerũ etiam
tanq̃ magnæ ciuitatis dñm uniuersa regere atq; gubernare atq; ideo cæteris oibus con-
temptis sperauit inuocare nomẽ dñi dei. His duabus appellationibus creatoris atq; gu
bernatoris totius uirtutẽ amplexus. Quare primus homo uerus apud hebræos cõscri
bitur. Enos.n.uocatus est quod latine uerus homo interpretatur. Neminem.n.putant
uerum esse hominem pter eũ qui uerum deũ & cognoscit & pie colit/alios uero nihil a
pecoribus differre arbitrant/quia uidelicet ueluti bestiæ ad terram proni uentri & ue-
neri obediãt/quoꝶ alios lupos/alios canes/alios porcos/alios serpẽtes uaria quadã ui-
tiorum similitudine scriptura iudæoꝶ appellare consueuit. Quẽadmodum si quãdo cõ
muniter genus hoium appellandũ est cõmodissima similiter uoce appellatione Adam
significauit quo noie a terra natus designatur. Primus igitur iustoꝶ Enos qui prim9 no
mẽ dñi dei sperauit inuocare/& certe semper atq; continue domini dei nomen inuoca-
re/id profecto est sũma extremaq; beatitudo. Illum nos mirũ non fallaces gentiliũ he-
roas imitandũ arbitrantes optamus/illud nobis auxilio saluatoris nostri contingere ut
nomen eius firma spe ppetuoq; inuocare queamus. Post istũ quidam alius ambulabat
cum deo & nõ inueniebat/qa ppter uirtutẽ eius transposuit eũ deus. Is certe pfectus
homo in deo est qui piculosa multorũ colloquia fugit. Si.n. forum curiã theatraq; ali-
quis sequitur in ipso malignitatis profundo submergit. Is aũt hoibus inuisibilis est ne-
q; ab ipsis facile inuenitur/qui deo charitate coniũctus ab eo solo cognoscitur/hũc he-
bræi Enoch appellant/quod nomẽ latine grãm dei significat/cuius solius mutationem
diuinitus mihi concedi magis opto q̃ oium simul qui uirtutis cultores apud gẽtes nar-
rant fuisse. Tertius uir iustitia eximius in sæculo suo Noe fuisse perhibet/cuius quãta
fuit uirtus & pietas hinc cognoscitur/nefanda malignitas uniuersum genus hoim/tũc
occupauit. Nã & gigantes illi qui p ora oium uolitant impiis factis quod adhucusq; p-
dicatur deo pugnã.i.uirtuti & pietati non erubuerũt inferre. Et qui eos produxerũt si-
ue immortales quidam siue mortales maleficia quædam artificia & magicam prauitatẽ
primi excogitasse dicũtur. Quas ob res cum deus eodẽ omnes diluuio perdere statue
rit unus cum suis in illo genere hominũ Noe iustus repertus est qui omnibus ui aqua
rum submersis cum filiis suis simul ac nuribus mirabili quodam modo quasi semẽ hu-
mani generis cõseruatus est/quẽ utinam quasi uiuam quandam imaginem imitari no-
bis cõtingat/& hi quidem ante diluuium fuerũt post diluuium autem alii quorũ unus
altissimi dei sacerdos iustitiæ ac pietatis miraculo rex iustus lingua hebræoꝶ appellat9
est/apud quos nec circũcisionis nec mosaicæ legis ulla mẽtio erat. Quare nec iudæos
(posteris enim hoc nomẽ fuit) neq; gentiles/quoniam nõ ut gentes pluralitatem deo-
rum inducebãt/sed hebræos proprie nominamus aut ab Hebere ut dictũ est/aut quia
id nomen transitiuos significat. Soli quippe a creaturis naturali ratiõe & lege innata nõ
scripta ad cognitionem ueri dei transire/& uoluptate corporis cõtempta ad rectam ui-
tam peruenisse scribunt/cum quibus omnibus præclarus ille totius generis origo Ha
braam numerãdus est/cui scriptura mirabilẽ iustitiã quam nõ a mosaica lege (septima
enim post Habraam generatiõe Moyses nascitur) sed naturali fuit ratione consecutus
sũma cũ laude attestatur credidit.n. Habraã deo & reputatũ est ei in iusticiam. Quare
multarum quoq; gentium patrem diuina oracula futurum/ac in ipso benedicẽdas oẽs
gentes hoc uidelicet ipsum quod iam nos uidemus aperte prædictũ est cuius ille iusti-
tiæ perfectionem non mosaica lege sed fide cõsecutus est/qui post multas dei uisiones
legittimum genuit filiũ/quem primũ oium diuino persuasus oraculo circũcidit/& cæ-

teris qui ab eo nascerētur tradidit/uel ad manifestum multitudinis eorū futuræ signū/
uel ut hoc quasi paternæ uirtutis insigne filii retinētes maiores suos imitari conaretur/
aut quibuscūq; aliis de causis.Non.n.id scrutandū nobis modo est:Post Habraam fili
us eius Isaac in pietate successit/fœlice hac hæreditate a parētibus accæpta/qui uni uxo
ri coniunctus cū geminos genuisset castitatis amore ab uxore postea dicitur abstinuis
se.Ab isto natus est Iacob qui pp cumulatū uirtutis prouentum Israel ēt appellatus est
duobus nominibus ,ppter duplicē uirtutis usum Iacob.n.athletā & exercentē se latine
dicere possumus/quā appellationē primū habuit/cū practicis operatiōibus multos ,p
pietate labores ferebat.Cum aūt iam uictor luctando euasit/& speculatiōis fruebatur
bonis/tunc Israelē ipse deus appellauit æterna præmia beatudinēq; ultimā quæ in uisio
ne dei cōsistit ei largiens/hoiem.n.qui deum uideat Israel nomē significat:Ab hoc.xii.
iudæorū tribus profectæ sunt.Innumerabilia de uita istorū uirorū fortitudine pruden
tia pietateq; didici possunt/quo⁊ alia secundū scripturæ uerba historice cōsiderantur/
alia tropologice ac allegorice iterptant̄/de qbus multi cōscripserūt/& nos in libro quē
inscripsimus de doctrina prisco⁊ uirorū.Præter hos Iob iustū uerū piū innocuū ab oī
q; malignitate alienū fuisse inuenimus/qui q̄uis iudæo generi nō fuit affinis/pietatis tn̄
laude uel iprimis effert̄.Verū Iacob liberi religiōe ac pietate cōmuniti hebræo⁊ famā
facile ad maius a deo produxerūt/ut totius ægyptii principatus ab uno eo⁊ Ioseph de
pendet/qui castimoniæ præmiis cornatus gubernatione tot tātarūq; ciuitatū suscæpta
uirtutē hebræo⁊ manifestauit.Is suo⁊ insidiis ad seruitutē redactus tanto cumulo uir-
tutis refulsit/ut nemo possit rē oratiōe assequi:Aderat.n.ei libertas animi maxie robur
in uictū pudor eximius iustitia modestia prudētia summa/sed pietate in uerū deū maxie
præstabat/cūq; domini sui uxor(erat.n.mirabili corporis p̄ditus formositate/qua ado
lescētia uirtutibus ornata insignis uidebat̄)furore cupidinis acta uerbis ac p̄cibus per
suadere nō potuisset/manusq; iniustū iniicere nō dubitasset/præcæpta parentū nō obli
tus req; ipsa hebræū se esse ostēdēs mulierē quidē magna ui repulit/ quasi aūt a rabida
fera euaserit fuga salutē quæsiuit / cogitabat.n.atq; dicebat si dn̄s meus domui suæ me
,pposuit qnō ergo huiuscemodi rē turpissimā corā deo faciā?his ille uirtutibus ad ægy
pti gubernacula diuinitus puenit quē unūā cæterosq; oēs de qbus diximus imitari pos
simus.Fuit aūt etiā hic hebræus nō iudeus/nondū.n.iudæi fuerint in multitudine dein
de magnā genus creuit/paulatimq; diligētissima norma uiuēdi labebat̄/& parentū pie
tas obtundebatur.Ita post aliqua sæcula ægyptiorū conuersatione deprauati adeo fue
rūt ut nihil ab ægyptiis differre uiderētur.Tunc deus patrū suo⁊ moysem ad eos mit-
tit/ac p eum in auditis factis miraculis cōuenientē iudæorū moribus legē imposuit.Nā
cum iā corrupti uirtutē mutare nō possent/alia manifeste mandauit/alia occultius sug
gessit/symbola umbramq; nō nudam ueritatē cōseruare ipsis præcipiens hoc pacto iu
dæorum disciplina a temporibus moysi cœpta usq; ad saluatoris nostri aduentū secun
dum uoces prophetarū durauit.Sic enim a Moyse aliisq; prophetis dictum inuenitur
mosaicam legem usq; ad Christi tempora duraturam.

¶De Iudæorum theologia. Cap.IIII.

u Erum quoniam breui hebræorū qui ante Moysem fuerūt uitas tetigimus &
pietatis eorū ad umbrationem edidimus/nūc thelogica eo⁊ dogmata a Moy
se aliisq; prophetis fundata consideremus.Primus igit̄ oīum eximus ille theo
logus qui diuinas leges conscripsit cum pietati conuenientem disciplinā tradere uoluis
set non cōmunibus atq; tritis exordiis usus est/sed nihil potius ducens q̄ priscorum ge
neris sui theologiam ac recte uiuēdi normam pertinere a deo secundū hebræo⁊ theo-

logiã incœpit/nec ut egyptũ aut phœnices aut certe oẽs gẽtes multitudinẽ deorũ falſo
induxit ſed a prima uiſibiliũ oium atq; inuiſibiliũ cauſa exorſus illũ docet creatorẽ eſſe
uniuerſi regẽ atq; dñm nõ ſolũ quas ipſe ſcripturus erat legũ/uerũ etiam naturæ ipſius
cuius ſolo nutu a nõ ente ſimpliciter cuncta fuiſſe producta oſtendit cuius uirtute oia
quæ ꝓducta ſũt gubernari docet:Primũq; oium cælũ uerbo dei fuiſſe firmatũ/& põ-
dus ſoliditatemq; terræ præter naturam ſuã ſuper aquas ſuſpẽſam aſſerit/uerbo etiam
dei ſolis ſtellarumq; motu diem ac noctem ſibi uiciſim ſuccedere/legeq; diuina uiciſſi-
tudines mutationeſq; temporum anniq; uolutiones fieri lege dei atq; inſtituto in locis
ſuis fluctuantia reuolui maria minime ſtatutos audientia terminos ꝑtranſire.Inſtituto
ſimiliter diuino innumerabilia plantarũ atq; arborum genera e terris germinare / ac ut
breuiter dicam naturam oium matrẽ iſtituto dei ſeruientẽ diuinæ legi ſemper parere.
Nõ.n.caſu aut fortuna neq; irrationali latione orbem circũuolui/neq; temere mũdum
tantã tãq; pulcherrimã rẽ eſſe ꝓductũ/ſed dei eſſe creaturã & ab eo gubernari/ita legi
bus hoium naturæ leges antepoſuit maxime deo uocare exhortatus.Nam ſi uniuerſus
mũdus cælũ ſol luna ſtellæ oẽs terra & quecũq; in ipſa ſunt cũcta naturæ opera natura
q; ipſa creatori deo ſeruit.q̃to magis hoies ratiõe ac libero decoratos arbitrio obtẽpe-
rari creatori decet?Germinet terra uirentẽ herbã & lignũ pomiferũ faciẽs fructum &
habẽs unũ quodq; ſementẽ ſecundũ ſpeciẽ ſuã & ſtatim nõ modo tũc ſed uſq; ad hũc
diẽ paruit terra/parebitq; ſemp in poſterũ.Producãt aquæ reptilia anime uiuẽtis & uo
latilia uolantia ſub firmamẽto cæli.& una cũ uerbo nutuq; diuino opus effectũ eſt/&
eo inſtituto ſemp ita factitatur.Sint ſol & luna cæteræq; ſtellæ in ſigna & tẽpora in dies
& annos/neq; unq̃ hoc præceptũ ſtellæ neglexerunt/ſed inceſſabili mirabiliq; ſuo cur
ſu dies & noctes tempora & annos cõficiunt.Q uam igitur ueniam homines cõſequẽ
tur diuina negligentes mãdata?hæc illius theologia nos cæpit.Nihil enim huiuſmodi
apud cæteras gentes inuenire potuimus ſed poſt hanc primã theologiam ad eam quæ
ſecunda eſt ordine procedit/deoq; cognito neceſſariũ putauit homini eſſe cognoſcere
ſe ipſum.Q uare deinceps quid homo ſit quidq; ipſum in cognitionẽ & pietatẽ dei ad
ducat/& qualis principaliter hois uita eſſe debeat docet.In aiam.n.& corpus hoiem di
uidit/uerũq; hominem aia terminat quæ in corpore intellectualiſq; ſubſtantiæ eſt tanq̃
ad imaginẽ dei creata/corpus uero terrenũ & idumentũ aie eſſe confirmat/quibus ter
tiam partẽ addidit ſpiritũ ſcilicet uitæ/qui uirtus quædã eſt/qua terrenũ corpus & quæ
ad imaginẽ dei creata eſt aia coniungũtur atq; uniuntur. Nunc hoiem a deo creatũ in
fœliciſſimo paradiſi loco bonis imortalib9 pleno cõſtitutũ legeq; dei munitũ affirmat
tranſgreſſione ãt diuini præcæpti ad hanc miſerã uitã perueniſſe.Hac ille philoſophiæ
ueritate anteq̃ ponendarũ ſeriem legũ aggrederetur auditores inſtruit. Non.n.fas eſt
imaginẽ dei unde immortalitatẽ conſecuti ſumus uitioſe uiuendo deſpicere.Primitiua
uero ueraq; dei imago uerbũ ſuũ eſt ſapientia uita lux & ueritas per ſe ipſum exiſtens/
cuius imaginis mens humana imago ẽ/propter quã ad imaginẽ dei facti eſſe dicimur.
Ita neceſſarium duxit hæc legibus eſſe prægustanda.Recordari.n.profecto debemus
quid noſtri a terra ſumptum in terram reuerteretur/& quid melius deoq; ſimile ut co-
gnoſcamus qd ſumus/nec uitiis eã partẽ nr̃i maculemus quæ ad imaginẽ dei facta eſt
utq; a perpetuo deſiderio primæ illius beatitudinis pendeamus/& redire oibus uirib9/
diligenter conemur/præparemuſq; nos ad iter quo illuc peruenitur unde diuini mãda
ti negligentia decidimus.Ad hæc rerũ diuinarũ atq; humanaꝝ ille nõ humana doctri-
na ſed dei uiſiõe peritiſſimus nequam quẽdam dæmonẽ inuidũ atq; uerſutum unicuiq;
hoium inhærere docet/quem ſerpentem ueneni plenum atrũ tenebroſumq; appellat/

qui salutis nostræ inuidus ad hunc usq; diem multos insidiis suis decæpit cuius fraude parentes quoq; nostri beatitudiné illã amiserũt.Q uare uigilandũ est semperq; aduersus malitiam eius insurgendũ.Sed quid oportet hæc ita cõscribere cũ ipsum audire liceat nõ syllogismis neq; hominũ callidis argumentis/sed spiritus sancti gratia cũ magna uenustate atq; grauitate cũcta scribenté?In principio inquit fecit deus cælũ & terram. & dixit deus:Fiat lux/& facta est lux:Et rursus dixit deus.Fiat firmamétũ/& factũ est: Et paulo post dixit deus:Germinet terra/& germinauit/& iterũ dixit deus. Fiant luminaria in firmaméto cæli & diuidãt dié & nocté & sint in signa & tépora & dies & ãnos & luceant super terrã.Præterea dixit deus:Producãt aquæ reptilia & uolatilia/& factũ est.Ité producat terra quadrupedes & reptilia & bestias terræ secundũ species suas/& factũ est ita.In his igitur oĩbus cũ a scriptura dixisse deũ dicitur nutũ & uoluntaté diuinam nõ uocé syllabis prolatã ostendere uoluit/deinde uniuersum hũc repetés sermoné hic inquit liber cæli & terræ/qua die fecit deus cælũ & terrã & oĩa quæ in ipsis sunt/ huiusmodi hebræoꝝ theologia est quæ uerbo dei creante uniuersa esse producta uerissime sola docuit/& hæc nõ esse relictũ mundũ a deo gubernatione illius priuatũ sed ꝓuidétia eius rei asserit.Non.n.solũ creauit cuncta uerũ etiã saluator rex dux oĩbus præsidens oĩa disponés dicitur oĩa eũ uidere oĩbus adesse.V niuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eũ fuerũt ꝓphetæ nonnunq̃ a ꝑsona ipsius dei exclamãt.Deus appropinquans ego sum dicit dñs & deus de longe.Q uid faciet occulte homo quod nõ cognoscam?nõne cælũ & terrã ego impleo.Nõnũq̃ a se ipsis hoc pacto interrogãtes/ quis aquã mẽsurauit?quis montes pondere ac ualles iugo firmauit?quis cognouit mẽtem domini?aut qs cõsiliarius eius fuit?Et rursus quis cõstituit cælũ & extédit tanq̃ scænã.Et alibi eleuare oculos uestros ad alta & uider quis ostédit hæc oĩa.Et deinceps dñs deus qui fecit cælũ & fixit illud/qui firmauit terrã & quæ in ea sunt/qui dat spiraculum populis qui degunt in ipsa & spiritũ eis qui calcant ipsam.Et rursus.Ego dñs deus solus extédi cælũ & firmaui terrã nõ est alius præter me.Et alibi sic dicetis ipsis/dii qui cælũ & terrã nõ fecerunt ꝑdant a facie terræ dñs q fecit terram infortitudine sua erexit habitabilé in sapientia sua & in prudétia sua extédit cælũ & adduxit nubes ab extremis terrarũ fulgura fecit in pluuiã/& aduxit uétos ex thesauris suis.Et rursus quo ibo a spiritu tuo & ubi a facie tura me occultabo.Si ascédero in cælũ tu illic es/si descendero ad infernũ ades.Si sumpsero pennas meas diluculo & habitauero in extremis maris/etenim illuc manus tua deducet me.Hæc posteriores cõuenientia priscis diuinitus prædicabant.Sed eos ét audias qui ante Moysem fuerunt.Dixit auté Habraã ad regé Sodomorũ.Extédam manũ meã ad altissimũ deũ/qui fecit cælũ & terrã.Melchisedech quoq; dei sacerdos Habraã his uerbis benedixit.Benedictus Habraã deo altissimo & benedictus deus qui fecit cælũ & terrã.Et habraam rursus pone manũ tuam sub femore meo.& adiuré te per dñm deũ cæli.& subiicit dñs deus cæli & deus terræ qui cæpit me a domo patris mei/& a terra in qua natus sum.Postremo in ipsa uisione.Moysi deus interrogatus qs esset diuino respõdet oraculo:Ego sum qui sum sic dices filiis Israel/qui est misit me ad uos/hæc breuiter ab innumerabilibus excerpta sunt.Est ne igitur dignũ gentiũ theologiã imo uero impietaté cũ istis ullo modo cõferre.quoꝝ alii nullum esse deũ alii cælestia corpora crediderũt.Et stellas igné in cælo fixas dicétes aut igné uia & arte circũlatũ loco dei adorarunt/alii nulla dei prouidétia mundũ sed irrationali quadã natura gubernari alii cælestia solũ modo diuinitus regi/nõ aũt etiam terrestria/mũdũq; sine ortu/neq; ullo modo a deo productum/sed casu & fortuna cõstitutum esse/nõnulli ex atomis & inanimatis corpusculis esse conglutinatum asseruerunt.

De Verbo. Cap. V.

His ita dictis alterã quoq; psonã a prima psona genitã non creatã hebræoꝝ scri
h pturæ significant quã uerbũ sapientiã uirtutẽ dei appellant/unde inquit Iob:
Inuẽta est sapientia: Quis ãt locus eius est? Nemo mortalis uiã eius nouit. Et
Dauid in psalmis: Verbo dñi cæli firmati sunt. & Salomon ex psona ipsius sapientiæ.
Ego inquit sapiẽtia cõsiliũ & cogitationẽ cõstitui. & dñs possedit me in initio uiarũ sua
rũ ad opera sua. In principio anteq̃ terra facta est anteq̃ abyssi producti anteq̃ montes
firmati ante oẽs colles genuit me. Et alibi. Quid ãt est sapientia & unde nata sit dicã &
nõ occultabo. Spiritus ipsa est intellectualis sanctus unigenitus oĩpotẽs oĩa penetrãs/
uapor. n. est uirtutis diuinæ & fluxus glorie oĩpotẽtis uerissimus fulgor æterni luminis
& imaculatũ speculũ uirtutis diuinæ ac bonitatis ei9 imago ab extremo ad extremum
oĩa transiens ac oĩa recte gubernãs quod quidẽ diuinũ uerbũ a patre ad hoĩum salutẽ
missum scriptura cõfirmat. Quod deũ & dñm. i. creatorẽ & gubernatorẽ a Moyse ꝓ
phetisq; appellari cõspicim9. Venit aũt ad hoĩes hoĩe assumpto a p̃re missum pp salutẽ
nostrã. Misit. n. uerbũ suũ inquit & sanauit eos. Vnde doctrina ẽt euangelica propheti
cam & paternã hebræoꝝ renouans theologiã hoc pacto incipit: In principio erat uer
bum & uerbũ erat apud deũ & deus erat uerbũ/hoc erat in principio apud deũ oĩa p
ipsum facta sũt & sine ipso factũ est nihil. Quod factũ est in ipso uita erat & uita erat
lux hominũ. Merito igitur eodẽ spiritu Moyses plenus facto cælo & terra quasi cũ filio
suo uerba cõferentẽ sic deũ patrẽ introduxit dicẽtẽ: Et dixit deus: Faciamus hoiem ad
imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Quod psalmasti ẽt occultus significauit dicens. Ipse di
xit & facta sunt/ipse mandauit & creata sunt. Aperte nãq; patris ad filiũ ordinẽ atq; mã
datũ more humão (nec. n. aliter poterat) expressit. Nemo. n. negabit oẽm qui aliqd di
cit ad aliũ dicere/& qui mandat ac præcipit aliũ p̃ter ipm mãdare atq; præcipere. Mani
festius aũt Moyses duoꝝ dñorum patris uidelicet atq; filii mentionẽ fecit dicens. Pluit
dñs a deo sulphur & ignem/& Dauid similiter. Dixit dñs dño meo sede a dextris meis.
Donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuoꝝ. Et paulo post æternã illã & ineffabilẽ
generationẽ uerbi designare desiderãs ait. Ex utero ante luciferum genui te. Hæc ita se
habere nõ solũ uetus scriptura occultius (nõ. n. oẽs tunc ferre poterant) uerũ ẽt noua
ipsis quoq; solaribus radiis dilucidius predicat/quãuis nõnulli iudeoꝝ sancti gratia spi
ritus carentes aliter interpretati sunt/a quibus nõnulla ponã iccirco nõ inutilia quoniã
nõ effusum in aera uerbũ dicũt nec spiritũ nõ subsistentẽ sed diuersas psonas probe si
cut & nos/male ãt quia diuersas quoq; naturas opinãtur. Philonẽ ergo audias scriptu
ræ uoces interpretatiõe sua explicantẽ quã orbẽ inquit quasi de altero deo dicit in ima
gine dei feci hominẽ: Per pulchre id diuinit9 scriptori fuit inspiratũ. Nullũ. n. mortale
ad supremũ patrẽ tanq̃ imago cõ ferri potest/sed cõfertur ad secundũ deum qui primi
uerbũ est. Necesse enim erat rõnalẽ uim a deo uerbo aĩa hominis ĩprimi. Deus. n. qui
supra uerbũ est ita supremus est ut nulla rationalis natura similitudinẽ eius possit reci
pere. Hæc in primo questionũ libro Philonis dicta sũt/qui in prĩo de agricultura uer
bum dei filium quoq; dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuersa pastor ille
& rex deus iure gubernat. legẽq; statuit. rectũ ei9 uerbũ & primogenitũ filiũ qui curã
totius gregis quasi maximi regis lux diligenter suscæpit. Idem in secundo qui dubitãdi
ruborem effugere uelit/audacter dicat nulla re materiali machinam mũdi conseruari/
sed uerbo æterni dei sempiterno qd a mediis ad extrema/& ab extremis ad media pro
tensum inuictũ naturæ sustinet cursum fouẽs ipsum atq; cõseruãs/quasi uinculũ quod
dam pater qui genuit ipsum cõstituit. Merito igitur nec terra unq̃ aquis summergetur/

nec ignis extinguetur/nec cætera peribunt/cũ uerbũ dei uocale inter muta elemẽta cõstitutũ oĩa conseruet. Hæc Philo. Nõne igiť uera hæc nostra sũt q̃ uerbo a sapiẽtia dei oĩa producta esse prædicamus/falsa uero illa quæ nec uerisimilitudinẽ ullã habẽt/ & inter se cõtraria sunt. Tales.n.milesius aquã originẽ rerũ dicit Anaximenes aerẽ Heraclitus ignẽ/Pythagoras numeros Epicurus atq; Democritus indiuidua quædam corpuscula. Empedocles quatuor elemẽte/hoc dei uerbũ magni cõsilii angelũ lucẽ uerã iustitiæ solẽ ẽt nominant. Tertio spũs additur sanctus a scriptura quẽ sicuti patrẽ & uerbũ suũ eadem dignitate atq; honore honorari percipit. Tertius igiť a patre spũs esse ostẽditur tanq̃ a patre p̃ sapientiã elucens/post hãc æternam dei substãtiã rõnales uirtutes/ nec numero/nec specie nobis notas/sed solũ uisibiliũ proportiõe(alia.n.gloria solis est alia luna/alia stellaꝝ scriptura iudæoꝝ nõ ut deos sed ut ministras honorãdas oñdit. Et mortali quidẽ naturæ stellaꝝ numerus oĩno ignotus est. Deus uero multitudinem etiã intelligentiaꝝ & nomina non ignorat. Scribitur.n.qui stellaꝝ multitudinem numerat/ & oĩbus ipsis noĩa imponit/innumerabilia eni genera profecto & itelligentiaꝝ & stellarũ sunt/deo aũt oĩa numerata sunt/de ipso.n.dicitur mille milia ministrabant ei & decies milies centena milia corã eo assistebant. Cum.n.numeꝝ uideatur aliquẽ noĩare nũeratas illas ostendit eẽ uirtutes adeo. Cũ uero tantã numeri quãtitatẽ dixerit ignotũ nobis illũ numeꝝ p̃pter innumerabilitatẽ suã esse ostẽdit. Sed de substãtia earum sic psalmista scriptũ reliquit. Domine deus meus q̃ uehemẽter magnificat9es confessionẽ & decorem uidisti amictus lumine sicut uestimẽto extẽdens cœlum sicut pellẽ / qui facis angelos tuos spũs & ministros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni dicere nec de irrõnali aere atq; spũ/sed altius quidam atq; sublimius / necesse enim est cum a sensu nostro uerba prodeant trãslatiue non proprie de intellectualibus dici/ unde ipsum quoq; deũ spiritum & ignẽ & lucẽ & huiusmodi nominibus significamus. Virtutes aũt illas angelos archangelos spũs cælestẽ exercitũ principatus p̃tãtes tronos dñatiõesq; nũcupamus. Quarũ oĩum iustitiæ solẽ & sanctũ spũm ei annexũ una cum deo ac p̃re creatorẽ atq; gubernatorẽ scriptura cõfirmat/quẽ unũ deũ ab uniuersis sicuti patrẽ ac dñm hymnis glorificandũ p̃pheta præcipit dicens. Laudate dñm de cœlis / laudate eum in excelsis. Laudate eũ oẽs angelis eius/laudate eũ oẽs uirtutes eius. Laudate eũ sol & luna/laudate eũ oẽs stellæ & lumẽ. Laudate eũ cœli cœlorũ & aquæ quæ super cœlũ sunt laudent nomẽ domini. Quia ipse dixit & facta sunt / ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternũ & in sæculũ sæculi præceptum posuit & non p̃teribit. Hæc hebreoꝝ dogmata merito erroribus gentiũ spretis cõplectimur uirtutes cœlorũ ut dei ministros honorantes. Solum aũt deum & uerbũ ac spũm eius qui cœlum & terram ac oĩa quæ in ipsis sunt creauit & a nihilo simpliciter produxit ut hebræorum doctrina occultius & euangelica expressius p̃cipit colimus atq; adoramus.

De contraria. Cap. VI.

n Vnc cõsequens esse uidetur ut qualẽ hebræi de contraria uirtute doctrinam tradiderũt perspiciamus. Virtutes igitur ministrantes & spiritus qui ad ministerium mittuntur propter eos qui æterne cõsecuturi uitæ sunt hereditatẽ sanctos dico angelos dei diuina luce frui ac iccirco luminaribus cæli conferri docti a scriptura credidimus. a quibus peruersi quidam spiritus cum sua nequitia diuinã lucem suscipere nequiuerint tenebræ factæ sunt. Quorum primũ qui ẽt aliis defectionis causa fuit qm̃ penitus propter impietatem suã in terrã decidit/quiq; totius uenenosæ prauitatis auctor est sponte a lumine ad tenebras lapsum dracone serpentemq; latiferi ueneni p̃ductorem attrocẽ bæluam & leonẽ humanis carnibus uiuentem ac deniq; basilicum

ſcriptura ſolet appellare. Cauſa uero qua lapſus eſt furor mẽtis & arrogãtia hoc pacto dicit̃ fuiſſe quõ decidit de cœlo lucifer q mane oritur cõtritus eſt in terram/q mittit ad oẽs gentes/tu aũt dixiſti in mẽte tua in cœlũ aſcendã/ſuper aſtra ponã ſedẽ meã/& ero altiſſimo ſimilis. Et rurſus hæc dicit dñs qm̃ exaltatũ eſt cor tuũ/dixiſti deus ego ſum & domicilium dei habito. Et iterũ in monte dei natus es iter igneos lapides imaculatus in diebus tuis/ex quo die creatus es donec iniuſtitiæ inuẽtæ in te ſunt. Exaltatũ eſt cor tuũ in pulchritudine tua/corrupta eſt ſcientia tua cũ pulchritudine tua ꝓpter multitudinẽ delictoꝝ tuoꝝ in terrã deieci te: His uerbis aptiſſime cũ ſupioribus illũ uirtutibus conuerſatũ fuiſſe docemur. Et quoniã ceruices extulit ꝓpter arrogantiã decidiſſe/ſub quo inumerabiles qdam ſũt ſpũs ſimili impietatis errore pro lucida diuina regia beataq́ habitatione ad cõuenientia ſibi ac oibus impiis loca tartari ſentẽtia dei depulſi. Q uæ loca abyſſum diuina ſcriptura & tenebras/nõ has/ſed quas diuina uerba ĩtelligunt ſolet appellare/ex numero quoq₃ multi exercitationis hoium gr̃a in terra & regione quæ ſublima eſt derelicti erroris humani & ĩpietatis gentiũ cõcauſa ſimul fruerũt/ quib9 interdũ noĩa indit ſcriptura malignos ſpiritus & dæmonas poteſtates & principatus mũdi huius appellãs interdũ ſymbolice cum piũ atq₃ religioſum uirũ ne multitudinẽ dæmonũ formidet hortet̃. Sup aſpidẽ.n.ait ambulabis & cõculcabis leonẽ & draconẽ. Signum aũt eſt deum ab ipſis odio haberi eiuſq₃ uoluntati repugnare/qm̃ ſeipos deos putari cupiunt/& dei cultũ in ſe transferre conant̃ diuinationibus atq₃ oraculis tãq̃ incẽtiuis ſtultos alliciẽtes quos adeo rapientes ad profundũ impietatis detrudũt. Solis autẽ hebræis malicia illoꝝ a priſcis fuit intellecta tpibus apertiſſime damnantibus oẽs deos gentium dæmonas eẽ. Nunc aũt dei gratia per ſaluatoris noſtri euangelicã doctrinam uniuerſis orbis uinculis dæmonum ſolutus deum uerum glorificat.

¶ De hominum natura. Cap. VII.

S Ed phœnicũ quidẽ ac ægyptioꝝ theologia caſu hoium cæterorũq₃ aĩalium ꝓductionẽ factã e terra dicebat/nullũ inter rõnalẽ aĩam & irrõnalẽ ſubſtãtiã diſcrimen arbitrata/qbus abiectis hebræos laudamus q pulcherrime ac ſapiẽtiſſime ac ideo ueriſſime de prima hoium ꝓductiõe docuerũt duplici quadã natura cõſtitutũ eẽ hoiem aſſerẽtes/cuius altera pars cũ ĩcorporea/& ĩmortalis ſit/uerus homo exiſtit ad imaginem & ſimilitudinẽ dei/non fortuna & caſu/ſed a deo ipſo creatus. Voluit eni ſuprema oĩum cauſa nõ carere rõnabilibus terrã aĩalibus/ut nõ ſolũ a cælestibus/ uerũ ẽt a degentibus in terra maieſtas ſua laudaretur. Itaq₃ dixiſſe deũ ſcriptura teſtat̃. Faciamus hoiem ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã/& fecit deus hoiem ad imaginem & ſimilitudinẽ ſuam fecit eum. Et rurſus: Formauit igitur deus hoiem de limo terræ/& inſpirauit in faciẽ eius ſpiraculũ uitæ/& factus homo in aĩam uiuentẽ/quem textũ iudeus Phylo exponens his uerbis utitur. Cæteri quidem ab æetherea natura mentẽ noſtrã conſtare dicentes æetheri affinẽ eſſe hominem uoluerunt. Moyſes aũt ille nulli creaturarum rõnalem animam ſimilẽ/ſed nomiſma dei uerbo ſuo inſignitum eſſe uoluit. Inſpirauit.n.deus inquit in faciem eius ſpiraculũ uitæ/& factus eſt homo in aĩam uiuentẽ. Et quoniam neceſſe eſt mittenti miſſum ſimilem eſſe/iccirco ad imaginem dei hõ/ non ad imaginem creaturarum alicui factus eſſe aſſerit̃. Anima igitur hominis uerbo dei deſignata/neceſſe fuit corpus quoq₃ ad fulgẽtiſſimas ptes mundi uiſum erigere. Hæc Phylo. Non ergo abſq₃ cã cætera quidem animalia nutu diuino uel a terra uel aquis proru piſſe. Solus autem homo ad imaginem & ſimilitudinem dei factus aſſeritur. Q uare ſolus omnium quæ ſunt in terra rationis participes principari ac regere leges ferre arteſq₃ inuenire poteſt. Sola enim hominis intellectualis anima ac rationalis eſt/reliqua omni-

no mortalia ad seruiendũ hoi facta sunt. Præest.n.uniuersis quasi dominus atque dux homo rõnis uiribus rubustiora corpore domans/iccirco prudẽtiæ iustitiæ aliarũq; uir tutũ capax est/& ad cælestia seipsum extollens stellaꝝ cursum orbiumq; uolutiones ita quærit/ut cælestẽ se esse argumẽtũ præbeat. Quod aũt sibi circũiacet terrenũ corpus opus & ipsum dei est de terra sumptũ & in terrã reuertens. Quapropter oportet sicut pecoris cuiusdã ita corporis hoiem curã habere/altereq; colere ipsum seruũ ut ad hui9 uitæ ministeriũ perutilẽ/dominũ uero interiorẽ/quasi dei affinẽ uehemẽtius amare ac honorare/qm̃ & a prima causa honoratus est/homini igit̃ sic diuinitus ornato idoneũ deus largitus domiciliũ fuit. Ipse aũt sua spõte diuini contemptu præcepti in domiciliũ mortale decidit/propterea pietatem esse adhibendam censemus/& uirtuti dãdam operam/ut delictum nostrum deleamus/& ad primum redeamus statum. Non.n.in terris finem homini esse constitutũ/sed illic unde resiliit restitutione imaginis quã deprauauimus/huiusmodi sunt quæ de natura hois hebræoꝝ doctrina antea q̃ græci oino essent philosophata est. Græci uero heri uel nudiustertius nati nonnulla e barbaris multa ab hebreis ut progredientes monstrabimus furati sunt.

¶Quod natura non est genita. Cap. VIII.

Verum quoniã hebræoꝝ ueritas unum creatorẽ oium deũ cognoscit/ipsi9quoque subiectæ corporibus substãtiæ quã hylen appellare solent. Innumerabiles uero tã barbari q̃ græci contra opinant̃: Alii malignitatis fontẽ esse hylen nec genitã nec corruptibilẽ/alii natura sui absq; qualitate funguraq; asserẽtes uirtute diuina mundũ ab ipsa formata asserunt. Rõnibus demonstrandũ est solã hebræoꝝ opinionẽ non falsam esse. Vtar aũt ut soleo non meis sed alienis. Dionysius igit̃ in primo aduersus Sabelum hæc de proposita quæstione reliqt. Nõ sunt absq; scelere illi qui materiam primã ad fictionem totius deo subiecerũt/quã dicunt cũ passibilis mutabilisq; natura sit diuinitus ad generationẽ oium alterari. Sed ostendant nobis unde similitudo materiæ primæ ad deum est/necesse.n.est si positionẽ sanũ uolunt sustentare superiorem quendam deo excogitare/quod nefandissimum est præterea cum non genitum esse similiter de utroq; dicat̃ & aliud alterum ab altero sit/unde id ipsis aduenit? Nã si nõ genitus deus per se est & ipsum non genitum esse ut quispiam diceret substantia sua ẽ non erit nõ genita hyle. Non enim idem est deus & hyle/quod si utriq; est quodcunq; est.i. deus q dem deus/materia uero prima materia. Inest autem utrisq; non genitum esse/patet aliud esse ab utroq; & utrisq; prius atq; superius. Ad hæc causam reddi postulabim9/ quã obrem cum utrunq; non genitum sit deus quidem impassibilis immutabilis immobilis atque actiuus est/materia uero prima econtra passibilis mutabilis mobilis omnis alterationis receptiua. Quomodo autem etiam apte conuenerunt? utrum ad materiæ primã naturam adaptauit se deus cum ab ea mundum fabricatus est an econtra? Sed hoc ultimum impossibile. Non enim potest res insensibilis accommodare se ad artificem. Primum autem penitus nefandũ si quis putet sicut artificem ad materiæ aptitudinem primam cãm se accommodasse. Relinquitur ergo ut a dei sapiẽtia uaria & ut ita dicã multiformis formarũ scilicet omnium receptiua hyle producta sit. Multa dici possunt / sed modo non est nobis hæc quæstio proposita/meliores tamen sunt qui hæc dicunt q̃ q innumerabiles deos alium aliud creasse contendunt. Hæc a Dionysio sumpta sufficiãt/ nunc Origenem audias. Si quis autem putat non posse deum absq; subiecta inquit materia quicq̃ efficere quoniam nec statuarius absq; lapide statuam nec lignarius faber sine lignis regẽdus est si arbitratur deum posse quicquid uelit. Eo enim pacto quo sicuti uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absq; sapientia qualitates non entes producit/

quod oēs qui prouidentiā fatent̄ cōcedūt/substantiā quoq; quanq̄ uult producere potest: Mihi autē uidetur qui hæc dicūt fortunā quoq; deo annectere/qui nisi materiam primā forte repperisset nō esset auctor nec pater nec creator & dominus uniuersi/præterea unde factū est ut sufficiēs ad uniuersa fingenda nec superfluens aut deficiens materia subiecta sit/sequit̄ enim necessario a ꝓuidētia quadā deo superiore ne scilicet ars dei perderet̄ si non haberet materiā artificii suscæptibilē deo materiā esse subiectā. Vnde aūt oium quæ deus uult recæptiua materia esse nisi eā deus talē qualē uoluit produxisset. Sed nō genitā esse materiā supponētes sic aduersus eos insurgemus/si nulla prouidentia deo materiā nō subiecit/quæ tñ ei subiecta est quasi p prouidentiā esset subiecta. Quid præstātius factū est q̄ ea quæ casu fiunt? Quod si nō est a deo ꝓducta materia cur mundū ab eo formatū dicūt? an quia tantā mundi fabricā nisi a sapientissimo artifice nō potuisse fieri credūt/Sed materiā quoque tantā atq; talē ut corporalium rerum formas omnes possit suscipere nō nisi ab omnipotēte sapiēteque artifice fuisse credendum. Cum autem obiiciāt neminē posse artificē absque materia quicq̄ facere sciāt/se multo dissimilia dicere. Prouidentia eni semp hominū artibus materiā subiicit. Hæc aduersus illos dicta sufficiant/qui quoniā inuisibilis terra informisq; dicitur/iccirco materiā primā nō genitā existimarūt. Hæc Origenes. Philo autē iudæus de hac quæstiōe sic scripsit. De quātitate autē substātiæ utrū facta sit dicendū est ad formationē uniuersi tantā materiam deū creasse ut nec superflueret nec deficeret/absurdū.n.est hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materie sufficiētis præcipue in preciosa materia prouidere/deum uero qui numeros & mensurā omniū nouit minime de hoc prouidisse. Ausim igitur exclamare nec pluri nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuisse. Non.n.integer ex omnibus partibus mundus esset si nō a sufficienti materia esset formatus. Sed cum prudentis proprium artificis sit antea q̄ incœpit sufficientiam materiæ prospicere/homo quidem mortalis errare potest/ut nōnunq̄ deficiēti materiæ additamenta quærat/nōnunq̄ ablationē a superfluente. Deus uero cui nihil deest quicq; oia potest ad unguē sufficientem produxit hylē. Sed qui cauillari uolūt argumēta multiplicant/qui uero philosophari ueritate rerū contēti sunt. Hæc etiam Philo. Maximo uero insigni apud christianos uiro liber quidam de materia scriptus est/unde nō nulla mihi sumenda esse uideo ad exquisitam quæstiōis decisionē. Credo inquit te quoq; ipsum uidere duo nō genita simul esse nō posse/quis illud addidisti alteꝝ ex duobus necessarium uideri aut seperatum esse deum a materia aut coniunctū. Si igitur coniunctum esse quidam uoluerit dicere/unum nō genitū dicet. Nam si coniuncta simul sunt duo non genita esse non possunt. Sed sicut consequenter dicimus unam rem genitam hominem esse multis partibus constitutum/sic necesse est si nō est separatus a materia deus/unum nō genitū dicere sin uero separatū quis dicet/necesse erit aliquod inter eos esse discrimen quo disseparentur/non.n.potest aliud ab alio distare/nisi tertium quoddam sit quo distare dicuntur. Istud autem ulterius progreditur. Nam si tria dabūtur ingentia/similiter de ipsis quæram/& si coniuncta quis dicet/superiorē referā rōnem sin uero separata/quartum necessario introducet: quæ separatio efficitur. Sed illud forsan quispiā cogitabit/nec separatum esse deum a materia/nec rursus cōiunctum/sed esse in materia uelut in loco & materiā in deo tanq̄ cōtinens. Erit ergo a materia circūscriptus deus/cūq; ipsa in stabilitate sua huc atq; illuc ferat̄ ipse quoq; mutabilis erit. Præterea si materia informis fuit/ornata uero formis ad melius a deo mutata/deus quoq; erit in re locoq; iformi. Ad hæc iterrogādū est utrū deus replebat materiā an in pte aliq̄ materiæ fuit/nā si i pte fuit minor multo q̄ materia ē/si totā replebat quō eā trāsmutādo for-

mauit:ʼ neceſſe.n.eſt aut cõtractũ illud formaſſe/quod ſui contractione uacuũ fuit reli
ctum/aut ſe quoqꝫ ipſum una cũ materia tranſformaſſe.Q uod ſi materiam eſſe in deo
quiſpiam dicat ſimiliter quærendũ & utrũ quaſi ſeparata ut uolucres in aere an ut in lo
co.Si.n.ſeperatã ut uolucres in aere dixerit partibus ergo deus/imo re ipſa ſciſſus/ſcin
di.n.diſſepararíqꝫ neceſſe eſt ad recæptionẽ aliorũ.Sin uero ut in loco cũ de formis ma
teria per ſe ſit nec a prauitate aliena erit deus deformitatis & prauitatis locus/quod co-
gitare nefandiſſimũ eſt.Ita cum hylem ingenitam putes ne malorũ cauſa deus eſſe ui-
deatur/malignitatis recæptaculum deum dicere cogeris.

¶Q uod materia non eſt cauſa malorum. Cap̃.IX.

I ergo materiã nõ genitã principaliter diceres multis rõnibus ĩpoſſibile id eſſe
ſ demõſtrarẽ/uerũ qm̃ malorũ ipſam cãm eſſe opinaris/& ex hoc ẽt induceris
ut nõ genitã credas/ad hoc uertẽda mihi oratio eſt.Si enim adaperiã quo pa-
cto mala fiant oſtendãqꝫ nõ eſſe poſſibile quin malorũ auctor deus ſit ſi materia ei aliũ
de ad creandũ ſubiicitur opinio/hæc funditus euertitur:Sine qualitatibus ergo coæter
nã deo fuiſſe materiã/unde mundũ iſtũ creauit opinaris:Sic prorſus.Si ergo ſine qua-
litatibus materia fuit/ſunt ãt mũdo qualitates/quia a materia diuinitus factus eſt/quali
tatũ profecto deus ꝓductor eſt.Ita mihi uidetur:ʼQ ualitates porro nõ a ſubiectis qua
litatibus factas eſſe/& aliud a ſubſtãñs dicis.Ita opinor.Si ergo nec a ſubiectis qualita
tibus eductæ a deo qualitates/nec a ſubſtãñs quoniã ſubſtãtiæ nõ erãt/a non ente ſim
pliciter creatas diuinitus fateri neceſſe eſt.falſo ergo abſte in ſuperioribus dicebatʼ im-
poſſibile eſſe a nõ ente/ſimpliciter fieri quicq̃ a deo qd̃ tãto abſurdius uidebitur/quãto
ſi diligẽtius quiſpiã cõſideret/uel hoĩes q maxĩe ex aliquo facere uidẽtur a nõ ente quæ
dã ꝓducere.Architectus.n.urbẽ facit ex nõ urbe/& tẽpla ex nõ tẽplis.Q uod ſi qa ſub
ſtantia ſubiecta eſt architecto/iccirco ex ente ipſũ facere opinaris/nõ parũ erras/nõ eſt
enĩ ſubſtãtia quæ urbẽ facit/aut tẽpla/ſed ars quæ circa ſubſtãtiã eſt/hæc ãt q̃uis ex ar-
te fiat quæ in hoĩe eſt/nõ eſt tñ in lapidibus/ſed forſan dices ideo nõ eſſe ex nõ ente ar-
tẽ qua urbs cõſtat/qa ſit ab artificio quod in artifice eſt. Ego uero tibi reſpondeo artẽ
illã quæ in hoĩe eſt nõ ab alia quadã arte ſed a non ente in hoĩe fieri.Accidẽtia.n.oĩa in
ſubſtãñs & fiũt & ſunt.Homo.n.ʼſine ullo artificio exiſtit/ars uero nulla erit niſi prius
hoĩem eſſe intelligamus.Q uare ars a nõ ente in hoĩe facta neceſſario eſt/q̃ ſi hoĩbus
hoc modo ſe habet/quomodo nõ oportebit deũ nõ ſolũ qualitates/ uerũ ẽt ſubſtãtias
a nõ ente ſimpliciter arbitrari poſſe creare:ʼSi.n.aliqd ex nõ ente ſimpliciter poſſe fieri
a deo fateris/ſubſtãtias enĩ a nõ ente ſimpliciter ab eo poſſe fieri concedas neceſſe eſt.
Verũ quoniã apprime audire deſideras unde mala oriãtur/quæro abſte utrũ ſubſtãti-
as aut qualitates ſubſtãtiarũ mala opinaris:ʼQ ualitates ſubſtantiarꝫ arbitror.Materiã
autẽ abſqꝫ qualitate ac deformẽ fateris:ʼDictũ memini.Si ergo ſubſtantiarꝫ qualitates
mala ſũt/& materia ſine qualitate eſt/deuſqꝫ oĩum qualitatũ creator cõceditur/erit ma-
lorũ oĩum auctor deus.Q uare ſi abſte materia nõ genita ponebatʼ/ut malorꝫ cauſam
deum dicere nõ cogereris/cogeris autẽ hoc facere/multo magis materiam ei ad crean
dum ſubiicens fruſtra id certe opinaris hæc ſufficere mihi uidentʼ/niſi tu aliquid habe-
as/ego ſi cõtentionis nõ ueritas cupiditate uerba hæc faceremus/nihil amplius quære-
rem.Verũ quoniã charitas eſt quæ nos mouet & utilitatis proximi cauſa diſputamus/
altius de his diſſerendũ arbitror/& quoniã nihil aliud q̃ ueritas quæritur quoquo mo-
do putas facilius atqꝫ dillucidius id fieri poſſe.Sic oratione utaris ut nõ tibi ſolum uerũ
ẽt mihi magnũ conferas fructum.Sed quoniam qualitates eſſe mala ſuperius diximus
nunc ſubſtantias potius quaſdam mala eſſe arbitror.Q uid tu ſubſtantiam dicis:ʼ non-

ne illam quæ ita ꝑ ſe exiſtit ut nullo modo indigeat ut exiſtat?Sic omnino.Malum autẽ
actum alicuius eſſe opinaris?an quomodo?Actum profecto.Nonne igitur actus agen
tis eſt?Eſt prorſus.Cum autem nihil agens ſit/putas tu actum eſſe poſſe?minime.Si er
go ſubſtãtia nulla re alia indiget ut exiſtat:mala uero actus ſũt:& omnes actus cum ali
cuius ſint agente aliquo ſunt/& non agente nõ ſunt/nõ erunt profecto mala ſubſtãtiæ/
quod ſi ea quæ agunt ſubſtantiam/putas ueꝝ id quidem eſt/ut homicida ea ratiõe qua
homo eſt ſubſtantia eſt.Cædes autem ipſa non eſt ſubſtantia ſed ſubſtantiæ opus/ac iõ
interdum bonum hominem iterdum malum uocitamus dicunturq; ambo hæc nomia
de hoie propter bonos & malos actus/qui ſunt accidentia.Cædes enim nõ eſt ſubſtan-
tia/ſed nec liberalitas/nam quemadmodũ grãmatica grammaticus a medicina medicus
dr̃ cum ſubſtantia nec medicina nec grammatica ſit/ſed ab his accidẽtibus appellationẽ
accipiat/ſimiliter a malis malus homo dr̃/& a bonis bonus cũ neutrum eoꝝ ſit.Quare
ſi quem alium præter hoies cauſam eſſe maloꝝ putas/ſimili mõ inquãtum hoibus ſug-
gerit mala ab actu ſuo ipſe quoq; malus erit.Sic eni & homo malus dr̃ quia mala agit.
Quæ autem agũtur mala nõ eſt ipſe qui agit/ſed actus eius a quibus appellationem ac
cipit.Nam ſi agentem ea dicemus quæ agit/agit autem cædem/erit homo cædes:Et ſic
quoniam quæ aguntur cum aguntur ſolumodo ſunt/facta uero eſſe deſinunt:erunt ho
mines cum agunt/& cum nõ agunt nõ erunt.Quæ falſa atq; ipoſſibilia ſunt.Sũt ergo
mala hoïs actus:appellaturq; homo malus nõ ex eo quod ſubſtãtia eſt/ſed ex eo quod
mala agit.Malum.n.dici ab accidentibus ſubſtantiæ quæ non ſunt ſubſtantia ideo con-
ceſſimus ut a grammatica grammaticus dr̃.Quod ſi quæ aguntur tunc icipiunt quan-
do actus icipitur certe is etiam qui male agit tunc icœpit malus eſſe quando male agere
cœpit.Non eſt ergo malum abſq; pricipio:nec nõ genita mala ſũt:ſed ab eo genita atq;
ꝑfecta a quo agũtur.Recte o amice e præſuppoſitis.n.probe itulisti.Nam ſi abſq; qua
litatibus materia prima eſt/eſtq; qualitatũ auctor deus:mala uero qualitates ſunt:mala
eſſent a deo:Sed contra rõnem iſtam hæc quæ dixiſti ſufficiũt/mihi uero in mẽtem nũc
uenit falſo abſq; qualitatibus hylen affirmari.Nulla.n.ſubſtãtia uere abſq; qualitatibus
dr̃/cum enim abſq; qualitatibus dr̃ qualitas eiꝰ profecto ſignificatur.Qualis.n.quædã
materia certe prima dr̃/cum huiuſmodi eſſe dicatur/ut aliquid i ſe nõ poſſideat:quæ res
certe qualitatis quædam ſpẽs eſt.Ad hanc igit̃ rõnem oro reſpondeas.Nam cũ nõ ge-
nita hyle mihi uideatur/qualitates eſſet inatas habere uidetur/& ſic ab ea defluere om-
nia quæ mala ſunt.Ita deus malorum cauſa nõ erit.Magna te puto laude dignum quod
abſq; ulla ꝑtinatia ueritatẽ quæras/cauſamq; nobis præbeas/ut aut a uerbis tuis facilius
tibi ꝑſuadeamus/aut rõnibus acquieſcẽtes ueritatem diſcamus.Sed ſi inatas habet mate
ria qualitates cuius rei auctor erit deus?cum neq; ſubſtãtias nec qualitates ꝓduxerit/qꝑ
pe cum tam ſubſtantia quã accidens ſerui hmõi rõnis uim a pricipio fuerint.Dic igitur
quæſo quo pacto deum creatorem appellas.Vtrum qa ſubſtantias in alias ſubſtantias
mutauit/an quia ſubſtantias quidem nõ mutauit/qualitates autem eaꝝ mutauit.Abſur-
dum mihi uidet̃ mutatam fuiſſe ſubſtantiam dicere.Qualitatum igitur mutatiõe crea-
torem appellari deum aſſero.Nã quẽadmodum cum e lapidibus domus fit/non eſt di-
cendum lapides in domum eſſe mutatos:Sed quali quadam deoꝝ compoſitiõe domũ
factam eſſe/cum qualitas iſta compoſitionis lapidum alia ſit ab ea quam priꝰ habebãt.
Sic mihi uidetur permanente ſubſtantia qualitatum mutatione hunc mũdum factum
eſſe diuinitus.Quoniam ergo qualitates quodãmodo quaſdam a deo factas ais reſpõ-
dere mihi non dedigneris mala ſubſtantiarum ne qualitates ſunt/& qualitates inhærẽt
materiæ ſemp an impreſſæ fuerunt;In ſe dico abſq; pricipio.hac igitur qualitates adeo

mutatas fuisse asseris. Ita prsus. Vtrũ igit̃ ad melius aut ad peius? Ad melius scilicet. Si ergo qualitates in materia inhærent q̃ in melius mutatæ sunt quærẽdũ adhuc restat unde mala orta sunt/aut.n.nõ pmãserũt qualitates illæ malæ natura ut erãt/aut si permãserũt malæ malignitaté eaꝶ in melius deus nõ cõuertit/& sic maloꝶ cã ad deum rursus refert: aut forsan malas qualitates/materiæ mutatas esse nõ dicis. Eaꝶ uero mutatiõe quæ idifferentes erãt uniuersa diuinitus cõstructa opiaris hoc mõ certe. Cur igit̃ malas qualitates reliqt? utrum qa euellere noluit/an qa nõ potuit? Nã si noluit/& potuit/necesse tibi erit cãm maloꝶ deo attribuere/qmutatione mundũ creãs non destruxit/neq3 mutauit in melius mala cũ potuerit. Nec poteris si ita opiaris deũ nõ culpare q malignitatem materiæ nõ abstulit cũ posset/sed ad pniciem craturarum reliquit. Præterea maxĩa quædam iniuria ipsi quoq3 materiæ illata est/peius.n.modo se habet quã anteq̃ formaretur: tũc.n.in sita sibi esse mala nequaq̃ sentiebat/nũc uero multæ partes eius acerrimũ malorũ sensum pcipiũt: quod exempli grã in hoie uideamus. Materia.n.hois anteq̃ formaret̃ & creatoris artificio in aĩal cõmutaret̃/nihil pcipiebat postea uero q̃ in hoiem uersa est/acutum hẽt maloꝶ sensum/ita quod diuinitus materiæ ad bñficium ipsius euenisse asseris peius ille fuisse iuenitur. Sin uero non potuisse deum isita materiæ mala tollere contendis/impotentem deum esse asseris/qui autem impotens est aut natura imbecillus est aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillum arbitraris & firmus in hoc proposito consistis/actum est de salute tua: Sin autem a maiore quodam premitur/erunt mala deo efficaciora quam uires eius retundũt/quod dictu nefas de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est/si quidem illum esse deũ dicimus cuius uires super omnia sunt? Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus querenti utrum simplex quædam erat an composita? Nam si unica fuit atq3 simplex quomodo mundus qui ex ea est compositus uere dicitur? cum illud compositum sit quod a multis uariisq3 constitutum est? Quod si compositam fuisse respondebis/erant ergo a simplicib9 qbusdam cõposita/quare absq3 principio nõ genita æternaq3 materia esse nõ potest/nõ.n.erat anteq̃ simplicia ex qbus componit̃ cõuenissent/deide nõ duo sed multa tibi erũt nõ genita. Simplicia.n.ex qbus hyle tibi componit̃ multa ac uaria esse necesse est. Præterea uidet̃ ne tibi qcq̃ sibi ipsi repugnare atq3 opponi? Nihil oĩo. Quid porro aquæ igné opponi negas? nullo mõ luci aũt tenebras/frigido calidũ/sicco humidũ? nõne similiter opponit̃? Similiter nõ ificior. Si ergo nihil sibi ipsi opponit̃ nõ erit materia una nec ex materia una/simile huic illud est/quod mõ quærã/uidéturne tibi alicuius totius ptes aliæ aliaꝶ destructiuæ? Nequaq̃. Igné aũt aut aquã cæteraq3 hmõi nõne materiæ ptes putas? Sũt certe materiæ ptes: Ignis porro nõne aquæ destructiuus/& econtra tibi uidet̃? Scilicet. Si ergo ptes totius aliæ aliaꝶ destructiuæ nõ sunt/ignis aũt & aqua cæteraq3 huiusmodi alterum alterius destructiuum est/nõ erunt partes unius materiæ/nec ipsa erunt materia/quoniam nihil sui ipsius destructiuum est/nihil.n.sibi ipsi opponitur aut repugnat/aliud certe alii opponitur ut album non opponitur albo/sed nigro & tenebræ nõ tenebris/sed luci. Si ergo una quædam esset materia nulla oppositio in rebus inueniretur. Cum aũt aliæ rerum aliis opinantur non eadem esse uidentur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit/in quo priscorum sanctorumq3 hebræorum ultas qui multo ante Moysem fuerant breuiter perstrinxi/quos omnes admirati diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illoꝶ tantũ nobis facimus; ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

Eusebii Pamphili Liber octauus incipit.

De Traductione scripturæ/repetitio gentilium theologiæ. Cap. I.

Vnc ordie pgredíetes ad Moysi disciplinā quæ secūdū gradum tenuit/& solis iudæis nō aliis gētibus data est trāsitum faciā. Q uod aūt nulli alii gēti sed iudæis solūmodo Mosaica disciplina data est/nec idonea uel possibilis aliis fuit tēpore suo pbabim9/sed queādmodū ægyptiorꝝ doctrinā ipsorꝝ ægyptiorꝝ uocibus exponebā cæterarūq; gētiū theologiam suorꝝ testimonio auctorꝝ explicabā ita nunc quoq; faciendū est a iudæis ipsis & ab illis maxie q doctissimi habent ante oculos oia ponā si prius quo in linguā græcā & qta diligentia libri iudaici traducti sunt exposuero. Cōmodissimū.n.id mihi ad euangelicā doctrinā cuius præparationē modo scribimus fore arbitror. Cum.n.iā saluatoris nři tpa uiderent ppriis aduenire cōducebatq; maxie saluti oium gentiū quæcunq; a pphetis scripta fuerāt itelligere p linguam græcā quā fere oēs gētes itelligūt iudaicam scripturā uniuersis pposuit: Aut.n.post saluatoris nři tpa nō habuissemus iudæis ex inuidia occultantib9 aut corruptiores nobis dedissent aut si recte haberi potuissent in suspitionem traductores facile uocarent. Saluator ergo noster q ut deus oia præuidebat optima dispositione usus Ptolemæo ægyptiorꝝ regi traducendorū librorū cupiditatem iniecit. Q uā rē Aristæus uir doctus utpote qui rebus aderat diligēter cōscripsit. Fuit aūt traductio facta tēporibus secūdi ptolemæi qui Philadelphus uocatus est. Sed Aristæi uerba opæpreciū est audire. Demetri9 inqt Phalereus in regia bibliotheca cōstitutus grādem a rege pecuniam accæpit/ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel trāscribendo libros congregaret/neminiq; iterrogatum me pnte a rege quotnā libri iam in bibliothecis eēnt dixisse plures q ducēta milia/sed breui tpe nō erūt forsan pauciores qngētis milibus si nō ab uniuersa græcia solū quod feci/uerū etiā ab aliis gētibus ac pcipue a iudeis quorꝝ doctrina perutilis mihi esse dr q plurima possumus uolumina congregamus. Et quænam rex inqt causa detinuit ne iudæorū libros quæ regio nobis affinis est aut emeris iam aut transcripseris psertim cū ad hāc rem tāta tibi pstetur pecuniā quantā pecieris. Tunc Demetrius traductione opus est inqt/ppria.n.lingua & diuersis utūtur q ægyptii litteris. Multi eos syrica & lingua & litteris uti cēsent/quod ita eē nō iuenio. Post hæc rex pcæpit. Demetrio scribere ad se de iudaicorū librorū traductione. Omnia.n.tanta diligentia faciebat/ut uel res minimas petitionibus atque mandatis exactissime scriptis ageret. Q uare ipse quoque cuncta ut gesta sunt conscripsi. Hanc igitur epistolam Demetri9 philadelpho misit. Regi magno Demetrius. Q uoniam pcæpisti o rex ut undecūq; possim in bibliothecam tuam libros utiles congeram/maiestati tuæ refero iudeorum disciplinam & leges litteris & lingua sua conscriptas perutiles mihi uideri. Ferūtur enim abiecte nonnulla translata tantæ certe admirationis/ut & itegra & diuia sola legū sanctio iudaica uideatur. Sic.n.etiā Hecatæus abderita propter sanctionem legis nec a poetis gentium tactam arbitratur nec diligēter ab historicis expositam. Si ergo tibi uidetur o rex scribatur ad pontificem iudeorum ut de singulis tribubus seniores uiros legilisperitos & probos sex mittat ut diligenti examine id eligamus in quo plures conuenient traductores. Ista qppe res digna mihi maiestate tua uidetur: fœlix sis perpetuo. Tunc rex ad Eleazarum scribi iussit quod captiuos iudeorum remiserit/& auri qnquaginta talenta argenti centum/& lapides non paucos ad crateras/phialas & mensam cæteraq; uasa & sacrificia faciunda deo iudeorū obtulit/cuius epistola hæc est. Rex Ptolemæus Elea-

Nota: ~

zaro pontifici salutem. Non ignoras multos iudeorum i regiõe habitare nostra qui ab hierosolymis pſarum in tpe quo illi regnabãt abstracti fuerũt quorũ multi cum pr̃e nostro in ægyptum igressi maiori mercede in legiõibus conscripti fuẽt: cũq; fideles inueniſſet in p̃sidiis collocauit: ut eorũ formidine aĩos ægyptiorum cõprimeret. Nos etiam postq̃ regni habenas suscepimus humanius tuos tractãtes plures q̃ cẽtũ milia captiuos redemimus ac liberauimus cõuenienti mercede dñis deposita/& si qd impetu multitudinis pperam gestũ est totum correximus. Putauimus.n.id maxĩo deo gratum fore.q tãtum regnũ cum pace ac gloria nobis cõmẽdauit. De tuis ẽt florẽtes ætate uolentesq; militare cum dignitate aliqua in exercitu cõstituimus & apud nos nonnullos admisimus. Quia igitur uolumus & tibi & iudæis tam p̃sentibus q̃ futuris gratissimũ facere/ decreuimus ut lex uestra lr̃is græcis ab hebraica lingua traducatur: ut uestra quoq; uolumina cum aliis regiis libris in bibliotheca nostra iueniantur/recte igitur facies & nostro studio cõdigne/si uiros pbos & seniores peritos legis linguæ græcæ nõ ignaros sex ab unaquaq; tribu elegeris. Oportet.n.qm̃ res q̃ maxima est illud eligatur in quo plures conueniant traductores/hac re gesta non paruam nos gloriã cõsecuturos arbitramur. De his reb9 latius tecũ loquentur Andreas de intimis cubiculariis/& Aristo qui & primitias ad uasa & sacrificia in templum portant argenti atq; auri pondus nõ contemnẽdũ. Scribe tu quoq; ad nos de quibuscũq; uolueris. Gratum.n.id nobis erit & amicicia nostra dignũ & q̃ primum fieri curabimus quod petieris. Vale Ad hæc Eleazarus sic rescripsit. Eleazarus põtifex amico uero Ptolemæo salutẽ. Si tu & Arisnoe regia & soror & filii uestri ualetis bene est: & ut uolumus fit/ipsi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti sumus eũ p litteras tuas bonam erga iudeos uoluntatem tuã cognouerimus. Itaq; uocato populo publice tuã epistolam legimus ut scirent quantã in deum nostrũ habes pietatem: ostendimusq; uiginti aureas phialas quas misisti & argẽteas triginta/& crateras quiq; & mẽsam argenteam ad sacrificandũ & ad alia faciunda qbus templum ægeret argenti talenta cẽtum/quæ Andreas & Aristo uiri probi & docti & te digni abs te nobis tradiderũt quibus latius diximus quæ uisa sunt. Oĩa.n.quæ tibi cõferũt ẽt si p̃ter naturam essent tui petentis gr̃a efficere parati sumus. Plurima.n.ac maxima/& quæ obliuisci nunq̃ poterimus nostro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te & regia & filiis & amicis tuis sacrificia optulim9 deo/& orauit uniuersus populus ut cũcta tibi sicuti uis succedãt/regnumq; tibi cum gloria dñs oĩum deus conseruet. Præterea ut diuiæ legis cõmode ac secure fiat traductio: sex ab unaquaq; tribu seniores elegi quos ad te cum libris destinaui. Recte igitur facies rex obtime exqsitissime traducta scriptura curare ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deide hac de re dictis post iam traductã scripturã hæc subiũgit Lectitata igitur examinataq; traductiõe seniores ĩterpretũ ac sacerdotes & multi ægyptiorũ pricipes coram rege cõgregati pposiris in medio libris magna uoce dixerũt quoniã pbe ac sancte diuia scriptura traducta est/decens mõ est rex iustissime ut caueant ne qs puertere aliqd audeat/quod cum oẽs uoce approbassent iussit rex secundũ morem suũ maledicere. Maledixerunt ergo ut solent si quis addiderit aut subtraxerit aut mutauerit aliqd rectissime id agentes ut ppetuo iuiolata scriptura seruaret. His ita gestis mirabili rex fuit affectus gaudio: a iudaica Lecta uero uniuersa sibi fuerant & admiratus legis latoris prudẽtiã dixit Demetrio qũo nẽo poetarum neq; historicorũ de tot tãtisq; rebus gestis nullã mẽtionẽ fecit. Cui Demetrius diuia hæc lex est: & a deo data ut uides ac ideo si qui terigerũt deo pcussi resilierũt. Affirmauitq; audisse a Theopompo quod cœperãt nõnulla a iudaica scriptura trãslata græca orone ornare/& illico turbatiõe quadam mẽtis & animi pculsus magno studio deũ orasse; cuius rei gr̃a id sibi accideret. Audiuisseq;

per somnium qa res diuinas lenocinio inquinatis hoibus aderet. Ego quoq; ipse inquit a Theodoto tragoediarum poeta accepit/quod cum nonnulla e iudaica scriptura ad fabulam quandam transferre uellet luminibus captus fuerit: qui quoniam credidit hac de causa id sibi euenisse magno tpe poenitentiam egit/& tandem sibi uisus fuerat restitut9. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam iudaicam iussit reseruari.

De Vita & disciplina mosayca. Cap. II.

n Vnc disciplinam Mosaycam ut doctissimi iudeorum scripserũt exponã. Philo igitur de iudeorum ab aegypto egressu in primo libro quos de hypotheticis inscripsit ubi pro iudeis quasi aduersus eoꝝ accusatores his uerbis utitur. Populus iquit iste qui a Chaldeo parẽte traxit originem a syria in aegyptum translatus post multos annos/quoniam multitudinem eorum aegypt9 nõ capiebat & magnitudine animorum/ac simul qa somniis ac uisionibus exitus ei diuinitus significabat magno pere in eam terram unde maiores sui in aegyptum ꝑfecti fuerant redire cupierũt. Quo facto a deo creuerũt ut ad haec usq; tempora iudaeorum genus durauerit. Et paulopost ducebat autem eos uir unus quem si uis nihilo praestantiorem caeteris putato. Petũt.n. multi eum obprobriis arte quadam malefica & lenocinio uerboꝝ oia illi confecta fuisse dicentes: Sit sane/sed artificium tamen illud maleficum & uersutia hois non modo uniuersum populum a siti fame caeterisq; periculis quae quotidie locoꝝ asperitate & sollitudie accidebãt liberauit ac uelut i copia rerum oium aliud/uerum ẽt longe ab oi seditiõe & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui tempore ista sed tanto seruata sunt/ quanto nec domus una in pace atq; concordia conseruari facile potest. Itaq; non sitis nõ fames non calamitas aliqua non futurorum formido non ignoratio euẽtorum aduersus maleficum illum uirum seductos populos icitauit. Quam igitur uis artem aut uerboꝝ lenocinia aut prudentiam aduersus tot tantaq; accidẽtia quotidie mala suffecisse? Aut.n. subditus illi populus natura obtemperans/humilis: & peritia futurorum munitus libenter eum sequebatur/aut si illi mala fuerant deus dura oia eis mitigabat/ & tam praesentium q̃ futurorum notitiam Moysi concedens effecit: ut tandem ab oi periculo populus su9 euaserit. Vtrum.n. isto tum concesseris magna laude Moysem certe affeceris posteaq̃ i terram istam uenerũt & si quo pacto eam consecuti sunt diuiae litterae significant/malo tamen ego probabili coniectura q̃ ueritate historica uti? Vtrum.n. qspiam uoluerit ipse concedam aut multitudie aut armorum peritia syrios & phoenices priae propugnantes uicisse/aut ui qdem nihil fecisse/sed a dantib9 sponte regionem accepisse/ac non multo post pie & sancte uiuendi omnem disciplinam constituisse. Alterum enim fortissimos eos uiros alterum a deo sic amatos significat/ut ẽt inimicis suis uenerabiles uiderentur/ q̃ppe hostes atq; inimici erant eorum a qbus regionẽ ubi & ipsi & maiores sui nati educatiq; fuerant repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur nõ est mirabile atq; diuinũ si quasi melioribus sine ulla ui sponte hostibus cessisse fatearis? post haec nescio quid primo quid secundo collocabo/probitatem ne legis/an obediẽtiam sanctitatem iustitiam & pietatem illorum qui uirum illum a quo legem acceperunt sic admirati sunt/ut quicquid ille uellet/hoc deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius haec agebantur/ siue a superiore quadam uirtute doctus faciebat/ad auctorem deum omnia reducũtur. Mirabile nempe mihi uidetur duobus annorum milibus immo maiore tempore iam fere transacto/non enim exquisitissime annorum possum dicere numeꝝ nec uerbum unum in lege illius esse immutatum/sed centies unusquisq; Iudaeorum morietur: q̃ legi mosaicae derogabit. His dictis compendio trãscurrit disciplinam ciuilem: quã iudaei lege mosaica tenuerunt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud iudaeos est non forum & iudi

cia/nõ postergationes & moræ/nõ lites & accusationes/sed oĩa uera simplicia & cõstantia. Si adulteratus es/si uim intulisti/si fornicatus/si aliquid horũ feceris morte punieris/si seruum si liceriũ uituperaueris/si uinculis premis/si abductũ uendideris/si priuata si sacra sublegeris si impietate usus fueris/nõ opere solũ uerũ etiã uerbo/propitius autẽ nobis sit deus qui hæc cogitauim9 si in patrẽ si in matrẽ aut in benefactorẽ tuũ morte morieris nõ cõmuni/sed lapidibus obrutus/præterea mulieres uiris seruire oportere nõ ad cõtumeliã/sed ad obedientiã parẽtes in filios ad salutẽ eorũ habere imperiũ/ unũquẽq; suorũ esse dominũ/nisi deo ea obtulerit. Nam si uerbo solũ deo dedicauerit/tãgere amplius nõ licet dei oblata neminẽ rapere nec aliena oĩno furari/uerũ etiã si uerbum emiserit quo sua oĩa deo oblata esse uideantur/ac demum pænitẽtia ductus tangere audeat/aut ad alium sensum prolata sibi uerba interpræretur/animam amittat. Sed longũ esset omnia dicere. Innumerabilia præterea sunt moribus de consuetudine sine scripto seruata/quæ quis odit nõ faciat/quæ nõ locauit non tollat/nec a prato nec a torculari nec ab area magnũ aut paruũ aliquid auferat: Ignem potẽti dare aquarũ fluenta nõ includere/in opibus & mancis opem petẽtibus stipem propter deũ esse cõcedendam/mortuis sepulchri locũ nõ esse negandũ/mortuorũ sepulchra nõ mouere nihil mali cuiq; inferre/nõ obtundere aut eiicere sperma/nulla ui fœcunditatem muliere retardare nõ aliter uti animalibus q̃ deus & lex uoluit/semina nõ dispergere/iugum nõ imponere iniuste nõ habere modũ præter mensurã/nec nũmum adulteratũ/amici arcana inimicitias lapsus nõ patefacias/nõ superes liberos a parẽtibus etiam si captiuos habeas nõ uxore a uiro etiã si argẽto tuo emeris/hæc maiora pulchrioraq; sunt illa parua multis uident' nõ destruere domi nidũ. Nullius aĩalis preces cũ ad te lamentanti simile refugiat cõtemnere uelis. Sed lex quæ ista iussit magna cura seruanda esse cõstituit maledicunturq; qui nõ seruant/& deus ipse qui omnia perspicit ultor inuocatur. Et paulo post nõ semel sed sæpius immo uero singulis diebus septimis propter malos hæc repetuntur/ maledicũtur q; qui nõ seruant. Ita nõ solum ad agendũ exercitatos/uerũ etiã legũ peritos legislator singulos effecit/septimus enim diebus in diẽ congregari uoluit/ut cõsidentes scripturã audiant/ne quis se quis se ignoratione possit excusare. Ita cõueniũt semp & sedentes magno cuncti utuntur silẽtio/nisi ad laudẽ dictorũ uerbum aliquod cõmuniter emiserint. Sacerdos aũt aut de senioribus unus legem recitat & exponit/fitq; p totũ id diem septimum usq; ad uespertinũ crepusculũ/deinde abeunt & sacrarũ legũ peririores & pietate multo munitiores. Num ociosi septimũ peragere diem iudæi tibi uidentur/an hæc quæ faciunt cæteris oibus necessaria magis ducis/hac enim re fit ne a iure cõsultis quid faciundum sit querirẽt/nec per ignorantiã fallãt? Sed unusquisq; facile de legibus atq; moribus iterrogatus respondeat/& uir uxori: pater liberis: dñs seruis legis pcæpta tradat. Facile de septimo quoq; anno quis non similiter dicere possumus/non.n.ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant/sed agros ipsos cessare patiuntur/ut uires ad futura suscipiant. Multo.n. fœcundiores redduntur/si eum cessauerint/in noualia rursus proficiduntur/quod ẽt corporib9 hoĩum accidit/semper enim eũdem ferre laborem & ualitudini obest: & robur animi atq; corporis deiicit. Sed si qs iudæo polliceatur fœcundiorem in septimo ãno agrum futurum si eum coluerit: nequaq̃ id facere patietur/nam & ipsi a laboribus accipere se uolunt/& agros aliquãdo qeſcere: ut & ipsi lætiores & agri fœcundiores alio initio laborum sumpto efficiant'. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno quoq; ipsi ab agriculturæ laboribus abstinent/si quid sponte agri protulerint non colligunt neq; deponunt/sed quia nullo suo labore productum est/communiter cuicũq; uolenti omittitur. Quare autem septimum

numerum ita lex honorauit/nemo a me quæret/quia medicis atq; philosophis de uirtute quam ad oia maxieq; ad naturam humanam possidet audiuit. Hæc Philo/Similia uero ipsi & Iosephus in secudo de antiqtate iudaica hoc pacto cōscripsit ab ipsis reb9. Si qs cæterarum gentium leges nostris conferret: diligenter uideret: licet qsnam maxime tam iustissimas leges q̄ pietatem in deum ueram hostib9 tradiderit. Nam cum ifiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur: ac alii pricipatu unius alii paucorum potentia: alii totius populi iudicio gubernent̄: nostræ legis conditor hæc oia despexit/& soli deo (dicam.n.ēt si durum uideatur) gubernationem iudæorum attribuit/ad illum.n.tanq̄ oium bonorum causam respiciendum solummodo cēsuit: quem nec factum ullum nec cogitatum fugere potest/q cum imortalis æter nusq; sit/oia potest/nec alia nobis rōne quā creaturis suis cognoscitur. Hæc.n. de deo opiari oportere sapientissimi ēt græcorum pricipiis ab illo sumptis testantur. Nam & Pythagoras & Anaxagoras & Plato multiq; alii hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita in multos efferre ausi non sunt. Nostræ autem legislator quoniam opera legibus consona effecit/non solum sui temporis iudæos sed omnes usq; ad hunc diem in ueram creatoris pietatē reduxit/atq; reducit: cuius rei causa est: quoniam & leges ipsas utilissimas oium tulit. Non.n. uirtutis partem pietatem esse docuit: sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit/& ipsas uirtutes iustitiam dico/modestiam/fortitudinem/ciuium iter se cōcordiam altius oibus impressit. Omnes.n. opationes nostras oia uerba & cogitationes ad eū referendas esse uoluit/nec aliqd horum icastigatū reliquit. Duplex.n. disciplina morū est. Nam cum & doctrina qd faciundum sit discimus: & exercitatione faciliores ad agendum scimus/alii quidem legum latores altera solummodo rōne usi sūt. Nam Lacedæmonii atq; Cretenses non uerbis sed re atq; consuetudine istituebant. Athenienses autem & cæteri pene græci omnes quæ faciēda essent uel non: legibus iubebant. Re aūt atq; opera ad consuetudinem bene uiuēdi reducere homines neglexerūt. At uero Moyses diligenter hæc utraq; coniūxit/nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit nec doctrinā procul ab exercitatōe iacere passus est: sed a primis statim alimentis incipiens domesticum uiuēdi usum ita complexus est: ut nihil adeo paruum sit: quod uoluntati utentis prætermiserit: sed quæ comedēda sūt: & a qbus abstinendum/ac de oibus quæ simul uiuunt: de diligentia p̄terea in agendo: ac de rege a laboribus legem quasi regulam posuit: sub qua tanq̄ sub patre ac dn̄o uiuentes nihil ex ignoratione peccamus. Nō.n. semel aut bis/sed singulis hebdomadibus ab oi labore qescentes ad audiendam legem conuenire iussit: ut p̄ceptis eius maxie oium cognitis nemo se posset per iprudentiam purgar̄: quod cæteri omnes legum cōditores ita reliquerunt: ut plurimi uere hoies tunc tandem qcquam prohibitum esse discāt: cū iam præuaricati sint: & q p̄cipuos maximosq; gerunt magistratus ignorantiam legum præ se ferūt: cū legisconsultos se cum semper habeant assistentes. Quēcūq; uero iudæum de Moysi legib9 iterrogaueris/facilius tibi omnes percurret quam nomen suū proferre posset. Ita fit ut ab ieūte nobis ætate leges imprimant̄ & raro qdem aliqs transgreditur/& si qs transgressus fuerit: nullo pacto pœnam deprecari potest. Qua ex re mirabilis generi nostro concordia inest. Nam & qa eadem omnes de deo sentim9; & qa in uiuendi morib9 nulla differentia est: summa omnes concordia coniūgimur: Nō audies.n. apud nos diuersas de deo sententias quod apud alios non uulgares tantum uerū etiam philosophi factitant/quorū alii nihil omnino deum esse cauillantur/alii deum esse concedentes gubernationem rerū ipsi cōcedere nolūt. Apud nos autem a mulierib9 ēt & seruis audies omnia nostra studia ad deum referri oportere/unde factū est ut nō

nulli tanq̄ magos atq; inertes nō accusent/quia nouaꝝ rerū inuētores nō sumus/quod apud alios ita laudatur ut qui patria cōsuetudine cōtempta innouare quicq̄ potuerunt sapientes fuisse uideant̄.Nos autē ecōtra id præcipuum prudētiæ atq; uirtutis munus existimamus/ut nihil omnino cōtra legē aut facias aut cogites/quæ res maximo argumento est leges Moysi optime atq; diuinitus latas esse/nam quæ aliter se habēt/experiētia redargutæ ceciderūt/nostræ autē legis quidnam aliquis mutare queat?uel qd meli9 aut inueniet aut ab aliis accipiet?num uniuersum disciplinæ ciuilis modū reprehēdet? Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quā hic sit qui deū principē ꝓposuerit/& sacerdotibus cōmuniter maximarū rerū gubernationē attribuerit/ac sūmo pontifici sacerdotis tum oīum regimē cōmiserit/quos nō censu aut genere sed uirtutis præstantia ad dei cultū assumpsit/& legis aliarūq; rerū curā illis cōmisit/ut ipsi & dubia decidant & peccantes puniant.Quis igitur principatus hoc melior aut q̄s maior deo potest honor afferri?Tota quippe multitudo piissime deū colit/& sacerdotibus maximarum rerum cura cōmittitur.Ita fit ut tota disciplina ciuilis quædā solēnitas esse uideat̄. Nam quæ paucis diebus uix alii faciunt mysteria & dies festos appellātes/hæc nos toto aīo firmaq; sententia multis sæculis & conseruauimus & conseruamus.Vide autē q̄ ueræ simplices integræq; nostræ opiniōes sunt:Primū enī omnium de deo opinamur quod ipse perfectissimus atq; beatissimus sit/sibi atq; cæteris sufficiens/oīum ipse rerū principium/ipse medium/ipse finis/operibus notissimus atq; manifestissimus/substantia penitus inuisibilis/cui simile nec uidere nec excogitare quicq̄ possumus:Quate nec materia ulla ad imaginē eius suscipi nec ars imitari eū fingēdo potest.Opera eius oculis cernimus/cælū terrā solē lunam lucē fluuios mare aīalia plantas quæ ipse fecit non manibus neq; labore nec alicuius auxilio sed cū uoluerit oīa bene fieri/omnia illico bona facta sunt.Hic sequendus oībus hominibus est atq; colendus/colitur autē sanctissime operatione uirtutis.Vnum est templū unius dei amicū enim omnib9/quod simile est cōmune tēplum oībus est quia cōmunis deus est hunc sacerdotes præcipue colāt/quibus unus præest huic/qui nō obtēperat tanq̄ impius punitur.Sacrificia offerrim9 nō ad repletionē ebrietatēq; nostram quæ deo ac oībus probis odio sunt/sed ad emendationē purgationēq; nostram in quibus pro communi prius salute oram9/deinde ꝓ nostra.Gratissimus enim deo est qui cōmunē salutē suæ anteponit.Petimus aūt a deo peccantes nō ut bona nobis cōcedat/q̄ sponte iam præbuit/sed ut capaces eorū bonorum ita nos faciat ut cū cœperimus nō efferamur Sacrificātes a luctu ab uxore aliisq; permultis abstinere lex iubet.Hæc de deo sentire mosaica lege didicimus.Longū esset omnia percurrere quæ de nuptiis connexioneq; sexuum cū uxore ad procreandū constituit/q̄q̄ seuerissime præter naturā agētes ulciscitur/quæ de latrocinio atq; furto/quæ de rapina & ui/quæ de liberis educandis/quæ de parētationibus mortuorū/ut nō magno sumptu neq; magnificētia sepulchrorū caritateq; fiant/purgari autē a cadauere uenientes iubet quasi imundos/ut hinc dicamus q̄ magna imundicies in cæde hominis sit.Parentes secundo loco post deum honorari iussit/& ingratū aduersus parentes hominē lapidibus obruendū esse cēset/seniores a iunioribus honorari præcæpit/nihil inter amicos occultū esse uult & si dissidium acciderit amici arcana efferri nō finit:Iudici muneribus corrupto mortē intulit/qui nō auxiliatur supplicanti cū possit reus secūdū legem est/nō tollas quod nō deposuisti/nō tangas alienū/nō mutues fœnore. Innumerabilia huiusmodi sunt/quibus societas nostra & disciplina ciuilis inter nos cōtinetur. Sed nō est prætermittēdū quomodo erga alienigenas affectos nos esse uoluit/sic enī diuinitus hāc rem etiam curauit ut nec nostra corrūpi possent/nec inuidere his posse-

mus qui legẽ nostrã recipere uelint. Quicunq; enim nostris legibus uiuere desiderant omnes humaniter suscipiendos iussit/cũ nõ genere sed uiuẽdi disciplina coniunctionẽ hominũ distinguere uideatur/siqui autẽ nõ integre sed simulatione accedũt hos repellẽdos impat/ne cõuersatiõe sua corrumpamur. Cætera uero quoq; usus necessarius est petentibus danda esse cõstituit/ignẽ aquã alimentũ cæteraq; huius/ut uiam ignoranti ostendere/insepultũ hominẽ nõ negligere. Quam humaniter autẽ gerenda bella esse censuerit idẽ patet/qm̃ nec igne nec ferro agros hostiũ populari dimittit/nec eos spoliare qui ceciderũt in prœlio/nec captis iniuriã inferre maxime mulieribus/ tantaq; facilitate ac mãsuetudine fuit ut uel brutorũ aĩalium curã hubuerit/nam usum cõgruentem eorum nobis cõcedens crudelius ea tractare prohibuit/nec interficere finit si quæ quasi supplicantia ad nos refugiũt/parcendũ etiã in hostili regione/nec interficiẽdum animalia illa uoluit/quorũ labore homines iuuant. Sic undiq; cũ docendo tum puniẽdo a uitiis ad uirtutẽ reduxit. Mors enim iminet si adulteratus es/si puellam rapuisti/ si marem tentasti/si tentatus cõcessisti/de aliisq; oibus punitiões rebus cõuenientes absq; deprecatione cõscripsit. Seruatoribus autẽ legũ præmia proposuit/nõ argentũ neq; aurum nec oleastri aut hederæ serta & inane quoddã præconiũ sed & ipse prædixit & deus miraculis cõfirmauit. Siquis etiã mortuus esset pro lege/uiuet tamẽ & meliora maioraq; præmia cõsequetur. Vnde factũ est (nõ enim uereor dicere quod res ipsa prædicat) ut multi magno animo sũmos crucia tuis & mortẽ ipsam subire maluerint q̃ quicq̃ facere aut dicere præter legem. Et certe si gẽs nostra ignota cæteris hominibus esset nec legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceret/& aliqs oia diligẽter scripta græcis nunc legeret/narraretq; talẽ se aliqua in orbis parte uiuendi uidisse disciplinã/quã multis sæculis cũ sũma in deũ pietate seruatam diceret oẽs admirarent. Nullus enim uere sanctiores leges excogitauit/nec tot sæculis leges suas animis hominum firmiter imprimere potuit. Prætermitto Platonẽ qui ueram opinionem de deo in multitudinẽ efferre nõ esse tutum confitetur/& leges uerbis inanibus cõscripsit/unde nulla utilitas nisi forsan eloquentiæ cõsecuta est. Lycurgum autẽ homines admirant/& spartẽ in cælũ efferunt. quia longo tẽpore leges illius inuiolatas Spartani cõseruarunt/quæ res certe non paruæ uirtutis est/sed illi breui tempore id fecisse inueniunt si quis eos cum Iudæis cõperat/qui nõ minus ferre quã duo annoʀ milia in legibus permanẽt. Preterea Lacædemonii liberi quidẽ leges seruabant/q̃primum autẽ fortuna mutata fuit/totius uiuendi disciplinæ oiumq; suarũ pene legum obliti/nos autẽ sæpius aduersa fortuna multo magis quã cæteri hoies uexati/nec ẽt in summis periculis legẽ nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristeum de allegorico sensu scripturæ. Cap.III.

h Aec Iosephus de mosaica iudæorum disciplina. Multa uero dicere possem de occulta legũ uirtute & allegorica speculatione/sed tangam pauca quæ ab Eleazaro atq; Aristobulo summis apud Iudæos uiris nobilissimisq; q Ptolemæi tempore perfluxerunt/quorum alter Eleazarus põtificatus etiam dignitate insignis fuit/ut paulo ante scriptum est cum de traductione scripturæ in linguam græcam diceremus/qui regiis legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens his uerbis usus est/ ut Aristeus alter ex legatis conscripsit. Dignum autẽ est inquit nõnulla eorum quæ ab eo audiuimus breuiter ponere/præcipue quoniam temere quædã de puris atq; impuris animalibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus enim a nobis quamobrẽ si a deo uniuersa creata sunt impura nonnulla scriptura uocitat/a quibus abstinendum esse iubet/ita diseruit. Vides quantam uim habet conuersatio atq; cõsuetudo/ malos.n. homines si cum improbis/laudabiles si cum probis cõuersantur facile facit. Primũ igi

tur legū diuinarum lator ita cūcta deo patere ostendit/ut nihil agi nihil excogitari pos- sit quod eū lateat/deinde cæteros omnes homines falso multitudinē deorū introducere docuit/cum ipsi multo præstantiores sint q̄ dii sui quos uenerantᷣ/quoꝝ simulachra la pidea uel lignea tanq̄ imagines eorū qui ad uitā sibi nō nihil cōtulerūt adorant sensum ipsi habentes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autē oīno quasi dii a gētibus coluntur illi qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerūt/cum nō fecerint neqꝫ produxerint ipsi quicq̄/sed meliorē eorum quæ sunt usum excogitarint/aut cur hodie quoqꝫ multi non adorantur cū antiquiorib⁹ ad inueniendū excogitandūqꝫ multa sagatiores acutioresqꝫ sunt? Nam de ægyptiis quidē nescio qd dicere oporteat/bæluas enim & serpētes & ui uos & mortuos uenerantᷣ. Hæc igitur inspiciens diuinus ille uir mœnibus ferreis & in uiolabili ualle a cæteris gentib⁹ separare nos uoluit/quo pacto facili⁹ corpore atqꝫ ani mo īmaculatos longeqꝫ ab huiuscemodi falsis opinionibus remotos fore uidebat/ut so lum uerū deū præter cæteras gentes adorātes illi solūmodo inhæreamus. Vnde factū est ut a nōnullis ægyptioꝝ sacerdotibus qui disciplinā nostrā altius cōsiderarūt dei ho mines gēs nostra sit appellata/quod nemini nisi deū uerū colat accidere potest. Nec id iniuria/reliquis enim cibo potui uestituiqꝫ inhiantibus nostri omnibus istis cōtemptis per totam uitā de oīpotētia dei cogitant. Ne igitur conuersatione atqꝫ cōsuetudine alio rum corrupti ad impietatē eorū deferamur/cibi & potus tactus & auditus atqꝫ uisiōis purificatione legali nos a cæteris seperauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotētis dei gubernata naturali ratione similia sunt/q̄uis singula a quibus abstinemus & quib⁹ utimur profundā habeant rationē/quorū unū aut alterū exempli gratia ponam/ne pu tes temere de rebus tam paruis a Moyse fuisse conscriptū/sed oīa uideas ad prohibita tem hominū & iustitiæ perfectionem sancte pertinere. Volucres enim oēs quibus uti mur domesticæ mūdæqꝫ sunt tritico aut leguminibus conutritæ/ut columbæ turtures perdices anseres cæteræqꝫ huiusmodi quæ uero prohibitæ sunt eas rapaces carnibusqꝫ aliarū auiū nutriti cōperies/a quibus agnis hædisqꝫ raptis hominibus quoqꝫ tam uiuis q̄ mortuis infertur iniuria/quæ oīa merito īmunda nominauit/ut uel hinc rapina & cæ de nos deterreret/& ad iustitiā hortaretᷣ/moneretqꝫ iustissime atqꝫ pacifice uiuere/sicut omnes uolucres mundæ quæ nulli auiū nec omnino aliis iniuriātur. Ita his quasi sym- bolis ad iusticiā intelligentes cōuertit. Nam si animalia huiusmodi tangenda nō sunt ꝓ pter īmundiciā suā/quales erunt hoīes qui prauitate morū illis se similes reddunt. Om nia igitur hæc tropologice sancteqꝫ itellecta plurimū conferāt/cōsideratio eni ungulæ fissane an contra sit distinguēdos esse singulos actus ꝓbe significat/quos qui nō distin guit oēs quasi pecora parētes simul & filiæ sorores & fratres/quodqꝫ nec in pecudibus inuenitur mares inter se cōmiscentur/a quibus oibus nos longe absumus. Vnde mari fice una & hunc distinguēdi modū docuit/& uitæ cōstitutionisqꝫ nostræ habendā esse memoriā monuit. Cum eni dixisset quæcunqꝫ ungulā scindunt/adiecit & rumināt. Ni- hil enim aliud p ruminationē signat q̄ uitæ cōstitutiōisqꝫ nostræ ut dixi memoriā habē tem uiuere. Hoc uita alimento cōseruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recorda- beris domini dei tui qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim ꝑfecto sūt si quis diligēter considerat formatio cor poris/alimēti dispensatio/& ad singula mēbra mirabi lis transitus/ac multo magis sensuū uis mētis agitatio & sūma uelocitas/unde singulæ quoqꝫ artes īuentæ sunt. Quare monet memoria tenēdū oīa quæ diximus diuina uir tutæ & fieri & gubernari/loca deinde ac tēpora omnibus accōmodauit ut semp & ubi qꝫ dei memoriā habeamus & incipientes quicq̄ agere & desinentes/& cū inter agendū sumus cōstituti/iam cibi & potus tam mundiciæ q̄ immundiciæ q̄ primitiis/quibus sa

ctis postea utimur ad deū nos couertit. Praeterea p uestitū etiā simile fecit/qd plura? In ipsis quoq ianuis praecepta dei scribe iussit ut continuā eius haberemus memoriā/ & in manibus ipsis circumferre ipsa uoluit/ut ostēderet oia nobis iuste faciunda creatorē timētibus/& nostrae creationis memoriā firmā retinentibus. Iubet eni siue quis dormiat/siue a lectulo recipiat/siue ambulet/siue sedeat/de opera sibi esse meditāda: & in singulis dei potētiā qua sumus & possumus nō uerbis tantūmodo/uerū etiā cogitatione atq aio admirandā laudandā amandā. Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autē ita iussit ut nihil audiendū nihilq tāgendū uelit quod imundū sit: & hoc simili quadā ratione Rapaces.n. prauaeq bestiolae sunt/aquarū tactu nos phibuit sicuti catae ac mures pestifera quaedā animalia & oino inutilia hoibus/ita lex nostra nec uerbo nec opere iniuriose queq dicere aut facere pmittit/& tam expresse q per signa & symbola omnibusq modis nō fabulose sed ueris rerum indiciis ad iustitiā & oipotētem nos deum couertit/omnis enim mentio mundorum atq imundorum animaliū ad haec refertur. Videbatur igitur mihi Eleazarus recte ad oia respondisse/nā etiā uitulos arietes & iuuencos uō siluestres/sed domesticos offerēdos dicebat ut qui sacrificabant hac re intelligerent mites se atq humanos esse oportere/praesertim cū oblatū affectus animi significet. Haec Eleazarus ad legatos qui ad eū de interpretatiōe legū a Ptolemaeo missi fuerunt quibus aperte significauit pfundā quadā rationē ac allegoricā in lege diuina contineri/quā inuestigare deberēt qui scripturā intelligere optaret. Aristobolus aūt ille cuius secundus Machabaeorū liber meminit queq Aristotelica peritū fuisse philosophia cōstat/similiter manus & caetera mēbra quando de deo dicunt intelligēda esse in libro quē ad Ptolemaeum scripsit his uerbis declarat. Veniamus nunc ad ea qbus ēt tu o rex significari tibi uoluisti quid uelit dicere scriptura nostra cū manus & brachia facies & pedes iter & quietē deo attribuat. Quae oia couenienter intellecta rectam de deo sententiam nō fabulosam aut falsam cōfirmat. Magnae nāq res quae sensibus nō cadunt multis pfecto modis a sensibilibus a scriptore legū exponūtur. Et ideo qui recte intelligūt sapientiā illius & diuini spiritus gratiā quae pphetā eum efficit uehemēter admirantur ex quibus praedicti philosophi fuerūt & poetae etiam nonnulli qui propter illa quae ab eo acceperūt maxime admirant. Qui uero a sensu eius profundiore remoti litterae tātummodo inhaerēt/nihil magni eum scripsisse arbitrant. Explanabo igitur singula breuiter atq clare quantū in me situm est q si longe a ueritate abfuero nō scriptori qui recte ac profunde omnia edidit/sed mihi parū diuinas illas leges intelligēti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis multis modis dici apertissimum est nam cum magnum exercitum & legiones tuas aduersus hostes mittis magnam manum te habere dicere uulgo solemus/& omnes qui audiunt uires tuas per manū significari non dubitant quod etiam Moyses designauit dicens. In manu potenti eduxit te ab aegypto deus & alibi a persona dei. Mittam manum meam & percutiam aegyptios/& rursus ad aegyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis & in omnibus agris mors magna quibus potentia de iure significatur. Vis enim hominū & actis omnis in manu eorū sita esse translatiue dicitur. Iccirco legis scriptor uocabulū manus ad potentiam dei trāstulit. Quies autē diuina nō iniuria utputo dici potest stabilis creaturarum duratio atq immobilitas/quā esse percipimus/quia deus cui omnia subiiciūtur ita cōstituit/nūq eni caelum in terram conuersum est neq terra in caelum mutata nec sol luna neq luna sol facta est. Et in animalibus similiter nō est/est enim in naturam hominis fera conuersa/nec homo in baeluam unq pertransiuit. Haec igitur quies atq stabilitas diuina dici potest. Descendisse in mōtem ēt tempore quo lex ferebatur scriptura deum per

hibet/ut omnes operationem dei conspicerent: quam descensum appellamus. Scribit enim exarsisse montem igne qñ deus descẽdit/turbarũq; uoces exaudiras fuisse/cũq; tota multitudo nõ pauciores q̃ decies centena milia essent p qnq; dies in oĩ loco mõtis ardens ignis aspiciebat. Ita descensus ille nullum localem motum significat/ubiq;.n. deus est: sed uiribus ignisq; mirabiles sunt quia uniuersa cõsumũt quinq; dieꝶ spatio sic ardẽtis ut nihil ibi cõsũptũ fuerit/sed ipsa quoq; herbaꝶ uiriditas itacta pmãserit/ turbarũq; sonitu itollerabili nullis edito instrumẽtis descensus dei oĩbus significat. Descẽdit enim quoniam uoluit diuinis iudæorum genus legibus communire. Hæc Aristobolus.

¶ De Esseis q ptiscis tpib9 apud iudæos sublimi uiuebant philosophia. Cap. IIII.

Erum quoniã diuinarũ legum pcepta pcurrimus/& formã allegorici sensus tetigimus/illud prætermittendũ non est uniuersam iudæoꝶ gẽtẽ in duas maxime partes fuisse diuisam/unã quæ præcæpta legis certo quodã litteræ sensu sequebat/alterã quæ maiore philosophia firmata altius atq; subtilius oĩa speculabat/ qui & philosophi iudæorum esse putabantur/horum disciplinam oẽs qui nouerunt uehementer admirati sunt. Iosephus uero atq; Philo iudæi ppetuæ memoriæ uitã eoꝶ cõmendarunt/itaq; ne tam sublimes uiri neglecti esse uideant a libro Philonis quem p iudæis cõposuit nõnulla sumẽda mihi esse arbitror. Præter cæteros inquit quos pene inumerabiles sanctio mosayca ad bene uiuẽdum incitauit. Essæi summi oĩum atq; maximi sunt ab hosiõtete idest græca lingua sanctitate (sicut mihi uidet) appellati / quoꝶ secta non gñe sed uirtute atq; humanitate discernitur. Itaq; nemo puer nemo adolescens propter istabilitatẽ ætatis sed uiri oẽs aut senes sunt/qui nullo corporis morbo nulla animi pturbatione ferunt/sed uera soli hoĩum libertate fruunt/cuius rei uita sua testimoniũ præbet. Nemo pprium aliquid possidet/non domus non pecus non uas aliquod: sed oĩbus in medio positis cõiter utunt/habitant simul & conuiuunt quasi sodales/cũq; oĩa p cõi utilitate faciant/alia aliorũ negocia sunt/quæ impigre subeuntes certant non frigus non calorem non aliquam mutationem aeris formidantes/sed ante ortum solis ad solitos labores uersi crepusculo uespino cum gaudio redeunt/non aliter q̃ qui certamine gymnico exarcẽtur. Meliora enim & iocundiora tam animo q̃ corpori ea certamina putant/quæ non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alii agricolæ/alii pastores: alii apium cultores/alii harum artium magistri/ita ut perfectè inter se uiuant aliis nõ indigentes/nihil facere recusant/quod cum utile societati sit turpe non est. Cũq; a laboribus suis mercedem cæperint apud eum deponunt qui quæstor creatus est. Is oĩa diligẽter procurat quibus egent/egent autem paucissimis/cum omnem luxum tanq̃ animæ atq; corporis morbum aspernentur. Communis est ipsis non mensa solum uerũetiam uestis tenuis quidem omnis sed grauior in hyeme/quæ in uno deposita loco est / unde unusquisq; indifferenter assumit. Aegrotatio quoq; corporis si acciderit studio atq; cura omnium & re communi curatur. Seniores si absq; liberis naturæ concedunt fœlicissimi omnium putantur honorari a cæteris nõ minus q̃ si eos genuissent: & quoniam acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perspexerunt/uxorẽ ducere omnino recusant castimoniæ summopere studentes. Nimiũ enim mulier se ipsam amat & zelotypia maxime mordetur/ac uiri mores artificio quodam atq; lenocinio facile potest in peius peruertere. Si uero etiam liberos uiro pepererit/quæ pri9 astute faciebat ea iam audacter atq; aperte aggreditur/omniq; ui regere maritum conatur. Quare uxor huic societati inimicissima iudicata est/non seruat.n. mores/nec probus erga omnes est qui aut uoluptate uictus aut liberorum amore superatus in seruitutẽ uxoris deductus est. Hac uita eoꝶ fit ut nõ priuati solum uerũetiam reges atq; principes eorum

philosophiam plurimũ admirentur. Hæc quidẽ apologetico Philo scripsit ut diximus In eo uero libro quẽ inscripsit oẽs studiosos liberos esse ita de Essæis narrat. Palestinã maxima gens Iudeorum habitant/inter quos qui dicunt Essæi cõperiuntur plures numero ut ego opinor/q̃ quattuor milia Essæi dicti quasi sancti græce/quoniam dei culto res præcipue sunt nõ animalia sacrificantes sed mentes suas uirtute munitas offerẽdas deo putantes. In ciuitatibus nõ habitant existimãtes ut cõtagionẽ aeris corporibus/ sic cõuersationẽ uulgi aĩo nocere. Horũ alii agros colunt/alii pacificas artes ad utilitatẽ suam & proximorũ exercent/nec argentũ nec aurũ reponunt/nec ingentes agros laudãt/ sed tantũ colũt quantũ necessitati possit sufficere. Hi.n. ex oĩbus pene hoĩbus soli pecuniã & fundos negligẽtes uirtute ditissimi putantur facilitatẽ uiuẽdi & paucorũ indigentiã recte magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorũ tela enses galeas scuta cæteraq; belli factitant instrumẽta/sed nec eas artes exercent quibus facile omnes improbitatẽ labũtur/nulla mercatura nullus cauponatus nulla eius cognoscit nauigatio oẽs rapinæ occasiones depellunt. Nemo seruus est apud eos/sed cũ uniuersi liberi sint alteri alteris seruiunt. Omnes q seruis utũtur nõ solũ quia æqualitatẽ cõtemnũt tanq̃ iniustos oderũt/ uerũetiã quasi naturæ leges transgressos oĩno despiciũt. Omnes enim aiũt quasi mater eadẽ natura genuit/quare q̃uis nõ uocemur sumus tamen re ipsa fratres auariciæ crimine ab alienati/rationalẽ philosophiæ partẽ nõ necessariã ad uiuendũ/naturalẽ maiorẽ q̃ humana natura cõsequi posset putantes alterã sophistis alterã leuioribus reliquerũt hominibus illã philosophiæ partẽ solũmodo approbantes/qua de deo & de creatiõe omnium scrutamur/morali maxime inuigilant/ad quã absolute consequẽdã paternis legib9 adiuuantur quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semp quidẽ sed maxime septimis diebus docentur. Dedicata enim septima dies deputatur/in qua cæteris oĩbus neglectis ad sacra loca cõcurrẽtes quæ sinagogæ appellant/ordĩe sub senioribus cõsidere solent/legũturq; scripturæ diligẽter & exponũtur a peritissimis / symbolis enim prisco more scripturã uti maxime arbitrant. Discunt igit pie sancte iusteq; uiuere triplici regula utentes amore dei ardẽtissimo/uirtutis cultu diligentissimo/charitate pximi feruentissima. Quod igitur sũme deũ diligant multa nobis argumẽto sunt: Castitas ppetua: Iurisiurandi nulla mentio/mendacii/odiũ/& præcipue q, bonorũ oĩum nullius mali causam esse deũ opinãtur q, uirtuti studeãt patet quia pecuniã negligunt gloriam spernũt uoluptatẽ oderũt/cõstantes seueri magniq; animi sunt/cæteraq; huiusmodi innumerabilia. Charitatis autẽ argumẽta sunt beniuolentia societas æqualitas. Nullus eni domũ habitat quæ oĩum cõmunis nõ sit/unũ ærariũ unus sumptus oĩbus est. Præterea uestis cõmuniter oĩbus proposita/cõmunis cibus & potus/cõmunis mensa/oĩs uita cõmunis est: Quæ oĩa multo magis illi opere faciũt q̃ alii uerbis significant. Nec mirum/ quæcunq; enim quotidie laborãtes cõsequuntur nõ ipsi seruant sed in mediũ afferrẽtes cõmuni utilitati attribuunt/nõ negligunt apud eos ægrotantes/sed a cõmunibus curãtur. Seniores nõ minus q̃ parentes liberi uenerant/huiusmodi hoĩes sine græca doctrina mosaica philosophia effecit: quæ uirtutis opus hoĩbus pposuit a qua libertas & oritur & confirmatur. Nam cũ multi atq; uarii diuersis tẽporibus alii crudelitate carnificũ more uniuersam Iudæam uexarint/alii astuta simulatione adeo ad improbitatẽ cũctos peruerterint/ac suæ ipietatis inhumanitatisq; calamitates hominũ ppetua monumenta reliquerint: nullus unq̃ ita efferat9 fuit nullus ita ueterator ac malus ut Essæorũ aut potius sanctorũ uitã criminari uoluerit/sed omnes probitate illorũ superati quasi a natura liberos putantes summa ueneratione atq; laudibus prosecuti sunt. Hæc Philo.

¶De Deo & quod mundus creatus est. Cap. V.

Erum quoniā philosophoꝝ disciplina iam patuit & totius etiam multitudinis
r mores diuinis legibus minuti exposit sunt. Restare uidetur ut iunioꝝ theologi
am pietati maiorū idoneā atqꝫ consentaneā ostendamus. Sic enim ꝑdiscemus
quales in theologia & in cæteris disciplinis hebræi fuerūt. philonē igitur rursus primo
libro super legem audiamus. Nonnulli ait mundū magis q̄ auctorē mūdi admirati nō
ortū/sed æternū esse mundū putauerūt/male nullū pene opus deo attribuentes/cū ecō
tra oporteret dei quidē uirtutes quasi creatoris atque patris admirari/mundo autē non
maiorē q̄ creaturæ cōueniat laudē attribuere: At uero Moyses qui & ad sūmum philo-
sophiæ peruenit/& dei responsis secreta naturæ didicit optime cognouit necesse esse ut
rerum aliud quidē agat cū sit integerrimus intellectus atqꝫ purissimus omni scientia p̄-
stantior omni bono melior omni pulchritudine formosior/aliud uero inanime ꝑ se atqꝫ
immobile sed ab intellectu cōmotū atqꝫ formatū ꝑfectissimū opus hunc mundū effece
rit. Quem qui fuisse ortum negant perutilē atqꝫ ad pietatē necessariæ prouidētiæ uirtu
tem radicitus sustulerūt. Patrē.n.atqꝫ auctorē operi suo prouidere ratiōe probatur/pa-
ter.n.omnis atqꝫ actor ea que genuit aut fecit diligēter studet cōseruare/quæ opprime-
re possunt expellens/quæ utilia sunt suis acquirens/ad id uero quod non fecimus nulla
coniūctio nobis est. Perniciosa igitur res oīno est ut sine principatu ciuitatē sic mundū
sine auctore ac iudice a quo uniuersa gubernent̄ cōsistere posse putare. Mirabilis igit̄
ille Moyses quod sine principio est alienū a re uisibili omnino existimās. Quod.n.sensi
bile est mutationi subiectū nunq̄ idē est inuisibili quidē atqꝫ intelligibili ꝑpetuitatē attri
buit/sensibili aūt aliud uocabulū accomodauit. Nam quoniā uisibilis atqꝫ sensibilis hic
mundus est/necessario ipsum ortū habuisse affirmāt. Vnde nō ab re creationē etiā eius
magna cū theologica uenustate conscripsit. Hæc de origine uniuersi: Quod uero pro
uidentia mundus gubernet̄ i libro quē de ꝓuidētia scripsit cōtrariis primū expositis de
inde cōfutatis magnifice ꝓbauit/quoꝝ plura q̄m lōgiora sūt cōpēdiosi9ponā. Prouiden
tiā eē inqt arbitraris cū tantam reꝝ ꝑturbationē esse uideas. Quid.n.humanoꝝ ordine
certo geritur. An solus ignoras paruos atqꝫ rapacissimos hoies bonis omnibus florere
diuitiis gloria cultu multitudinis magistratibus bona ualitudine quibuscūqꝫ dixeris uo
luptatibus affluere? Virtutis aūt amicos oib9 malis oppressos pauꝑtate īfamia hūilita-
te duricie uiuendi affligi? His aliisqꝫ cōpluribus ita dictis respondet postea hoc pacto.
Nō tyrannice neqꝫ ui aliqua uel crudelitate/sed ut rex regū iuste uniuersum mundū de-
us gubernat/rex autem uerus & iam pater est/ut enim se habet pater ad liberos ita rex
bonus ad ciuitatē & deus ad mundū/quippe qui naturæ stabili lege principatū & pro-
uidentiam in solubili cōiunctione/una copulauit. Quare quemadmodū nō negligunt̄
oīno uitiosi a parentibus liberi inimicorū opus esse putātibus submersos inuadere sed
maiore iterdū ope fouent̄ cum nullum in eis præsidium esse uideatur. Similiter quoqꝫ
deus oīum curam gerit/nec minus eoꝝ qui perperā uiuūt/tum ut occasionem eis pœni
tentiæ præbeat/tum ut natura se propitiū esse ostendat. Ad hæc longe absis a ueritate si
malorum aliquē fœlicē arbitraris ēt si Cresœo ditior/acutor uisu q̄ lynceus/ maioribus
corporis uiribus q̄ crotoniata ille Milo: Ganymede formosior sit/oibusqꝫ aliis corporis
& exterioribus bonis abundet. Qui.n.mentem suā plurimorū dominatui ac pessimo-
rum subiecit cupidinis doloris timoris stultitiæ iustitiæ fœlix atqꝫ beatus esse nullo mō
poterit/ēt si uulgo beatus appelletur. Nam si animi oculos parumper uolueris eleuar̄/
atqꝫ ut possibile homini est de uero bono cōsiderare/oia quæ nūc admirari uideris ma-
gno risu prosequeris? Semper.n.cum meliora lateant in locum eorum mala irrūpentia
laudant̄. cum uero in mediū adsunt bona tunc quæ contraria sūt hac luce dilucidi9 tur

pitudinem suā ostendūt. Si ergo diuinū illud bonum mente cōcæperis/nihil eo℞ quæ dixisti facile apud uitiosos iueniri iter bona collocabis. Preciosissima nempe illo℞ argēti atq; auri metalla sunt/quæ a pessima terrarum parte solent pdire/pmultū nāq; pfecto itereſt iter metallorum sterilitatem & fœcūditatem terræ non metallosæ. Longe quippe abest argenti atq; auri natura a bonitate frugum sine qb9 uiuere neqmus/quod maxime in annonæ patet charitate. Omnes.n. thesauros p modici temporis alimēto recte propter necessitatem iudicantes libenter omnes pīcere solent/quando autem necessaria nobis cumulate affluunt naturæ bonis abūdantes contenti esse non possumus/ sed argento atq; auro ihiantes & quasi oculis capti terreno pondere huc atq; illuc propter auaritiam ferimur/continuoq; pecuniæ grā bello uexamur. Vestes ēt magnificas cupimus/quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes & flos ouium ut nonnulli poetæ dixerūt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est ut uel a malis laudari cupiat hūc iprobum esse necesse est/qppe unumquodq; suo simili gaudet/bonam autē ualitudinem aurum quæret si didicerit non paruos animi morbos ab auditu oriri/q uiribus corporis ceruicem eleuat atrocissimas ante oculos bæluas ponit. Ita.n. itelliget turpissimum esse ferarum uiribus hoiem gloriari/formositate corporis iactare mentis compos nemo poterit/quæ breui adeo extinguitur tempore ut anteq̄ florescat defloruisse uideat: præserti cum ēt inanimata artis opera picta ficta texta non parua uideat extare pulchritudine. Quo℞ oīum nihil unq̄ apud deum iter bona enumeratum est/quid dico apud deum? cum neq; periti hoīes q recte philosophantur bona caducas has res aut arbitrarentur aut appellent; q uero falsam & nomine solum philosophiam sequunt hi animi se medicos professi seruituti corporis inhærent/nec corpo℞ qdem medicos imitant: q si res ac priceps ægrotet oīa transgressi iter colūnia porticus tabulas argentum adrilicium au℞ lapides cubile ipsum ilico petūt; nec uestem auro isertam admirati nec lapidibus ornatum considerantes lectulum q̄ cinius possunt cæteris omnibus contemptis man9 ægroti tangūt/pulsum examinant iterdum ēt uestib9 sublatis qua duricie sit uenter quo calore pectus ardeat quo motu cor exiliat inqrunt. Ex qbus oībus aliisq; compluribus quātitate & qualitate ægritudis percæpta curam morbi tandem aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philosophos cū medicinā animi tenere profiteant oīa despicere quæ falsa homines opinione maxime faciunt/ac mentis ipsius cubile ingredi diligentius/& cōsiderare si propter iram inæqualiter pulsus mouet tactuq; ipso examinare si aspera maledicendo lingua effecta est/si cupiditate tumidus uenter/& ut breuiter dicā qua intemperie interiora turbata sunt. Hoc eni pacto idonea potuerūt adoptare remedia: nūc uero cum nequeant lucē uerā aspicere exteriorū falso re℞ nitore perculsi quasi cæci pererrant/reginā omnino mētē neglīgētes/& satellites eius diuitias gloriā sanitatē aliaq; huiusmodi psequentes. & queadmodū summa insania est aut cæcos de coloribus aut surdos de harmonia musica/sic & uitiosos uiros de bono & malo iudices cōstituere/mente capti nāq; sunt & interioribus tenebris obcæcati discernere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & alii qui paupertatē amplexi nec quæstuosa ipsi artificia didicerūt nec amicis aut regibus magna sibi oblata munera accæperūt. Nihil.n. aliud q̄ uirtutem bonū putabāt. Quod si mortali corpore circūducti & morti/ut hoīes subiecti ac cum multitudine iniusto℞ hoīum maxima uiuentes iniuria perierunt/cur accusanda natura est cū crudelitas hoīum culpanda sit? Nō.n. facile pōt euadere qui degit in regione pestifera. Et uelutī cū magna uis pluuiæ descendat nisi sub tecto sis necesse est ēt si sapiēs sis imbrē pferre/cūq; frigidissimus pfluat boreas frigore premi/& æstatis ardore calefieri. Eodē profecto modo si cum iniustis uitam agis/necesse est multa inde ppeti mala

Verum oẽs q uirtutẽ negligẽtes falsa corporis laudant bona a sole ungi/& a Ioue laua ri putant. Symbolica.n.hæc priscaq; prouerbia re ipsa uera esse ostendũtur/nec.n.post mortem solummodo/sed etiam per totam uitam animo simul atq; corpore iniusti ho- mines pendent. Cuius rei q siculam conscripserunt historiam testes locupletissimi sũt. Nam uel amantissimam uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicũt ut tabulis cubi- culum statuerit quo maior sonitus cum ad eum iret excitaretur/nudũq; ita ut nihil oc- culte ferre posset/aditumq; ipsum fouea intercæpisse: ut uel saltibus uel lõgis gradibus uel ascensu descensuq; pgendo nullum posset telum occultare. Quod quantisq; igitur animus hoĩs q uel uxorem ita suspectam habebat malis refertus erat? Illis certe mihi si millimus uidetur fuisse/q cum ad alta præcipitia scãdant anteq̃ ad cacumen peruenerit timore perculsi nec altiora petũt iam fessi/nec descendere audent cũ ad hiatum & pro- funditatem despexerint. Tyrãnidem nempe quasi diuinam rem aggressus cũ pericula ei9 cognouisset/& stanti in proposito innumerabilia uidebat in dies pericula: & abeũti mortem iminere nõ dubitabat/oĩbus & si non corporibus/sed animo tñ aduersus eum armatis: quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam cum q̃dem uitam tyrannoꝝ apud eum quasi beatam laudibus afferret uocasse ad cœnam regio apparatu constru- ctam hoĩem dr̃/ac super caput illius sedentis aeutum gladium tenuissimo filo suspendis se/quem posteaq̃ repente cõuiuia ille respexit nec surgere inde ausus timore tyrãni/nec bibere aut comedere potens periculo perculsus ceruice ac oculis ad pendentem gladiũ directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dionysius num inqt itelligis q̃ beata sit uita nostra? talis.n.est nisi uelim9 nobismet ipsis adulari. Oĩum.n.rerum copiam ha- bentes propter frequẽtiam periculorum & impendẽtem formidinem nulla frui possu- mus. Illis similes qui a deformibus sæpe meretricibus decipiuntur/quæ ueste atq; auro ualde ornatæ & fuco facie deformitatem occultantes: quasi hamo pisces his insidiis ca- ptos attrahunt adolescẽtes. Hac infœlicitate nos premimur q multis fœlices uidemur/ & sicut tormentis multi coguntur mentis suæ arcana pandere sic interdum huius uitæ molestia uicti uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis enim certe similes ani malibus tyranni sumus quæ saginantur/qbus comedendi bibendiq; non ad aliud q̃ ad perniciem suam copia solet offerri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti manifesta de- derunt supplicia. Cuius rei exẽpla & si quotidie uidemus/unum tamen ex priscis referre operæprecium diximus. Dicunt igitur q fœtidos sacrum bellum conscripserũt cum lex esset aut præcipites ex alto deiici/aut ĩ mare submergi/aut igne cremari sacrilegos/cũq; Philomelus Onomarchus & Phaylus tres isti Delphicũ spoliauerint tẽplũ/secundũ le gẽ diuinitus supplicia dedisse. Alterum enim cum per aspera scanderet loca præcipitem decidisse: ac ita expirasse. Alterum cum eques per littora ferretur in profundo lapsum una cum equo fuisse aqs demersum Phaylum autem alii sacro morbo consumptum/ alii cum templum Inabis incenderetur una concrematum fuisse tradiderunt. Nemo p̱ fecto hæc casu nisi amens accidisse putabit. Omnes.n.hos tres eisdem temporibus pro pter idem delictum non aliis suppliciis q̃ lex uolebat iure punitos non a fortũa & casu/ sed diuinitus credere debemus. Quod si nonnulli rapaces & factiosi hoĩes q non alie- nos solummodo populos/sed patrias etiam suas subiecerunt impune id fecisse uident/ mirandum non est. Primum.n.non similiter deus atq; hoĩes iudicant / homines enim de manifestis tantummodo cognoscunt/deus uero in animum ingressus ipsum nudos uoluntatis perspicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanq̃ meliora & iustiora præponenda sunt. Multis enim homines fallũtur sensibus corporis atq; turba tionibus animi. Iudæo autem nihil est quod fallat/sed summa iusticia una cum ueritas

cuncta gerunt: Deinde recte illud imprimis fertur id esse apud populũ tyrãnos quod sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus adeo abũdant ut nulla legum reuerentia sit/tũc deus ut uitia repellat & ad uirtutem hoies conuertat crudelib9 atq; tyrannicis uiris nõ iniuriam potentia pbet: uitiotum.n.cumulus sine crudelitate mũdari non põt/ & queẽadmodũ uindices publicas rerũ ad homicidas,pditores & sacrilegos interficiendos publice alunt/non quia tale hois exercitium laudet/se quia populo necessariũ est/eodẽ profecto pacto huius mundi gubernator quasi communes uindices tyrãnos in ciuitates ex suscitat/ut iniuriam atq; impietatẽ aliaq; huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat/qui quoniam non recto animi proposito sed crudelitate commoti diuinæ uoluntati subministrarunt/ut ignis consumpta materia demum extinguit/sic & ipi cũ ciuitates prauas ianes hominum fecerint tũc demum in perniciem icidunt. Quid aũt miramur si tyrannorum iterdum ministerio effusas hominum iniurias de9 compescit: cum etiam sæpius nõ aliorum ope sed per se ipsum fame terræmotu peste aliisq; hmõi quibus multas urbes desolatas uidemus id factitet? Satis dictum esse puto neminem q male uiuat eẽ fœlicem/unde maxime prouidẽtia esse probatur. Et post aliqua. Ventoꝝ inqt impetus & pluuiæ uis non ad perniciem nauigantium aut agricolarum: sed ad utilitatem humani generis diuinit9 mittit. Aquis enim terram uentis uero regionem quæ sub luna est inũdare solet/& utrisq; animalia & plantas alit auget perficit. Quod si nauigantes aut agricolas nõnunq̃ perdit mirari non debes. Minima enim quædam isti particula sunt: cura uero toti9 humani generis deo est. Vt ergo in editione ludorũ atq; certaminis ædiles propter aliquos reipub. usus diem certaminis mutato fecerũt nõnullos luctatorũ non affuisse. Sic & deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis totius orbis curam gerens humidiorem æstatẽ & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit: q̃uis non nulli hac temporum inæqualitate magna dãna patiant. Elementoꝝ igit iter se trãsmutationes ex qb9 mundus constat & qbus conseruat tanq̃ necessarias ipse instituit/pruinæ autem & niues cæteraq; huiusmodi ad frigiditatem aeris consequũtur sicuti ad concussiõem nubium fulgura & tonitrua/quoꝝ nihil forsan & prouidẽtia fit. Pluuiæ uero ac uenti cũ uitæ alimẽti crementiq; causa plantarũ atq; animaliũ sint ,puidẽtia certe fiũt & ex istis illa cõsequuntur/ut si editoris munerum liberalitate atq; magnificẽtia magna unguentorũ copia proponatur/ unde guttis quibusdã in terrã deflexis lubricus ualde locus effectus sit nemo nõ insanus prouidẽtia editoris munerum lubricitatẽ factã esse contenderet/sed ad magnificentã abundantiã que unguẽtorum cõsecutam cõcederet. Iris similiter & alia huiusmodi nõ sunt naturæ opera principaliter sed nubibus naturali quadam ratione accidentia/& tamen etiam hæc prudentioribus cõferunt/tranquillitatem enim aeris motus uentorum hyemes & serenitatẽ his signis prædicere solent/fornices porticusq; num uides quorũ plurimi ad meridiem respiciunt ut deambulantes in hyeme calefiant & in æstate opaco frigore utantur? quã rẽ illud cõsequitur nõ ab ædificatoris sententia factum q; umbris quæ a basi excidunt horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est necessarium/quẽ quasi accidens quoddã fumus cõsequitur. Qui tamen est quãdo nõ paruam attulit utilitatẽ. Interdiu enim nõ igne sed fumo aduentũ hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsib9 dici potest quæ solem atq; lunam consequuntur & aut mortis regum aut urbium desolationes prudentibus signa solent afferre. Lacteus uero circulus stellas habet eius substantiæ cuius cæteræ. Cuius rei causam q̃uis difficilis sit nõ tamen negligunt sed diligenter quæritãt philosophãtes/putãt.n.& recte iucundissimã rem p se ipsam esse scientiã. Sicut igit sol & luna cæteræq; stellæ p prouidẽtiam factæ sunt/sic ,pfecto cælestia omnia q̃uis nos naturã atq; uirtutem

omnium inuestigare nequeamus. Terræmotus autẽ & pestilentiæ fluminũ ictus & similia mala dicuntur/& nõ sunt. Nullius enĩ mali deus causa est/sed elementorũ mutatione generantur neq; sunt principalia naturæ opera/sed ad ea quæ necessaria & principalia sunt cõsequuntur/& si aliqui damnũ inde habuerunt nõ est accusandus gubernator. Primũ quia quos bonos esse ipsi putamus boni fortassis nõ sũt. Deinde queadmodum in re militari ad sedandã seditionẽ qui forte primũ oblatus est plectitur/& ad extinguendã tyrannidẽ cognatos ẽt si in culpa nõ sint legis extermināt/eodẽ modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant interdũ ẽt innocẽtes cõmuni corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter oẽs periclitantur q̃uis nõ æque peccauerint. De atrocibus autẽ bestiis exercitationis bellicæ gratia productas diuinitus diceremus. Nihil.n. magis corpus ad labores & animos ad resistendum hosti corroborat q̃ uenatio nisi tu huic defensioni opponẽdo detraxisses/sed tamẽ & qui bellicosi sunt animosiores bestiis se opponẽtes facilius fiunt/& qui pacẽ amant domi atq; in urbibus uiuẽtes longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues eni & leones similiaq; aĩalia ne insidiis hominũ aliquid patiant̃ procul ab habitationibus hominũ uersantur. Si qui autẽ ex negligẽtia inermes saltus peragrant se ipsos potius q̃ naturã accusent/sicut i equestri certamine qui uno loco sedere ac spectare nõ patiunt̃ cũ hinc illinc trãseãt curuum impetu plerumq; conteruntur. Serpentes autẽ uenenosi nõ prouidentia sed consequẽtia quadã rerũ ut in superioribus diximus producti sunt. Fiunt.n. cũ innata materiæ humiditas calidior facta est. Sic & nõnullæ bestiolæ corruptione nascũtur/ut corruptione alimenti uermes pediculi a sudoribus. Quæ autẽ spermate natura duce generant̃ ea q̃n natura pricipaliter intendit ꝓuidẽtia nasci nõ negamus/q̃uis ẽt illa duab9 rõnibus ad utilitatẽ hoĩum audiui producta/quas cælare nullo modo decreui Primum igitur uenenosa aĩalia multos ad morbos & maxime pniciosissimos remedia conferre Saluberrima medici perhibent. Videbisq; si diligenter attendere uolueris in magnis theriacis nõnulla mẽbra eorũ accuratissime sumi. Deindẽ deo ista esse parata dicũt in peccatores/sicut eculeos & alia tormẽta in iudiciis præparata uidemus: Quod autẽ dixisti in domibus hoĩum maxime ista nasci falsum oĩno est/procul.n. in desertis inueniunt̃ locis hoĩem quasi dñm fugientia/quæ uero in habitationibus hoĩum nascunt̃ corruptiõe magis ꝓducuntur/q̃uis & carniũ nidore aĩalia huiusmodi attrahant̃. Hirundines autẽ si nobiscũ uersant̃ mirum nõ est/nã q̃n eas hoĩes nõ uenantur iccirco plurimæ abũdant/nã e regione fugere illa uidebis q̃bus insidiamur/nõ.n. hoĩbus solũ uerũ etiã brutis ut se salua uelint innatũ est: Syriæ maritima quædã ciuitas est noĩe Ascalo quo tunc applicui q̃n oraturus atq; sacrificaturus hierosolyma ad patriũ templũ missus fui/eo cũ applicuissem magnã colũbarũ multitudinẽ uidẽs admirabar/interrogãtiq; mihi quã ob rẽ hæ aues oĩa pene loca illa occupassent responsũ fuit/lege eos apud columbarũ usũ esse ꝓhibitum. Apud ægyptios aũt mirabilius quiddã cõsideraui. Crocodilus.n. oĩum bæluarũ attrocissimus in sacratissimo natus & enutritus nilo q̃uis sub aq̃s uiuat utilitatis tamẽ suæ nõ est ignarus. Magna.n. copia apud eos crocodilorũ inuenitur qui aĩal id tanq̃ sacrũ uenerantur/minĩe aũt reperiri apud eos potest q eũ uenant̃/& nauigantes hic q̃dẽ nec digito aquã fluuii tãgere audent/crocodilis statim ĩsultãtib9. Id uero timidiores etiam homines uel ludo in nilum natantes prosiliũt. Barbaras regiões fœcũditate agrorũ excellere uidem9/ ubi magno ĩgenio homines raro nascunt̃. Sic alimentis q̃dem abundant/hominib9 autem quorum gratia diuinitus alimenta producunt̃ carere uidentur. At contra accusanda græcia est/q̃a sine semine atq; cultu nihil producit/sed sola homines generat uere cælestes atq; diuinos natura ad omnem scientiam natos: cui9 causa est subtilitas aeris. Non

enim temere dixit. Heraclitus. Aer ſiccior/anima prudentior atq; melior cuius ſignũ ꝙ ieiunantes atq; uigilantes prudentiores illis ſunt qui cibo & potu ſemper replentur. Immergitur enim quodam modo motus mentis quam cogitationem appellam9. Verum in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumq; robur non ſolum animalia plura maioraq; uerum etiam arbores maximæ naſci ſolent. Non eſt autem culpa naturæ ſi tam marinis q̃ terreſtribus animalibus crudeliter ueſcimur. Nõ eni ad huiuſcemodi uoluptates natura ſed crudelitas nos atq; in temperantia icitat. Ad mũdi enim toti9 conſumationem neceſſe erat ubiq; uaria naſci animalium genera. Nõ fuit autem neceſſarium ut homo qui ſapientiæ decore ornatur ab humanitate in feritatẽ cõuerſus cæde animalium uoluptatem ſibi pararet. Vnde ad hæc uſq; tempora qui curam continentiæ gerunt ab hominibus abſtinent carnib9 ſuauiſſimo cibo herbaꝝ fructuũq; utentes. Qui uero carnium uſum natura concedi arbitrantur magiſtris & legibus qb9 curæ modeſtia eſt ab eſu immoderato prohibentur. Roſæ autem & crocus uariiſq; flores atq; aromata non uoluptatis gratia ſed bonæ ualitudinis producta ſũt. Nã & odore ipſo iuuant interdũ/& in compoſitione medicinarũ (magnas enim uires habent) a medicis adhibentur. Multa enim ſingula nihil proſunt/coniũcta uero quemadmodũ maris atq; fœminæ coniunctio ad procreationem/ſic uires ſuas oſtendũt. His cæteriſq; huiuſmodi niſi contentioſus ſis concedas/oportet diuina uniuerſum hunc mundũ prouidentia gubernari. Hæc a Philone compendioſius ſumpſi/tum ut oſtendam quales hebræi etiam iuniores uiros habuerunt/tum ut pia de deo ſententia iudæorum appareat.

¶ Euſebii pampilii liber nonus.

¶ Quod etiam exteriores iudæorum gentem admirati ſunt. Cap. I.

n

Vnc aũt teſtimonia ẽt exterioꝝ de ipſis diligẽter citabim9. Illuſtriſſimi. n. ẽt græcoꝝ nõ imperiti oĩno iudaicæ philoſophiæ alii uitã eoꝝ ſcriptis ſuis approbaſſe uidentˀ/alii theologiam q̃tum potuere ſecuti ſunt. Sic. n. diſces non temere ſed abſoluta exquiſitaq; rõne iudaicam philoſophiam gẽtilib9nugis præpoſitam a nobis fuiſſe. Primum igitˀ ea ponam quæ de uita iudeoꝝ præclariſſimi græcoꝝ teſtantˀ. Theophraſtum igitˀ audias/cui9nõ nullos textus Porphyrius in his libris poſuit quos de abſtinendo a carnib9conſcripſit/his uerbis iudæi ad hæc uſq; tpa Theophraſtus ait animalia quõ ſacrificantˀ: ut ſi qs nos ad imitationem illoꝝ hortaretˀ audire non pateremur. Non. n. comedũt ex ſacrificatis: ſed mel atq; uinum noctu ĩfundunt holocauſta facientes/nihilq; inde relinquẽtes/ut nec ille q oĩa pſpicit rem tam prauam iſpicere poſſit/quod faciũt iterim ieiunantes/ac quoniam philoſophi natura ſunt de deo inter ſe colloquentes noctu autem ſtellas aſpicientes orõnib9 deũ iuocant. Primi. n. iſti oĩum hoĩum & bruta & ſe ipſos offerre cæperũt/nulla neceſſitate aut cupiditate id facientes. Et i quarto eiuſdem negocii hæc a ſe ipſo ſcribit Porphiri9. Eſſæi iudæi genere ſunt/hi alter alteꝝ magis diligũt quã cæteri hoĩes faciant/& uoluptatem oẽm quaſi uitioſam aſpernantˀ/continẽtiã & itegritatem animi ab oĩ perturbatione remotam pcipuam putantes uirtutem. Vxores nõ ducũt/alienos aũt liberos teneros adhuc & ad oẽm aptos doctrinam adoptantes pro ſuis educare ac moribus ſuis ſtabilire ſolent/quod faciũt nõ qa matrimonium abominetur/ſed qa mulierum mores cauendos putant. Diuitias om-

nes a deo ſpernũt ut mirabilis quædam in eis cõmunitas ſit. Nullus eoꝝ præter cæteros aliqd poſſidet/omnia eis cõmunia ſũt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna oibus quaſi fratrib9 facultas eſt. Vngi oleo non patiunť/q; ſi quis forte oleo tactus fuerit diligēter quaſi a magna macula corpus illi abſtergiť/non enim molles/ſed aridi atq; duri eſſe corpore cupiunt. Alba ſemper induunť. Electione communi quæſtores & gubernatores ſibi creant/& idiuiſæ in omnib9 res ſũt. Non habitāt urbem unam/ſed hinc illo facile migrant/ſempq; aſſequentes hæreſim ſuam proficiſcunť/a quibus ita ſuſcipiuntur/ut una eos ſemp uixiſſe diceres/unde fit ut proficiſcentes nihil impenſæ ſecũ ferant. Veſtem & calceos anteq̃ omnino tempore dirumpanť non mutant/nec emũt aliquid nec uendũt/ſed commutatione rerum utunť cum ægeant. Nam iter eos ſinguli quæcunq; uolunt aſſumũt etiam nihil afferentes. Erga deũ maxima pietate utunť/nam ante q̃ ſoloriatur nihil eis prophanum dr̃/ſed patria oratione utunť/qua ſolē oriri precantur/deinde a præfectis ſinguli ad artes operaq; ſua mittunť: & poſtea quam horis quiq; laborauerint ad unum rurſus locum congregant/& aqua frigida ploti in domũ ueniũt/quo nemini niſi eiuſdem ſectæ introire licet. Ita mundi quaſi in templũ ad cœnaculum ueniũt: ubi magna tranqllitate ſedētibus ordine omnibus panis opponiť & ferculum unum unicuiq;. Primus autem omnium ſacerdos facta orone comedere incipit/nefaſq; omnino putant ante orationem qcq̃ guſtare: cũq; pranſi fuerint multo diligenti9 orant. Ita & incipiētes & deſinentes laudes dei diligenter cōcinunt. Poſt hæc ueſtibus qbus prandentes quaſi ſacris utuntur depoſitis ad opa rurſus exeũt/nocturnoq; reuerſi crepuſculo ſimiliter cœnant. Hoſpitibus ēt confidentibus ſi q forte affuerint clamor aut tumultus nunq̃ apud eos auditur/ſed ordīe ita colloquunť/ut tanto eos iter ſe uti ordīe atq; ſilētio mirabile uideať/cuius cauſa perpetua continentia eſt. Cibus & potus uitæ neceſſitate menſuratur. Q ui ad eam ſectam ueniũt/non ſtatim/ſed poſtea q̃ foris anno itegro eiſdem moribus uixerint tunc ſuſcipiunť: non tamen omnino ſed ꝓpinquius qdem accedunt. Vna uero cũ illis uiuere non licet niſi duob9 aliis annis patientiæ ſigna dederint/& anteq̃ communiter cũ eis ueſcanť iureiurando confirmant primo pios ſe erga deos futuros/deinde iuſtitiæ ita fore cultores/ut nec ſpōte nec imperio alicui homini ſint nocituri/odioq; ſemp iniuſtos ſibi futuros: putaturoſq; ſemp ſeipſos lædi ſi iuſto uideant iniuriam fieri, fideles fore oib9 ac maxime pricipib9. Non. n. abſq; dei uoluntate principatum alicui commendari. Ad hæc ſi ipi præeſſent nunq̃ ſe qcq̃ facturos unde maculari ꝑfectura uidereť/nec ueſte aut ornatu quodam meliore q̃ ſubditi ſe uſurum/ueritatis fore amicos & mendaces accuſaturos: manus a furto animũ ab iniuſto lucro procul retenturos: nec occultatores aliquid ſociis/nec eoꝝ ſecreta aliis ſe dicturos etiam ſi mortis piculũ imineret/poſtremo nulli aliter hæreſeos dogmata tradituros q̃ ſicuti ipſi accæperũt/ꝓcul ſe futuros a latrocinio/conſeruaturoſq; ſectæ libros diligēter & nũcioꝝ nomina. Hæc ſeruaturos ſe oia iurant. Q ui aũt non ſeruant diligenter illico expellunť: & oēs fere cũ ad aliā dietā ac uitam ueniant moriunť. Sed multos ipſi rurſus miſerantes recipiũt. cum putauerint non minores iam ipſos pœnas dediſſe q̃ delicta eoꝝ poſtulabant. Tanta uero tenuitate paucitateq; utunť reꝝ ut raro plus q̃ ſemel in ſeptē dieb9 alui purgatōe indigeant. Q ua quidem ex continentia in tantā perueniunt patientiam animiq; robur/ut nec eculeo nec igne nec alio quæſtionũ genere impelli poſſint/ut aut uerbis leges latorem uituperent/aut illicitum quicq̃ comedāt/quod maxime in bello quod ſibi a romanis illatũ fuit oſtēderunt/nulla. n. adulatione ad torquentes unq̃ ſunt uſi/nullas lachrymas torti emiſerũt ſed ſuauiter in doloribus ridentes & eis illudentes a quibus torquebantur/ſic expirabāt iucundiſſime ut ad patriam redire uiderentur. Firma. n. hæc opinio apud eos eſt corpo

ra quidem morti esse subiecta:alas uero tanq̄ immortales semper uiuere:cūq; a subtilissimo æthere dimittantur naturali quodam delatos impetu corporibus coniungi:cū uero a uinculis corporum quasi a longa seruitute liberati sint.tunc summo cum gaudio altiora peteř.Qua quidem uita & pietate facile fit ut multi apud eos futura præuideant p̄cipue qui a sacris uoluminibus & uaria carnis castigatione & prophetarū dictis exercētur.Hæc Porphyrius de pietate ac philosophia Essæorum testatus est.

¶Hecatæus de eodem. Cap.II.

h Ecatæus autem Abderita uir & uerbo & re philosoph9 historiam de iudæis cōscripsit/a qua nōnulla sumere nō erit alienū. Multa iquit castella oppidaq; iudeis sunt/una uero urbs munitissima quīquaginta pene stadiorum habens circuitum plures q̄ centum & uigita milia hoies habitāt:quæ uocatur Hierosolyma/in medio cuius ædes lapidea est quīq; iugerum longitudinis/latitudinis cubitorum centū cui portæ duplices sūt in eo ara quadrata est itegris lapidibus ac iornatis composita/cuius singula latera uigīti/altitudo autem duodecim est cubitorum apud quam dom9magna est ubi altare atq; candelabrum/utraq; aurea sunt ponderum talētorum duum/ubi lux nocte atq; die inextinguibilis ardet.Nullum ibi simulachrum est nulla omnino imago nec planta nec lucus aut aliqd huiusmodi/ubi nocte ac die sacerdotes caste uersant̄ nunq̄ in templo uinum bibentes.Deinde cum rege quoq; Alexandro nonnullos ait iudeorum militasse & successoribus ei9 fideles fuisse/seq; cum uno eorum sermonem habuisse his uerbis narrat.Cum ad mare rubrum proficiscerer/inter alios equites iudæus quidam nomine Mysonianus me sequebatur homo quem omnes tam græci q̄ barbari qui ęum cognouerūt & animi maximi & robusti corporis prædicabāt. Erat autem etiā arcu peritissimus.Is cum augur qdem omnes nos stare iussisset/interrogauit quare fixi staremus/augureq; auem ostendente atq; dicente conducere ita stare quousq; quo auis tenderet perspexissent:ut si ad interiora uolaret cœptum iter perageret/sin autem posteriora uolatu peteret reuerterentur/silentio arcu tracto auem percussit ac interfecit. Tūc augur & nonnulli alii ualde commoti ei maledicebant.Ipse uero quis est iquit iste furor o homines?quomodo.n.auis ista quæ nihil de sapientia præuiderat ueri aliquid de itinere nostro poterat nobis prædicere quæ si futura præscisset nunq̄ huc uenisset/ ne a Mysoniano iudæo interficeretur.Hæc ab Hecatæo sumpta modo sufficiant.

¶Plearchus de eodem. Cap.III.

c Learchus autem peripateticus in primo libro de somno Aristoteli attribuens uerba hæc de iudæis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici/sed pauca modo referenda sunt/q̄uis non ignoro multos somnia fingere me putaturos. Tunc Hyperochides iccirco quia mirabilia dicturus es inquit audire magis glīscimus.Tunc Aristoteles ego inquit ut rhetorici solent de genere ipsius primum si placet dicamus.Ita prorsus placet hyperochides inquit.Ille igitur subiunxit Aristoteles iudæus erat qui sunt Calani ex india:Iudæi aūt a loco quem habitant appellati sunt. Vrbs eorum asperrimo quodam nomine Ierusalem nuncupatur/Hic ab altioribus asiæ locis ad maritimas ciuitates descendens & lingua & animo græcus fuit.Cūq; accidisset ut eo tempore nos quoq; in maritimis asiæ locis uersaremur philosophiæ amore ad nos spōte uenit qui multo plura nobis attulit q̄ accæpit.Hæc Clearchus Clemens autē noster Numam romanorum regem pythagoricum fuisse asserit/& mosaica nixū doctrina legem dedisse romanis nullam imaginem deo attribuere/unde annis centum atq; septuaginta ab urbe cōdita nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis romanorum respici potuisse.Ita Numa occulte significauit nullo modo nisi mente ad similitudinem

dei hominem peruenire posse. Megasthenes autẽ qui cum Seleuco uixit uir historiæ peritissimus in tertio iudaicarũ rerũ hæc dicit. Omnia quæ de natura prisci Græci scripserunt alii etiã ante ipsos scripserunt. Nã & Bachmani apud Indos qui & iudæi uocantur multo prius philosophati sũt. Aristobolus etiã in primo ad philometora his uerbis utitur: Legẽ nostrã in multis Plato secutus est. Aperte namq; in multis diligẽter examinasse singula uidetur. Mosaica enim uolumina ante Alexandrũ & ante persarũ imperiũ tra ducta fuerant/unde plurima sicut & Pytagoras philosophus ille accæpit Numenius ãt pythogoricus aperte scribit nihil aliud esse Platonẽ q̃ Moysem attica lingua loquentẽ/ & in primo uolumine de bono Plato inquit atq; Pythagoras quæ Brachmanes Magi Aegypti Iudæiq; inuenerũt ea græce ipsi exposuerũt. Et in tertio Moysi meminit his uerbis. Iannes & Iabres ægyptũ erant uiri magicis artibus adeo præpotentes/ut Musæo iudæorum duci uiro deo cõiunctissimo soli resistere posse a cunctis ægyptiis iudicati sũt. Multas .u. calamitates quas Musæus ægypto intulit soluere uisi sunt his uerbis. Numenius & miraculis a Moyse factis & q̃ deo cõiunctissimus esset Moyses attestatur: Sed iudaicæ gẽtis Chorilus etiã poeta priscus meminit & multos eo℞ cũ Xerxe in græciã militasse affirmat. Porphirius autem in primo de philosophia responsorũ apollinẽ ipsum inducit de iudæis hoc oraculũ edidisse. Attẽdere inquit oportet quoniã omni diuina repletum sapientia est oraculum Apolinis quod dicturus sum.

Dura uia illa nimis ætatis clausaq; portis.
Q uæ uitam nobis aperit donatq; beatam.
Nec uero uerbis facile enarrarier ullis
Exponiq; queat: illo quo semita ducit
Q uam primi ante omnes cœperunt tradere pulchras
Q ui Nili epotant lymphas/phœnicibus inde
Proximaq; assyriis ea cura/sed inclita longe
Gens hebræa illam nouit/notamq; recæpit.

Et subiicit exponẽs ita uiã ad deũ a barbaris inuẽtã fuisse/didicim9 ab ægyptiis .s. atq; chaldæis hi .n. Assyrii sunt & maxime a iudæis. Idem apollo etiam quodam oraculo apertissime demonstrat his uerbis.

Chaldæis quæ uera esset sapientia tantum:
Hebræisq; ipsis concessum agnoscere pura:
Aeternum qui mente colunt regemq; deumq;:

Sed de Iudæorum pietate atq; philosophia hactenus dictum est.

Q uod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiæ. Cap. IIII.

d E historia uero hebraica ueritate dicẽda conscripta q̃ multi cõueniãt mõ cõsiderem9. Cũ igit᷑ Moyses diluuiũ diuinit9 illa℞ cõscribat a quo Noe cũ suis arca lignea euasit Berosus chaldæus Hierõym9 ægypti9 & Nicola9 damascenus historici eadẽ de re ut Iosephus i prio antiqtatis iudaicæ scribit meminerũt. Scribit enĩ Nicola9 i nonagesimo sexto libro: ait sup niniã da magnũ mõtẽ eẽ i armẽia Barin appellatũ: quo multos tpib9 diluuii cõfugisse ac nõnullos arca uectos i cacumĩa mõtis applicuisse/lignaq; arcæ illi9 lõgo tpis spatio postea pdurasse/unde bitumine ablato & expiationes/ut Berosus ait hoies uti solent. Hæc Iosephus. Ego aũt ab Abidẽo historico nonnulla tibi transcribam. Sissithrus inqt pricipatum deinde accepit/cui Saturnus magnam uim aquarum futuram significauit. Q uare saluare se cupiens ad armeniam nauigio confugebat/sed aquæ ipsum i uia oppresserunt. Tertio autem die postq̃ aquæ cessarunt aues emissit ut per eas sciret sicubi terra extaret quæ cum omnia pelagi facie tegerẽ

tur ad Sissithrum(nullibi.n.consistere poterant)reuersæ sũt.Post aliquot dies similiter factum fuit.Tertio emissæ reuersæ ad eũ fuerũt Limo pedes refertæ:& tunc dii ab hoibus Sissithrũ rapuerũt.Nauis aũt adhuc iuenitur in armenia/cuius ligna remediũ hoibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt.Rursus cum primos hoies Moyses longis temporibus uixisse asserat:huius rei testes græcorum historicos Iosephus citauit.Nullus inqt breuitatem uitæ nostræ considerans falso scribi opietur tam magno annorum numero priscos uixisse.Illi.n.deo amici & ab ipso immediatius ꝓducti/& integriore utentes alimento quod longiore tempore poterat permanere nõ iniuria longioribus tempoꝝ spatus uiuebant.Præterea ẽt uirtutis grã & ut res posteris putiles Astrologiam Geometriamq̃ iuenirent:longa sibi diuititus uita largita fuit:quæ iuenire non potuissent nisi saltem sexcẽtis solarib9annis/qbus magnus ãnus reuoluit' uixissent.Cuius rei testes sunt omnes simul græci atq̃ barbari q de antiqtate diligenti9cõscripserũt. Nam & Manetus q ægyptioꝝ & Berosus q Chaldæoꝝ historiam collegit:Molus ꝑterea estieus:Hieronymus ægypti9& qui phœnicam historiã tradiderũt & ad hos Hesiodus Hecatæus Elanicus Acusilaus Ephorus/ac deniq̃ Nicolaus cõsona nostris dicẽtes mille annos priscos illos uixisse affirmant.Hæc Iosephus.De turris ædificatiõe scripsit Moyses/& ab una lingua in multas tũc hoium gen9cõfusum fuisse asserit.Et Abydenus his uerbis illi attestatur.Primos hoies ferunt & terra natos robore atq̃ magnitudine confisos/dii spretis turrim eo in loco ubi nũc Babylon est ad solem usq̃ tollere cõtendisse:cũq̃ iam fere ad cælum ædificãdo peruenissent uim uẽtorum diis affuisse:qua super eos diruta turris cecidit/cũq̃ ad ea usq̃ tpa uni9liguæ fuissent multas in liguas diuisos fuisse/bellumq̃ iter Saturnum & Titanum tũc icoeptum/locumq̃:Babylonis nomen habuisse propter confusionem linguarum quã hebræi Babel uocant.De turri autem & confusione linguarum etiam Sibylla meminit dicens.Cum oẽs uno uterent' sermone turrim ædificare constituerũt qua in cælum ascenderent eam dii uentis diruerũt/& lingua hoium mirabili uarietate confusa effecit/ut Babylon ea ciuitas uocaretur.De campo aũt q Sanaar appellat'.Estiens sic memorat.Sacerdotes inquit qui euaserũt Ioui sacra in Senaar babyloniæ contulerũt/cõfusaq̃ lingua hoium diuersas orbis partes habitare cœperũt Moyses rursus uitam Habraæ late conscripsit:cui multos exteriores historicos attestari Iosephus his uerbis conscripsit.De patre autem nostro Habraam q̃uis non noiat scribit tñ Berosus ita ut a rebus ipsis non de alio q̃ de ipo dicere uideat'. Decima iquit post diluuium generatione ꝑclarus quidam iustusq̃ uir & singulari cælestium doctrina ꝑditus apud Chaldæos fuit Hecatæus uero librum de Habraam conscriptum reliquit.Nicolaus etiam Damascenus in quarto historiarum hæc narrat Damasci habraamus regnabat cũ exercitu a Chaldæa profectus:nec multo tempore post etiam a Damasco abiens ad Cananeã quæ modo iudæa dr̃ migrauit:cui nomen ẽt nũc magnũ apud Damascenos est/nullaq̃ ibi demonstratur habraam dom9appellata.Verum cum fame cananea premeretur/ægyptus uero magna copia rerum effluere diceretur/libẽter illo ut ẽt ægyptii sacerdotes de diis dicẽtes audiret cũ suis ꝑfectus est. Aut enim aliquid ab illis discere aut meliora se traditu ꝑ ipsis arbitrabat'.Et post pauca/cũq̃ una cũ pitissimis ægyptioꝝ uersaret' & uirtutẽ & gloriã suam multo clariorem effecit. Aegyptus enim diuersis uiuentib9moribus/& aliis alioꝝ mores obscenis ꝑsequentib9 uerbis/ille semper quæ in absentes diceban t'/falsa esse demonstrãs respuebat. Vnde factũ est ut tanq̃ grauem sapientemq̃ uiꝝ admirati tam ad intelligendũ q̃ ad persuadendum quod uellet paratissimum ducerẽt ipse uero arithmeticam & astrologiam eos docuit.Nam ante aduentum eius nihil harum rerum sciebãt ægyptii/sed a chaldæis i eos

unde in græcos quoq; disciplinæ istæ affluxerunt. Hæc Iosephus. Alexander aũt histo ricus q multarum rerũ peritiam habuit in uolumĩe de iudaica historia Eupolemon ait hæc de iudæis scripsisse. Ciuitas iqt babylon ab his cõdita primum fuerat qui a diluuio euaserũt: Quos oẽs gigantes fuisse cõstat sparsos per uniuersam terram: postq̃ turris quam ædificabant diuinit9 concussa decidit. Decima uero generatiõnẽ in Camirine babyloniæ urbæ quam alii Vrien dicũt quod nomen latine Chaldæopolim significat nat9 est Habraam q sapientia oĩbus excelluit a quo astrologia fuit apud chaldæos iuẽta: Is iustitia pietateq; sua sic deo gratus fuit ut diuĩo præcepto ĩ phœnicẽ uenerit: ibiq; habitauerit & rõ non solaris mot9 atq; lunaris/aliaq; astrologica phœnices docuerint/unde phœnicum regi gratissimus fuit. Sed cũ Armenii temporib9 suis bello phœnices uicissent forte factum est fratruelem ẽt eius captiuum abduxerũt/Habraam uero uernas suos armauit/factoq; ĩpetu fudit fugauitq; armenios/nec fratruelem solũ liberauit: uerũ ẽt magnam ab hostib9 prædam habuit: Qua de re legati ad eũ p captiuis ab armeniis missi. Ille aũt omnem oblatam recusauit pecũiam/sumptisq; solũmodo quæ ad uictum pertinebant captiuos humanissime reddidit. Cũ uero ab eo bello Habraam rediret ĩ urbe Algariza idest latine ĩ monte altissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisq; illi9 rege hospitaliter suscæpt9 magnificis fuit donatus muneribus. Et post pauca Annonæ autem charitate oppressus ĩ ægyptum migrauit: ubi uxorem ei9 quam sororem & uiduã esse dicebat rex ægyptio⁊ abduxit: sed peste domũ ei9 igressa ab aruspicibus didicit id mali sibi accidisse quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo itactã reddidit mulierem. Vixit aũt Habraam in heliopoli cum sacerdotib9 a quo Astrologiam sacerdotes didicerũt: q tamẽ non ĩuenisse: sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiũgit deĩde primũ secũdum Babylonis Belũ regnasse quem latine Saturnũ dicimus/a quo Belus secũdus & Chanaã orti fuerũt/atq; a Chanaã patrem phænicũ natũ fuisse/q genuit Chum. Hũc ait Chum Asbolũ papellari a græcis ac æthiopum patrem & fratrẽ Mestraim pr̃is ægyptio⁊ fuisse. Græci aũt inqt Atlantem aiũt Astrologiã inuenisse: Sed Atlantem & Enoch eũdem asserit fuisse Enoch porro inqt genuit Mathusalem q ab angelis dei multa cognouit & cæteros docuit. Artapan9 uero historicus. Hermuit Iudæos dicit appellatos fuisse/& Hebræos ab Habraamo dictos quẽ ait ad Pharethatem ægyptio⁊ regẽ migrasse & Astrologiam illi tradidisse/ac post uigiti annos in loca Syriæ rursus rediisse. Melo aũt in libris quos aduersus iudæos conscripsit post diluuiũ inqt ab Armeniis reliqas diluuii: q ad eos puenerũt pulsas montana Syriæ qa deserta erant occupasse/& post tertiã generatiõnẽ Habraamũ natũ fuisse/quod nomẽ patris amicũ significare asserit/eũq; sapientissimũ ait fuisse/duasq; uxores duxisse/alteram ægyptiam: alterã idigenã suscepisseq; ab ægyptia quæ ancilla erat filios duodecim. Arabiam obtinuerũt uniuersam/unde ad hæc usq; inqt tpa duodecim regib9 Arabum populi regunt̃. Ab idigena uero iquit uxore unum habuit filiũ Isaac quem latine risum appellare possumus/a quo duodecim similiter filii nati sũt/quo⁊ ultimũ Ioseph appellauit/a quo terti9 Moyses fuit. Ad hæc Alexander historicus addit præcæpto dei ab Habraamo in mõtem quẽdam ductũ Isaac fuisse ad sacrificium diuinitusq; a tali sacrificio ereptum/arietemq; q repente astitit pro eo sacrificatum fuisse. Iosephus etiam ĩ primo de antiqtate iudaica ꝙ Afrem Habraæ filius libyam occupauerit ac ab eius noĩe illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peritissimus historia his uerbis testatur Cleodemus inquit propheta qui & Malchas dr̃ non aliter fere q̃ Moyses de iudæis scripsit. Is Achetura multos Habraamo fuisse filios narrat/quorum tres nominat Afer Assur Afran/& Assyriam ab Assur dictam contendit/ab Afran uero atq; Afer urbem

Afrā & regionē Africā appellatā: Sed de Habraā hacten9. De Iacob aūt idē Alexāder dicit. Cū septuagita q̄nq; ānos nat9 eēt ī Mesopotamiā pentū iussu fugisse ut irā fratris Esau uitaret/relīqsseq; parētē Isaac cētū & trigita septē ānos natū: Et postq̄ septē ānis ī Mesopotamia fuit fratris m̄ris filias Lian & Rachael duxisse/ac ī aliis septē annis duodecim filios suscæpisse/quoꝝ nō modo noīa uerū etiā menses in quibus nati fuerūt memorat/cūq; redire ad parentes uellet rogatū a Labā alios sex annos permansisse. Ita uiginti annis illū in Mesopotamia uixisse redeuntemq; ad Chanaam cū angelo dei fuisse colluctatū unde nō Iacob sed Israelem appellatum/habitasseq; ipsum apud Hemor annos decē & a Sichen filio Hemor dinā decennē q̄ttuorq; mensiū raptā fuisse. Quare Simeon uiginti & unū annos ac menses quattuor natū & leuin annos uiginti & mēses sex/cōmotos Hemor & sichen filios eius cæterosq; oēs mares interfecisse. multis deinde locis mutatis tandem in Ephratha quam etiam Betheleem appellant deuenisse/ ubi Rachael postq̄ ei genuit Beniamin mortuā fuisse/quam cum Israele conuixisse annos uigintitres: Inde ab Ephratha in mambri ad parentum Isaacū rediisse. Tunc Ioseph decem & septem annis natū ægyptiis uēditū fuisse asserit & carcerū uincula tresdecim annos perpessum/somnii regii declaratione liberatum septem annis ægyptū gubernasse. Isaacum uero āno uno āte uēditionem Ioseph centum & octuaginta natū ānos diem suum obiisse: Ioseph deinde in ægypto Aseneth filiam Pethefri sacerdotis in uxorem duxisse/ac duos Manasem & Efrem natos & ab ea suscæpisse & post ānos nouē postq̄ in magnum peruenit statū patrē ac fratres in se aduocasse. Pastores enim oēs illos fuisse quæ res ægyptius turpissima uidebatur/ac ideo tandē uocatos docuisse ne si a rege interrogarētur de artificio suo pastores se dicerent. Questionē etiā mouet quare in prandio quincuplas Beniamin germano suo partes appōi Ioseph iusserat/quod ideo factū affirmat quoniā septē filios Lya patri eius pepererat. Rachel aūt mater sua deos/ꝓpterea Beniamin quinq; partes dedisse/& ipsum duas accepisse/ut septē ēt ipsi partes quot & Lyæ filii haberēt nec domus matris suæ minor uideretur/habitasse autē eos in terra Chanaam ānos ducētos & quindecim: Habraā uigintiquinque Isaac sexaginta Iacob cētumtriginta/cūq; iam tertio anno fames oēs illas partes depopularetur / migrasse in ægyptū Iacob ānos centū & triginta natū. Aetatē deinde oium filioꝝ Iacob quā transmigrantes habeāt cōscribit fuisseque affirmat ab Adam usq; in migrationem Iacob in ægyptū ānos tria milia sexcētos uigintiquattuor. A diluuio uero annos mille trecentos quadraginta/mortuūq; fuisse Iacob in ægypto ānos natū centū quadragintaseptē: Leuim āt centū & trigintaseptē ānoꝝ naturæ cōcessisse/filiūq; reliquisse Elath noīe ānoꝝ quadraginta a quo natū esse alterū Habraam. in cui9 ætatis āno quartodecimo Ioseph diem suum in ægypto obiisse natū annos centū & decē. Habraam deinde hūc pastorē duxisse uxorem. Lochabeth auunculi sui filiam & in septuagesimoseptimo ætatis suæ anno Aaron & Moysem ab ea suscæpisse/inter quos tres ānos interfuisse dicit/mortuumq; fuisse Habraam natum ānos centum & trigintasex. Hæc ab Alexandro sumpta sufficiant. Theodotus autem elegantissimo carmine gentis iudæorum historiam conscribens hæc eadem de Iacob & de filiis suis & de Ioseph conscripsit. Artapanus similiter & Philon nō iudæus in .xiiii. de Hiesolimis ipse quoq; carminibus similia de iudæorum maioribus testatus est. Aristæus autē in iudaica historia de Iob quoq; conscripsit dicens Esau ipsum filium fuisse/habitasseq; in Idumeæ atq; Arabiæ finibus/fuisseq; ipsum & iustitia & diuitiis præcipuum/tētatumq; diuinitus magnis calamitatibus fuisse Primum eni arměta eius latrocinio sublata/deinde septem milia ouium una cum pastoribus periisse/& postremo filios ei9 domo super ipsos lapsa expirasse/atq; uno eodēq;

Theodotus
Artapanus
Philo non Judaeus
Aristaeus

die corpus eius uniuersum ulcerib⁹ repletū fuisse/cūq; male ita affectus esset Elipham Cemanitarum regē & Valdad Saucheorū tyrannū & Sophā Mineorū regē & Elium zobitē ad cōsulandū ipsum accessisse:Quibus Iob respondisse spōte sua se paratū esse omnia ita sufferre ut a pietate in deū nunq̄ remoueatur.Ita propter hāc magnanimitatē eius liberatū a morbo & ditiorē q̄ prius factū diuinitus fuisse.Nūc Eupolemum de Moyse audiamus.Ait eni sapientissimū hoīem Moysem fuisse & litteras iudæis primū tradidisse/& a iudæis Phœnices accepisse:Græcos uero a phœnicibus. Artapanus aūt Merin Chienephri ægyptiorū filiā regis ait puer; quoniā ipsa pareret iudæū adoptasse/ quē iudæi Moysem iquit græci musæum appellāt/cuius doctrina multa Orpheus de dicit·Hunc Moysem instrumenta bellica inuenisse affirmat/litteras quoq; quas sacerdotibus tradidit/ægyptiorūq; urbē in sedecim partes diuisisse/ac singulis præfectos instituisse/quæ omnia uidelicet fecerat/ne populi ut solebant cōspirantes modo hūc mo do illum regno expellerent.Vnde factū esse ait ut quasi deus ab ægyptiis coleret & ꝓpter litterarū inuentionē Mercuriū.appellatū.Quibus rebus Chenefri inuidia cōmotum causam interficiendi Moysi quæsiuisse/& sic aduersus Aethiopas in ægyptū irruētes cū imperio ipsū misisse exercitūq; sibi a iudæis maxime cōscripsisse/ut propter imperitiam militū una cū eis periret.Quod bellū ut ab Heliopolitanis accæpisse asserit decēnio gestū fuit/& propter diuturnitatē eius ciuitatē in eo loco cōditā/ubi sedētes æthiopum impetū sustinebant/quam Hermopolim inquit/idest Mercurii ciuitatē appellāt. Ibi cōsecratā ibi primo fuisse/quoniam nocentes interficeret serpentes. Aethiopas aūt admiratione uirtutis ita Moysem coluisse ut ēt circuncisionem ab eo didicerint .Ita per acto bello cū uictor rediisset uerbo quidē a rege bene susceptum/re aūt quotidie mortem illi quæsitam ac insidias multis modis paratas maxime cum ad Merida matrē ultra ægyptum in æthiopiæ finibus sepultā ex præcepto regis proficisceret/a nomine cuius urbem ubi sepulta fuit Meroem appellatā nec minus quem ibi culta fuisse: Quæ cum Moyses percæpisset in arabiā illico profugisse/& Raguelis Arabiæ regis filiā in uxorē duxisse.Interea Elephantiæ morbo quoniā multis modis iudæos premebat ægyptioꝝ regem expirasse.Ad alia eni opera quæ ipsos construere iussit diuersam etiā q̄ ægyptii uestē indui uoluit/ut facilius cogniti ab omnibus tanq̄ impii punirent.Moysem autē a deo quotidie liberationem populi petere & quodā die repente corā eo ignem e terra ubi nulla incendio apta materies erat subito erupisse ac uocē editam fuisse liberādos sibi esse Iudæos/& inantiquā patriā cōducendos.Hac re fræt⁹ prius q̄ exercitū cōparasset ad regem ægyptioꝝ soceri consilio descendisse/dixisseq; orbis domini iussu liberandos eē iudæos:Quo audito in carcerē ipsum fuisse intrussum/unde necte custodibus mortuis & repente portis patentibus/armisq; omnibus quæ ibi fuerant fractis exiuisse/rectaq; uia in regiā usq; ad regis cubiculū ianuis apertis ad ipsum regē intrasse/interrogatūque a stupente rege quodnam esset dei nomē a quo missus eēt/cūq; a ceruicibus inclinatus Moyses in aure sibi dixisset audientē mutum cecidisse/& a Moyse suscitatum fuisse/scripsisse quoq; ipsum nomē dei in tabula dicit/quas litteras cū nōnulli sacerdotum deriderent legere nescientes spasmo ait oēs expirasse. Tunc etiā signū rege petente baculum a moyse in serpentē conuersum oibusq; magno timore pculsis a cauda captū draconē in baculū rursus cōuertisse.Deinde nilum baculo percussum abundasse a deo ut uniuersa ægyptus sūmersionē timuerit/singulisq; annis ex illo tpe similiter abundare.Postea cū aqua rursus baculo percussa in alueum suum rediisset aialibus in fluuio cūctis morte corruptis magno fetore aquā ita oluisse ut ægyptii siti & pestilētia simul laborarēt/regē aūt perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum popu-

lum/sed memphiticos sacerdotes uocatos moriq; iussos nisi aliquod signum ipsi et ede rent/magicis artibus dracone producto & fluuii colore mutato effecisse ut elatus rex atrociter iudaeos tractaret. Tūc a Moyse terram baculo percussam muscas uenenosas deide rursus pcussam ranas locustas aliaq; huiusmodi monstra pduxisse. Vnde apud aegyptios ubiq; in templo Isidis baculū deponitur atq; colitur. Terram.n.Isidem esse q̄ baculo percussa monstra pducebat. Tandē cum grandine percuteretur & terraemotu aegyptus uniuersa quateretur quo domus & templa multa ceciderūt perfractū calami tatibus regē iudaeos liberasse quos ab aegyptiis argentea aureaq; uasa uestem ac aliam gazam mutuo accaepisse/ac tertio die postq̄ recesserunt in mare peruenisse. Dupliciter deinde rem ferri dicit. Memphitas enim dicere/cū magnā locorum Moyses haberet pi tiam refluxum maris obseruasse ac ita cum populo trāsiuisse; Heliopolitas aūt propter gazam quā iudaei mutuo abstulerunt regē cōmotum magna manu in iudaeos pfectū fuisse. Moysem uero pcussisse baculo mare ut caelesti uoce admonitus fuit/& sic diuisio mari transiisse/cūq; post iudaeos persequerentur aegyptii tū fulminibus tum refluētib9 aquis periisse/iudaeosq; liberatos ānos triginta in heremo uixisse quasi niuem deo quoti die illis pluēte qua nutriebantur. Moysem āt longū ait fuisse/flauū canū plixiore capil lo ac barba/& deniq; statura & facie dignitatis p magnae/oīa uero ipm absoluisse ait an nos natū octauagintanouē. Ezechielus ēt poeta uniuersam iudaeorū historiā carmine moreq; tragico scripsit/& in oībus fere cum diuina scriptura cōuenit/& Demetrius hi storicus similiter/qui dicit Moysem ex aegypto in Madiam profugisse/ac ibi Ithoris fi liam Sophorē nomine in uxorē duxisse/quā coniectura a nominibus capta ex Habra am genus traxisse affirmat. Habraam enim ex Thetura Iessan genuisse/& ex Iessan na tum fuisse Adam/a quo Raguelem/ex Raguele uero Iothor & Bab/ & Iothoris filiā Moysi nuptam fuisse/generationes quoq; ait ita conuenire ut uerisimile sit Semphorā & Moysem & Habraam descendētes eisdem tēporibus fuisse. Moysem enim septimū: Semphoram autē ab Habraam sextam fuisse & Madiam urbem ab uno filiorum Ha braae nominatam fuisse Eupolemus uero Moysem ait.lx.prophetasse annos: Iosue aūt. xxx.& uixisse centū &.x.& tabernaculū ab eo in silo fixum fuisse: & post eum Samuelē prophetasse/a quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnasse annis.xxi. Post eū Dauid filiū Cis a quo Syros & phoenices usq; ad Euphratem domitos fuisse. Idumaeos etiā ammanitas Moabitas Itureos Nabateos Nabdeos Suronēq; Tyri ac Phoenices re gem bello coactos tributa Iudaeis contulisse/eique petenti locum fuisse diuinitus mon stratum ubi templum esset aedificandum: Angelum enim uidisse in eo loco stantem ubi altare postea conditum fuit cui angelo nomen Dianathan fuisse a quo nō fuisse permis sum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella quae gessit contaminatus erat templum aedificarer sed q̄ magnam posset facere praeparationem ut templum a filio ei9 facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum aeris argenti auri talenta non pauca/lapi des etiam & ligna cupressi atque caedri/naues enim eum praeparasse Melanis Arabiae ci uitate misisseque in insulam Vrphen in rubro mari positam auri metallis abundantissi mam/unde in Iudaeam innumerabilia poene pondo auri delata fuisse/regnasseque Da uid annos quadraginta/ac ab eo regnum Salamoni filio duodecim annos agenti tradi tum fuisse: Impetratumque ut templum aedificaret: a quo iam regnante ad Vaphrem aegyptii regem hoc exemplo litteras missas fuisse: Rex Salomon Vaphri aegyptio regi amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accaepisse/cū que mihi pater praeceperit templum deo qui caelum & terram creauit condere/ut etiam ad te scriberem praecepit. Scribo igitur & peto abste ut artifices atque fabros ad aedifi

candum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex ægyptii uaphres regi Salamoni salutem. Lectis litteris tuis nō paruo affectus gaudiosum ꝙ patri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnū successisti. Ad ædificandū aūt tēplū dei inter fabros atq; ministros octauaginta milia hominū ad te destinaui. Dabis igitur operam ut ordine uiuant & rebus necessariis nō careant/temploque dei cōdito incolumes ad nos redeant. Tyrio quoque regi scriptū fuisse hoc modo. Rex Salamon Suron tyri sydonis atque phœnicie regi amico paterno salutē. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnū accæpisse/cūq; mihi pater præcæperit templū deo qui cælum & terram creauit condere ut etiam ad te scriberem præcæpit. Scribo igitur & peto abs te ut artifices atq; fabros ad ædificandum templū dei mittere uelis. Ad hæc Suronē quoq; sic scripsisse. Suron tyri sydonis & phœniciæ rex Salamōi regi salutem. lectis litteris tuis gratias ægi deo qui tibi regnū patris tradidit. Et quoniā scribis fabros ministrosq; ad cōdēdum templū dei esse tibi mittēdos/nisi ad te milia hominū octuaginta & architectū tyrium hominē ex matre iudæa/uirum in rebus architecturæ mirabilē. Curabis igitur ut necessariis nō egeant/& templo dei condito ad nos redeant. Scripsit autē Salomon in galileam & samariam ad moabitas inqt & ammanitas & galacidas ut frumēta & uinū centum & sexaginta milibus hominū diligenter subministrarent. Oleum autē a iudæa eis ꝑbebatur. Ligna igitur primum quæ a patre ipsius in monte libani cæsa iacebāt per mare in Iopen ac inde in Hierosolyma duxisse/incœpisseq; templū dei ædificare ānos tredecim natum/populosq; ꝑdictos in opere iugiter fuisse/& ꝑter frumentū ac uinum cætera quæ necessaria sunt a iudæis ꝑ singulas tribus singulis mensibus ministrata. Fūdatumq; templū longitudinis cubitorum sexaginta/& latitudinis similiter/fundamētorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic.n. Nathā dei prophetā iussisse/ædificatumq; templum totum undiq; a pauimēto usq; ad tectū deauratum/& tectum laquearibus factum & aureis tegulis æneis de foris contectum duasq; columnas æneas altitudini æquales templo decem cubitos in circuitu cōtinētes auro deauratas soliditate unius digiti alteram a dextris alterā a sinistris templi statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem ad exemplar eorum quæ a Moyse in tabernaculo facta erāt fecisse/& alia a dextris templi alia a sinistris posuisse: Lucernas autem aureas sexagintaseptem in uno quoq; candelabro factas & fornicē maximum ad borealem templi partē ædificasse quæ quadragintaocto æneis columnis sustentabatur/fecisse etiā labrū uiginti cubitorum longitudinis & latitudinis similiter/profunditas autem cubitoꝝ quinque/gradusq; circunductos construxisse ut sacerdotes adire ac pedes & manus lauare possent/posuisseq; ad dextram partē altaris/iuxta quē basim fecisse duorū altitudinis cubitorum/ut in ea rex staret quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoque fecisse duodecim cubitorū altitudinis/& catenas tanquā retia super oēm templi altitudinem uiginti cubitis instrumentis quibusdam extendisse/a quibus quadringēta tintinabula ærea dependebāt/hoc factū fuisse ne aues super templū sederēt neque nidos in laquearibus eius facerēt/ut templū ab omni foret immunditia incōtaminatum: Hierusalem quoq; urbē muris turribus ac foueis ab eo fuisse circunductam/regiam quoq; ibi ædificasse/quæ Hieron Salomonis idest latine Salomōis ædes fuit appellata/unde corrupto/postea uocabulo urbem Hierusalem uocatam fuisse/& Hierosolymam græce appellari. Quibus factis sacrificiū deo mille bouum in Silo fecisse/& tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Moyse facta. Inde in Hierosolyma ad templum dei trāstulisse. Arcam similiter & candelabrū & mensam/cæteraq; oia ut propheta ꝑcæpit deoq; holocaustum duo milia ouium & tria milia quinquagintaque uitulorum. Totum aūt

aurũ quod in templo columinis cæterisq; oibus templi uasis fuit consumptũ quadragesies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos & alia instrumenta mille ducenta trigintaduo talenta. Aeris uero i columnis fornicibus ac cæteris taléta decem & octo milia & qnquaginta/misisseq; omnes in regiones suas phœnices simul atq; ægyptios. Decẽ auri talenta singulis data. Talẽtũ ãt dico inqt quod Siclũ appellãt. Et ægyptiorũ qdẽ regi oleũ & mel in magna quãtitate misisse. Suroni autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Vnde ille simulachrũ filiæ fecit quod in aurea colũna imposuit mille quoq; scuta fuisse a Salomone aurea confirmat. Vixisseq; ipsum ait annos qnquagintaduos & regnasse quadraginta. Timochares autem q antiochi res gestas cõscripsit quadraginta stadiis circũduci Hierosolymam asserit abrutis uallib9undiq; natura munitam urbemq; ipsam multis aqs adeo irrigari: ut hortos quoq; multos extra urbem aqs ide defluentibus irrigari. Ab urbe aũt usq; ad quadraginta stadia magnam eẽ aquarũ penuriam Philo aũt fontem fuisse in urbe asserit maximũ: q tempore hyemis deficiebat: æstate uero copiosissime defluebat. Aristeus etiam in libro de iterpretatione legis iudaicæ de aqs Hierosolymorũ hoc modo scribit. Templũ inqt ad ortũ respicit: posteriora ei9ad uesperam tendũt. Lapidibus aũt ornatissime pauimentũ templi constratum est: & aqua sæpi9in templũ immittit̃ ut a sanguine detergat. Multa enim animaliũ milia in solẽnitatib9offerunt̃. Fons uero copiosissime atq; iteger in templo ipo scaturit: ex quo magna uis aquarũ per clocas plũbo consolidatas defluit. His ita dictis non est ꝑtermittendum quod de Hieremia Polyhistor conscripsit Alexander. Temporibus inqt Ioachin. Hieremias prophetauit q̃ missus a deo cum Iudæos aureo simulacho cui nomen erat Baal sacrificantes reperisset futuram eis propter hoc calamitatem ꝑdixit: unde Ioachin uiuũ iussit cremari: Illum autem dixisse foueas ipsos a rege assyriorũ captos iusta Trigidem atq; Euphratem eisdẽ lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem babyloniorũ regem audiuisse/ac a Sribare Medorũ rege in auxilium abducto centũ & octuaginta peditum/equtum centum & uiginti milia ducentem/ac decem milia cur ruum. Primo Samaritanas omnes/urbes Galilæam Scythopolim & Galatidem euertisse: Deide Hierosolymam & iudæorũ regem Ioachin uiuũ cœpisse: & aurũ argentũ æs cæteraq; omnia quæ in templo fuerãt arca excæpta & tabulis in Babylonẽ asportasse. Arcam.n. inqt Hieremias detiuit. Et rursus post aliqua Nabuchodonosor inqt prædicta mœnia ædificare cœpit/grauiter ægrotauit/mortuusq; est post quadragesimumtertium ãnum regni sui: Cui Enilmalurchus filius successit. Hic propter iniqtatem & lasciuiam a Nerglisaro sororio suo isidiis excæptus in secundo anno regni periit. Deide filius eius Labesoracus mensib9nouem/quo isidiis iterfecto communi consilio Nabonida isidiatorum unus regnauit/q Babyloniæ muros q̃ iuxta fluuium sũt laterib9 & bitumine condidit. In septimo autem & decimo anno regni eius Cyrus rex persarum magna manu Babylonios petiit. Nabonida uero regnum suũ defensurus exercitum construxit & uict9 pugna in Borsippum urbem confugit quam Cyrus Babylone capta obsedit: Sed Nabonida diu ferre obsidionem non potuit seque Cyro tradidit/q q̃ humanissime ipsum tractauit/ac in Carmaniam cum digitate ire iussit/ubi non multo post naturæ concessit. Hæc iudaicis libris immo uero nostris conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atq; octauo anno regni sui Nabuchodonosorẽ templum destruxisse/quod secũdo anno regni Cyri restitui cœptum decimo anno regni Darii tandem conditum fuit. Sed Alphœus etiam de Assyriis & Nabuchodonosor hoc modo scribit. Megasthenes inqt uir priscus Nabuchodonosorem Hercule robustiorem dicit fuisse/uniuersamq; Libyam cæteramq; Asiam usq; ad armenios domuisse/quem chaldæi dicunt cum regnum suum re

Timochares

Aristeus

Alexander Polyhistor

dixisset furore diuinitus captũ magna exclamasse uocẽ: Futurã o babylonii uobis ego ca lamitatẽ pnuncio/quã nec Bellus ille/nec ulla uis deorũ auertet.ueniet psa semiasinus qui uobis afferet seruitutẽ His aliisq; hmõi dictis subito.euanuit.Cuius fili9 Milma ru docus successit.quem Iglisares interfecit ac loco eius regnauit/Cui Babaso Arascus fili us successit.Q uo insidiis interempto Nabinidochus regnauit/hunc Cyrus Capta Ba bylone Carmaniæ principẽ fecit.De Babylone quoq; Abydemus hæc scribit: Omnia inquit illa loca aquis cõtecta fuisse dicuntur.Belus autẽ regionẽ siccasse perhibetur & Babyloniam cõdidisse/quæ mænia aquarũ illuuione deleta Nabuchodonosorus resti tuit/quæ remanent ad hæc Macedonũ tempora.Et post pauca cum principatũ ait Na buchodonosorus accæpisset cõtinuo Babylonem triplici muro quindecim diebus mu niuit/& fluuios Armachalem atq; Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit/ plaudẽ etiam effodit uiginti passuum altitudinis parasangarũq; quadraginta/portasq; in ea fe cit quas Riuotenentes appellabant/quibus apertis babyloniæ campos irrigabant/ru briq; maris inundationem obstruxit/& Teredonẽ urbem ad sustinendos Arabum im petus condidit/& in regia pensiles hortos plãtauit: Hæc ab Abydeno sumere placuit. Q uoniam legitur apud Danielem Nabuchodonosorem in templo suo ambulantem arrogantia motum dixisse An nõ est ita babylon magna quam ego in potentia mea ad laudem gloriæ meæ in domum regni cõstruxi?Et adhuc ista loquentẽ euersum fuisse. Ad hæc omnia illa placet afferre quæ Iosephus in libro de antiquitate iudaica dixit.Suf ficiunt inquit ad ostendendã antiquitatem iudaicam Syriorum simul & caldæorum & Phœnicũ scripturæ/& græcorum innumerabiles historici/maxime Theophilus Theo dotus.Mnasses.Aristophanes Hermogenes Euemerus Comõ ac deniq; Zophirus: qui omnes & alii forsan complures(nec enim omnia ipse legi)diligenter de nostris cõ scripserunt/quorum multi etsi nonnullis aberrarint cõmuniter tamen ab omnibus an tiquitati nostræ testimoniũ perhibetᷣ/quamuis Phalerius Demetrius & Pilon senior qui carmine conscripsit ac Eupolemus nõ longe absunt a ueritate/quibus uenis danda est quoniam magnam nostrarum litterarum peritiam nõ habuere.

¶ Eusebii pamphilii liber decimus.

h Ac Iosephus & alia huiusmodi multa quæ breuitati consulẽ tes prætermisimus & ad alia transire cõstituimus: Nam quo niam quibus rationibus gentilium fabulis cõtemptis scriptu ram hebræorum suscæpimus dictum est/ac ipsos græcos & uitam & doctrinam hebræorũ admiratos fuisse auctoribus suis demonstratũ.Age iam declaremus/multa quoq; ab he bræis græcos sumpsisse:Q uemadmodum inquit Giometri am Arithmeticam: Musicam: Astronomiã: Medicinam.Ipsa deniq; litterarũ elemẽta artesq; cæteras a barbaris ut postea ostendam accæperunt.Sic de pietate in unũ deum ac reliqua quæ ad utilitatem anime pertinere uidentur dogmata non aliunde q̃ a iudæis ut paulopost patebit habuerunt. Q uod si quis contendat naturali quadã ratione ipsos ea inuenisse/nec hoc quidem re cusabimus.Nam si ea quæ a prophetis iudæi accæperunt & præclarissimi græcoꝝ phi losophi cõscripserunt diligenter sequi uolumus nõ erimus certe accusandi.

¶ Q uod græci non solum a barbaris artes/sed alter alteri9 inuenta dictaq; furantes suo nomini attribuebant. Cap. I.

n On autem miretur q̄spiam si ab hebræis multa eos furatos eē asserimus / cū non modo disciplias atq; artes a barbaris abstulerint/uerū etiam ad hos usq; dies ambitioni seruientes alter alterius iuentionem furētur.Imo uero nōnulli uniuersa aliorum uolumia suis noibus ascripserunt: Nō sūt mea hæc uerba/sed eos ipsos audias cum alter alterū furti arguant.Q uod primū ostendere aggrediamur ut mores eo℞ facilius cognoscas.Cum.n.ipsi alter ab altero furti honorē sibi arripiat/quo modo abstinere a nostris potuerunt?Clemens igitur noster in sexto aduersus gentes poetarum philosophorum historico℞ oratorumq; furta præ oculis posuit.Text9.n.ipsos orphei Homeri Hesiodi Heracliti Platonis Pythagoræ Herodoti Theopompi Thucydide Demosthenis æschinis Isocratis aliorumq; transcripsit & contulit:req; ipsa ostēdit multos noibus suis aliorum edidisse uolumina ueluti Eugramon.Cyrenæus Musæi de Thresprotis librum itegrum sibi attribuit nec solum perutilia a barbaris dogmata furatos esse:uerum etiam quæ nobis per sanctos uiros miraculose tradita sūt imitatos fabulis implicuisse/percontaturq; ab eis falsa ne sint quæ scribunt an ueritatis aliqd contineant.Si falsa inqt dicent ut mendaces contemnemus.Si uera cur ea quæ a Moyse ac prophetis facta esse dicuntur non credunt?Similia eni multa esse nemo ignorat/sicut illud quod in primis fert᷑ longo tempore Iouē olim non pluisse Vniuersamq; græciam aquarum penuria confectam Apollinem iterrogasse/quid sibi eēt faciundum / responsumq; oratione ipsis Aeaci opus eē.Ascendit igitur rogatus in montem Aeacus & mundus in cælum extensis manibus communem patrem omnium inuocauit/orauitq; ut ab hac calamitate liberare græciam dignaretur/quo adhuc orante nubes excitatū tonitrua facta/magnaq; uis pluuiæ subito errumpens/uniuersam græciam irrigauit.Ita orōnibus Aeaci fœcundissimus græcis annus tunc fuerat:Hoc inde sumptum esse quis non uiderit? Et inuocauit Samuel dominum & dominus uoces & pluuiam in dieb9 messis.Innumerabilia huiusmodi Clemens conscribit/quibus furacitatem græcorum ostendit/quem si legeris/quanta sit eorum ambitio nō ignorabis uerum quoniam iste noster est/ab ipsis græcorum philosophis ut solemus latrocinia græcorum ostendamus.Audias ergo qd de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de studioso auditu.Apud Longinum inquit ad honorem Platonis ut singulis annis fieri solet multi simul philosophi cœnabamus & post cœnam ut fit colloquebamur.Cum iterim Caustrium & maximum orta dissensio est.Maximus enim Ephorum Theopompo anteponat Caustrius uero furem fuisse:nihil a se ipso scripsisse ostēdebat/ac a Demacho & Callisthene & Anaximene plura quā tria milia commotum sublata & in contione transposita ostendebat.Tunc Apollonius grammaticus:Ignoras inquit Caustri theopompum etiam quem tu laudas furtis plenū esse.Nam in undecimo de Philippo ab Arcopagetico Socratis ꝗ nihil aut boni aut mali aliunde q̄ a se ipsis hoibus accidat/cæteraq; huius ad uerbum trāscripsit:Sed non orationes solummodo ille furatur/uerum etiam aliorum gesta falso aliis tribuit.Nam cum andro historiam diuinationum conscripserit/dicatque de Pythagora ꝗ aquam a puteo haustam in metaponto sitiens postquam bibit in tertium diem terræmotum fore prædixerit/hæc omnia Theopompus ad alios transtulit Pherecidem enim syrum ita prædixisse asserit nec in metaponto/sed in syria id fuisse dicit.Sibaris quoque urbis captiuitatem ad Mesenæ urbis causam transtulit.Tunc nicagoras ego quoq; inquit cum historiam eius legerem:multa ipsum a Xenophonte accæpisse/mutasseque ad peius consideraui.Xenophon enim in quarto pharnabazi Agesilai collocutionem propter Apollolophanem Cyziphenum factam ita cōscripsit/ut & dignitas & mores utriusq; quomodo legas cerni oculis uideantur hanc rem in undecimum historiæ græce Theopomp9tra-

duxit. Itaq; dicit ut muta tardaq; uideatur. Vt enim furtum celaret ea interposuit quae cunctationé quandam colloquentium ostendunt/& animatam Xenophontis orationem corrumpunt. Tum Apollonius cur theopompum & Ephorum uiros in dicendo tardos furti accusamus cũ Menãder quoq; similiter fecisse inueniatur: Et ab aristophane grãmatico qui eum ualde amabat admõitus fuisse dicatur: Vnde latinus sex libros edidit quos de Menãdri furtis inscripsit/ubi omnia quae ab aliis accepit/unum in locũ contulit/sicut philostratus alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad finem fabulam Antiphonis quae Ionista dicitur a Menãdro in dissidemonem trãscriptam ostendit: Sed quoniam in hanc rem nescio quo modo incidimus/ego quoq; accusare Hyperidem uolo multa fuisse a Demosthene furatum uerum quoniã eisdẽ fuerunt tẽporibus uestrae puto coniecturae relinquẽdum quisnam ab alio furatus sit. Ego uero Hyperidem existimo si autem uos demosthenem ab illo accepisse contenditis laudo/quoniam quae accepit multa praestantiora reddidit: Vituperandum autem Hyperidem duco. Si elegantissimam Demosthenis orationem ad peius conuertit. Et post pauca Belanicus etiam inquit quae de moribus barbarorum cõscripsit ab Herodoto & Damasco intercepit. Quid uero aut de Herodoto dicam qui in secundo ab Hecataeo milesio multa trãstulit ueluti de phoenice/aut de fluuiali equo de uenatiõe crocodillorum/aut de Isocrate atq; Demosthene quoq; alter in numularia oratiõe/alter in oratione aduersus Onetorem omnia quae de quaestionibus Issaeus in oratione de hereditate Chilonis dicit eisdẽ fere uerbis trãstulerint. Aut de Dinarcho qui multa eisdem uerbis transcripsit: Antimachus etiam poeta multa furatus ab homero parumq; imutate scripsisse inuenitur/uerũ ne alios furti crimine accusando ipse quasi fur reprehẽdi possim: Vnde haec habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Ephori cõscripsit. Polionis etiã ad Soteridẽ epistola extat de Ctosii furtis liber etiã eiusdem legit de simili herodoti crimine & in libro quem de uestigiis iscripsit furta Theopompi recitat. Tum. prosenes alios quidem fures deprehendistis. Platonem autem cuius solẽnitatem tanquam herois celebrantes apud longinum conuenimus hoc ipsum fecisse/uereor enim furti uocabulum dicere cum de Platone uerba facio non deprehẽdistis. Quid ais inqt galieta: Aio inqt quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plura iuenirentur si eorum qui apud Platonem philosophati sunt libri omnes reperirentur. Nam cum forte his diebus protagorae de ente librum legerem aduersus eos qui unum ens dicunt esse eadem omnino iueni scripta quae apud platonem legũtur. Quod ut ita esse cognoscaris ipsum audiatis nouitate nanq; rei commotus memoriter omnia tenere studui his dictis uerba ipsorum philosophorũ conscribit/quibus apertissime furem fuisse platonem ostendit. Sed satis iam dictum est q; alter ab altero graeci furentur & alter alterum studiose redarguat.

¶ Quod disciplina omnes & artes a barbaris graecis acceperunt. Cap. II.

n On est autem ab hac pparatione euangelica alienum breuiter ostendere disciplinas omnes & artes a barbaris graecos habuisse: ne qs accusare nos audeat si ab hebraeorum scriptura pietatem didicisse praedicemus. Cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideantur nec fabulis theologiam immiscere hebraeorum doctrinam plane immitari cognoscantur. Iuniores enim omnes sunt qui apud graecos recte aliquid philosophati sunt. Non hebraeis solum nec phoenicibus atq; aegyptiis: sed priscis etiam ipsis graecis. Primus enim omnium ex phoenicia Cadmus Agenoris filius mysteria & solennitates deorum graeciae tradidit/simulachrorum consecrationes etiam & hymnos. Deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Musaeus quos circa tempora

troiana floruisse asserunt/a qbus nihil aliud quam aegyptiorum atq; phoenicum falsitas paucis commutata graecie commendata est. Quibus qdem in temporibus Pythi9 Clarius Dodoneus maxime colebanť simulachraq; alioru deoru atq; heroū & templa constituebantur. Et post multa secula philosophie data ita diligēter opera est ut cū nihil ueri in traditionibus maiorum philosophantes iuenirēt pclara illa maiorum oracula cum auctoribus suis contempserint qppe ab illis nullam se consequi utilitatem uidentes aliena tanquā nudi atq; pauperes ueritatis & disciplinę nō temere scrutabanť/& ab aliis gētibus quae utilia ueraq; censebant in oibus artibus atq; disciplinis non sine labore mutabantur. Nempe ipsi graeci confitentur post Orphea Linum & Musæum antiquissimos ut ipsi dicunt theologos & multorū auctores errorum septem quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse ut sapientes uulgo appellati sint: qui oēs temporibus Cyrri persarum regis floruerunt. Quo qdē tēpore apud hebræos nouissimi oium prophete fuerunt annis post troiana tempora pluribus quā sexcentis. A Moyse aūt non pauciorib9 q̄ mille & quingentis quod paulo post planius faciemus. Verū ab istis sapiētibus nihil aliud quam sententie quedā cōmodæ atq; breuiter dictæ ad utilitatē humanæ uitæ compertū est. Magno deinde spatio tēporis iterposito philosophorū genus icœpisse fertur Pythagoras enim primus omniū fuit/quē philosophiae quoq; nomen iuenisse constat. hunc multi samium/alii tyrrhenum/alii syrium aut tyriū fuisse contendunt. Ita non plane graecus maximus & primus philosophoꝝ ab omnibus dr. Nam pherecidem doctorem Pythagorae syrium omnes fuisse tradunt/quāuis non eum solūmodo/sed persarū etiam magos & aegyptiorū diuinatores audisse Pythagoras/asseratur/eo tēpore quo iudeorum alii in babylonē alii in aegyptum transmigrarunt. Audiuit autem & Brachmanas iudeorū philosophos/sic ab aliis astrologiam/ab aliis geometriā/ab aliis musicam/ab aliis arithmeticam/& aliud ab aliis habuisse. A graecis autē nihil eū habuisse ausus qs piā est dicere/tanta doctrine & bonarū artiū penuria in graecia fuit anteq̄ Pythagoras oia quae ab illis collegit summo studio docuit/& diuinos propterea meruit honores/a quo prima philosophia processit/quā italiā quoniā ibi maxie docuit appellare solēt. Secunda est quā Thales unus de septē sapientibus tradidit/quae Ionica nominantur Tertia cleatica dr cuius Xenophanes colophonius auctor ascribiť. Talem autē multi non græcum sed phoenicē dicūt/nonnulli Milesium fuisse arbitrantur/quē tradunt ab ægyptiorū diuinationibus plæraq; accæpisse. So'onē uero unum de septem q leges atheniēsium cōscripsit tempore quo iudei ægyptum frequentes habitabant illo peruenisse Plato in Timæo testatur. Quo qdem in libro doceri eum a barbaro uidemus his uerbis/ O Solon Solon græci semp pueri estis: senex autem nullus unq̄ græcorum fuit/ac ideo apud nos nulla disciplina uetus iueniri potest. Plato quoq; ipse cum italicā philosophiā hauserit/in ægyptū abiisse traditur/nec breui tempore conuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo omnia quæ optima sunt a barbaris se consecutum profitetur. Dicit. n. i epimenide cām fuisse barbaꝝ illum q primus hæc iuenit. Vetusta. n. regio inqt eos aliud q primi hæc iuenerūt. Longam aūt ætatem multi consecuti sunt propter æstiui temporis serenitatem: quam ægyptus maxime atq; syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora inumerabilibus annis examiata uere nobis tradita sunt. Deide subiicit. Fateri autē oportet qcqd a barbaris græci accæperunt ad meliorem illud finem pduxisse. Hæc Plato Democritus aūt multo prius a barbaris se didicisse his uerbis gloriať. Ego uero inqt multo plures quā omnes cæteri hoies q modo sunt regiones pagraui: multas urbes uidi. Sapiētes uero audiui: nec qsq̄ me i demonstratione lineaꝝ supare potuit nec ipsi qdē qui arsepedonaptæ apud ægyptios appellantur. Octoginta enim annos longe a patria

disciplinarum amore absfui/babylonem eni etiam iste & persas in ægyptum ut disceret petiit. Quid de Heraclyto ac de aliis græcis dicam per quos omnes illuminatā doctrinis græciā constat? Nā ante sæcula eorū uatib9 & oraculis dæmonū inhiabat/nec aliqd solidæ disciplīæ uestigium continebat? Mirabilia uero apollinis illa responsa nihil penitus hoibus contulerūt/sed errantes huc atq; illuc magno sudore aliena sibi hoies cōgesserunt/giometriam.n.ab ægyptiis/astrologiam a chaldæis: & alia ab aliis acceperunt. Sed nihil unq̄ tanti mutuari sunt quanti hoc est quod ab hebræis habuerunt. Vnius.n. dei cognitionē ide receperunt/& multitudinē dæmonum suorū spreuerunt. Cur ergo nos icusant si hebræorū scripturam barbarā ut ipsi dicerēt græcæ philosophiæ ante posuimus? quoniā omnia bona a barbaris ipsi furati sint nec qcq̄ utilitatis a diis suis habuerunt? Quos iure multi apud eos contempserunt/ut impii dici q̄ dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant aut non magis laudant atq; admirant̄: q falsitate cōtempta etiam theologiam secuti sumus quæ sola uera est ab oi falsitate remota. Nam neq; i impietatē icidimus ut multi græcoꝝ sapientes nullum deū colentes/neq; rursus ut mirabiles philosophi summū deū cognoscentes multoꝝ falsitatem deoꝝ falsitati permiscuimus. Sed de his alias. Nūc aūt non philosophicas solū doctrinas/sed oia iuenta hoium humanæ uitæ utilia a barbaris græcos accepisse comprobemus: Primus igitur q litterarū elementa græcis tradidit Cadmus ex phœnicia erat/unde phœnicia litterarū elementa prisci poetæ dixerunt/multi syros litteras primos comperisse asserūt. Syrii aūt etiam hebræi sunt. Nā iudæi in syria semp a scriptorib9 habita est & phœniciam etiā apud priscos appellari constat. Temporib9 aūt nostri palæstinem Syriæ appellant argumēto āt illud maximo est ab hebræis repertas esse litteras ipsaꝝ lrarum apud græcos appellatio. Singula.u.apud hebræos elementa appellatione significatiua uocant̄/quod apud græcos nullo modo fieri potest. Vnde non cē ab illis iuenta sed ab illis accepta declaratur. Omnes aūt litteræ apud hebræos uiginiduæ sūt quaꝝ pria Aleph dr̄: quod latine disciplina dici potest. Secūda Beth quod domus significat. Tertia Gimel: quod uocis plenitudinem significat. Quarta delph quod libroꝝ dici potest. Quinta ita/ quod uocabulū ista significat quæ oēs uoces talē sensum efficiunt disciplia domus plenitudo libroꝝ hæc Sextum elementū apud eos ua dr̄ quæ uox latine in ipsa dici potest. Deide Cai quod uocabulum significat uiuit Septimum id quod significat uiuens totum hoc simul in ipsa uiuit uiuētis. Nonum teth dr̄ idest bonum. Decimum ioth & iterpretatur principium. Simul hæc duo bonum principium significat. Vndecimum Caph latine tamen Duodecimum labd. quod & postea sanich quod interpretatur auxiliū/totum hoc simul ex ipsis significat disci totum simul tamen disce: Deinde sequitur elementū quod men appellant quod iterpretari potest ex ipsis. Deinde Nun/idem sempiternum auxilium his accedit. Ain quod latine fontem aut oculū significat. Deinde phi quod os dici potest/deinde sade quæ uox iustitia iterpretari potest/simul sensus est fons aut oculus & os iustitiæ. Elementū deide accedit Cophi idest uocatio. Deinde ris quod caput significat. Deinde sen quod dentes dicere possumus postremo thau quod signa dici potest. Omniū igitur sensus elementorū hic est Disciplina domus plenitudo librorū hæc in ipsa uiuit uiuens bonū principium tamen disce ex ipsis sempiternum auxilium fons aūt oculus atq; os iustitiæ uocatio capitis & dentium signa/hæc est elementorum hebraicorum latie dicta sententia quæ disciplinæ litterarum summopere conuenit/quod apud alias gentes inueniri neqt. Vnde fateri necesse est non ab aliis quā ab hebræis litteras cē inuentas: græcos uero ab hebraicis accepisse ipsa litteraꝝ appellatio significat hebræi.n. Aleph/græci alpha dicūt. Illi beth græci Vita/gama græci gimel illi/deide delth/illi deltha isti & alteri zai/

alteri zeta/cætera quoq; similiter. Vnde patet ab hebræis litteras inuentas ad alios & ad græcos tandē peruenisse. hæc de litteris dicta sufficiant Clemens quoq; cū i similē īciderit materiam ægyptios ostendit medicinam īuenisse & æsculapiū amplificasse. Atlantē aūt ex libya primū nauim construxisse ac nauicasse. Astrologiā primos Chaldæos/ægyptios deīde edidisse. Phryges auiū uolatus primos obseruasse: & tuscos aruspiciū comperisse Telmissinos somniorū īterpretationem Tyrrheos tubam/phryges fistulā ex phrygia.n.erat olympus & Marsyas q fistulam īuenerūt. Lucernæ usum ægyptios q ānum in duodecim partes primi distinxerunt/primiq; lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerūt/nec intrare in templa quemquā a muliere nisi lotū sanxere: Geometriam etiam ipsos īuenisse. Selmētem uero & damnameneū iudæos in cypro primos ferri īuenisse/ferri autem tincturam aut temperiem qua robur accipit Delam iudæum comperisse q̄uis Hesiodus delam ex scythia fuisse asserat. Falcem thraces comperisse ut primo peltis equestres usos quam illyrii primo īuenerūt. Cadmū auri metalla primū ī mōte pangeo excogitasse. Quadrirenem a carchidoniis primū factam fuisse cuius architectus Vosporus fuit/Medeam primā tincturam capillorū excogitasse pannones: q noricū habitant quos noropes appellant æris usum īuenisse. Olympū ex mysia lydiam harmoniam. Dicordū assyrios. Sambucā īstrumentū etiam id musicū est troglodítas. Marsyam phrygem tricordū diatanamq; harmoniam. & myxophrygiam atq; myxodiam thamyrithraca harmoniacā doricā sydonios triremē. Siculos phormingē non ualde ac cythara differentem/hæc clemens noster cæteraq; hui9a cydippo Mantineo: Antiphane Aristodemo/ac Aristotele collegisse ait/operæ autem preciū est a Iosepho ēt iudæo nonnulla transcribere: Is enim uir cū de antiq̄tate iudaica scribat multo iuniores fuisse græcos ostendit ac barbaris omnia collegisse diuersaq; iter se ac uaria conscripsisse. Verba igitur eius hæc sunt. Non possum inq̄t non admirari eos q putant de uetustissimis rebus solis esse græcis credendū/nobis aūt cæterisq; hoīb9 nullam esse fidem adhibendā. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus quæ a græcis facta īuentaq; siue urbes conditas dixeris siue artes excogitatas siue legum sanctiones heri aut nudiustertius si eum nostris conferas īcœpisse putabis. Scribendæ uero historiæ curam oīum postremam ipsius fuisse constat. Vnde ipsi quoq; chaldæos phœnices & ægyptios (non eni libet modo nos quoq; istis connumerare) aperte fatent̄ uetustissimam firmamq; priscarū rerū traditionē tenere. Regiones enim habitant quæ minimas continentis regiones patiunt̄/multaq; opera ac magno studio semp īcubuerunt/omnia præclara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posteritati commendari. Græciam uero non ignoramus sæpius deuastatam rerum gestarū memoriā amisisse. Ita nouo genere uiuēdi sæpius instituto a se originem rerum īcœpisse putarunt. Litteras aūt posteriores pene omnibus acceperūt/a Cadmo eni didicisse gloriant̄. Nec tamen aut ex templis aut loco publico scripturam se habuisse dicere audent quæ id significet. Vnde magna quæstio est. Vtrū troiani belli temporibus litteris uterent̄ & Paulo post Cadmus uero milesius/ & argiuus acisilaus q primi apud græcos historiā scribere aggressi fuerūt non multo ante Xersis tempora fuisse perhibent̄. Præterea Pherecides syrius. Pythagoras & Thales q de cælestibus atq; diuinis rebus primi græci pauca scripserunt ab ægyptiis & Chaldæis cuncta didicerunt/quos oēs una uoce græci uetustissimos oīum p̄dicant. Quomodo igit̄ supremæ arrogantiæ non est sibi solis antiq̄tatis memoriā attribuere? Aut qs ab ipsis scriptoribus non facile percipient nihil certū/sed oīa coniecturis græcos scripsisse? Pugnant eni īter se oēs & alter alterius falsitatem redarguit non est opus ut eos moneā q melius me sciūt/quod Elanicus contra quam Acusilaus de Genealogiis ediderit. Nec

ut enumerem in quot quantiſq; Heſiodũ repræhendit.Nec dicam quomodo Ephorus
Ellanicũ: Timæus Ephorũ: Timæum poſteriores: Herodotum omnes repræhendũt.
Non eſt neceſſe de ſingulis atq; minorib9dicere/cũ de perſarũ in græcia impetu & de p̄
claris facinorib9tũc geſtis inter ſe uehementer ſcriptores diſcrepent/cũ etiam Thycydi
dem qui accuratiſſime ſuorũ temporũ conſcripſiſſe hiſtoriam credit̃ quaſi mendacem
nonnulli accuſent/huius diſcrepantiæ q̃uis multæ poſſint eſſe cauſæ duæ tamen mihi p̄
cipue uident̃.Q uarũ prima & maxima eſt qa nullam curam ut publice præclara facio
ra ſcribent̃ græci populi habuerũt:ac ideo magna in ſcriptorib9mentiendi licentia fuit.
Nam ipſi etiam Athenienſes quos & idigenas putant & diligentiores fuiſſe conſtat/ pri
mas omniũ publicæ ſcripturæ leges dracõis de cæde q paulo ante Piſiſtratum fuit com
mendatas fuiſſe aſſerũt.Non oportet de arcadib9dicere q q̃uis uetuſtiſſimos ſe omniũ
prædicent/ultimi tamen omniũ litteras didicerũt.Q uar̃ cũ nihil extaret publice quo &
ignari docerent̃ & mendaces redarguerentur partim ignorantia/partim affectione fa
ctum eſt ut magna inter ſcriptores diſcrepantia iueniat̃.Altera cauſa eſt qa non ueritatis
amore q̃uis ita pfiteant̃/ſed eloquentiæ ſuæ oſtẽtatione/quoniam ueteres ſcriptores
ſuperaturos ſe facile credebant ſcribendi laborem ſumebant.Ita nonnulli fabulas/ non
nulli ciuitarũ aut regũ laudes aut uituperationes:nonnulli ueteꝝ ſcriptoꝝ ut ipſi eloquẽ
tiores uiderent̃ emendationem conſcripſerũt: V nde fit cũ hiſtoriam ſcribere profitean
tur non id ſed hui9oppoſitũ faciãt. V eritatis enim hiſtoriæ ſignũ illud eſt ut de eiſdem
rebus eadem omnes conſcribant.Illi uero ſic ſe ueraces uiſum iri putarunt ſi unuſquiſq;
aliter q̃ cæteri conſcripſiſſet.hæc Ioſephus.Sed non erit ab re quaſi apicem Diodori te
ſtimonium afferre.Is igit̃ in primo his uerbis utitur.Dicendũ modo de his eſt q priſcis
temporib9prudentia doctriaq; clari ad ægyptum uſq; profecti ſũt.Sacerdotes.n. ægy
ptiorum in ſacris libris ſcriptum iueniunt.Orphea:Muſæum.Melampoda:Dedalum/
Homerum poetam:Lycurgum ſpartiatem.Solonem Athenienſem Platonem philoſo
phum:Pythagoram Samiũ:Eudoxum mathematicũ:Democritũ abderitam: Enopi
dem Chiũ ægyptũ petiiſſe/quorum oium ueſtigia/aliorũ imagines/aliorum nomina lo
cis aut iſtrumentis idita extant/aſſeruntq; uniuerſa illos qb9apud græcos claruerũt ab
ægyptiis accæpiſſe.Orphea.n.myſteria Diõyſi & errores Cereris ſic cõſcripſiſſe ut my
ſteria Oſiridos & errores Iſidos ſe habent noĩbus ſolummodo immutatis.Supplicia ue
ro impiorum apud iferos & amœnos pioꝝ campos ad imitationem eũ feciſſe earum re
rum quæ i ſepulchris ab ægyptiis gerunt̃/quam rem Orpheus prim9 apud græcos trã
ſtulit/& Homerus amplificat.Melampodem autem aiũt ea quæ de Saturno & de tita
num pugna dicunt̃ ac de aliis deorum calamitatibus ab ægypto in græciam traduxiſſe.
Dædalum autem affirmant uolutiones labyrinthi fuiſſe imitatum q uſq; ad hæc tempo
ra in ægypto permanet a mendote uel ficut qdam dicunt a rege maro multis annis ante
Minoem conſtructus/cuius rei ſignum eſt ſtatuaꝝ numerus quas Dædalus apud græ
cos confinxit:neq;.n.plures neq; pauciores ſunt quam apud ægyptios ſint.Ita uero eſſe
ide maxime patere aiunt ꝙ in Memphyde prophylæa V ulcani Dædalo architecto fa
cta oſtendũt/quo qdem opere a deo admirabilis igenii uiſus ut lignea eum ſtatua dona
uerint/quæ i eodem uulcani templo conſpicitur:Adeo enim ſuperauit ægyptios a qbuſ
didicit/ut propter multa quæ adinuenit honores diuĩos apud eos conſecutus ſit. Tem
plum enim Dædali ad hæc uſq; tempora in iſula quadam iuxta memphi ſummopere co
litur.Argumenta quoq; nonnulla ſolent afferre qbus fuiſſe i ægypto Homerum plane
oſtendũt:ac maxie qa Helenam ſcripſit potionem Thelemacho apud Menelaũ hoſpi
tanti præbuiſſe qua factum eſt ut calamitatum ſuarum obliuiſceretur/quam qdem po

tionem ab ægyptiis dicit poeta Helenam a polimnesta quadam chani uxore didicisse. Nam usq; ad nostra tempora solæ diospoliticæ mulieres iram atq; mœstitiam potionibus sedare resciūt: Diospolis aūt Thebæ sunt Venerē quoq; aureā Homerus appellat quo nomine uulgo ab ægyptiis nominanť. & lucus ueneris aureæ apud eos adhuc inuenitur. Lycurgum similiter Platonē atq; Solonem multa in libris atq; legibus suis cōscripsisse patet quæ ante illorū tempora ægyptii habuerūt. Pithagoras quoq; geometriam & Arithmeticam ab eis dedicisse/ & aīæ in cætera animaliū migrationē a dogmatibus ægyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquēnio in ægypto conuersatum multa inde dedicisse. Enopidem quoq; ab ægyptiis astrologis & alia cōplura & obliquationē zodiaci pcæpisse. Eudoxum etiā ab ægypto in græciā multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculē similiter atq; Theodorū Rheti filios qui simulachrum Apollinis pythii fabricati sunt quinq; fingendo apud priscos omnes excelluerūt multis ānis in ægypto uersatos cōtēdūt hæc a Diodoro sumpta sufficiāt. Si ergo ab oibus barbaris qcūq; clari apud græcos fuerūt nō pauca neq; minia accæperūt/ nec iccirco qspiā eos accusauit/ cur nos accusant q uero pietati cōmoti scripturā hebræoꝝ cōplectimur.

¶De Antiquitate moysi ac prophetarum. Cap. III.

Erum neforte quoniā cognitionē unius dei hebræos solūmodo uere habuisse diximus/ ac abeis cæteros si quid hac de re pter hebræos uere senserūt accæpisse cōtendimus/ ne qs unq̄ aliter actum putet. ac a græcis iudæos hoc habuisse dogma cōtendant/ declarandū est quibus tēporibus Moyses & prophetæ fuerūt. Plurimi ergo(perutilis nāq; res est) de antiquitate Moysi & prophetarū scripserunt a quibus nōnulla trāscribam q̄uis ipse noua uia rationēq; usus hoc mō rē disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris romanoꝝ Augusti temporibus saluatoris nostri natiuitatē fuisse/ doctrināq; quintodecimo Tyberii cæsaris anno euangelicā incæpisse. Si quis ergo ab hoc tyberii āno ad superiora scandens diligenter usq; ad Dariū psaꝝ regē & restitutionē templi perueniet quingentos. xlviii. ānos inter Tyberiū & secundū Darii annū interfuisse cōperiet. Secūdus enim Darii ānus sexagesimæquintæ olympiadis primus fuit Tyberii aūt qntusdecimus ducētesimæquintæ ac primæ olympiadis quartus inuenitur. Ita centū ac triginta septē olympiades interfuisse manifeste uidentur/ qui numerus quaternario auctus/ quadriennium enim olympiadi attribuitur quingentos. xlviii. annos efficit. In secundo autē anno Darii septuagesimus hierosolymorū & tēpli destructiōis fuit ut iudæoꝝ historia ostendit: Quod si a secundo Darii anno ad primā olympiadē pcurras olympiades quidē. lxiiii. annos. cclvi. īterfuisse cōperies. Quos quidem annos si ab ultimo desolatiōis anno ac restauratiōis principio ascendēdo auferas ad quinquagesimū annū Oziæ iudæoꝝ regis quo tēpore Isaias & Osee propheta runt omnino peruenies. Ita prima olympias Isaiæ tēporibus fuisse inuenitur. Inde autē a prima olympiade usq; ad captiuitatē troiæ ut græcorū ipsorū historiæ significant quadringenti ac quinquaginta anni colligunť/ quē annoꝝ numerū a quinquagesimo Oziæ anno similiter auferendo ad tertiū annū labdonis Iudæorū iudicis peruenies. Ita troianæ urbis destructio septē annis anteq̄ Sanson hebræos iudicasset fuisse ostenditur/ quem corporis robore inuictum fuisse ut herclem græci scribūt hebræi testātur. Inde a captiuitate troiana si quadringētos ascēdendo annos auferas ad Moysem & terrigenam cecropem deuenies. Omnia uero quæ apud græcos mirabilia narrātur post Cecropem fuisse constat: Nam Deucalionis diluuium pthœthontis incēdium/ natiuitas Erichthonii proserpinæ raptus: Cereris mysteria: Eleusiniorū constitutio: Triptolemisatio: Europæ raptus a Ioue; Apollinis partus; Cadmi ad thebas aduentus; & ad hæc iuniores il

li Dionysus/& Mimos/æsculapius/perseus/dioscuri/hercules post Cecropem oēs fuerunt. Quare omnibus his multo uetustior Moyses fuisse cōfirmatur: A Moyse uero usq; ad primū annū uitæ habraam quingētos ac quinq; annos cōperio/quos si a Cecropis regno ad superiora auferas ad assyriū Ninū tādem puenies quē aiunt primū totius asiæ india solum excæpta regnasse a cuius noīe ciuitas Ninus appellata est/quā iudæi niniuem dicūt eo tēpore zoroastes magus apud bactrios regnabat. Nino aūt uxor Semiramis successit. Nini ergo atq; Semiramidos zoroastisq; teporib9 habraā fuisse cōstat. Nam hæc oīa nobis certis rationibus in eo libro demonstrata sūt quē tēporibus inscripsimus. Vtar autē ipræsentiaꝝ Porphyrii de uetustate moysi testimonio illius uidelicet qui hebræoꝝ atq; Christianorū inimicissimus odii cumulo ipsum quoq; Moysem atq; propheias iprobis petere uerbis ausus est. Sic enim inimicoꝝ testimōio uetustas Moysis magis cōprobabitᶜ. In quarto ergo eoꝝ quos aduersus nos libros euomit his uerbis utitur. Narrat autē iudæoꝝ historiā uerissime quoniā & locorū & uirorum noīa similiter atq; ipsi posuit Sachoniatho berutius qui earū rerum omniū monumēta ab hierobalto dei leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidē historiā a belbalo berutiorū regi inscripsit quorū uirorū tempora multo ante troiana tempora fuisse cōperiuntur. Is Sachoniatho phœnicū lingua partim a singularum urbiū annalibus partim a libris sacris qui templis dedicari solebant collegit ingenio/quē non multo post Moysem semiramidos temporibus fuisse scriptū est hæc porphyrius. Si ergo semiramidos temporib9 Sachoniatho fuit/ea uero multo ante troianā calamitatē fuisse perhibetᶜ an erit Sachoniatho quoq; troianis temporibus multo uetustior Sachoniathonē uero ab aliis collegisse historiā ipse Porphyrius testatur/quos & ipsos iuniores Moyse fuisse concedendū est. Sed ponamus etiā eisdem temporibus Moysi Sachoniathonē fuisse/quoniā tū Moyses Semiramidos temporibus huius philosophi testimonio cōperitur quando nos habraam fuisse cōtendimus. Antiquior est Moyses secundū porphyriū q̄ ipsi opinantᶜ. Fuit autē Semiramis octingentis annis ante troiana tempora. Quare Moyses quoq; similiter. Primus uero apud Argiuos Inachus regnauit/quādo nec ciuitas nec nomē Atheniensium erat. Primus autē argiuorū rex quinti assyriorū regis temporibus fuit cētum quinquaginta ānis post Moysem atq; Semiramidē in quib9 nihil apud græcos illustræ factū inuenitur. Quadrigentis aūt annis & quinquaginta fere post Semiradē. Primus apud Athenienses Cecrops indigēa ut ipsi dicunt regnauit Triopa septimo post Inacū regnante apud argiuos/& post Inachi aūt tēpore ogygiū dicitur diluuiū fuisse. Et apis apud Aegyptios primus deus appellatus est & Inachi filia q̄ Isidē ægyptii nominarunt Prometheus quoq; & Atlas illis tpibus fuerūt. A Cecrope aūt usq; ad troianorū calamitatem paulo pauciores q̄ quadringenti anni colliguntur/in quibus diluuiū deucalionis & incendiū phæthotis fuisse nō ignoramus. Cecrops aūt primus deū Iouem appellasse fertur & aram instituisse primus & simulachrū palladis exercisse. Post Cecropem autē dii græcoꝝ oēs nati fuisse uidētur. Ita ad troiana tempora a tpib9 Moysi plures q̄ octingenti āni Porphyrii testimonio fuisse cōperiuntur. Homerū uero atq; Hesiodū multo iuniores troia fuisse manifestū est. Pythagorā uero & Democritum in quinquagesima olympiade septingentis fere annis post troiā fuisse cōstat. Quare huius philosophi auctoritate mille quingentisq; ānis ante græcoꝝ philosophos Moyses fuit. Veꝝ qm̄ multi præclari apud nos uiri atq; doctissimi iudæoꝝ antiquitatē certis uerisq; argumētis pbarunt/quorum alii græcis/alii chaldæis atq; ægyptiis/nonnulli ēt a phœnicibus atque hebræis propositum suum approbarūt/immo uero cuncta simul cōferētes mirabili ratione ac uia singulaꝝ gentium præclara facinora quæ in eisdem tpibus gesta sunt colle-

gerunt/eorum nõnullas uoces uerbaq͞ transcribã ne laborũ suo℞ fructu auctores pri uentur. Vtar autem testimonio multorũ ut ex omnibus hebræo℞ uetustas indubitata habeatur. Affricanus igitur in tertio annaliũ his uerbis utitur usq͞ ad olympiadas nihil exploratũ in historia græco℞ inuenit͛ sed oĩa cõfusis conscripta tpibus sunt. Post olympiadas uero qm̃ quadriennio diligentissime oĩa notabant͛ nulla penitus confusio tẽporum fit. Q uare præclara fabulosaq͞ facinora quæ ante primã olympiadem fuerunt sũmatim colligam/quæ uero post gesta sunt ita cũ hebraicis persicisq͞ historiis conferã/ ut ea quæ in eodem tpe fuerint aperte significẽ. Hebræorũ igitur in babylonem migratio a Nabuchodonosore facta septuaginta durauit annos. Cyrus regnauit olympiade quinquagesimaquinta a Diodori thalicostoris polybii phlegõtisq͞ historiis patet quo ãno Iesus filius Iosedech primã particularẽq͞ deductionẽ populi fecit ut apud Esdram iudæũ conscriptum est. Verum ista ut dixi propter olympiadũ certitudinem eodẽ mõ ab oĩbus cõscripta sunt: cum nullam oĩno confusionem patiantur. Ab Ogyge aũt indigena cuius tẽporibus primũ & maximum diluuiũ in attica fuit: & phoroneus argiuus regnabat usq͞ ad primam olympiadem anni fuere mille atq͞ uiginti. Ita.n.oẽs asserunt qui atheniensium annales conscripserũt ellanicus dico atq͞ Philochorus Castor etiã & Thalus in hoc conueniunt qui syriã historiã diligẽter tractarũt. Diodorus quoq͞ qui orbis historiã in bibliothecis contulit. aliiq͞ ꝑmulti: & post pauca. Dicimus ergo Ogygem a quo primũ diluuium noĩatum ogygiũ est tẽporibus Moysi fuisse: quod hoc pacto probamus. Ab Ogyge ut diximus mille uigintiq͞ anni usq͞ ad primã olimpiadem fuerunt/a qua usq͞ ad quinquagesimãquintam olympiadem: idest usq͞ ad primum annum Cyri persa℞ regis & iudaici populi reductionem anni fuerunt.ccx.&.vii. Q uare ab Ogyge ad Cy℞ mille ducẽti.xxxvii.fuerũt/quos si auferes ascẽdẽdo ad ãnũ illum inuenies quo ab ægypto Moyses populũ eduxit. Fuit ergo Moyses ogygii tpib⁹ a quo Eleusis condita est Atticos igitur annos ab ista sumamus & post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuii centũ nonagintanouẽ annis usq͞ ad Cecropẽ attica sine rege & pene deserta fuisse ꝓhibetur. Actæum.n.quẽ post ogygẽ fuisse nõnulli fingũt cæterosq͞ usq͞ ad cecropem nuda solũmodo eẽ noĩa Philochorus scribit/& post aliqua cõputatiõe anno℞ a iudaica scriptura diligenti⁹ facta. A. Moyse igitur inq͞t usq͞ ad Cyrum mille.ccxxxvii.anni colliguntur. Q uod ab ogyge ad Cyrum ẽt secũdum græcorum historicos colligi demonstrauimus/sed græcorum ẽt nonnulli hoc ipsum testantur Polemon.n.in.primo græcarum historia℞ tpibus inq͞t Apidos Phoronei filii magna ps ægyptii exercit⁹ ab ægypto expulsa in palestina syriæ non lõge ab Arabia habitarũt. Apion ẽt Possidonii filius grãmatico℞ oĩum diligentissimus historiæ perscrutator i quarto historiarũ & in libro aduersus iudæos. Inacho inquit regnante apud Argiuos & Amasi apud ægyptios iudæi duce Moyse ab ægyptiis defecerũt: Herodot⁹ quoq͞ Amasidos & defectiõis huius in secũdo mentionẽ facit. Iudæo℞ ẽt quodãmodo meminit cũ syrios dicat qui palæstinã habitãt circũcidi solere Ptolomæus ꝑterea mẽdesius q ægyptiorũ historiã ab initio conscripsit his ita cõuenit: cæteriq͞ oẽs ut minima quædã ãno℞ differẽtia esse uideat͛. Ita notabilia gesta mirabiliaq͞ græco℞ siue uera siue ficta post moysem fuisse cõperiuntur. Visum est ãt mihi a tpe regni attici res græco℞ hæbraicis cõferre Primo igitur ogyge ãno quousq͞ ad primã olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitus iudæo℞ ab ægpto factus est & in attica ogygium illud diluuium: neq͞ ad iniuria. Cum.n.ira dei grandine ac tempestatibus percuterentur ægyptii nõ poterant aliquæ partes ẽt orbis nõ commoueri: attica præcipue quia coloni ægyptiorum ut multi alii & Theopompus in Tricarano affirmat athenienses fuerũt. Post quattuor autẽ &

nonaginta annos Promethæus fuisse a nonnullis dicitur quē finxisse homines fabulantur atq; formasse: quoniā sapientia eloquentiaq; sua a bestiarū uita in ciuilem transformauit hæc Affricanus. Tacianus uero qui se ipsum in Assyria regiōe natum dicit uir lingua græca doctissimus/græcis oibus Moysem antiquitate anteponēs de homero inqt Stesimbrotus: Thasius: Callimachus: Colophoni9: Reginus: Theagenes q fuit Cambysæ tpibus & Herodotus halicarnasseus/aliq; cōplures scripserunt. Sed quoniā aliter alii tradiderūt quibus fuerit tpibus affirmare nō possumus. Crates.n.ante reductionē herculidarū octuaginta post troiana tpa annos floruisse contendit. Eratosthenes post centum annos Aristarchus quādo ionica colonia deducebatur cētum & quadraginta annos post destructionē troianā. Philochorus archippi atteniensiū principis tpe centū & octuaginta annis post captiuitatē troianam. Apollodorus ducentis & quadraginta post troiana tempora/nōnulli in prima olympiade quadringentis annis post illiū euersionē/alii Archilochi æqualē fuisse cōtendūt/qui fuit olimpyade uigesimatertia tpibus gygæ regis lydorū. Sed hæc relinquantur. Nam qñ ita cōfuse de tpibus scribitur uniuersa historia titubat: Sed ponam9 Homerꝝ ipsius agamēnonis tēporib9 fuisse. Moyses.n.modo multo ante tpa nō uerū ēt ante Dardanū fuit utar āt testimonio caldæorū phœnicū & ægyptiorꝝ. Berosos enim uir babylonius sacerdos multo antiquiorē troiano bello Moysem fuisse scripsit: Theodotus aūt Ipsicrates Mochus phœnices fuerūt/ quorū historiā in græcā linguā aditus uir disertus traduxit ubi scribitur troianū bellū paulo ante tēpora Salomonis fuisse ægyptios oēs sciunt magnā tēporū diligentiā semper habuisse: quorꝝ annales Ptolomæus nō rex: sed mēdesius sacerdos a sacris libris collegit ac edidit. Is regnante Amoside apud ægyptios Moyse duce iudæorꝝ exitū ab ægypto fuisse affirmat: Amasimq; fuisse tunc dicit qñ Inachus in agris regnabat. Apion ēt grāmaticus Inachum & Amasidē eisdem tēporibus fuisse affirmat. Fuerūt aūt ab Inacho ad bellum troianum generatiōes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringentis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum omnia præclara facinora græcorum fuerunt necessario etiam post Moysem fuerunt. Inachus.n. primus argis ut diximus regauit/deinde phoroneus quando ogygium in attica diluuium fuit. Apis postea deide argiuis Crassus phorbasq; regnarūt/quo tpe Actæus a quo Actæa regio atheniensiū appellata est Triopas/deinde argis regnauit qñ prometheus epimetheus: Atlas: Io/& bisformis cecrops fuisse tradunt. Post Triopā Crotopus regnauit/tēporibus cuius phætōtis incendiū & deucaliōis diluuiū fuit: Sthenalo postea regnante Danaus in peloponensum uenit & dardanus dardaniā cōdidit/& ex phœnicia europa rapta fuerat Danaus postea regnauit/deinde lynceus quo regnante proserpina rapit. Cadmus thebas cōdidit/qui græcis litteras tradidisse una uoce ab oibus dicitur Minos in Creta regnat. Prœtus postea regnauit qñ Eumolpus atheniensibus bellum intulit. Deinde Acrisius cuius tēpore a phrygia in græciā pelops trāsiuit. Ion Athenas petiit. Secūdus Cecrops floruit: Perseus postea regnauit & pclara gessit facinora. Euristheus Domū Atreus atq; agamēnon q decimo atq; octauo sui regni āno urbem troianā expugnauit. Quare oibus diis ac heroibus græcorꝝ multo uetustior Moyses inuenitur/& oportet seniori a quo iuniores hauserūt multo magis credere. Nō enī Homero solūmodo Moyses supior/uerū ēt oibus qui aliqd apud græcos scripsere. Quippe cadmus a quo litteras græci habuerūt multo posterior Moyse inuenit. Scripserūt autē apud græcos ante Homerū: Linus: Philāmon: Thamyris: Amphion: Orpheus: Musæus: Demodotus: Phemius: Sybilla: Epimenides cretensis q spartā petiit. Aristæus; Preconeseus Abolus: Centaurus: Isatis: Orimō; Euculus; cyprius Orius; Samius

& Athenienſis pronetida. Linũ igitur herculis magiſtrũ fuiſſe cõſtat/qui ante troianũ bellũ una fuit generatione Tlepolemus eni filius eius cũ Agamẽnone in iliũ militauit. Orpheus autẽ æqualis Herculi fuit/quẽ Muſæus audiuit. Amphio duabus generatiõibus troianũ bellũ præceſſit. Demodocus uero/atq; Phenus alter in Ithaca/alter apud pheacas troiani belli tpibus uiuebant Thamyris etiã/& philãmon nõ ãte ipſos fuerũt. Sed de poetis ſatis dictũ eſt. Nũc de his ſcribam9/qui apud græcos ſapiẽtes habiti ſũt. Minos igitur qui ſapientia & legũ ſolertia cæteris oibus excelluiſſe uidet Lyncei tẽporibus/qui poſt Danũ argis regnauit undecima generatiõe poſt Inachũ fuit. Lycurgus autẽ centũ annis ante primã olympiadẽ leges lacædemoniis dedit. Dracon in olympiade trigeſimaſexta leges atheniẽſibus tulit Pythagoras in ſexageſima & ſecũda floruit. Oſtendimus autẽ in ſuperioribus quadringentis & ſeptẽ ãnis poſt Ilii euerſionẽ olympiadas incæpiſſe. Tales Vetuſtiſſimus oium/qui ſeptẽ ſapiẽtes appellãtur in quinquageſima uiuebat olympiade. Hæc taceamus/nũc Clemẽtẽ audiamus. Apion inquit grãmaticus uir hiſtoriarũ peritiſſimus/qui pliſtonices nominatus fuit acerrimus iudæorũ hoſtis a deo ut etiã aduerſus eos uolumẽ ediderit nec iniuria/ægyptius enĩ erat Ptolæmeũ Mendeſiũ ſacerdotẽ/qui tria uolumina de rebus geſtis ægyptiorũ edidit teſtẽ adducit/q; Amoſis/ qui auarin ægyptioꝝ urbẽ euertit/& Inachus argiuoꝝ rex eiſdẽ tẽporibus fuerũt. Quo quidẽ Amoſide regnãte ab ægypto Moyſe duce iudæos ꝓfugiſſe cõfirmat. Rex ãt argolicas/quæ ab Inacho cæperũt Dionyſius Halicarnaſeus in libro de tẽporibus oium græcarũ rerũ uetuſtiſſimas fuiſſe oſtẽdit. Ab Inacho autẽ ad troiana tempora uiginti generatiões cõnumerant/anni ad minus quadringẽti. Aſſyriorũ ãt regnũ antiquius cæteris oibus fuiſſe cõſtat/cuius quadringenteſimo atq; ſecũdo anno trigeſimo ſcilicet atq; ſecũdo Beluchi octaui Moyſe ducẽte populus ab ægypto exiuit: Inacho argiuis & Amoſide in ægypto regnante. Poſt Inachũ phoroneus argis regnauit quando ogygiũ fuit diluuiũ/& Egialeus in ſycione regnauit a quo Sicyonũ regnũ incœpit/tunc ẽt cretus primus qui in creta regnauit: Acuſilaus uero Phoroneũ omniũ hominũ primũ ait fuiſſe/unde Phoronidos poeta mortaliũ patrẽ appellat. Sed ab Inacho ad Agamẽnonẽ uiginti generationes fuerũt. Decimo aũt & octauo anno Agamẽnonii regni troia euertitur: Demophonte Theſei filio athenienſibus regnãte/fuit autẽ Theſeus imitator Herculis generatõe una ante bellũ troianũ. Ita Moyſes ante Dionyſii iudæos tranſlationẽ ſexcẽtos & quattuor annos fuiſſe inuenitur. Perſeo enĩ regnãte trigeſimo iam atq; ſecũdo ãno/ut Apollodorus iu libro de tẽporibus ſcribit. Dionyſi9 hoiem exiuit/a quo ad Herculẽ & Iaſonẽ alioſq; græcoꝝ heroas/qui in argo fuerũt ſexagintatres anni colligunt/quibus cũ etiã Aeſculapius: atq; Dioſcuri ut Rhodius apollinius in argonautis teſtatur fuerũt. a regno autẽ Herculis in argis uſq; ad tranſlationẽ ſuã & aeſculapii iudæos triginta & octo anni fuerũt apollodorus ſcribit/hinc ãt ad Caſtoris & Pollucis aſſumptionẽ anni .liii. quãdo etiã troia euerſa fuit. Verum quoniam ut Heſiodus cæteriq; poetæ dicũt Semele Cadmi filia Dionyſium peperit. Cadmus autem Linceo regnante Thebas petiit: & litteras græcis tradidit. Patet etiã teſtimõio poetarum qua ætate Dionyſius fuit. Leo uero qui de ægyptiorum diis conſcripſit Iſidẽ Cererem eſſe affirmat/quæ Linceo regnante fuit undecia generatione poſt Moyſem. apis uero argiuorum rex ut ariſtippus iu prio arcadicæ hiſtoriæ ſcribit mẽphin in ægypto condidit/quem Ariſtæus argiuus Serapidem appellatum aſſerit/hunc ab ægyptiis diuinos honores conſecutum non ignoramus. Nymphodorus autem amphipolitanus in tertio de aſiaticis legibus Apim taurum mortuum in ſoro græce quod latine arcam dicere poſſumus poſitum. Soroapim ac inde Serapim appellatum fuiſſe contendit. Fuit

autē Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi tēporibus fuit/quē Tantalo æqualē fuiſ ſe oēs teſtanť. Zethus uero atq; Amphion muſice inuētores Cadmi tēporibus fuere. Nam & ſi Phemonoe oracula cecinisse Acriſio dicatur/tñ poſt Phemonoem .xxvii. an nis Orpheus Muſæus & Linus Herculis magiſtri floruerūt. Homerus autē ac Heſio dus multo iuniores bello troiano extitere. Lycurgus uero & Solon legū apud græcos cōditores/& ſeptē ſapiētes: Pherecides etiā Syrius & Pythagora circiter primæ olym piadis tēpora ut diximus fuerūt. Nō ergo ſolū poetis ac ſapiētibus uerū etiam diis græ corū multo uetuſtior Moyſes inuenitur/uerū quoniā nō græci ſolummodo/ſed iudæi quoq; de hac diligenter ſcripſerūt/non erit ab re ab ipſis etiā aliquid ſumere. Vtar autē hoc loco Flauii Ioſephi teſtimonio. Incipiā inquit primo ab ægyptiorū auctoritate uerum quoniā uoces illorū ponere impoſſibile eſt: Manethi ægyptii/qui græce ſcripſit qui a ſacris ægyptio⁊ litteris ut dicit tranſtulit uerba tranſcribā. Hic igitur in libro ſecū do hæc de iudæis ſcribit Tuti mei tēporibus inquit ab orientali pte ignoti hoīes in ægy ptū irruperūt facileque ipſam/ac ſine bello ceperūt/quā gentē hycuſſos appellant qd ſignificat reges/hyc enim lingua ſacra rex dicitur: Vſſos aūt paſtor appellatur/hos nō nulli arabes fuiſſe opinati ſunt q̄uis multi hycuſſos non reges ut diximus ſed captiuos paſtores ſignificare aſſerūt. Hyc enim cū aſpiratiōe ægyptio⁊ lingua captiui dicūtur/ quod mihi ueriſimilius uideretur. Iſti tenuerūt ægyptū quingētis atq; undecim annis/ deinde cū pellerētur locū occuparūt/cui nomē auaris/quo undiq; munito ægyptiorū impetū euitabāt. Themoſoſſis autē cū obſidendo nō poſſet eos capere cōuenit cū eis ut libere cū ſuis quo uellent abirēt qui nō pauciores ducētis quadragintaq; milibus ui rorū nō in Siriā/quā tunc aſſyrii quorū uires erant ampliſſime tenebant/ſed in eā pro fecti regionē/quæ nūc iudæa uocatur hieroſolymā cōdiderūt. Hæc Manetus qui ſecū dū ægyptias litteras & hiſtoriā duo nobis nō parua teſtatus eſt/primum quod aliunde noſtri maiores in ægyptū migrarūt/deinde q; ab ægypto mille fere annis ante troianæ tēpora abierūt. Hæc Ioſephus ab ægyptiorū hiſtoria. Phenicū autē teſtimonio etiam uſus oſtēdit centū.xl.tribus annis ante a Salamone templū fuiſſe cōditū/q̄ a tyriis Car thago cōderetur. Sed qd opus eſt pluribus uti teſtibus/cū una uoce ab oib9 multo an te troiana tēpora Moyſes fuiſſe prædicetur: Sed de illis etiā aliquid dicamus/qui poſt Moyſem fuerūt. Poſt eū igitur Ioſue Iudæorū annis/ut nōnulli aiunt triginta principa tum tenuit/deinde ut aſſerit ſcriptura ānis octo alienigenæ dominati ſūt poſtea Cotho niel ānis quinquaginta/deinde Eglum rex Moab ānis decē & octo/poſt quē Aod ānis octuaginta. Rurſus alienigenæ annis uiginti. Poſt quos Debora & Barach annis qua draginta Madinei ſeptē Gedeon quadraginta. Abimelech tribus: Thola uigintitribus Iaher uigintinouē. Amanite decē & octo. Iephthæ ſex. Eſbon ſeptē. Ealo decem. Labe don octo. Alienigenæ quadraginta. Sampſon uiginti. Eli ſacerdos quadraginta/ quib9 temporibus troia euerſa eſt. Samuel deinde populū iudicauit/poſt quē Saul regnauit annis quadraginta. Dauid ſimiliter quadraginta. Salomon etiam quadraginta. Roboā decem & ſeptem. Abia trib9. Aſſa duodecim. Ioſaphat uigintiquinq;. Iorā octo. Ocho zias anno uno. Gotolia annis ſeptem. Ioas quadraginta. Amaſſias uigintinouem. Ozi as quinquaginta duobus. Tūc prophetarūt Amos: Ionas: Eſaias: Deinde regnauit Io lathan annis decē & ſeptem. Achar ſimiliter ſexdecim/huius temporibus olympiades cœperunt. primuſq; olympio ſtadio uictor argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar autē ſucceſſit. Ezechias annis uigintinouem/tunc Roma cōdita fuit. Deinde Manaſſes annis quinquagintaquinq;. Amon duobus. Ioſias trigintaunum. quando phophetarūt Hieremias: Baruch: Olda/aliique nōnulli. Deīde Ioachar tribus mēſibus. Ioachim an

nis undecim.ac demum Ezechias annis duodecim. Vrbe deinde ab assyriis euersa tem plo q; cremato in babylonem populus abducitur: V bi Dãiel & Iezechiel prophetarũt/ & post annos septuagita Cyrus persarum regnauit/q iudæos libertate donauit/& tunc Iesus Iossedech filius & Zorobobel Salathielis in patria deducti fundamenta iniecerũt Angeo/Zacharia/& Malachia ꝓphetantibus/post quos nõ fuit amplius apud iudæos propheta.Cyri autem temporibus septem græcorum sapientes qb9 nullus philosoph9 antiqor traditur floruerũt/quorum Thales milesius apud græcos primus appellat9 est physicus/quem audiuit Anaximander.Ip se quoq; Milesius & Anaximandrũ Anaximenes milesius/& hunc Anaxagoras clam cymenius/quem audiuerunt/Pericles/Archelaus/& Euripides/de qbus Pericles opidus & potentia inter athenienses excelluit.Euripides autem poeticæ arti se tradidit/& scænicus a nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud lampsacum Anaxagoræ scholam suscæpit/deide Athenas profectus & multos alios/& Socratem auditores habuit.Anaxagoræ uero temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt.Pythagoræ successit theano uxor ac Telauges & Menaxarchus filii.Telaugem uero Empedocles audiuit/quando etiam Eraclitus cognomine Scotin9/idest latine tenebrosus florebat Xenophani uero Parmenides successit:Parmenidi Melissus:Melisso Zenon eleata:quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur:linguam dum a tyranno ut conscios diceret torqueret/dentibus abscissam in faciem eius spuisse/hunc audiuit.Leucippus:Leucippum/Democritus: Democritum Protagoras temporib9 Socratis.Omnes igitur philosophi græcorum post Cyrum persarum regem fuisse comperiuntur.Cyrus autem.lxx.annis post iudæorum captiuitatem/idest post Moysem mille ac centum fere annis fuisse perhibetur/ita necesse est ut fatearis philosophiam græcorum ac maxime platonicam multo posteriorẽ Moyse fuisse.Plato enim cum Socratem primo/deinde pythagoricos audiuerit omnes qui ante ipsum fuerant in philosophia/tum eloquentia/tum prudentia superauit.Floruit autem Plato circa finem regni persarum paulo ante Alexandrum macedonem.cccc.annis uel paululum plus ante Augustum Cæsarem.

Eusebii Pamphili de euangelica præparatione Liber undecimus incipit.

q Vare cum nõnulla ita dixisse Platonem ostendimus/ut apud hebræorum scriptores iuenitur collatione tẽpoꝝ certior eris/ñ hebræos a græcis/sed græcos ab hebræis accepisse.Q uod aliud pricipiũ facientes iã aggrediemur/osñdemusq; sapientes græcoꝝ iudaicã fuisse imitatos doctrinã:ut nullus nos accusare iure possit:si quos ipsi nõ recte itelligentes imitati sunt eos nos saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam itelligentes & admiramur & seqmur hoc.n.facto nihil/magni a græcis compertum præter eloquentiam comprobabitur.Oia uero a iudæis atq; barbaris furatos cõmodius dixisse nullus admirabitur/ q & eloquentes & fures fuisse non ignoret.Q uod i supioribus nõ auctoritate nostra/sed suo ipsoꝝ testimonio confirmauim9.Non aũt i oibus sed in pricipalibus/neq; oẽs(longum.n.id eẽt) sed pricipem oium Platonẽ id fecisse confirmabim9/facile nãq; unusq́sq; postea per se ipsum considerare poterit/si a Platone cæteriq; fere oẽs græcoꝝ philosophi accæperũt/ & plato ab hebræis fundamenta ois bonæ philosophiæ a iudæis græcos accæpisse:ueꝝ q̃m apud ipm nonnulla obscuriora sunt/expositorum eius testimonia ẽt non recusabo.

Illud uero ante omnia dictum sit/nonnulla Platonem non conuertisse/ sed peruertisse/ quod non accusandi illius/sed excusationis nostræ causa dicimus ut non iniuria cæteris contemptis iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De Tripartita philosophiæ diuisione secundum Platonem. Cap. I.

O Mnẽ philosophiã Plato in tris partis/physicã/ethicã/logicã partitus est. Physicã deide in sensibiliũ doctrinã/& icorporaliũ speculationẽ suppartit̃/quã diuisionẽ ẽt apud iudæos multo ante Platonẽ factã eẽ inuenies/sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico præclaro platonico sumã ex eo libro quẽ aduersus eos cõscripsit/q Aristotelicam habentes scientiam platonicã pfiteri nõ audent. Cum igitur tripartito inqt uera pfectaq; philosophia diuidatur i moralẽ.s.& naturalem & logicã/cũq; prima pars & singulos hominum probos constituat/& domos itegras ad rectã gubernationem reducat/ac populos deniq; diuersis regendi modis cõstruat/secũda ad diuinarum rerum cognitionem perducat/ipsarum dico quæ primæ sunt causarum altissimarum/ & aliorum omnium quæ inde duce natura emanant/cunq; ad harum duarum partium inuentionem atq; cognitionem tertia pars accedat manifestum omnibus est Platonem primum maxime omnes has philosophiæ partis usq; ad ætatem suã sicut membra Penthei disiectas atq; confusas in unum corpus atq; animal integrum reduxisse. Thales enim Anaximenes atq; Anaxagoras de naturalibus solũ rebus considerarunt. Pittac9 uero Periander/Solon/Lycurgus/cæterisq; istis similes de gubernandis hominum cœtibus solũmodo conscripserunt. Zeno autem & omnes eleatica disciplia logicæ solũmodo studuerunt Plato deinde post hos oẽs natus/uir natura præstãs: & uere diuinitus missus nullã partẽ philosophiæ iperfectam reliquit/sed omnes diligenter complexus nec in necessarius defuit/nec ad inutilia delapsus est. Verũ quoniã singulas philosophiæ has partes physicam.s.ethycã atq; logicã Platonem diximus pfecisse. Age nunc ita eẽ ut dixim9 comprobemus. Hæc Atticus qbus attestatur Aristocules peripateticus in septimo eorum librorum quos de philosophia edidit/his uerbis Plato proprie atq; perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est/nam Thalem secuti naturales solũmodo fuerũt. Pythagorici uero cuncta cælabant. Xenophanes qq; ab eo pfecti sunt ita contentiosas mouerũt rationes ut confusionem potius q̃ auxilium philosophantibus attulerint. Socrates ut & Plato scripsit: & prouerbio dr̃ ignem igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset/& de omni re dubitare peritus morales & ciuiles considerationes iduxit/& de idæis primũ dicere aggressus est. Omnes aũt alii partes philosophiæ tractarũt: quidam medicinam: nonnulli mathematicas disciplinas: alii musicam & poeticam: complures autem orationis uim admirati sunt/quorum alii se rhetores/alii dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarii atq; contrarii sibi ipsis fuerunt/alii enim humilitatẽ & turbationũ sedationem laudabant/alii uoluptatem secuti sunt/ac nonnulli quidem omniũ scientiã sibi arrogabant nonnulli nihil se scire profitebantur/& alii uel eum infimis conuersabantur/alii econtra difficiles & soli secum uiuebant. Plato autem prim9 & recte intellexit/atq; diuisit/dixitq; primum eẽ de natura uniuersi negotium/alterum de hominibus/tertiũ de oratione/putauitq; nõ posse nos res humanas perspicere nisi prius diuinas itellexerimus/Nam queãdmodum medici cũ membra quædã corporis curare uelit ad totũ prius se corpus conuertunt/sic quis uelit res humanas perspicere/naturã uniuersorum prius considerare debet (pars enim uniuersi homo est) Bonum etiam duplex eẽ dicebat/alterũ nostri/alterum uniuersi principalius autem esse bonum uniuersi: ab illo.n. hoc profluere/quam rationem Aristoxenes musicus ab indis emanasse contendit. Indum enim quẽdam ait athenas petiisse. Socratiq; colloquentem ab eo quæsiuisse quo-

modo & quid faciendo philosophus esset/cunq; Socratis respõdisset si quomodo uiuẽdum sit homini consideres risisse indum/atq; dixisse neminem posse recte humanas res intelligere/qui diuinas ignoret. Vniuersam igitur philosophiam plato in physicam/ciuilem & logicam partitus est. Hæc Aristoteles.

De Morali hebræorum philosophia. Cap.II.

Anc tripartitam partitionem si diligenter attenderis multo ante Platonem hebræos perspexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summo studio req; magis q̃ uerbis amplexos fuisse iudæos cõstat. Finem enim bonorum beatæq; terminum uitæ pietatem erga deum arbitrant̃/quem quidem finem præceptis dei conseruandis nõ uoluptate corporum secundum Epicurum cõseq putabãt/neq; tripartita secundum Aristotelem bona corporis.s.animæ & exteriora æquali lance pensabant/nec ignorantiam omnium rerum/quã nonnulli honestiore uocabulo retinẽtiam appellarunt multi fecerunt/nec deniq; in ipsam animi uirtutem finem posuerunt. Quid enim ipsa sine diuia gratia & absq; pietate ad quietam uitam cõferre potest/propter quam a spe quam in deo habebant/quasi a fine dependentes deo gratos solũmodo beatos opinati sũt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus uitæ fons/& uirtutis origo sit/solus ad beatam uitam eis sufficit/qui uera pietate ad ipsũ tendunt. Vnde sapientissimus ille Moyses/qui prim9 omnium hominum uetustissimorum uitas hebræorum conscripsit ciuilem atq; actiuum uiuendi modum narratione historica docuit:quam quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita istituit/ut deũ causam auctoremq; omnium quasi fundamentum iniecerit/& mundi atq; hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descendens priscorum uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortat̃/præterea cum legum etiam auctor summa cum pietate fuerit/certe patet q̃ magnum studium ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum eẽt si prophetarum quoq;/qui post Moysem fuerunt/uel exhortationes ad uirtutem/uel dehortationes a uitiis recensere uellemus. Quid autem si sapientissimi Solomonis ethicam uellem mõ doctrinam traducere? Nam iter alia librum quoq; edidit/quem parabolarũ seu ꝓuerbiorum ꝓpter sentẽtiarũ breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam uel anteq̃ prima elementa litterarum græci cognoscerent/sic absolute perfecteq; re potius q̃ uerbis iudæi retinebant.

De Rationali iudæorum philosohpia. Cap.III.

Ationalem uero partem non ut græci cauillatiõibus & ficta oratione discedebant/sed ipsius ueritatis recte perceptione/quam quidem ueritatem diuinit9 illuminati adinuenerunt. Hac rationali doctrina ab ieunte ætate sacratum rerum & utilissimarum narratione historiarum/cãtuum odarumque inertia compositione enigmatum quoque: & speculationis allegoricæ diserta elegantique oratiõe suos erudiebat. Erant enim legum sacrarum ac enigmatum apud eos expositores/quos secundarios solebant nuncupare. Vnde sapiens quoque. Salomon in parabolarum initio quasi causam libri hanc eẽ dixit/ut scirent sapientiam & disciplinam/intelligerentq; uerba prudentiæ/ac susciperent eruditionem doctrinæ iustitiam/& iudicium & æquitatem/ut detur paruulis astutia/& adolescentibus intellectus: Audiens sapiens sapientior erit & intelligens gubernacula possidebit: Animaduertet parabolam & obscura uerba dicta sapientiæ/tum etiam enigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiam linguamq; suam in omnibus prophetarum libris/si libros diligenter legeris profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit eloquentissimos certe multos eorum oratores fuisse putabit. Sũt.n. etiam apud eos artificiosissima carmina/ut Moysi

cantus ille magnus/& centesim9decimusoctau9 psalmus Dauid heroico metro:quod exametrũ dr̃ cõponuntur.Sunt alia quoq; trimetra & tetrametra:sed quæ ad dictionẽ pertinent elegantissime grauissimeq;/iocũdissimeq; composita sunt/quæ uero ad sensũ nulli hoium scriptura comparanda:Dei eni ipsiusq; ueritatis uerba per eos prolata sũt: qbus pia doctrina rerũ cognitio/& salutaria dogmata cõtinent̃.Argumentũ autem ex quisitæ illorũ doctrinæ ab impositiõe nominum capi potest cuius rei Plato hebræis te stimonium præbuit.Nam cum Moyses primus multo anteq̃ philosophiæ nomẽ græci cognoscerent inumerabilia de impositione noium dixerit/unde aut natura duce/ aut dei iudicio nomina eẽ imposita ostendit.Plato quoq; non impositiõe nuda/ sed natura duce cõmode rebus imposita eẽ noia docet/idq; barbaroꝶ auctoritate cõfirmasse uide tur/hebræos meo qdẽ iudicio significans.Nõ.n.apud alios facile talẽ obseruationẽ iue neris.Sic igitur in Cratillo scribit/nõ est illud nomen quod aliqui(quoniã ita uelint)rei cupiam iciderint.Sed rerũ quædam cõditio natura duce apud græcos & barbaros no minibus promittitur.Et progressus aliquãtulum/ergo ita dignum est inqt legis quoq; latorem rationalis partis ac noium impositionis scientiã habere.Lignarii certe fabri of ficiũ est clauum cõmode ut gubernator iubet fabricari/aliter enim clauus inutilis erit/ legislator autem nomen ita est inquam.Non ergo uile quidem est o Hermogenes re cta nominis impositio/sed doctissimorũ atq; præstantissimoꝶ uirorũ. Tum Cratillus recte ais inqt duce nomina rebus accõmodata putans/nec quẽuis hoc facer̃ posse/ sed illum solũmodo/qui ad naturã rei respiciens potest ad eam nomẽ accõmodare/& post multo intelligo inqt plurima græcos a barbaris sumpsisse/quæ si qs quasi græca lingua essent deducta interpretari uelit nunq̃ rebus poterit adaptare.Hæc Plato.

¶De Commodissima nominum apud hebræos impositione. Cap. IIII.

Vnc aũt considera qũo quæ ipse uerbo docuit multo ante Moyses ueluti sa
n pientissimus ac eloquentissim9re ipsa præstitit.Et formauit inquit de9 de hu mo omnes feras agri:& oia uolatilia cæli & adduxit ipa ad Adam ut uideret quid uocaret ea.Omne enim quod uocauit Adam aiæ uiuentis ipsum est nomen eius/ cum.n.dicat ipsum est nomen eius/nihil aliud certe uult dicere/nisi conuenienter ad na turam rei nomen inditum fuisse:Quod.n.uocatũ est inquit hoc est in ipsa natura. Nã & nomen ipsum Adam terrigenam:aut terrenum potest significare.Adam.n.apud he bræos humus dr̃/q̃uis per translationem rubeam corporeamq; naturam significet/ ita terrigenã atq; terrenũ aut corporalẽ hoiem hac appellatione signauit.Sed hoiem.Enos quoq; appellant quo uocabulo nõ terrenã/sed rõnalem naturã significant.Proprie autẽ si uerbum de uerbo latine exprimas obliuiscentem Enos denotar̃ uidet̃:qualis certe na tura rõnalis corpori alligata efficitur.Quod.n.uere incorporeũ diuinũ rõnaleq; est nõ solum transacta recordatur/sed futuroꝶ propter sublimitatẽ speculationis habet cogni tionẽ.Quod aũt carni coniũctum est/quodq; magno corporis põdere premitur igno rantia/obliuioneq; inuolutum recte iudæoꝶ sermo Enos/idest obliuiscentem appella uit.Ita.n.iacet apud quẽdam prophetam/quid est Enos quod memor es eius/aut filius/ Adã quod uisitas eũ?quasi dicat/qd est iste hõ?iste dicam obliuiscens quod tu q es deus memor es eius/q̃uis obliuiscẽs sit/aut filius Adã/idest terrei hois/Ita carnalis hõ Adam nomine Rõnalis uero Enos appellatione significatur/sic hebræoꝶ sermo exquisitissime nomina deducit.Plato autem hominem hoc est Anthropen græce/a uerbo Anathrin/ idest uidere atq; recogitare dici opiat̃/ut sit anthropos/qui recogitat quæ uidit.Rursus hebræi uirum heis uocant/quod quidem uocabulum ab hes quod ignem significat de ducitur.ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimat̃/fœmina uero qm̃ a uiro sũpta

hessa. Rursus Moyses hebraica lingua cælū firmamētū appellauit: primum enim post incorporalem itellectualemq; substantiam firmū sensibileq; corpus est. Nomen autē dei proprie ieffabile dicunt esse: nec ipsa mente hois cōprǣhēsibile. Quod uero nos deum dicimus heloi uocant apud eos robur & potentiā significat/ut sit nomen dei quasi oipotens. Plato uero deos idest græce theos a thei quod est currere dici opinantē. Stellas enī quæ semper mouentur deos appellabant. Claroꝝ quoq; hoīum appellatiōes nō frustra eē positas plato contendit. Ita Hectora a cratim q̄ solus troiam sustinebat. Agamemnona qa ualde menin/hoc est perseueranter cōstanterq; in rebus pmansit/appellatos contendit. Orestē qa mōtanus atq; siluester/imanis.n. moribus fuit/cæteraq; similiter accōmodare conatur. Néo āt ita uiolenta mosayca dicere audebit: si dixerit Cayn apud hebræos iuidiā dici(arsit.n. certe illa iuidia fratris) Abel latine luctū dicere possum9: nam qa primus oium oium parentib9 luctū itulit/hoc noie ab eis diuia quadam prouidētia fuit appellatus. Quid de Abraam dicam q cum cælestium corporum scientia maxime præstaret. Abraā idest latine pater superorum corpoꝝ uocabatur/cū de9 ab his/quæ uidentur ad iuisibilia protrahens/non uocaberis inqt Abram/sed Abraā erit nomen tuū/quia multarū te gentiū patrem posui/sed lōgius mō eēt extraq; propositum diligentius hæc percensere: Platonis aūt testimoniū nō negligamus asserentis nōnulla noīum diuina quadam posita uirtute esse. Magno inquit studio in ponendis noībus uigilandū est/q̄uis nonnulla eorum diuiniore quadam quā hoīum uirtute indita eē uideantur/uerum quod ipse paucis uerbis dixit id hebræorum scriptura/ac primus oium Moyses ipsius Abraam Isaach & Israahel nominibus re ipa diuinitus factitatū edocuit/risus.n. Isaach interpretatur ineffabilis.s. gaudii/quod piis daturū se deus pollicitus est: symbolum gerens/huius quidem filius Iacob Israhel a deo appellatus est/ab actiua uita ad cōtemplatiuā uidelicet translatus. Plantator enim Iacob interpretatur/quasi uirtutis certamia pagens atq; percurrens. Israhel uero uidens deū dicitur qualis certe cōtemplatiui hominis mens atq; intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cūcta.n. apud eos nomina ad unguem rebus accōmodata sunt usq; ad ipsa prima litteraꝝ elemēta/quorū quidem nomina quid græce uelint nec ipse. Plato adinuenire unq̄ poterit. cū iudæorū etiam pueri/si forte interrogarentur quid alpha quod ipsi alpha dicunt significat/confestim disciplinam respōdebunt. Betha uero quod ipsi beth uocant domum ut sensus sit domus disciplina/ac si qs diceret disciplina atq; doctrina quædam œconomiæ ac dispensationis in cæteris quoq; omnibus hoc ipsum inuenies ut in superioribus lati9 dictum est/quattuor quoq; uocales ad unum collatæ ineffabile atq; arcanum dei nomē illis uocabulis cōtineri uulgo apud eos fertur/quod græcorum etiam aliquis ab hebræis scilicet doctus hic carminibus significauit.

Inuictum magnumq; deum nil molis habentem.
Corpore/cunctorum hominum rerumq; parentem
Dulcisona extollunt septem me carmina uocum:
Ex septemq; meum constat uocabulis ipsum
Compositum miro signorum fœdere nomen.
Ast æterna chelys ego sum: quæ montibus acta.
Cælorum dulci resono modulamine cantus.

Quid plura? ipsum quoq; gentis nomen a nomine heber deductum est/quod transitū & transeuntem lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatiōe a terrenis ad cælestia transire: & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemq; creatoris migrare admonentē. Vnde priscos illos qui creatori deo uera inhærebant pietate hebræos appellarunt: quid

oportet plura congerentem immorari/cum apud eos exquisitissime accommodatissimeq; rebus nomia imposita sint:qua ex re maxime summam rõnalis partis doctrinam habuisse demonstratur/cum etiam secundum Platonem non cuiusuis/sed sapiẽtis summeq; dialectici uiri sit rerum naturæ apte nomen accommodare. Sequitur nunc ut quo modo in physicis sentiebant hebræi ostendamus.

¶De Physica parte secundum hebræos. Cap. V.

h Aec igitur pars etiam apud deos itellectualium inde corporaliumq; rerũ contemplationem/& sensibilium physiologiam diuisa recte a prophetis nõ cõiectura/nec mortalium aliquo/sed sancti spũs grã docente habebat. Mirũ enĩ imodicum/cũ opus sit nõnulla physica in libris suis scripsisse ipsos uidemus hinc multa illis futura prædicta/multa de uniuersi constitutione/multa de aĩalium natura.multa de plantis naturaliter expressa. Moyses autẽ ĩ uestiendo põtifice lapidibus quorũ.s.uirtutes optime percæperat non absq; causa utitur Salomon ẽt summus physiologus fuisse scriptura phibet.locutus est.n.Salomon inqt tria milia parabolas/fuerũtq; odæ ipsi9 qnq; milia/locutusq; est de lignis a cedro/q̃ est ĩ lybano usq; ad isopum:quæ a muris pgreditur & locutus est de pecoribus & uolatilibus cæli/& serpentibus & piscibus/& confluebant uniuersi audire sapientiam Salomonis. Hac rõne commotus q librũ sapientiæ psonæ suæ iscripsit. Ipse enim mihi dedit horũ quæ sunt scientiam ait ueram ut sciẽtia dispositionem orbis terrarũ uirtutem elementorũ/initium/finem/& medietatem temporũ/ipsorum temporũ permutationes atq; uicissitudines/stellarum cursus/anni uolutiões/naturas aĩalium/& iras bestiarum/uim uentorũ/& cogitationes hoĩum differẽtias plantarũ/& uirtutes radicum/& quæcũq; sunt abscõdita & iuisibilia cognoui/omnium.n. artifex sapientia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substantiam ostendẽs in ecclesiaste ait. Vanitas uanitatum & oĩa uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole?& subiicit. Quid est quod fuit?ipsum quod futurũ ẽ. Quid est quod factũ est?ipsũ quod faciendũ est. Nihil nouũ sub sole/cæteros quoq; si diligenter percurres nõ expertes naturalis doctriæ comperies nec de plantis oĩumq; aĩantium naturæ solummõ uerũ ẽt de cælo ac stellis magnam peritiam habuerunt. Non.n.paruã in libris eorũ iuentionem de ursa & pliade/de orione atq; arcturo/quem græci booten appellant fieri uidemus. Ad hæc de origie mundi/de oĩ mutatione alterationeq; rerũ de aiæ substantia de rõnalium oĩum natura/de iuisibili atq; inuisibili creatura/de uniuersali prouidentia ac præcipue prima rerum oĩum causa/de cæterisq; oĩbus/quæ sola mentis ĩspectione compræhenduntur ita tractarunt/ut si græci uoluissent/ac potuissent tãq̃ iuniores uetustissimam eorum doctrinam in oĩbus sequi/nulla profecto in re fundamentis eorum iactis errasset. Sed physiologiam duplicem esse ut diximus nõ ignorantes eã qdem partem:quæ de sensibilibus est nõ omnino offerendam arbitrabantur/præter necessarias quasdam eius partes utputa nõ casu factum esse uniuersum/nec temere circũferri:sed deo auctore uirtuteq; illius ieffabili gubernari.

¶De intellectuali hebræorum physiologia. Cap. VI.

d E intellectualibus autem quia sunt/& quæ sunt/quo ordine/qua uirtute/quo discrine differentur/quantum scire oporteat ad bene niuẽdum:pieq; sentiẽdum per sacratissimam scripturam omnibus qui audire uolunt traditum est. profundum autem atq; occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt/ut hi uidelicet quærant/qui hæc perspicere atq; discere digni sunt. Plato autem in intellectualibus etiam atq; in incorporalibus:siue ab illis didicerit quando in ægypto fuit/ubi multi hebræorum persis regnantibus iterum a patria expulsi exulabant/siue a seipso intelle-

xerit siue a deo talē cognitionē habuerit Moysem hebræorūq; poetas secutus uidetur. Deus eni inquit ipsis manifestauit cuius inuisibilia a creatione mūdi creaturis intellecta cōspiciuntur/æternaque ipsius uirtus/atq; diuinitas ut excusari nō possint. Quod ita est se uerbis ipsius. Platōis probatur/nā cū ex persona dei Moyses scripserit. Ego sum qui sum sic dices filiis israel. Qui est misit me ad uos/quib9 uerbis aperte soli deo esse attribuit. Cūq; ut diximus. Salomon futurū esse quod fuit/& faciendū quod factū est/nec nouū aliquid esse sub sole/unde dupliciter ens partiri uidetur. Nā aliud imortale incorruptibile stabileq; natura intellectuale incorporaleq;/aliud in fluxu mutatiōe semp esse determinat/& ut breuiter colligā cū ad unū cuncta iudæi principiū referāt/unūq; esse absq; ortu/quod uere atq; proprie appellant ens corporaliū oīum atq; incorporalium causam/uide quomodo nō solū sensum/uerū etiā uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semp est ortū nō habens? & quid quod semp fit/est autē nunq̄? Illud certe mente ac ratione percipitur eodē semp ens modo/hoc uero irrationali sensu cōprehenditur/ortum occidit/uereq; & stabiliter nūquā ens est. Ita quod a Moyse breuiter dicitur percuntatiōibus latius explicauit. Sibi eni ipsi respondent dicēs mente ac ratiōe cōprahēdi. Illud uero Salomonis quod fuit scilicet quodq; futurū est p ortū & occasum expresse/quibus subiicit. hæc eni oīa erat scilicet ac erit tēporis partes sunt/quæ non recte ad æternam substantiā trāsferimus/cui est solūmodo uere accōmodatur. Erat autē & erit fluentibus solū uere adaptatur. Nam quod semp eodē se habet modo cū icorruptibile sit atq; imobile/nec senescit tempore/nec fuisse aut fore uere dicitur nec aliquid eorum quæ sensibilibus accōmodātur recte illi adaptatur. Species.n. istæ sub tempore sunt quod in æternitatē circulari ac ordinato motu imitari uidetur. Verū ne quis male me forsan Platonis uerba itelligere suspicetur a præclaro Pythagoreorū Numenio huius rei probationē assumā/qui sic in secūdo uolumine de bono scriptū reliquit. Age igitur inquit quantū possumus proxime ad ipsum ens accedamus/ dicamusq; ipsum ens nec unq̄ nō fuisse/nec unq̄ non futurū/sed esse in determinato præsenti tempore solū. Quod quidē præsens sic intellectū æternitatē appellamus. Præteritū enim tēpus præteriit iam & nō est/futurū uero nondū est/sed uēturū uidetur. Quare si præteritū atq; futurū ipsi enti accomodabitur ipossibile quoddā euenit idē esse uidelicet/& non esse: Transiuit eni quod fuit/& nondū peruenit quod futurū est. Ipsum autē ens est/erit ergo & nō erit. Ipsum āt ens uere est nec localiter unquā mouebitur/nec eni sursum aut deorsum/nec ante/aut retro/nec ad dextrā/aut sinistrā/nec circa medium mouebitur. Satus ergo ipsi cōuenit quoniā eodē modo semper se habet. Et post pauca dicam nec me quispiam derideat incorporeæ rei nomen scire contēdentē. Est enim nomen eius essentia & ens/nec enim factū est/neq; corrumpetur/nec motū ullum suscipit. Simplex præterea est atq; incōmutabile in una eademq; simplicissima idæa cōstitutum/nec uoluntate sua/nec alio cogi potest ut ab identitate sua recedat. Plato quoq; in Cratillo ait similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomē intellectualis incorporeæ æternæq; substantiæ ipsum ens. Hæc maioris cuiusdā inuenta fuisse puto potentioris uiri/q̄ Plato fuit utputa pythagoræ. Plato quoq; dicit. Quid est quod semp est & ortum nō habet? & quid quod semper fit/est autē nunq̄? illud certe mēte ac ratione percipitur hoc irrationali sensu & æstimatione cōpræhenditur/factūq; transiit & uere stabiliterq; nunq̄ ens est. Percunctatus igitur quid sit ipsum ens absq; origine ipsum esse respondet/mutatur enim quod oritur quod autē mutatur æternum esse nō potest/deinde progressus aliquantulū subiicit. Si ergo ipsum ens æternū atq; immutabile est/nec exit unq̄ a se ipso/sed eodē modo semp se habet/hoc profecto est quod mēte atq; rōne

percipitur. Corpus aũt fluit/cũq; trãſierit nõ eſt. Quare hoc quod ſenſu atq; æſtimatio ne ꝑcipitur utq; populo dicit ortũ occidit/uereq; nunq̃ ens eſt. Hæc Numenius nõ iniuria ergo dixiſſe ipſum fertur/quis enim eſt Plato q̃ Moyſes attice loquens.

¶ De Ei uerbo græco ex Plutarcho. Cap. VII.

t V auté conſidera quomodo & moſaice theologiæ & aliis etiã uerbis/ quibus deus a ſcriptura dicere introducit. Ego ſum dominus deus ueſter & nõ ſum mutatus & prophetæ illi qui dicit. Tu auté idem ipſe es & anni tui nõ deficiẽt Conſidera igit̃ ſi Plutarchus in libro in quo ſenſum Ei uerbi græci/quod in delphici tẽpli prophylæis ſcriptum erat/quodq; aut ſi aut es latine ſignificare poteſt his quæ diximus cõuenienter exponat his uerbis nõ numerũ/neq; ordinem/nec coniunctione aliquam/nec aliud aliquid imperfectum ea dictiõe ſignificari exiſtimo. Ser perfecta quædam ad ſalutantẽ deum mihi reſpõſio uidetur una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriam reſpondentem cõuertens. In eodem enim loco ſcriptum eſt. Cognoſce te ipſum/ quod deus accidentes ſalutando cõclamat/ac ideo uiciſſim nos reſpondẽtes dicimus ei quod eſt es/per quam uocem quaſi ueram & ſoli deo accõmodata ſalutanti dei reſpondemus. Nobis.n. uere eſſe accõmodari nõ poteſt. Natura.n. noſtra inter ortum & mortem conſiſtens inſtabilis quædam/& quaſi phantaſtica eſt/nam ſi mentem collegeris/ ac ipſam cõpræhendere omnino uolueris/quemadmodũ aqua manibus hauſta quanto magis premitur tanto citius defluit. Sic mutabilia cuncta quanto magis ratio perſequitur/tanto magis amittit. Cum enim omnia ſenſibilia in fluxu ſint continue fiũt atq; corrumpuntur/nec eadem unq̃ permanere poſſunt. Fluuium autẽ eundem bis intrare ſecundũ Heracleum impoſſibile eſt/quare nec mortalem ſubſtantiam ſi iterato cõſideres eandem habitu eſſe dices. Sed mirabili cõmutationis uelocitate modo diſſipat̃ modo cõtrahitur. Immo uero nõ recte dixi modo & modo/cum ſimul aliud aſciſtat/aliud perdat/& aliud habet ab ea. Ita nũq̃ adeſſe ꝑuenire poteſt/nunq̃.n. generatio eius ſtat/ ſed embryo a ſpermate/deinde infans/puer/adoleſcens/uir. ſenex/decrepitus/ac q̃buſlibet primis corruptis ætatibus ad nouas ueniens tãdem oĩno moritur. Ridiculoſi ergo ſumus homines unam timentes mortem qui multotiens iam mortui ſumus/& ſæpius moriemur. Non.n. extinctio ignis aeris ſolummodo generatio eſt ut Heraclitus dicebat ſed apertius hoc ipſum in nobis quoq; uidetur. Corrumpitur.n. iuuenis in uirũ uir in ſenem puer in iuuenem/iſans in puerum/& qui heri fuit in eũ qui eſt hodie/quiq; hodie eſt in craſtinum/manet autẽ nullus idem. Nullus.n. eſt idem/ſed uno momento circa fantaſmata unum & cõmunem materiam influentẽ ac refluentem omni momento cõmutamur. Quomodo.u. ſi ſumus idem aliis nunc qui antea gaudemus? Alia modo amamus atq; odimus/alia laudamus atq; uituperamus/aliis uerbis utimur/aliis paſſionibus mouemur/nõ eandem figuram/nõ eandem de rebus ſententiam habentes? Nõ enim poſſibile eſt ſine cõmutatione aliis nunc q̃ antea cõmoueri/nec qui aliis atq; aliis mutatur idem profecto eſt q; ſi idem nõ eſt nec eſt/ſed fluit cõtinua mutatiõe. Senſus autẽ ignorantiæ ipſius entis fallit̃/& eſſe putat quod non eſt. Quid igitur uere ens eſt? quod æternũ eſt/quod ortum nõ habet/quod incorruptibile/quod nullo tẽpore mutatur. Mobile nãq; tempus eſt/& mobili materia cõiunctum fluit ſemper & quaſi corruptionis atq; generatiõis uas nihil retinet. Vnde prius atq; poſterius & fuit & erit nihil omnino ſunt. Quod uero ex tẽpore eſſe uidetur/quo adeſſe dicimus & nunc dicimus hoc ipſum tanq̃ fulgur uelociter tranſit. Quare cum tempus mẽſuram ſenſibilium ſit/ cũq; ipſum nunq̃ ſit apte dicemus ipſa ſenſibilia nunq̃ permanere/nec entia eſſe/ſed gigni atq; corrumpi ſecundũ menſurantis naturã. Erat igitur & erit ipſi enti accõmodari

non possunt. Transitum.n. hæc & mutatione rei significāt. Deus aūt si fas est dicere nec est in tēpore aliquo/sed in æternitate immobili/cui⁹ nihil prius nihil posterius/nihil futurū/nihil præteritum est/sed cū unus sit ens in uno nunc illud quod est semp repleuit. Solū igitur ipse est uere ens/quod nec fuit/nec futurū est/nec īcæpit/nec cessabit & sic ipsum colere ac salutare oportet/aut certe ita intelligendū est queadmodū nonnulli priscorꝝ dicebant el pro es accipientes/& unū supplentes ut sit tu solus unum es. Nō enim multa deus est ut singuli nostrū ex innumerabilibus fere cōpositi/sed unū est uere ens. Diuersitas.n.cū differentiam in ente faciat in ortum non entis peruenit.

¶ Quod deus ineffabilis est. Cap. VIII.

P Ræterea cū Moyses oēsq; prophetæ ineffabilem rem intellectuq; solū perceptibilē deū eē doceant/huiusq; rei symbolū scriptum apud eos quattuor uocalibus nomen dei feratur quod proferre non possunt. Cōsona his.n. Plato in magna epistola dicit. Fabile inqt nullo modo est/sed ex multa inhæsione inhærētiaq; ut ita dixerim circa rē ipsam & uitæ & integritate repente quasi ab igne accensum lumē aīo inascitur quod se ipsum alit/hoc qdem lucis exemplum multo pri⁹ ante Platonem hebræorū propheta protulit dicens. Signatum est sup nos lumē uultus tui domine/ dedisti lætitiam in corde meo/& rursus/& in lumine tuo uidebimus lumen.

¶ Quod deus unus est. Cap. IX.

M Oyses unum eē solūmodo deum docuit. Audi enim dicit Israhel. Dominus deus tuus unus est. Plato quoq; i Timæo cælū unum & deū unū eē dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus/& deum unum eē dicimus/an multos inumerabilesq; dicer rectius erat? Vnum inqt certe siqdem ad exemplar creatum est. Quod.n. intellectiua continet aīalia duplicatū esse non potest. Qui & si secundū aliorū consuetudinē plures nonnunq esse deos dicere uideatur/ab epistola tn̄ ad Dionysium ubi deorū nomē eaꝝ epistolaꝝ facere principium dicit/quas negligenter/& ad grām aliorum non ex animi sui sententia scripserit/ab unius uero dei noīe illas incipere quas studio suis edidit aperte patet unum deum putasse. De signo inquit epistolaꝝ quas cū studio mitto/& quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendū autē est tibi diligenter quia multi a nobis litteras petunt/quos repellere non possumus Cum ergo studio & ex sententia scribimus animi deus principium epistolæ præbet. Cū aūt non/non deus sed dii. In legibus uero a priscis id sed didicisse his uerbis ondit. Deus igitur ut a priscorum sermone accæpimus cum principiū finem & medium rerum oīum contineat recte omnia natura perfectus determinat/cui semp adhærent iustitia seuera ultrix eorū qui diuinā legem contēnunt/quā qui ad beatitudinem erigitur humiliter seruat. Si quis aūt arrogantia elatus pecuniis aut dignitatibus effert uel fortuna corporis & iuuentæ amentia incensus aīum deturpat/& quasi nullo principe ac duce indigens ipse aliis posse se præesse arbitratur/is derelictus a deo uniuersa cū sodalibus suis pturbat/& multis magnus quidem uidet breui autem diuinitus deiectus se ipsum domū patriāq; suā simul euertit. Hæc Plato. Tu autem quod dixisti dixit principium finē & medium rerum a deo contineri illi prophetico conferas. Ego deus primus. Ego etiā post hæc. Quod uero natura perfectus determinat dixerit illi simile rectitudines sciuit facies eius. Qui aūt dicit iustitiam deo adhærere ultricem eorum qui diuinā negligunt legem illi consentaneum iustus dn̄s & iustitiam dilexit/& mihi uindictam & ego ulciscar dicit dominus. Quod humiliter deo adhæret/q ad beatitudinem erigitur illi compar est post dn̄m deum tuum ambulabis/& deniq; q; a deo derelinquatur qui arrogantia effertur illi omnino quadrat. Deus superbis resistit/humilibus autē gratiam præbet

& lætitia impiorum casus singularis. Sed hæc quidem de uno deo dicta sufficiãt.

¶De Verbo. Cap. X.

n Vnc de unigenito filio dei/quẽ uerbum dñm & deũ ex deo hebræorũ scriptura esse denotat dicendũ est. Moyses igit̃ apertissime domini appellatione bis posuit dicens. Et pluit dñs a domino ignẽ & sulphur/ubi bis quattuor uocalium ineffabilem concursum quo ineffabile nomen dei significatur conscripsit. Et dauid quoq; & ꝓpheta & rex iudæorũ in psalmis scripsit. Dixit dñs domino meo sede a dextris meis. Q uomodo eni a dextris domini dominus sedet nisi duas personas intelligamus? Q uã quidẽ rem alibi apertius dicit. Deum omnipotentẽ & creatorẽ oĩum eẽ dextris assidentem patris declarans. Verbo inquit domini cæli firmati sunt. Saluatorem quoq; ipsum omniũ/qui eũ suscipiunt his uerbis ostendit. Misit uerbũ eius & sanauit eos/filius etiam eius Salomon uocabulo sapientiæ ꝓuocabulo uerbi usus hæc ex persona ipsius sapientiæ dicit. Ego sapientia consiliũ atq; cognitionẽ fabricata sum. Et post pauca dñs possedit me initio uiarũ suarũ anteq̃ quicq̃ faceret a principio ab æterno ordinata sum / & ex antiquo anteq̃ terra fieret: nec dum montes graui mole cõstiterant. Ante colles ego perturiebar/quãdo præparabat cælos aderã/& alibi. Est in illa spũs itelligentiæ: sanctꝰ: unicus/multiplex subtilis/mobilis/discretus/incoinquinatus/omnẽ habẽs uirtutẽ/oĩa prospiciens/per intellectuales omnes spiritus mundos atq; subtiles ingrediens omnibus.n. mobilibus mobilior est sapientia/transit autem ingrediturq; per oĩa propter munditiã. Vapor.n. uirtutis dei & emanatio gloriæ omnipotentis sincera/& ideo nihil inquinatũ in illa incidit. Fulgor enim est lucis æterne/& speculum immaculatum dei maiestatis & imago bonitatis illius attingit autẽ a fine usq; ad finem fortiter/& disponit omnia suauiter. Hæc a priscis iudæorũ auctoribꝰ modo sufficiant. Philonem etiam audias/quis non recte in omnibus/dilucidius tamẽ hæc ita exponẽtem ut iure quis credere possit non alium esse scripturæ sensum quã ecclesia prædicat in libro.n. quem inscripsit quod peiora soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet omnes qui scientiam quærunt ad deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem/& si nondum aliquis filius dei appellari dignus est/studeat tamen ad primogenitum eius uerbum angelis omnibus antiquis/& quasi principem angelorũ in ultionẽ sequi. Origo eni & deus & uerbum & imago ad quã homo creatus est & israhel iudæus appellatur. Q uare paulo ante profusior ad laudes eorum fui/dicunt oẽs nos unius hoĩs filios esse. Nam & si nondũ digni sumus existimari dei filii/sumus tamẽ perpetuæ imaginis eiꝰ uerbi uidelicet sacratissimi. Dei eni imago est uerbum antiquissimum/ percæpimus ẽt a quodam Moysi sodaliũ dictum esse. Ecce homo cui nomen est oriens/noua inauditaq; appellatio/nec rei conueniens si ex aĩa & corpore hoiem dici putabis. Sin uero incorporalem illum qui diuinam habet formam intelliges cõmodissime orientis nec noĩe appellatus est. Hunc eni primum filium pater omnium oriri fecit/quem alibi primogenitum nominauit. Filius quoq; patris uias imitatus/ & ad primitiua illius exemplaria respiciens species rerum formauit. Nunc Platonem audiamus/qui huiusmodi uerbis in epimenide usus est. Laudem autem non q̃dem alii anno/alii mense/alii nullo in tempore in quo polum suum transcurrit mundum. Vna efficiens/quem uerbum illius ordinauit/quod rerum oium est diuinissimum. Et in epistola ad tres sibi amicissimos Hemiam dico/Horastum & Coriscam his uerbis cautissime sacratissimum hoc dogma illis commendauit. Hanc inquit epistolam omnes tres una legetis/uel ad minus duo communiter totiens quotiens poteritis. Oportet enim uos uti hac lege iureiurando confirmata diligentia eleganti/& studio eiusq; sorore doctrina/ ut

per deum pricipem oíum præſentium & futurorũ/& per patrem & cauſam pricipis & dñm iuretis.Q uæ ſi recte philoſop hantur clare quantum hoí contigere poteſt cognoſcemus.Nonne tibi uidetur Plato hebræorum ſcripturis inſudaſſe? V nde nãq; ipſe quã ab hebræis diſcer e poſſet patrem & dominum deũ appellare ac deum pricipis & dñi patrem noiare.Aut quis unq̃ apud græcos a diuiniſſimo uerbo mundum dixit eſſe ordiatũ?Q uod ſi platonicorum teſtimonio philoſophi ſententiam confirmari cupis Plotinũ audi quid in eo libro dicat/quem de tribus hypoſtatibus a qbus oía pricipium habent iſcripſit:mundum inqt hunc ſenſibilẽ ſi qs admiratur magnitudinem / pulchritudinem & perpetui motus ordinem conſiderans/& deos qui ſunt in eo alios uiſibiles/alios iuiſibiles/dæmonas etiam/aíalia/plantas/cæteraq; oía ad primitiuum exemplar mente aſcẽdant/& ibi cuncta itellectualia contempletur/eorũq; oíum æternam mentem atq; ſapiẽtiam præſidentẽ/& paulo poſt ſubiungit dicens.Q uis igitur hunc genuit? Ille ſimplex ſcilicet qui ante hunc eſt/q cauſa eſt ut ille ſit & tantus ſit qui numerum facit.Non.n.numerus primus eſt.Ante dualitatem.n.unum eſt:deide dualitas eſt ab uno nata/& pgreſſus aliquantulum addit/quomodo igitur & qd itelligendum eſt circa illud quod ſtabile manet.Splendorem.ſ.ex illo/ex illo autem manente ſicut ſplendẽtem lucem ex ſole.Ita ex eo ſemper profluentem/ex manente autem uniuerſa etiam quæ ſunt ab ipſo inq̃ manente progrediuntur/& ab eius uirtute ſubſtantia eorum neceſſario dependet.Imago igitur primitiui eſt unde nata eſt.Sic ignis caliditatem ſuam & nix frigiditatem non in ſe ſolummodo continet:ſed extra etiam producit/maxime autẽ quæ odorem emittunt iſti rei teſtantur/quæ donec ſunt emittunt qdem circa ſe/quo qui propinqui ſunt perfruuntur/oía etiam quæ perfecta ſunt generant/quare quod ſemper eſt & ſemper perfectum eſt ſemper generat/& quod ex eo generatur perpetuũ eſt q̃uis & minora etiam / quam ipſe ſit generat.Q uid igitur oportet de perfectiſſimo dicere/aut de maximo poſt illud/maximũ autẽ & ſecundũ poſt illud itellectus eſt/itellectus.n.itelligit/& eget illo ſolummodo.Illud autẽ hoc non eget/& quod a ſummo itellectu natum eſt, itellectus eſt. Melior autem oíbus itellectus eſt/quoniã oía poſt ipſum/& poſt pauca/ amat autẽ omne quod genuit/& maxíe quando ſola ſunt generans & generatum.Q uando autẽ ẽt optimum eſt illud quod genuit neceſſario cum illo ſimul eſt/ut in eo ſolummodo quod ali9 eſt ſeparetur.Imaginem.n.illius itellectum eẽ dicimus/& progreſſus ſubiicit iccirco etiam Plato terna oía eſſe circa regẽ dicit/primũ circa prima/deinde circa ſecunda & tertio eſſe tertia/ipſam quoq; cauſam rerum patrem habere dicit cauſam rerum itellectum appellans.Creatorem.n.itellectum eſſe cenſet/& ab hoc aíam eſſe creatam in illo cratere. Cum igitur cauſa itellectus ſit ipſum bonum quod ultra itellectum & ultra ſubſtãtiam eſt patrẽ eius appellat.Multis aũt in locis ipſum ens/& itellectum ipſum idæam noíat. Cognouit igitur Plato ex ipſo bonũ itellectum eſſe/ex itellectu uero aíam/& ſermones hos non eſſe inanes/nec modo/ſed a priſcis temporibus non ita explanate dictos/poſteriores autem ſermones expoſitionis pacto eſſe factos.Teſtibus uero q hæc opinio priſca ſit ſcriptis ipſius Platonis utemur.Hæc Plotinus.Numenius etiam in libro de bono his uerbis utitur.Q ui de primo atq; ſecundo deo qcq̃ itelligere gliſcit ſingula prius ordine diſtinguere debet/aliter enim ſui ſtudii theſaurum effundit/quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato ut cogitationis noſtræ theſaurum eliceat incipiemus. Orandum autem prius eſt deinde diſtinguendum.Deus primus quidem cum in ſemet ipſo ſit indiuiſibilis ac ſimplex eſt.Deus autem ſecundus & tertius unus eſt/& materiæ quæ dualitas eſt inhærens uiuit eam/quãuis diſſeparetur ab ipſa quæ tota cupit & fluit. Et poſt pauca.Nec.n.oportet inqt deum primum creare/ſed creantis dei patrem eſſe.

Et progressus aliquantulum primū inqt deum regem oīum ab oī opere cessare oportet Creatorem uero deum oīa gubernare dicimus a quo iteriora mēs mittitur ad oīa/ quæ ad cōmunicationē illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos conuersus deus respiciat nos tum ipsius radiis fit ut uiuamus/corpora quoq; alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem suā deus se ipsum conuertat/tunc corpora qdem extinguūtur/mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quā magnificata sunt opera tua domine oīa in sapientia fecisti/impleta est terra possessione tua/omnia a te expectāt ut des illi escam in tempore dante te illi colligent/aperiente te manum tuam oīa implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur/auferes spiritum eorū/& deficient & in puluerem suum reuertētur. Emitte spm̄ tuum/& creabuntur/& renouabis faciē terræ. Quid eni hæc ab illis differunt/cum philosophus asserat respiciente deo uiuunt ipsi9 radiis aīalia/conuerso aūt in suam altitudinem extinguuntur: cum rursus salutari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uitis pater meus agricola est/uos palmites. Audi quomodo. Numenius cōsentanea istis scripsit. Quēadmodū inqt agricolæ rō quædam est ad plantas relata/hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Primus eni cū semen oīs uitare sit res oēs seminat. Breator uero plantat & distribuit transfertq; ad singulos nos quæ inde iacta sunt. Et aliquantulū ꝑgressus ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. res qdem humanæ inqt ab eo.q dat ad accipientē transeunt/diuiæ uero a deo dātur & ab eo non absunt/quale qd scientia est/quā q accipit melior factus est/q autē dedit nihil amisit. Lucerna ēt ab alia lucerna sic accenditur ut prima non extinguatur. Materia enim alterius ab igne alterius accenditur. Sic & scientia non recedit a dāte/& tamē in accipientem transiuit/cuius causa humana non est Substantia uero quæ sciētiam habet idem est apud deū dantē & apud accipientē. Icirco Plato quoq; a Prometheo ī homines magno quodā splendore ignis sapientiā uenisse affirmat: & post pauca alia iquit primi dei uita est/alia secundi primus.n.stat/secundus autē mouetur/& primus in intellectualibus. Secundus in intellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis. Mirabilius.n.illud est quod modo dicam. Nā statum ēt primi motus assero esse inatū/a quo uniuersi ordo statusq; sempiternus & salus in res oēs transfunditur. Idē in sexto. Nā qm̄ non ignorabat Plato creatorem ab hoībus solum cognosci. Primū autē itellectum/quē ens ipsum appellat oībus eē ignotū/iccirco his utitur uerbis/quasi magna uoce clamer. Quem putatis intellectum o homines/non est primus/ sed alius ante ipsum est maior atq; diuinior. Et aliquantulum progressus gubernator inquit cum in pelago feratur clauo inhærens gubernaculo sedendo dirigit nauem: oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt/sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur/aut defluat harmonice ipsam ligauit/& tanq̄ naui in ipsa insidet & harmonice dirigit per idæas quasi per clauum gubernans respicitque non in cælum/sed in deum supiorem/quem speculando discernendi uim accipit/quem desiderando motionem recipit. Hæc illis similia sunt/nihil potest filius a se ipso facere nisi uideat patrem facientem. Ita platonici omnes & ante platonicos ipse Plato ab hebræis ea nomina uidentur habuisse/quibus excelluerunt/nam etsi non recte intellexerunt/uerbis tamen suis manifesti sunt cuncta ab hebræis accæpisse. Vnde Amelius quoq; illustris iter iuniores platonicos q̄uis Ioānis euangelistæ nomen cælauerit barbarum ipsum quoniā iudæus fuit appellando uerbis tamē eisdē fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbū/ quo ea quæ sunt facta sunt ut Heraclitus ēt diceret/quid ēt ipse barbarus putat in ordine principii atque dignitate constitutum apud deum esse/& deum esse per quod uniuersa simpliciter esse producta in quo quæ uiuunt uitam habent/& in corporea ipsum

eadere/& carnē indutū hominē ita uideri ut naturæ dignitas nō lateat/quare rursus resolutū in deum redire & deum talē esse qualis fuit anteq̄ incorpus carnē & hominē deduceretur. Hæc.n.nō occulte sed aperte ac nudo capite ut dicitur a barbari iudæi theologia transposita sunt. Barbarum.n.neminē alium certe hic q̄ Saluatoris nostri euangelistam Ioānem appellauit/qui euangelium sic incipit. In principio erat uerbū/& uerbū erat apud deum/& deus erat uerbū: Hoc erat in pricipio apud deum oīa per ipsum facta sunt/& sine ipso factū est nihil. Quod factū est in ipso uita erat/& uita erat lux hominum/& lux in tenebris lucet/& uerbum caro factum est & habitauit in nobis/& uidimus gloriam eius. Sed aliū etiam ab hebræis theologū audias / qui est inquit imago inuisibilis dei/totius creaturæ primogenitus in quo creata sunt omnia/quæ in cælis & quæ in terra sunt/siue uisibilia/siue inuisibilia. Sed quæ de filio dei dicta a Platonicis sūt ad hoc usq; procedant. Cum autē scriptura hebræorū cum patre ac filio spiritū numeret/ac beatissimam sanctissimamq; trinitatē unum deum esse significet / quod expressius ecclesia & sentit & prædicat/operæprecium est audire in quo enigmate Plato ad dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo ut si epistola excidat q. legant non intelligant/sic enim res se habet omnia circa regem uniuersi sunt/illius gratia cuncta sunt. Ille causa bonorum omnium est. Secundo circa secundam/& tertio in tertiis. Hominis igitur anima discere gliscit quænam ista sunt. Traditur enim ad comparia eius. Hæc qui Platonem exponunt ad primū deum/& ad secūdam causam atq; tertiam/quam mundi animam esse dicunt pertinere arbitrantur. Tertium enim deū mundi animam esse dicunt. Diuina uero scriptura patrē & filium & spiritum sanctum unū rerum omnium principium esse confirmat.

De Bono. Cap.XI.

Nunc de bono quid scriptura/quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet q̄ ipsum deum. Bonus.n.inquit dominus oībus sustinentibus eum/& confitemini domino quoniā bonus/quoniam in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me iquit dicis bonum? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autē in Timæo. Dicamus inquit qua de causa uniuersum hoc a creatore ꝑductum est/& cōfestim subiungit. Bonus erat/bono uero nulla unq̄ inest inuidia/quare oīa q̄maxime similia sibi facere uoluit & in libris de republica. Sol quoq; inquit uisus quidē nō est/causa uero ipsius sic est ut ab eo ipso uideat̄. Sic puta me dicere boni emanationē. Genuit.n.simile sibi/quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta/hoc inuisibilib⁹ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet/& cognoscēti cognoscendi uirtutē idæā esse boni credendum est/& rursus. Non.n.rebus quæ oculis cernuntur uim qua uideatur solūmodo a sole præberi concedes/uerū etiā generationē crementū alimentū/cū sol ipse generatio nō sit. Sic igitur etiā rebus cognitis nō solū ut cognoscant̄ sibi a bono inest/uer̄ etiam esse & substantiā ab illo habent/cum tñ ipsum bonū substantia nō sit/ sed omnem substantiam uirtute sua excedat/his uerbis Plato sententiam suā māifestissime aperit/q; intellectuales etiam substantiæ a bono idest a deo habent ut sint/& substātiæ sint. Bonū aūt ipsum ultra omnem substantiam censet/quare nō sunt deo consubstantiales intelligentiæ/& cum esse atq; substantiā a deo accæperunt creatæ profecto sunt. Quæ autē creatæ sunt nefas erit deos putare. cum etiam natura ipsum bonum non sint/quod uni soli uere atq; p se bono attribuitur. Sed Numenium rursus Platōis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam cōpræhendere possumus. Ipsum uero bonum a nullo insito signo/nec a similitudine sensibi-

Et progressus aliquantulum primũ inqt deum regem oĩum ab oĩ opere cessare oportet Creatorem uero deum oia gubernare dicimus a quo iteriora mẽs mittitur ad oia/ quæ ad cõmunicationẽ illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos conuersus deus respiciat nos tum ipsius radiis fit ut uiuamus/corpora quoq; alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem suã deus se ipsum conuertat/tunc corpora qdem extinguũtur/mens uero uiuit ui/ta beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Q uã magnificata sunt opera tua domine oĩa in sapientia fecisti/impleta est terra possessione tua/omnia a te expectãt ut des illi escam in tempore dante te illi colligent/aperiente te manum tuam oia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur/auferes spiritum eorũ/& deficient & in puluerem suum reuertẽtur. Emitte spm̃ tuum/& creabuntur/& renouabis faciẽ terræ. Q uid eni hæc ab illis differunt/cum philosophus asserat respiciente deo uiuunt ipsi9 radiis alia/conuerso aũt in suam altitudinem extinguuntur:cum rursus salutari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uitis pater meus agricola est/uos palmites. Audi quomodo. Numenius cõsentanea istis scripsit. Q uẽadmodũ inqt agricolæ rõ quædam est ad plantas relata/hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Primus eni cũ semen oĩs uitare sit res oẽs seminat. Breator uero plantat & distribuit transfertq; ad singulos nos quæ inde iacta sunt. Et aliquantulũ ꝓgressus ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. res qdem humanæ inqt ab eo q dat ad accipientẽ transeunt/diuiæ uero a deo dãtur & ab eo non absunt/quale qd scientia est/quã q accipit melior factus est/q autẽ dedit nihil amisit. Lucerna ẽt ab alia lucerna sic accenditur ut prima non extinguatur. Materia enim alterius ab igne alterius accenditur. Sic & scientia non recedit a dãte/& tamẽ in accipientem transiuit/cuius causa humana non est Substãtia uero quæ sciẽtiam habet idem est apud deũ dantẽ & apud accipientẽ. Iccirco Plato quoq; a Prometheo ĩ homines magno quodã splendore ignis sapientiã uenisse affirmat: & post pauca alia ĩquit primi dei uita est/alia secundi primus.n. stat/secundus autẽ mouetur/& primus in intellectualibus. Secundus in itellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis. Mirabilius.n. illud est quod modo dicam. Nã statum ẽt primi motus assero esse ĩnatũ/a quo uniuersi ordo statusq; sempiternus & salus in res oẽs transfunditur. Idẽ in sexto. Nã qm̃ non ignorabat Plato creatorem ab hoibus solum cognosci. Primũ autẽ itellectum/quẽ ens ipsum appellat oĩbus eẽ ignotũ/iccirco his utitur uerbis/quasi magna uoce clamet. Q uem putaris intellectum o homines/non est primus/ sed alius ante ipsum est maior atq; diuinior. Et aliquantulum progressus gubernator inquit cum in pelago feratur clauo inhærens gubernaculo sedendo dirigit nauem: oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt/sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur/aut defluat harmonice ipsam ligauit/& tanq̃ naui in ipsa insidet & harmonice dirigit per idæas quasi per clauum gubernans respicitque non in cælum/sed in deum supiorem/quem speculando discernendi uim accipit/quem desiderando motionem recipit. Hæc illis similia sunt/nihil potest filius a se ipso facere nisi uideat patrem facientem. Ita platonici omnes & ante platonicos ipse Plato ab hebræis ea nomina uidentur habuisse/quibus excelluerunt/nam etsi non recte intellexerunt/uerbis tamen suis manifesti sunt cuncta ab hebræis accæpisse. V nde Amelius quoq; illustris iter iuniores platonicos quis Ioãnis euangelistæ nomen cælauerit barbarum ipsum quoniã iudæus fuit appellando uerbis tamẽ eisdẽ fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbũ/ quo ea quæ sunt facta sunt ut Heraclitus ẽt diceret/quid ẽt ipse barbarus putat in ordine principii atque dignitate constitutum apud deum esse/& deum esse per quod uniuersa simpliciter esse producta in quo quæ uiuunt uitam habent/& in corporea ipsum

cadere/& carnē indutū hominē ita uideri ut naturæ dignitas nō lateat/quare rursus resolutū in deum redire & deum talē esse qualis fuit anteq̄ incorpus carnē & hominē deduceretur. Hæc.n.nō occulte sed aperte ac nudo capite ut dicitur a barbari iudæi theologia transposita sunt. Barbarum.n.neminē alium certe hic q̄ Saluatoris nostri euangelistam Ioānem appellauit/qui euangelium sic incipit. In principio erat uerbū/& uerbū erat apud deum/& deus erat uerbū: Hoc erat in pricipio apud deum oia per ipsum facta sunt/& sine ipso factū est nihil. Quod factū est in ipso uita erat/& uita erat lux hominum/& lux in tenebris lucet/& uerbum caro factum est & habitauit in nobis/& uidimus gloriam eius. Sed aliū etiam ab hebræis theologū audias / qui est inquit imago inuisibilis dei/totius creaturæ primogenitus in quo creata sunt omnia/quæ in cælis & quæ in terra sunt/siue uisibilia/siue inuisibilia. Sed quæ de filio dei dicta a Platonicis sūt ad hoc usq; procedant. Cum autē scriptura hebræorū cum patre ac filio spiritū numeret/ac beatissimam sanctissimamq; trinitatē unum deum esse significet / quod expressius ecclesia & sentit & prædicat/operæprecium est audire in quo enigmate Plato ad dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo ut si epistola excidat q legant non intelligant/sic enim res se habet omnia circa regem uniuersi sunt/illius gratia cuncta sunt. Ille causa bonorum omnium est. Secundo circa secundam/& tertio in tertiis. Hominis igitur anima discere glisit quænam ista sunt. Traditur enim ad compatria eius. Hæc qui Platonem exponunt ad primū deum/& ad secūdam causam atq; tertiam/quam mundi animam esse dicunt pertinere arbitrantur. Tertium enim deū mundi animam esse dicunt. Diuina uero scriptura patrē & filium & spiritum sanctum unū rerum omnium principium esse confirmat.

De Bono. Cap. XI.

Nunc de bono quid scriptura/quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet q̄ ipsum deum. Bonus.n.inquit dominus oibus sustinentibus eum/& confitemini domino quoniā bonus/quoniam in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me iquit dicis bonum? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autē in Timæo. Dicamus inquit qua de causa uniuersum hoc a creatore pductum est/& cōfestim subiungit. Bonus erat/bono uero nulla unq̄ inest inuidia/quare oia q̄maxime similia sibi facere uoluit & in libris de republica. Sol quoq; inquit uisus quidē nō est/causa uero ipsius sic est ut ab eo ipso uideat. Sic puta me dicere boni emanationē. Genuit.n.simile sibi/quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta/hoc inuisibilib9 ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet/& cognoscēti cognoscendi uirtutē idæā esse boni credendum est/& rursus. Non.n.rebus quæ oculis cernuntur uim qua uideātur solūmodo a sole præberi concedes/uerū etiā generationē crementū alimentū/cū sol ipse generatio nō sit. Sic igitur etiā rebus cognitis nō solū ut cognoscant sibi a bono inest/uerū etiam esse & substantiā ab illo habent/cum tū ipsum bonū substantia nō sit/ sed omnem substantiam uirtute sua excedat/his uerbis Plato sententiam suā māifestissime aperit/q; intellectuales etiam substantiæ a bono idest a deo habent ut sint/& substātiæ sint. Bonū aūt ipsum ultra omnem substantiam censet/quare nō sunt deo consubstantiales intelligentiæ/& cum esse atq; substantiā a deo acceperunt creatæ profecto sunt. Quæ autē creatæ sunt nefas erit deos putare. cum etiam natura ipsum bonum non sint/quod uni soli uere atq; p se bono attribuitur. Sed Numenium rursus Platōis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam cōprehendere possumus. Ipsum uero bonum a nullo insito signo/nec a similitudine sensibi-

li cópræhédi ullo modo poteſt.Q uare neceſſe eſt queãdmodũ ſi quis in ſpecula ſedés paruã nauiculam ſolam in magno pelago iter nudas acucie uiſus uno intuitu perſpexe rit/ſic longe a ſenſibilibus iumentis quaſi ſpecula ſedentem ſolũ/ita ut nihil penitus magnum aut paruũ perturbet.Sed diuina quædã oíum deſolatio ſit ipſum bonũ profunda tranquillitate ac pace quærere.Inuehitur enim & inhæret ſubſtãtiæ quaſi nauiculæ. Si quis aũt ſenſibilibus detentus ipſius boni quaſi phãtaſmatibus mouetur/ac ideo putet bonũ ipſum proſpexiſſe uehementer peccat.Nullũ enim phantaſma ipſius eſt. Via igitur atq; ratio intelligendi boni optima eſt ut primũ ſenſibilia oía negligantur/deinde ut in diſciplinis numeri ipſi inſpiciantur ac inde ad intelligendũ ipſum ens eleuari.Hæc in primo libro de bono.In quinto uero ſi eſt inquit ſubſtantia & idæa intellectuale qd/ cuius cauſam intellectum eſſe conceſſum eſt/ſequitur ut intellectus iſte ſolus ſit ipſum bonum.Nam ſi creator deus generatióis eſt/ſatis eſt ut ipſum bonũ ſubſtãtiæ principium ſit/cuí quidé bono creator deus proportionalis eſt cum ſit imitator eius ſubſtãtiæ autem generatio proportionalis.Imago eni eſt eius & imitatio q; ſi creator generatióis bonus eſt/erit ſubſtantiæ creator bonũ ipſum ſubſtãtiæ conſitũ. Cum enim duplex ſecundus ſit ipſe & mundũ & idæam eius facit cum ſit creator.Q uattuor ergo ſunt primus deus qui eſt ipſum bonũ.Inuitator eius/qui omniũ creator eſt/q eſt bonus.Eſſentia uero altera quidé primi/altera uero ſecundi/cuius imitatióe eſt pulcher mundus boni participatione ornatus.Sic Plato bonũ primo deo ſolũmodo tribuit.Nam ſi bonus ſecundus deus eſt/a primo tamẽ bonus eſt.Seperata uero/& in diuerſis hæc libris poſuit.Seorſum enim circulare creatoré appellauit/dixitq; in Timæo bon9 erat. In libris autem de republica ipſum bonum boni eſſe idæã cenſet/ut ſit creatoris idæa ipſum bonum/qui participatione ſolius primi bonus eſſe probatur .Sicut eni homines dicũtur hominis idæa ut ita dicã impreſſa & boues bouis/ſic cũ creator ſit bonus in participatione primi boni.Primus intellectus idæa eius erit/qui eſt ipſum bonum/quæ cum ita ſe habeant hunc mundum neceſſe eſt imaginem non eſſe alicuius. Intelligentias enim omnes illud in ſe ipſo continet/ſicut hic mundus nos. Hæc Plato in Timæo/quorum ſenſum ab eo libro didymi ſumam/qué inſcripſit de placentibus Platoni.Determinata inquit ſenſibiliũ exemplaria idæas appellat/ex quibus ſcientiam & diffinitiones fieri céſet.Præter enim omnes homines hominem quédam intelligi/& præter equos omnes equum/ac cõmuniter præter animalia animal nec generabile nec corruptibile ut quéadmodum ab uno ſigillo multa ſignantur/& multe uiriles ſiunt inde imagines/ſic a ſingulis ſenſibilium iudæis multa formantur.Eſt autem idæa perpetua ſubſtantia cauſa & principium ut ſingularia talia ſint qualis ipſa eſt/& queãdmodum primitiua ſenſibiliũ exemplaria ad hæc corpora præcedunt/ſic quæ omnia in ſe ipſa continet pulcherrima atq; perfectiſſima huius mundi exemplar eſt/ad quam a creatore deo ab uniuerſa ſubſtantia mundus ſimillíme formatus eſt.Hæc Didymus ex ſententia Platonis/quæ omnia multo altius ſapientiſſimus ille Moyſes/a quo hæc iſti detorſerunt breuiſſime conſcripſit qui ante hunc ſolé/& ſtellas/& cælum uiſibile quod firmamentũ appellat / ante aridam hanc terrã/ante diem & noctem hanc lucem aliam & diem & noctem aliam a deo uero creatoreq; omnium facta fuiſſe oſtendit.Propheta quoq; inuiſibilem ſolem oſtendens oratione deo accõmodata.Timentibus inquit me ſol iuſtitiæ orietur. Ipſam quoq; iuſtitiam non dico qualitatem aliquam/ſed qualitatis creatricem hebræorum ille propheta ſignificauit/cum de deo dicat.Q uis ſuſcitauit ab oriẽte iuſtitiam uocauit eã in facie eius? Verbum quoq; in prioribus creatorem ab hebræis appellatum oſtendimus.De quo quidé uerbo hæc apud eo feruntur.Q ui natus eſt nobis ſapientia a deo

iustitia & sanctimonia/& redemptio dicitur enim & uita/& sapientia/& ueritas/& omnia substantialiter. Subsistit enim & sapiētia hæc & uerbum hoc ut ab hebræorum scriptura docemur/q̄uis Philo iudæus scripturæ interpres/ac expositor alter sentire uideatur/quem non est alienum audire.

De iudæis secundum Moysem ex philone. Cap. XII.

I quis uoluerit inquit significatioribus uti uerbis nihil aliud intellectualē dicet esse mundum/q̄ dei iam creantis uerbum. Nihil.n. aliud ciuitas illa intellectualis est/q̄ creatoris ratio creare iam cogitantis/quod dogma Moysi nō meum est. Aperte nāq; scribit ad imaginē dei hominem esse formatum/q; si pars imago imaginis est/& uniuersus iste mundus sensibilis ad exemplar diuinæ magnis factus est/primitiuū ergo sigillū quod intellectualem mundum appellamus ipsum exemplar est. Primitiua idæa idæarum omnium dei uerbum. In principio aūt dicit fecisse deum cælum & terram/non secundū tempus principium intelligens ut multi putant. Non fuit.n. tēpus ante mundum/sed aut cum ipso/aut post ipsum. Mensura.n. motus tēpus est/motus aūt re mota prior esse non pōt/sed ut posterior aut simul. Quare necesse est tēpus aut post mundū/aut una cum eo factum fuisse. Relinquitur ergo principiū hic numeri est intelligendū/ut in principio pro primum accipiatur. Et post pauca. Primum igiť cælum fecit incorporale & terram inuisibilem aeris idæā & uacui. Quorū alterū tenebras/niger.n. aer ex natura est/alterū abyssum appellauit. Vacuum .n. profundissimū & effusissimū est. Deinde aquæ atq; spiritus incorporalē substātiam/& deniq; septimæ lucis/quæ ēt incorporalis & intellectualis solis exemplar & omniū stellarum fuit. Duo aūt spiritus scilicet & lux digniora uidentur. Alterū.n. dei noīauit/quia spiritus uiuacissimus est/uitæ aūt deus causam est. Alteram aūt ualde bonā esse affirmauit. Tanto.n. intellectualis lux uisibili hac fulgentior est/ut mihi uidetur/quāto sol tenebris dies nocte & intellectus totius aīæ dux oculis corporeis. Inuisibilis aūt & itellectualis illa lux diuini uerbi est imago/quod generatiōem eius lucis explicuit/quæ est supercælestis stella fons sensibilium stellarum a qua sol/luna/cæteræq; stelle pro uirtute sua fulgorē hauriunt/qui fulgor simplex atq; sincærus tantū denigratur postea q̄ immutabilia transierit/q̄tum ab intellectualibus sensibilia distāt Nihil.n. sincerum est eorū quæ sentiunť/q̄m uero luce facta tenebræ abierunt/& termini utriusq; spacii fixi sunt certis uespere & mane spacium tpis quod hinc effectū fuit diem nuncupauit/& diē non primam sed unam quæ dicta est propter intellectualis mundi solitudinē qui unicam habet naturā. Et sic quidem incorporalis mundus absolutus est diuino uerbo constitutus/ad cuius exemplar sensibilis creabatur/cuius primā partem atq; optimā cælum effecit/& firmamentū appellauit quia corporeum est. Natura.n. firmum atq; solidum corpus est propter trinam dimensionē. Nulla.n. alia corporis solidi atq; firmi notio est q̄ trina dimensio. Iure igitur ita uominauit ut ab intellectuali atq; incorporeo sensibile hoc est corporeū distingueret. Hæc Philo/quibus cōsentanea. Clemens quoq; noster in sexto dicit. Mundum inqt philosophia barbara alium itelligibilem/alium sensibilem censet/alterū primitiuū/alterum boni exemplaris imaginem: & intelligibilē qdem unitati attribuit. Sensibilem uero sexadi. Connubium.n. a pythagoreis sexas dr/quia fœcūdus numerus est. In unitate igitur cælum inuisibile factum est/& terra sancta lux intellectualis. In pricipio enī fecit deus cælum & terram/& terra erat inuisibilis. Et subiungit & dixit deus fiat lux & facta est lux. In sensibilis autem mundi creatione solidum creauit cælum/quod uero solidum est sensibile etiam est terram inuisibilem & lucem/quæ cernitur. Hæc latius diximus/ut ostendamus idæas animalium in intelligibili mundo positas/a quibus sensibi

lia ista secundum Platonem creantur ab hebræorum scriptura esse deriuata. Vnde etiã didicit Plato incorporeas uirtutes & bonas & contrarias esse.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes. Cap. XIII.

Cribit eni in decimo de legibus si oia quæ quo uolũt mouent aia gubernat. Quare cælum etiã ab aia gubernari non dicimus? Certe inq̃ dicendum est. Vnũ ne igitur aut plures? pauciores inq̃ duabus benefactrice scilicet atq; cõtraria ponendæ non sunt. Et post pauca. Concessum iã nobis est multarũ bonarũ uirtutum cælũ esse repletũ/contrariis ẽt non uacare. Vnde nobis bellũ absq; fine indictũ est/ in quo agendo patrocinio nobis opus est. Auxiliatores autẽ nobis dii & dæmones sũt. Nos uero possessio quædã sumus deorũ ac dæmonũ unde ista plato adinuenisti? ego q̃dẽ nescio aliud præter q̃ q; mille annis ante tuã ætatẽ uulgo apud hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur. n. & uenerunt angeli dei ut corã deo assisterent/& diabolus uenit i medio ipsorũ: Diabolũ quidẽ contrariã uirtutẽ/angelos autẽ bonos appellauit/ quas & uirtutes bonas & spiritus diuinos/& ministros dei scriptura noiat/qui facit dicẽs angelos suos spiritus/& ministros eius ignis flammã. Bellũ ẽt a cõtrariis nobis iferri scriptura significat dicens nõ esse nobis hanc luctationẽ aduersus carnẽ & sanguinẽ sed aduersus principatus potestates/& principes huius mũdi aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus. Cum ãt possessionẽ nos deorum & dæmonũ censeat illud mosaicũ traduxisse uidetur quo dicitur quando altissimus gẽtes partiebatur/dissemiauit filios Adam/& cõstituit terminos gentium secundum numerũ angelorum dei.

Quod animi quoq; immortalitatem ab hebræis Plato didicerit. Cap. XIIII.

ET de animæ autẽ immortalitate Moysem est secutus/qui primus imortalitatẽ esse docuit/cũ eam imaginẽ esse dei. Immo uero ad imaginẽ dei esse asseruerit. Et fecit inquit deus hoiem ad imaginẽ dei fecit eũ. Et distinguens in corpus & animã hominẽ subiũgit & sufflauit in faciem eius spiraculũ uitæ & factus est homo in animã uiuentẽ. Principem uero esse hominẽ atq; regem omniũ/quæ in terris sunt ostẽdit dicens. Et dixit deus faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã/& præsit piscibus maris & uolatilibus cæli/& bestiis/uniuersæq; terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suã/ad imaginem dei creauit eum. Quomodo aũt aliter imago dei/& deo similis erit q̃ secundũ intelligendi uim? Sed Platonẽ quoq; audiamus ut q̃ bonus mosaycæ scripture discipulus fuerit nõ ignorem9. Scribit enim in alcibiade habemus ne aliud melius atq; diuinius in anima quam illud est quod sapit atq; itelligit/ nihil prorsus/hoc ergo illud est quod deo simile est/quod si unusquisq; in seipso cognouerit deum quoq; non ignorabit. In libro uero de anima duo inquit genera rerũ ponenda sunt uisibile atque inuisibile quorũ alterum scilicet inuisibile eodem se semper modo habet. Alterum uero nunquam se habet eodem modo. Nostri quoque alterum corp9 est alterum anima. Et corpus quidẽ uisibile anima uero inuisibilis est/& quando corpe utitur ad cõsiderandũ aliqd (utitur ãt aut uidẽdo/aut audiẽdo/aut oino sentiẽdo/ tũc a corpe ad hæc trahit quæ nũq̃ eodẽ modo se habet. Quare fit ut erret/turbetur/ac quasi temulenta deficiat/qñ aũt p se ipsam aliqd cõsiderat tunc ad imortale sincerũ sempiternum eodẽq; modo sem se habens se ipsam erigit/& quasi quædam emanatio eius ad illud redit/quando ad seipsam redit/& tũc ab errore cessat/& eodem modo semper se habet quia sempiternũ attingit/quæ passio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicis o Socrates/tunc Socrates. Vtri ergo tibi uidetur cognatius atque similius est esse anima? Ei ne quod eodem modo se habet/an rei mutabili? Primo inquã omnino. Cum autem ad seruiendum corpus/ad principandum animam natura finxe-

rit. Nõne hac ẽt rõne cum principari diuinum sit/seruire aũt caducum atq; mortale manifestũ est deo aiam similem esse? Oino ita est Cebes inqt. Si ergo ita est o amice Socrates intulit. Nõne ut corpori conuenit mori atq; dissolui/sic aiæ cõueniet nunq̃ mori atq; dissolui? Quod cũ Cebes concessisset. Si ergo inqt Socrates munda nihil a corpor secũ contrahens decesserit/quia uidelicet se ipsam quantũ poterat in corpore colligebat/semper q; corpore cõtempto de morte meditabat: quod nihil aliud est q̃ recte philosophari. Meditatio.n. mortis philosophia est ad similẽ naturam inuisibilem/diuinã/ imortalẽ/ prudenteq; profecto uera beatitudine fruit ab oi errore/stultitia/terrore/aliisq; hoium malis liberata. Sin uero imunda maculisq; plena exierit quia corpus dilexit & coluit: ab eo & uoluptatibus eius adeo ablecta ut nihil aliud bonum putaret/q̃ quod corporeum est/quod uero itelligibile est oderit atq; fugerit sincera in se ipsa nõ est. Hæc Plato quæ in primo ad Boethum latius exponit Porphyrius dicens firmam certaq; rõnem eã Plato putauit/quæ a similitudine aliquoq; uim accipit. Nã si deo imortali similis aia est/ qũo etiã ipsa sicut exemplar suũ imortalis non erit? Cum.n. duo quædam aperte opponantur/quærit cui oppositoq; adhæreat aia qui optimus demonstrationis modis in his reb9 inuenitur. Et q̃uis a prima ætate usq; ad senectutem multa contra rationẽ faciamus peccantes/tñ qa uere rõnali deo in multis similis aia est rationalis esse ab oibus creditur. Cũ igitur duo aperte opponi concedantur imortalis uidelicet atq; diuia natura & terrestris atq; corruptibilis. Dubitat aũt a nonnullis/cuius partis aia sit/a similitudine putauit Plato ueritatẽ eẽ quærendam. Et quoniã non sensibili & mortali corpori/sed uiuo & imortali deo secundũ operationes similis est hinc similitudinem ẽt in substantia quãdã habere/ac inde imortalẽ esse ratiocinatur. Nam ut quæ irrationalia sunt statim a diuina substantia cum sint caduca & istabilia longe abesse uident sic certe consequẽs est quæ operatione intelligẽdi conueniunt ea imortalitate quoq; substãtiæ conuenire. Quoniã enĩ substantia conueniũt/iccirco ẽt operatione conueniunt. Fluunt.n.a substantia operationes/ac quædã eius sunt emanatiões. Nam si simillima deo aia est/quid opus est plurib9 uerbis ad demonstrandã imortalitatẽ eius? Non.n. diuinis operationibus uteretur/ nisi etiã ipsa diuina esset. Nã & si cum in caduco mortaliq; corpore defossa sit/cõtinet tamẽ & uiuificat illud diuinã suam ostendens substantiã/nec pondus corporis eam oino deiicere potest/qũo si e corpore liberabitur aura sua species non perfulget? Aut quomodo ipsa imortalis non erit/cuius præsentia corpus non morit. Et progressus aliquantulum diuina est aia inqt quoniã idiuisibili similis est/mortalis aũt uidetur/quia mortali corpori coniungitur/ita & mortalibus similis est. Homo.n. etiã est qui uentri sicut pecora deditus est/homo autẽ & in mari a periculis naues gubernãdo liberat: morbis affert remedia/ueritatẽ rerũ perscrutatur diligenter atq; inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est/quibus cælestium corpoq; motus comprahendere potuit: quæ diuinæ atq; imortalis certissima mentis argumenta sunt q̃uis multi uoluptatis delinini illecebres mortalẽ eã putauerunt ex his quæ uidentur extrinsecus ratiocinantes. Hæc Porphyrius. Horum igitur oium doctor Moyses fuit/qui a similitudine creatoris/quam aia possidet imortalitatẽ animæ confirmauit/Sed reliqua uideamus. In oibus enim hebræorum similis Plato est: q̃uis in multis ut diximus errare ideo forsan uidetur/quoniã diuina scriptura nemini præter prophetas ante Saluatoris tempora patuit.

¶Quod productum esse mundũ ab hebræis Plato accæpit. Cap. XV.

m Oyse igitur uniuersa a deo creata prædicante. In pricipio inquit creauit deus cælum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit quod factum est necessario a causa factum est/fieri enim nihil

potest absq causa. Vniuersum igitur aut cælum/aut mundus/aut quauis alia notet' appellatione cõsiderandũ utrũ erat semper nullum generationis suæ habens principium/ an factum est & ab aliquo incœpit principio. Visibilis igit' & tágibilis est cũ corpus sit. Cuncta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt opinioni subiacere & facta esse demonstrauimus. Quod porro factum est a causa factum eẽ necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi/qui sit inuenire difficile est/& cum inueneris in uulgus edere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes nefas est dicere animatũ hunc mundum/ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

¶ De Luminaribus. Cap. XVI.

Vrsus cum Moyses solem & lunã & cæteras stellas a deo pductas ostendit. Et dixit deus inquit. Fiant luminaria in firmamẽto cæli/& sint in signa & in tẽpora & fecit deus duo luminaria magna & posuit ea in firmamẽto cæli & stellas. Similiter Plato quoq dicit a uerbo & mente diuina solem & lunam & alias quinq stellas cognominatas erraticas ad generationẽ tẽporis facta esse. Quorum corpora deus fecit & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit a uerbo: & mente diuina. Illi enim uerbis quoq ipsis consentaneum est quod psalmista dicit. Verbo domini cæli firmati sunt/& spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moyses in firmamento positas stellas dixerit eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit. Et uidit deus quia bonum/& summatim repetens & uidit deus omnia & ecce bona ualde. Plato autem si bonus est inqt iste mundus: & creator bon9. Et rursus hic optimus effectum/ille optima causarum.

¶ De Mutatione mundi. Cap. XVII.

Ræterea de cõsummatiõe & mutatione mũdi aperte & magna uoce scriptura pdicante/qa complicabitur cælũ sicut liber/& rursus erit cælũ nouũ & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit i Timæo dicens. Cõstituit cælũ uisibile atq tangibile/& propter hæc/& ex istis & talib9/& ex quattuor numero mundi corpus factum est proportione conueniens a cæteris omnibus indissolubile præter q̃ ab eo q colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum cælo factum est/ut simul facta simul etiam dissoluant'; si quãdo solutio quædam ipsorum fiet. Et post pauca subiicit/quod ligatum est solubile est/q̃uis si bene aptarũ beneq ligatum soluere uult bonus non sit. Quare inqt deo attribuẽs uerba diĩ quoꝶ ego creator ac pater sum/ quoniam facti estis imortales qdem non eritis nec idissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini nec in mortem deducemini maiore uinculo colligati/& in libro de republica hoc inqt. Vniuersum aliquando qdem ipse deus conuoluit/aliquando aũt dimittit cum circulationes conuenientis mensuræ tempus habuerint. Nonnunquam autem casu i cõtraria circũducitur/cum animal sit/& prouidentiam ab eo q fecit in pricipio sumpserit. Cælum enim corporeum est/quare absq imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum minimam sui motus habet imitationem/nihil autem potest se ipsum semper uoluere præter corpus quod omnium quæ mouentur habet principatum: quod nullo modo potest modo sic modo aliter moueri/ex quibus omnibus non oportet hunc mundum a se ipso uolui semper concedere/nec a deo binas & contrarias uolutiones accæpisse/nec quidem a duobus diis inter se discendentibus. Sed sicut modo dictum est aliquando quod a diuina causa ducitur uitam rursus consecutus/immortalitatemque a creatore super iniunctam. Aliquando autem cum dimissus fuerit per seipsum uolui tẽpore quo dimittitur: qm̃ cum maximus sit ac æqualissimi ponderis minimo nixu mouetur multa annorum milia uoluitur. Omnium igitur quæ mirabiliter accidunt

hæc uniuersi circulatio causa est/quæ aliquando sicuti nunc uoluitur/aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri putandū/ac multas corruptiones animalium/interitus hominum/& alia noua atq; inaudita.

Quod Resurrecturos mortuos etiam concedit non aliunde quam ab hebræis Plato discere potuit. Cap. XVIII.

P Rogressus deide aliquantulum mortuos reuicturos dicit quod nescio unde iam aliunde quam a iudaica scriptura itellexerit. Ferebat' inqt a priscis illis eos q in ultima circulatione moriuntur uicinos futuro tempori i prima rursus resurgere/ac ab eiusmodi hoibus multa nobis nunciata esse/quæ nunc uulgo nō recte falsa putantur. Consequens.n.est hos senes ad puerorum rursus naturā conuerti/& mortuos qui iacent in terra rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes quæ in contraria reuoluitur: nisi quos deus in aliā condinonem traduxerit. Et progressus dicit tēpore oium exacto: qm̄ mutationē fieri oportet cū terrenum genus defecerit oi aia per generationē in corpus iussum deducta tunc uniuersi gubernator habenis gubernationis dimissis ad altitudinē suā abibit: mūdum autē rursus parcæ/& innata cupiditas euertet/ quod cū fieri uiderint dii minores partes mundi suæ gubernationi cōmissas relinquent. Mundus aūt reuolutus atq; in cōtrariū latus & magno terræmotu concussus iauditam oibus aiantibus pestē incutiet. Et tpe aliquo exacto oi turbatiōe sedata solitū cursum recipiet. Deus.n.ne oino dissoluatur gubernacula rursus capiet/& oi expulsa turbatione imortalē ipsum & isenescentē efficiet. Et post pauca dicā inqt tibi sermonē fortissimi uiri. Iris noie/genere Armenii/q olim in prœlio mortuus post decimū diē fere iam corpore corrupto delatus a suis domū cū in rogū poneret' decimo die postq̄ decidit reuixit/ multaq; ibi se uidisse narrauit/ac inter alia quod aia egressa e corpor' cū multis in locum quærendā demū deuenisset ubi terræ hiatus iter se connexi maximi erāt/& ex opposito duo ad cælū itinera. Iudices aūt sedentes uidisse/a qbus q iusti fuisse iudicabant' in anteriore parte signis alligatis ad dexterā & sursum in cælū ire uidebatur. Iniusti uero ad sinistrā/& deorsū signis ad posteriorē partē eoꝝ alligatis/in qbus scripta erant eoꝝ facinora/quæ cū uidisset accessisse atq; rogasse dicebat ut liceret ei hoibus hæc nunciare/quod cū illis placuisset per oia illa loca diligentius ductū fuisse. Hæc Plato. Plutarchus aūt in prio de aia hæc narrat. Enarchus inqt nup ægrotans tanq̄ iā mortuꝰa medicis fuit relictus/& breui tpe in se ipsum postea reductus dicebat se mortuū fuisse: & in corpus iterū restitutū/nec me ægrotatiōe moriturū/reprǽhensosq; aiebat uehementer a dn̄o suo eos spūs q aiam eius duxerūt/ad Nicandā.n.missos/non ad illū fuisse. Nicandas aūt coriarius erat/& in palæstris non ignobilis/q eo tpe/quo Enarchus reuixit in maxias incidit febres ac repente mortuus est/hic aūt uiuit superstesq; est fœlicissime nobiscum manens. Hæc ideo posui qa scriptura ēt hebræoꝝ nōnullos reuixisse uerissime narrat.

De Cælesti terra secundum Platonem. Cap. XIX.

U Erum quoniā in repromissionibus scripturæ solis piis terram quandam reseruari fertur secundum illud. Mites autē hæreditabunt terram hæc uero cælestis est quam propheta ex præciosis lapidibus allegorice constar' significat dicens. Ecce præparo ego tibi carbonem lapideū/& ponā pinacula tibi ex Iaspide/& fundamenta ex Zaphiro/& circuitū tuum ex lapidibus electis. Considera quomodo ipse quoq; Plato similia in libro de aia ex persona. Socratis scribit. Glauci artificium inqt nō posset exponere quæcūq; ibi sunt. Ego autē etiam si possē o Simia uita tamen mihi non sufficit. nihil tamen perhibet formam illius terræ ut mihi quod uidetur breuiter explicare satis hoc est *Simias* inqt. Credo igitur Socrates addidit quoniā est in medio cælo ro-

tundo.nihil sibi opus esse ne cadat/nec aere/nec ulla re alia.Deinde maximã rem quandam esse/nec huic similem/in qua tanq̃ in sterquilinio formicas/aut in palude ranas homines uideo habitare.Et post pauca ipsam uero terrã mundã in cælo mundo ubi stellæ sunt positã esse credo.Et progressus si natura inqt humana illa posset superiora perspicere cognosceret ibi esse uerũ cælũ/uerã lucem/& uerã terram hæc.n.terra/& isti lapides/& oia quæ hic sunt corrupta exesaq; sunt/queadmodũ ea quæ prope mare sunt a salsedine maris.Et post pauca.Dignã rem auditu dicerẽ inqt si fabulam audirẽ uelletis.Nos autem inqt Simias libenter audiemus.Dicitur ergo Socrates inqt talem illam terram esse siquis totam ab alto prospiceret qualis esset duodecim coloribus exornata sphæra: quorũ isti colores quibus scriptores abutuntur quasi fæces sunt.Ibi autem uniuersam illam tertiam a fulgentioribus & melioribus esse depictam/atq; aliam partem eius cæruleam aliam auream/aliam albam multo albiorem niue:& ex aliis coloribus alias mirabili pulchritudine coloratas:& ultra quam oculus hominis perspexerit:In tanta igitur taliq; terra proportionabiles arbores nascunt̃ flores & fructus proportionabiliter gerentes mõtes quoq; collesq; sunt & lapides in simili proportione/quorum quasi particulæ isti lapides sunt.Sardius dico iaspis smaragdus/& similes/quibus multo meliores illi sunt.Nihil enim boni est quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro hebræos Plato sequitur. Cap. XX.

Vm etiam scriptura iudicium postq̃ hinc aberim9aiarum futurũ dictitet/& per alia multa/& p hoc non minus.Iudiciũ inqt sedit/fluuius ignis coram eo fluebat/mille milia mistrabant ei/& decies centena milia assistebant ei. Audi & Platonem de iudicio dicentem.Et fluuii Noe utentem/multasq; priorum mansiones/& diuersa impiorum supplicia non aliter fere q̃ hebræorum scripturã narrantes.Scribit.n. in libro de aia sic.Tertius amnis in medio istorum exit & iuxta hostiũ in latissimum icidit locũ igni ardentem.ubi facit paludẽ mari multo maiorem aqua & limo ebulientem/ac inde turbidus atq; limosus terram circũ amplexus prope paludem Acherusiadem defluit/nec ipsi permixtus/sed crebris sub terram uorticibus circũuolutus infra tartarum exit. hic est amnis/quem pyriphlegethonta noiant.Et opposito huius stygæus est quartus amnis/a quo paludem stygem noie fieri creditur.In hunc fluuium q incidit grauiter in aqua tortus fertur circũuolutus pyriphlegethonti oppositus/tandemq; prope Acherusiadẽ paludẽ ex opposito uenit/nec etiã huius aqua cuipiã miscetur/sed circũlata in tartarum tandẽ exit in oppositũ pyriphlegethonti/hunc poetæ cocytum appellant/hæc cũ ita se habeant/cum defuncti ad eũ locũ deuenerint quo deportant̃ primũ diiudicãtur q̃ nã iuste/& quinam contra uixerint/& si qui uidebunt̃ medio quodãmodo uixisse in uehicula scandunt sua/& per acherunta in paludẽ deferũtur ubi graui supplicio depurgãtur/& postea liberati honores cõsequunt̃ secundũ benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari nõ posse in tartarum omnes deiecti nunq̃ inde possunt exire.Qui uero curabiles sũt q̃uis maxime peccarint utputa si cõtra patrem & matrem ex ira aliquid fecerint/& postea pœnitudinem habuerunt uel homicidio/uel alio quodam facinore contaminati hos in tartarum deuenire necesse est/& annuo toti temporis spatio eiiciũtur ab unda/homicidæ quidẽ in cocytum/patris autẽ & matris uiolatores in pyriphlegethonta/cũque ad Archerusiadem fuerint paludem clamantes uocant/alii quos uituperarunt/alii quos occiderunt/ cunq; uocarint rogant & supplicant ut in paludem suscipiantur.Et si exorauerint exeunt & liberantur a malis.Sin uero non exorauerint rursus in tartarũ feruntur/ac inde iterum in fluuios/nec prius cessant/q̃ exorauerint quos læserũt/hæc enim ultio a iudicibus impo

nitur. Qui aũt sanctitate uiuendi excelluisse uidebunt/hi sũt q ab ista terra quasi a uinculis liberantur/horũ qui se philosophia purgarunt sine labore in sempiternũ uiuũt/& habitatiões pulcherrimas cõsequuntur/quas nec uerbis exprimere possibile/nec si possem tẽpus sufficeret. Horũ igitur gratia o Summa cũctis uiribus uirtutis curã oportet in hac uita gerere/optimũ.n. ꝓpositũ est/& spes maxima. Hæc Plato. Quod aũt dixit nõ esse possibile uerbis pulchritudinẽ illarũ habitationũ exprimere/nonne simile illi nostro est? Nõ uidit oculus/nec auris audiuit/nec in cor hois ascẽdit/quæ ꝑparauit deus amãtibus eũ. Habitatiões ãt multas dicit/& nos multas esse apud patrem mẽsiões didicimus pyriphlegethonta uero ignẽ æternũ esse quis dubitabit? Hebræorũ.n. ꝓpheta similiter clamat/qs nunciabit uobis qa ignis ardet? qs nũciabit uobis locũ æternum? Et rursus uermis eorũ nõ morief/& ignis nõ extinguef. Plato quoq in tartarũ deiectos impios nõ exituros inde asseruit/& pios in beatis locis in sempiternũ uicturos affirmat/quid uero addit sine labore. Nonne illi simile est/unde abest dolor mœror & gemitus? Quod ãt dixit nõ simpliciter/sed cum in uehicula cõsenderint sua in acheronta amnẽ depelli/quænam alia uehicula denotare pt q̃ corpora/quibus assumptis una cum eis secundum hebræorum scripturas uitæ retributio fit.

¶Eusebii Pamphilii liber duodecimus.

Verum quoniã hoc uolumen satis iam creauit ad duodecimũ librũ trãsgressi quæ restant ad ostendẽdã Platonicã philosophiã ab hebræis defluxisse cõscribemus/ut multi uideãt nõ nobis solũ/uerũ etiã Platoni iampridẽ scripturã hebræorũ.

¶Quod q̃rere legibus nõ querere rõnem iuuenes debẽt. Capitulum Primum.

Censet igitur sine dubitatione aliqua leges sequendas esse hoc modo scribens in primo de legibus. Si quis recte laconũ aut cretensium leges repræhẽdere possit aliqua questio est. Ego aũt iudicio optimam esse legẽ/quæ iubet ne quis iuuenẽ cogitari. Senex autẽ si quis dubitauerit principibus aut æqualibus referat noĩe iuuenũ audiente. Nonne igitur multo ante Platonem diuinæ litteræ fidem cæteris proposuere uirtutib9 Vnde apud nos quoq incipientibus ac imꝑfectionibus quasi secundũ aĩum infantibus simplicius scripturæ leguntur. Credendum.n. omnibus est omnia quæ in ea feruntur sicuti dei uerba uerissima esse. Illis aũt qui ad maiorẽ iam habitũ scripturam puenerũt altiora petere/ac rationem singulorum querere conceditur/hos iudæi quasi scripturarũ expositores secundarios appellare solebãt poetã/deinde Plato ait Theognim ex megara Siciliæ testẽ habemus/qui ait fidelem uirum omni argẽto atq auro in seditiõe meliorem. Nemo.n. integer atq fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorsum hæc? quia legis latorẽ qui a Ioue missus est ita leges cõscribere oportere censemus ut ad maximam semper uirtutũ respiciat/quã theognim secuti fidem quæ maxime in periculis lucet esse arbitramur/eã nõ iniuria perfectam iustitiam noĩare possumus. Ita Plato nõ irrationalem fidẽ sed eã quæ uirtuti coniuncta est cõprobare uidetur / quod Saluator noster breuius apertius ac diuini9 posuit. Euge inquit serue bone atq fidelis: Et rursus quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias/prudentiã.n.& magnanimitatẽ fidei cõiunxit. Præterea Plato aliquantulũ progressus. Certe inquit defunctorũ animæ uirtutẽ quandã habent/qua uel post mortẽ rebus humanis auxilianf. Vera.n. hæc opinio est/

sed nisi prolixis rationibus probari nō potest. Credere aūt oportet huiusmodi sermoni bus/qm̄ a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendū ergo est etiā illis qui ita hæc se habe re legibus cōfirmāt. Sic certe de Hieremia traditū fuisse iudæi cōtendūt. Et machabæo rum liber retulit uisum ipsum fuisse post mortē orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt. Cap. II.

P Rimum deinde inquit pueris fabulas tradim9. Fabula uero est ut breuiter di xerim falsum quiddam q̄uis & uerū esse possit. Fabulis aūt prius q̄ gymnasiis pueri exercēdi sunt. Hæc Plato Iudei aūt re ipsa scripturæ historiā simpliciter quasi fabulas adolescentulis tradere solent. Cūq; non magis ætate q̄ habitu scripturarū creuerint altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximū deinde ait Plato in omni opere principium est p̄sertim in iuuene atq; tenero. Tunc enim præcipue ani mus formatur/& quicquid dixeris facilius ingressum insidet. Quare non quascūq; fa bulas/sed probatas ac utiles a matribus atq; nutricibus tenellis puellis infundātur/qua si iam adultos prouectosq; retinere nō erit in utile. Hæc multo āte Platonem iudæi ob seruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterāt dicta & scri pta diligenter examinabant/& quæ aliena uidebant̄ a ueritate sicut pseudo prophetaꝝ libri reprobant̄/scriptura quoq; ut diximus historiarū parētes & nutrices tenellis pue ris infundere solebant ut eis facilius cum uiri essent uterentur.

Quod sincera fide Plato scripturæ inhæsisse uideatur. Cap. III.

P Lato autē in Gorgia audi sermonē inquit quem tu fabulosum dices/ego uero uerissimū arbitror. Et post pauca/qui iuste sanctéq; uixit eum postq̄ mortu9 fuit in beatorū insulas profectū absq; ullo incōmodo summa in beatitudine ui uere. Qui uero iniuste atq; ipie/eū in atrocissima proficisci supplicia/quæ tartaꝝ appel lant. Et post pauca. Nudi aūt mortui iudicant̄/& iudex ipse nudus est/quia defunctus/ & animo animū perspicit ab omnibus derelictū cognatis ac cæteris/quæ hic habebat/ ut iustū iudicium sit. Et subiicit. Hæc sūt o callicules quæ ipse audiui/& uera esse appri me credo. Ex his āt sermonibus tale qd ipse mecū ratiocinari soleo nihil aliud mors mi hi uidetur q̄ corporis atq; animæ dissolutio quæ postq̄ disiuncta fuerint retinet utrūq; habitū suum/quem hoie uiuo habuerat. Nam corpus si magnū erat uiuo hoie & mor tuo quoq; magnū/& si pingue pingue quoq; postq̄ anima decesserit aliquo tēpore ma net/& si cicatrices uulnerū habeat uiuens/aut ossa quædam fracta uel membra trunca eodem modo profecto se habet post mortem antea q̄ omnino corrumpatur. Similiter & in anima postq̄ denudata corpore fuerit/habitus omnes in quibus exercuit passiões & studia inesse perspiciuntur. Cum igitur ad inuicem anima peruenerit ueluti ad Rha damanthum asiaticum/confestim iudex etiam si regis magni anima esset in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriarum quas singulæ operationes animæ impresserunt. Videt tortuosa oia falsitate atq; superbia/cognoscit nihil ibi esse rectū propter licentiam/deli cias/contumelias/incōtinentiamq; in uiuendo cernit omni turpitudine aīam esse reple tam. Quare recte ad carcerem tartari imittit/ubi suppliciis torquetur/ut aut ipsi purga ti meliores fiant/aut exemplo suo alii moniti formidine cruciatus a peccando deterean tur. Purgant̄ āt quicūq; curabiliter peccarūt dolorib9 & hic uiui/& apud inferos mor tui. Nō.n. aliter possibile est impressas uitioꝝ detergi maculas. Qui uero maxime iniu riati sunt ac incurabiliter peccarūt/nulla his unq̄ utilitas accidere potest quia incurabi les sunt sed alii exēplo suo iuuantur/ex quibus ego archelaū fore & similes ei tyrannos nō dubito. Reges.n. ꝑpter peccandi licentiā oēs pene scelestissimi sunt. Testis est Ho merus qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit; Tantalū

Sisyphum: Tityum/Thersiten/aliosq; consimiles/priuatos aũt homines nullus unquã scripsit perpetuis tanq̃ icurabiles apud iferos cruciatibus detieri. Quare fœliciores certe sunt priuati principibus/nec tamen prohibet aliquẽ bonũ uirũ principem esse/sed cũ arduũ atq; difficile sit in magnã peccandi licentia se ipsum contiere magna laude dignũ est o callicules/pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de his q potentiam habuerũt Aristides lysimachi uirtute præclarus fuit/ut ergo dixim9 atrocissimas uitiorũ ferentes in aĩa cicatrices a iudice in pœnas mittũtur. Quã aũt ab omni cicatrice peccatorum detersam uidebit animam/nec quæ sit/nec unde fuerit quærens admiratus ad beatorũ isulas misit. Hæc eadem etiam Aeacus baculum habens sicut & Rhadamanthus iudicat. Minos autem aureũ sceptrũ tenens solus sedet utriusq; iudicium considerans. Ego igitur o callicules has rõnes uerissimas esse credens nihil aliud considero/q̃ quomodo mundissimo animo adinuicem accedã/ac ideo neglectis humanis honoribus conabor recte uiuẽdo q̃ optimus fieri. Obsecro aũt cæteros omnes/& te ipsum ad hũc calcem uirtutis curriculo tendere. Turpissimum enim est tibi ipsi i illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc forsan fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur ac ideo spernis. Non esset autem mirum hæc a te sperni si diligenter quærentes meliora ueriorаq; istis inuenire possem9. Nunc uero cum scitis tres græcorum omnium sapientissimi tu/& Polus/& Gorgias nõ poteritis tamen uere dicere q; oporteat alia quadã nos uita q̃ ista uiuere/quæ illic etiam plurimũ conducit. Oĩa.n. alia facile redarguunt̃. Hic uero sermo firm9 atq; stabilis semper manet. Quare cauere magis debes ne lædas/q̃ ut lædaris. Omnes.n. studere debent non ut boni uideantur/sed ut & publice & priuatim boni sint: Plato igitur Aeacum: Minoem: Rhadamanthum defunctorum iudices constituit. Diuia uero scriptura ipsi deo iudicium attribuit/qui singulis secũdum opera sua redditurus meritum est.

¶ Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata. Cap. IIII.

Aueas Plato inqt ne rudibus hæc hominibus committas. Hi.n. nihil magis
c quam has utilissimas narrationes derident/queadmodũ econtra ingeniosi ac sapientes nihil magis admirantur. Quare cũ eis sæpi9 hæc narant̃ crebro audiendo uix tandem ut aurum multo labore purgantur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas prohibet/apud quam primus Moyses scribitur recusasse pfecturũ. Alium enim iquit supplicio domine qui hoc onus ferre possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur ne regnum susciperet. Hieremias quoq; recusasse fert̃/& Plato similiter consulit dicens. Propterea o Thrasymache ut modo dicebam nemo spõte ad gubernandam rempublicam accurret.

¶ De Viro iusto secundum Platonem. Cap. V.

D hæc cum hebræorum prophetæ contumelias omnes atq; pericula subeũda
a propter uirtutem & ueritatem conclament consentanea Plato in secũdo/de re publica scripsit. Nõ ut uideatur inquit iustus generosus uir qui iustitiam colit/ sed ut sit. Si enim quia iustus uideatur honores quispiam nancisctur incertũ fit utrũ pter uirtutem an propter honores iustitiam sequitur. Sed figuramus ut cum neminem unq̃ læserit iniustus uideat̃. Si ergo sic affectus nullo piculo/nullo cruciatu a uirtute remouet̃/tũc uere iustus atq; generosus est. Hæc Plato uerbis quæ re ipsa iusti uiri apud iudæos cõprobarunt/qui tanq̃ iniqui/alii lapidibus/alii gladio/alii alio modo necati sũt. Caprarum atq; ouium pellibus induti rebus pene omnibus egentes in desertis errantes in montibus & speluncis & terræ cauernis. Apostoli etiam saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes malefici multis uidebantur. Quare spectaculum facti sunt mundo & angelis & hominibus esurientes sitientes nuditate ac uerberibus laborãtes / ut ait

apostolus. Sed iniuriã ut ipse addit passi benedicebant: persecutiones magno ferebant aio: turpi affecti fama afficientes ad uirtutem exhortabant/ & quasi quisquiliæ orbis reputati gaudebant/ & usq; ad hæc tpa generosi martyres ubiq; terrarum non ut uideantur/ sed ut sint pii atq; iusti multo plura maioraq;/ quam Plato uerbis expressit re ipsa patiuntur/ uincti uerberibus/ afflicti tormentis/ atq; eculeis cruciati. Et demũ post multos diuersosq; dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similẽ apud gentiles aliquem nunq̃ inuenies/ ut non iniuria de iudæis nostrisq; præclaris uiris/ q pietate ac uera iustitia pfulserunt Plato illa perscripsisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Moysem Plato sequitur. Cap. VI.

c Vm Moyses ineffabili quadã ratiõe in pricipio creationis mundi paradisum quendã a deo plantarum dixerit hoiemq; ibi a serpente per mulierẽ decæptũ narrauerit/ aperte Plato commutatis noib9 in symposio allegorice similia posuit. Pro paradiso. n. dei hortos iouis appellauit/ pro serpente decæptioneq; ipsius paupaté isidiantẽ posuit. Pro uiro autẽ primo/ quem dei consiliũ atq; puidentia quasi nuperrime natum filiũ produxit consilii filium. Porum noie posuit. Cunq; Moyses in ipsa constitutiõe mũdi factũ hoc dixerit/ cum Venus facta esset id accidisse. Plato narrauit uenerem allegorice propter pulchritudinẽ mundũ appellans. Sed uerba eius hæc sũt. Cum inquit facta esset Venus & alii dii & consilii filius Porus i conuiuiũ conuenerũt/ & post cœnam iopia tanq̃ mendica ad ianuam domus ubi conuiuebant. accessit. Porus aũt nectare supatus (nondum. n. uini usus iuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauiter dormiebat. Inopia uero propter idigentiam ad isidiandũ parata ut ab eo liberos susciperet. apud eũ accubuit & hoc dolo cupidinẽ a Poro cõcœpit/ his Plato allegorice illa mosayca uoluit significare.

Quo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. Cap. VII.

p Ræterea Moyse dicente Adæ aũt non ieueniebatur coadiutor similis eius. Immisit ergo deus soporẽ in Adam. Cũq; obdormisset tulit unam de costis eius/ & repleuit carnẽ pro ea/ & ædificauit deus costã quam tulerat ad Adã in mulierẽ. Cũ non itellexerit Plato quo sensu id dictũ est/ qa tñ mosayca oĩa fuerat admiratus uoluit oino præterire. Itaq; Aristophani comœdo/ q ẽt reb9 hõestis illudere solebat orationem in Sympoſio attribuit dicens/ oportet primũ uos naturã humanã & passiones ipsius pdiscere. Prisca. n. nostra natura alia erat q̃ nũc est. Non. n. duo gñã hoium ut modo/ sed tria fuerũt. Ad masculũ. n. atq; fœminã tertiũ ẽt aderat utrisq; cõe/ cui9 rei nomen solũmodo relictum est. Res uero penitus periit. Nã Androgynũ tunc re ipsa & nomine ex utrisq; mare. s. atq; femina constabat. Istis cum aliquantulum ut Aristophães solebat illuserit subiũgit dicens. Hæc Iupiter dixit/ & incidebat homines medios/ & Apollini iussit partes incisorum ita coniungere/ ut facies ad cæsuram uerteretur.

De prima hominum uita. Cap. VIII.

c Vm Moyses primam hoium uitam in paradiso dei nulla re idigentem quasi diuinã afferat/ oiaq; sponte a terra producta nudosq; fuisse confirmet: Audi queadmodũ ea ipsa plato græce conscripsit. De9 inqt pascebat eos sicuti nũc homines nonnulla animalium genera nulla tũc erat respublica/ nec liberorum procreatio. A terra enim homines emergebant/ & hæc omnia/ quæ modo sunt habẽtes magna optimorum copia fructuum facillime atque optime uiuebant/ quos non culta/ sed sponte terra edebat/ nudi sine aliqua erant molestia/ uicissitudines enim temporum summa temperie connectabantur.

Quod etiam collocutionem serpentis & Aeuæ secutus est. Cap. IX.

p Rudentiorem oibus bestiis terræ serpentem fuisse/& sermonē eius uicissim cum muliere habitum Moyses scribit/quam rem quō Plato narrauit non est alienū audire.Q ui saturni tpibus erant inquit tanta uirtute pollebant/ut non cum hoībus solum/uerū etiā bestiis oratione uti possent.Sed non ad philosophiam & inter se & cum bestiis hac uirtute utebantur diligenter scrutātes de singulorum natura ad accumulationem prudentiæ.Sed cibo atq; potui tanq̄ eluones continue inhærentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant quales modo de ipsis narrantur.

❡Q uod ordinem etiam scribendi secutus est. Cap. X.

m Oyses in scribēdis legib9 antiqtate magna p exordio usus uitas hoīum & diluuiū narrat & uirtutes atq; delicta nobilissimoꝝ uiroꝝ/q post diluuiū fuerāt diligenter exponit.Nā putilem hanc historiā legib9 futurā iudicauit/hūc scribendi modū in legib9 Plato imitatus est/his primordiis.n.legū antiqtate utit/& diluuii mentione facta uitam ēt quæ post diluuiū fuerat explicař non renuit.An inqt igitur prisci sermones ueri nobis uident q nā multis pestib9 atq; diluuiis hoīes ita periisse ut paucissimi relicti sint.Valde inq̄ hoc uerisimile cūctis uideť.Intelligendū est igitur eos/ qui nunc effugerunt montanos quosdā fuisse in cacuminibus altissimoꝝ montium habitātes/a qbus postea hoies multiplicati sunt.Q uare necesse fuerat artium disciplinaꝝq; ciuilis imperitos fuisse ac ab oi ambitione habēdiq; cupiditate cæterisq; uitiis/quæ in ciuitatibus maxie sunt liberos/his talibusq; latius narratis uitas hoium q post diluuium fuerūt exposuit.Deide ad græcoꝝ antiqtatem descēdit/ut ad hebræorum Moyses. Eorum igitur meminit/qui præclara facinora in troia fecerūt disciplinam lacedemoniorū ciuilē non prætermittit.Persarum quoq; uitas tam eorum qui recte q̄ eorum q perperam uixerant nobilissimorū tetigit: Et post historiam huiusmodi legum positionem aggressus est/adeo etiam in his Moysi doctrinam admiratus est.

❡Q uod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses. Cap. XI.

c Vm Moyses uniuersas leges suas disciplināq; uiuēdi a pietate in deū depēdere uoluerit/ac ideo a creatore oium initium libroꝝ suorū fecerit/& res humanas a diuinis depēdere docuerit ipsasq; diuias ad deū creatorē oium rettulerit operæpretium est considerare quomodo Plato eū diligentissime sequens cretēsium ac lacedæmoniorum leges icusat.Mosaycam uero legem apte probat sic in prio de legib9 dicens.Cretensium leges oibus græcis non maxie conferunt.Ita.n.recte positæ sunt ut utentes eis cum oia bona ide consequantur fœlices sint.Dupliciter aūt bona dicuntur/ alia.n.humana sunt/alia diuia/dependent aūt a diuinis humana.Diuinis igitur quæ maiora sunt suscæptis miora ēt possidentur.Illis aūt spretis utrisq; ciuitas priuatur.Minorū uero primū est sanitas deide pulchritudo/tertio uires ad cursum/& ad alios corpis motus/quarto diuitiæ quæ non cæcæ sunt ut uulgo dř si prudentiā sequūtur/quæ qdē prudentia diuinaꝝ reꝝ pria est/deinde rōne habita moderatio ex his duobus fortitudie adhibita iustitia tertio emergit/quarta & fortitudo/quæ omnia natura rebus humanis anteponuntur.Q uare oportet ut legislator hunc ordinem sequatur/deinde mandandum ciuibus ut ad hæc respicientes operentur.Humana eni ad diuina.Diuina uero ad principem itellectū referēda sūt.Et post pauca.Oibus istis legislator custodes præficiet eos qui prudentia & uera laude gaudent/ut intellectus hæc oia moderationi atque iustitiæ coniuncta/nō autem diuitias aut ambitionē sequatur. Q uæ omnia in legib9 Iouis & Apollinis pythii/quas Minos & lycurgus cōposuerūt inesse uidebitis.Patent eni his q artificio & exercitatiōe legū peritiā hñt.Cæteris uero nullo pacto Moyses quoq; multo prius a diuina doctrina facto principio/& uiuēdi disciplia ad illā relata oib9 pricipes

atq; custodes dei sacerdotes pfecit.uiros.s.iustos prudentiæ ac uere laudis amatores.

¶ Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt. Cap.XII.

Onsulo igitur ut ab ineũte pueritia inquit ludendo atq; studendo rebus tamẽ semper cõgruenter has res pueri percipiãt.Hoc.n.modo in bonos uiros euadent.Si.n.agricolam quẽdã aut ædificatorẽ probũ fore desideramus eum in tenera ætate ludentẽ pueriles quasdã domos ædificare uidebimus aut instrumẽta quædam agriculturæ fabricare/quæ q̃uis inutilia sint/ad imitationẽ tamẽ utiliũ uerorũque instrumento℞ nõ parũ cõferunt.In omnibus.n.etiã ludẽdo conari debemus ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus/quo ipsos peruenire desideram9.Caput autem doctrinæ infantiũ alimentũ est quod ludentiũ animũ ad expetendũ illud adducet/quo in uirili ætate ipsos uti decreuimus/multo breuius hoc Moyses atque dilucidi9.Et erũt uerba hæc inquit/quæ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo & in aĩa tua / & propones ea filiis tuis quod ex prisca consuetudine ad hodiernũ usq; diẽ diligẽter iudæi cõseruãt. In secundo autem legum disciplinam inquit appello uirtutem/quæ puerorum animos continere potest.Voluptas enim & dolor/amor/& odiũ q̃ recte fieri põt anteq̃ ratiõe moueantur in animos eorum fluunt/ut facilius cum ad ratiocinãdum peruenerint cõuenienter rationi omnia peragant/quorum cõuenientia uirtus perfecta est.Assuescant ergo a pueritia dolore ac uoluptate recte moueri ut a principio usq; ad extremum uitæ oderint quæ odisse oportet/& amẽt quæ amãda sunt.Sed multo ante Dauid quæ odio insequenda/& quæ amanda sunt iuuenibus/& prouectis similiter declarauit dicẽs. Venite filii audite me/timorem domini docebo uos.Quis est homo qui uult uitã/ diligit dies uidere bonos.Prohibe linguam tuam a malo/& labia tua ne loquantur dolum.Diuerte a malo & fac bonum/inquire pacem & sequere eam.Et Salomon audite filii inq̃t disciplinam patris/legem meam nolite obliuisci:& rursus uiam impiorum non ingrediaris.Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies/quibus adolescentes atque prouecti simul ad pietatem exhortantur.

¶ Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat. Cap. XIII.

Iuinis oraculis Moysi dictum est/facies oĩa secũdũ figurã quæ tibi monstrata in monte est.Id apostolus latius exposuit dicens.Vmbrã exemplũq; cælestiũ legalem cultũ fuisse.Apertissime nãq; mosayca uniuersa tanq̃ umbræ ac symbola cælestiũ sunt.Nunc uero audi queadmodũ Plato in sexto de republica hũc locũ imitatus est.Deo inq̃t & mũdo uerus philosophus loquens mundus atq; diuin9 q̃ntũ potest efficiet.Si ergo necesse fuerit quæ ibi uidet in morib9 hoĩum & priuatim & publice ponere/ut non modo seipsum uerũ etiam alios per illa confirmet/putasne modestiæ/iustitiæ/& oĩno uniuersæ uirtutis iprobũ magistrũ futu℞: Minie inq̃. Sed multi uidelicet parum nobis credunt dicentib9 non aliter posse fœlicem ciuitatẽ fieri nisi pictores illi eã depingant/q diuino exemplari ad pinguendũ utunť/imo credent inq̃t.Sed quid est modus picturæ: Quasi tabula in quam ciuitas & mores hoĩum primũ quod oĩum difficillimũ est mũdi puriq; faciũdi sunt/non.n.prius scribendæ sunt leges q̃ mũdam feceris ciuitatem.Deinde formula disciplinæ scribenda depingẽdaq; est.

¶ Quod adolescentes cantibus ad uirtutem præparandiq; sunt. Cap. XIIII.

Das etiã canendas putat sic dicens.Ter iam & quater dictũ est disciplinã esse puerorũ educationem:quæ ad rectã legalemq; uitã pducat.Vt igiť pueri aius legem ita sequatur ut una cũ ea gaudeat atq; doleat odas perdiscant/crebroq; canticent/q̃bus laudes atq; uituperationes earũ rerum contineanť/quas lex laudat/aut uituperat.Quoniã.n.teneriores anni rõnem uirtutis non suscipiunt/ludo atq;

cantu pparantur: Iure igitur apud nos prophetarum odæ a pueris addiscuntur.

¶Quod poetæ recte dicere cogendi sunt. Cap. XV.

p Oetæ inqt Plato cogendi sunt carminibus dicer bonū qdem modestū iustūq; uirū fœlicē esse atq; beatū/siue magnus/siue paruus sit/& siue diues/siue pauper. Si uero iniustus esset ēt si ditior esset q̄ Cyniras aut Midas miserrimū oium esse. Dicant igit poetæ neminē esse uirū appellandum/q non oia quæ uulgo bōa dicunt iuste acqrat atq; disponat/q̄uis hæc bona non recte bona dñr. Sanitas.n. primo/deinde forma/tertio uires/quarto diuitiæ numerant. Innumerabilia hmōi cætera sunt. Nā & acute cernere atq; audire/aliisq; sensibus integre uti bona uidētur. Et ad hæc oia posse facere quæ cupias/& demū imortalitas cū ipsoꝝ oium possessione. Ego aūt assero iustis sanctisq; uiris hæc optima esse/iniustis aūt pessima. Sanum.n. esse acute cernere/& oino facile sentire/ac imortaliter uiuere absq; uirtute pessima sūt. Talia ergo Rhythimo ac numero a poetis cōposita adolescentes pdiscant. Ego enim dicere non dubito ea quæ mala uulgo dñr iniustis bona esse/iustis mala. Quæ uero bona uident bona uere bonis sunt/malis aūt mala. Hæc multo ante odis Dauid sancti spūs gra cōmonitus conscripsit docuitq; qs uere beatus est/& qs beato contrarius. Psalterium.n. suum incipiens inquit. Beatus uir qui non abiit in consilio impioꝝ & cætera. Vnde Plato admonitꝰ poetis dicendū esse ait bonos uiros beatos esse. Diuites aūt si mali sint miseros esse quod ipe dauid sic in psalmis edidit. Diuitiæ si fluūt nolite cor appōere. Cætera quoq; oia quæ hic philosophus dicit ad uerbū fere in sacro psalmoꝝ uolumine scripta inuenies.

¶Quod Hymni cani non debent nisi prius examinentur. Cap. XVI.

a Ddit deide Plato dei aut uiri diuini opus esse recte rhythimo atq; carminibꝰ uti quare diligenter hac de re leges ponendas esse censet/qbus ad uirtutē uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis/re aūt ipsa iudæi cogebantur non alios hymnos & odas suscipere q̄ eas quæ a spū sancto p prophetas essent cōpositæ. Concedo deinde Plato quod uulgo dr̄ uoluptate musicā diiudicari. Sed illā esse optimā musicā q̄ optios & doctos uiros delectat ac maxime illū q uirtute cæteris præstet. Virtute igitur opus est iudicibus & psertim fortitudine atq; prudentia. Neq; eni theatri plausu aut pp ignorantiam aut ppter formidinem duci debent. Apud iudæos ēt priscis tpibus diuinorum cantuū iudiciū non multitudini tradebatur. Sed erāt aliqui q̄uis paucissimi diuino spū hæc iudicātes qbꝰ solūmō licebat pphetaꝝ libros consecrare ut ita dicā ac cōprobare/ea uero quæ aliena a spū sancto uiderentur improbare atq; reiicere.

¶Quod non semper uino utendum est. Cap. XVII.

c Arthaginensium inquit legē magis q̄ lacedæmoniorū atq; cretensium laudo ut nunq̄ in castris qsq̄ uinū gustare gaudeat/sed toto militiæ tempore aquæ usū cōprobari. In ciuitate aūt seruis nunq̄ uini usus concedendus est/nec magistratus tēpore quo rempublicā gubernant uino utantur/nec gubernatores/nec iudices/nec qui deliberaturus in consilium uocatus est/nec ullo modo in die nisi ualitudinis gratia/nec nocte eos tam uiros q̄ fœminas/q liberis dare operam statuerūt/leuiores.n. homines uini usu fiunt & animæ calefactæ tanq̄ ferrum ignitū molliores reddunt. Hæc multo ante Moyses constituit. Sacerdotes.n. iubet sacrificandi tempore a uino abstinere. Locutꝰ est.n. inqt dñs ad Aaron dicens: Vinū & sinceram non bibetis tu & filii tui tecū/qñ in testimonii tabernaculū ingredimini/aut quādo ad altare accedītis ne moriamini & lege hoc in æternū in generationes uestras firmatum sit/uotum etiam uouentibus similiter præcipit dicens. Vir aut mulier qui uotum facit a uino & sincera mundus erit/& acetum uini & acetum siceræ non bibet. Salomon quoq; magistratus & iudices a ui-

no abstinere iubet. Consilio inqt omnia facias consilio uinum bibe/potentes q̃ iracundi sunt uinum non bibant/ne si biberint sapientiæ atq; laboris obliuiscant. Nec ignorabat Plato scripta hæc apud barbaros fuisse quo occultius his uerbis denotauit. Siqdem iqt hubitant utrum huiuscemodi disciplia ciuilis fuit/aut ēt nunc est apud aliquos barbaros procul ab oculis nostris/aut futura unquã sit parati sumus rationem ostendere factam iam fuisse & esse in præsentia/futuramq; esse quando eadem musa in aliqua ciuitate præualebit nec nos impossibilia dicere.

¶Q uod nobiscum nobis gerendum est bellum. Cap. XVIII.

r Ecte inqt a nobis dictũ est omnes hoies sibi ipsis pugnare neminemq; esse q sibi ipsi hostis non sit. Q uare præcipua optiaq; uictoria esse seipsum uincere/sicut econtra turpissimũ atq; pessimũ a seipso uici. Et post pauca un9 est unusq́sq; nostrũ/sed duos secum contrarios ac amentes habet consiliarios uoluptatẽ atq; dolorem qbus opiones futuro⁊ accedũt/quas cõiter spei noie appellamus/ ꝑprie aũt quæ ante dolorẽ spes est tior/quæ uero añ uoluptatẽ cõfidẽtia noiat. Ad hæc oia rõ accedit melior aut peior: qua cũ qd publice cõstitutũ sit lex nũcupat. Deide hæ passiões inqt in nobis quasi nerui aut funes huc & illuc ad cõtrarias opationes attrahũt. Rõ uero uni spõni oportere cõstanter ihærere psuadet/quæ qdẽ rõ aureo quodam fune atq; cõi lege uidelicet ciuitatis initi solet. Aliæ autẽ duræ asperæq; tanq̃ ferreæ sunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ lræ prædicant appetitũ rõni pugnare docentes rõnemq; optimã esse quæ dei lege dr̃ uictoriamq; laudatissimam cum huic rationi appetitus subiicitur.

¶Q uod peccatorum anima est causa. Cap. XIX.

u Ndecimo ãt legum necesse est inqt tam uirtutẽ quam uitioꝝ cãm esse aiam quod mosayco illi consentaneum est/si aia peccarit/& si aia delictum fecerit.

¶De uero Philosopho. Cap. XX.

c Vm in hebraica scriptura de studioso ueroq; philosopho dicat/bonũ est uiro si tollat iugum in iuuentute sua/sedebitq; solus ac tacebit/cũq; diuini prophetæ ac sublimi philosophia in montibus atq; speluncis degerint ad solum deũ mentẽ erigentes. Audias quẽadmodũ ẽt Plato hunc uiuẽdi modũ comprobauit dicens. Q ui ꝑcipui in philosophia sunt ab adolescẽtia ẽt ipsam uiã quæ in forum abducit ignorant/nec ubi curia aut cõis alius cõueniendi locus sit sciũt. Leges aũt & decreta nec scripta uiderũt nec audierunt sodalitia & magistratus/cœtus & cœnas nec somnio qdẽ uiderunt: Si bene aũt aliqd aut male a uiris uel mulieribus in ciuitate factum est non minus cum fugit q̃ maris harena/quæ oia ita nescit/ut nec nescire se qdem sciat. Nõ enim hæc fugit ut melior uideat/sed ut sit. Q uare si ẽt corpore in ciuitate sit/mens tñ oia hæc contemnẽs super terrã uolauit/ut est apud Pynda⁊ quomodo id dicis o Socrates inqt cum Thressa quædã Thalem cælestia respicientem qa cogitatione occupatus in puteũ deciderat repræhendisse dicatur ꝙ dum cælestia quæreret quæ ante pedes sunt nõ uideret. Hoc inqt scũma in oẽs philosophos dici potest. V ere nãq; qui recte philosophatur non solum ignorat quid uicinus faciat/sed pene si homo est aut pecus/non aiaduertit. Q uid sit homo & quid ꝑcipue hoiem facere conueniat id uero diligentissime quærit/ quare o carissime Theodore si quãdo hmõi philosophus i iudicio uel alio loco publico loq de rebus istis hoium cogitur risum oibus præbet/& in difficultates qm̃ iexpertus ẽ quasi in puteũ icidit. Proprium.n. sibi est neminem conuiciis petere/& in laudationibus cum non ficte sed uere ac ex aio dicere uideatur/leuis quidam atq; isanus uidetur. Si regem enim laudari aliquem audiuerit agasonem aut bubulcum laudibus efferri arbitratur quod si mille iugera terræ possider aliquem audierit/parua hæc dicit/qui uniuersum

orbem cogitatione cōplecti consueuit. Valde aūt etiā illos contēnit qui se generosos p̄dicant/& auos proauos attauosq̧ suos in mediū adducunt/amentiam ipsoꝝ ideo spernit quia uniuersum hoīum genus cognoscere nequeunt. Auos.n.& progenitores innumerabiles singuli habuimꝰ/quoꝝ alii diuites/alii pauperes/alii reges/serui barbari græcicq̧ fuere/ideo ridet quod in quinq̧ aut uiginti progenitorū genealogia nonnulli glorientur. In oibus igitur istis uerus philosophus uulgo deridetur. Et modo superbus/modo rerū humanarum ignarus putatur/& paulo post si oibus inq̄ o Socrates ut mihi p̄suaderes maior pax & pauciora mala essent in hoibus. Non est possibile o Theodore inquit mala oino ab hominibus auferri/nō.n.apud deos/sed apud mortales necessario & in hoc loco uersantur/q̄obrē toto aīo conari debemꝰ hinc illo transire. Trāsitus aūt & fuga terrenorū est imitatio dei quantū homini possibile est. Imitatur aūt deū iustitia sanctitate prudentia. Sed nō est inquit facile persuadere multis ita se ista habere/sed nequitiam fugiendā uirtutēq̧ sequendā putant/nō rerū ipsarū gratia/sed ut bonus uideaeris. Hæc inq̄ aniles fabulæ sunt/ueritatē aūt altius nos exponamꝰ/deus nullo modo iniustus est/sed q̄maxime iustissimus/nec ē ei similius aliquid q̄ si quis nostrū iustissimus fiat quare dei cognitio sapientia est/& uirtus uera. Ignoratio uero ruditas est & nequitia manifesta/quecūq̧ autē alia dicitur sapientia uidetur quidē sed nō est. Nā quæ in rebus ciuilibus est onerosa/quæ uero in artibus fabrilis. Quicūq̧ igitur iniuriatur sapiēs propter astutiā suā dicendus nō est. Ignorat.n.quod minime ignorare oportet quantū iniustitia detrimentū afferre soleat nō quod ipsi detrimentū putant uulnera uel mortē/quæ patiuntur ēt q̄ nihil iniuriantur/sed quod effugere iniuriantibꝰ ipossibile apud scripturā ēt humana uniuersa hæc sapiētia stultitia noiatur. Scriptū est.n. Perdam sapiētiā sapientū/& itellectū itelligentiū destruā/ubi sapiens/ubi scriba/ubi conq̄sitor huius sæculi. Quod aūt q̄ uere ac secūdū deum philosophatᷓ nihil praui sapere debet. Inde discimus q̄a non ea quæ uidenᷓ/quæ tp̄alia sunt/sed ea quæ non uidenᷓ/quæ æterna sūt cōsiderare iubemur. Neqtiam aūt in terris & in hac mortali uita conuolui propheta ostēdit dicens. Quia futuꝝ & adulteriū & cædes fusa in terrā sunt/& sanguinē sanguini cōmiscent. Ad deū aūt hinc fugiendū esse Moyses ostēdit. Post dn̄m deū tuū ambulabis/& ipsi adhærebis. Imitandū quoq̧ deū esse significat dicens. Sancti sitis q̄a dominus deus noster sanctus ē. De iustitia uero dei Dauid clamat. Iustus dn̄s iustitiam dilexit. Idē diuitias contemnendas esse docuit dicens. Diuitiæ si affluāt nolite cor apponere: & rursus/noli timere cum diues factus fuerit hō: & cum multiplicata fuerit domus eius/ q̄m cum interierit non sumet cum eo oia/principatus etiā hominum non multifacere monet cum dicat. Nolite confidere in principibus in filiis hoium quibus non est salus. Exibit sp̄s & abibit in terram suam/in illa die perdentur omnes cogitatiōes eius.

¶Quod nonnunq̄ falso ad utilitatem audientium utendum est. Cap. XXI.

n On aūt inquit Plato alienum a grauitate sua legis lator putabit falso aliq̄d ac fere inepte ad utilitatem iuuentum dicere/maxime si quod falso dr̄ audiētes ita trahat ut non ui sed sponte iustitiā uelint suscipere/solidū.n.bonū ueritas/sed non ita facile plærūq̧ p̄suadet. Innumerabilia hmōi uerba sunt in scriptura utputa quando pœnitere deum/aut dormire/aut irasci/aut aliis p̄turbationibus ferri scribitur/quæ q̄uis altius interpretata non procul a ueritate sint/uerba tamen ipsa uel terēdo uel permulcendo non nihil prosint illis qui altiorem uestigare sensum nequeunt.

¶Quod omne genus hoīum ad ueritatem uacandum est. Cap.XXII.

r Ecte in superioribus Plato inquit uiros & mulieres/liberos & seruos/ iuuenes & senes. sic disciplinam ciuilem dictum est amplecti oportere/ut nūquā

cessent uariis modis atq; carminibus quæ diximus decantare. Et in quīto de republica. Nihil inqt o Theodore ad gerendam rempublicam pertiet quod ad mulierem/qa mulier non pertineat/aut ad uirum pertineat qa uir. Sed cum una natura utriusq; aialis sit/quæ ad uirum natura hæc ad mulierem ē natura ptinet/est aūt in oibus imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris oia/mulieribus uero nihil concedem9? non recte inq̄. Recte inquit dicis/nam mulier alia medica esse potest/alia musica/alia ad utrunq; iepta natura/similiter alia bellicosa/alia non/alia philosophus/& alia non/alia magni animi/& alia pusillanimis/& alia ad custodiendam ciuitatem nata/alia non/sicuti & uiri/eadē.n.est utriusq; natura præterq̄ q; altera ībecillis/& altera robusta est/quare similes natura mulieres ad cohabitandū simulq; rempublicā gerendum uiris dandæ sunt. Decet.n. ut natura similes potius q̄ dissimiles conueniant/hæc re ipa apud iudæos factitata cognouim9. Docet.n.eorum historia nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatem ab hostib9liberasse. Doctrina quoq; nostra omne genus hoium tam uirorum q̄ mulierū liberorū simul & seruorum græcoꝝ aliqualiter ac barbaroꝝ paruulorum ætate ac senum in hoc diuino ueroq; philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

¶ Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accæpit. Cap.XXIII.

i N parabolis Salomonis memoriā iusti laudibus efferri/& nomen impioꝝ extingui breuiter atq; cōmode dicitur. Similiterq; dictū est ne beatum aliquem putes anteq̄ moriatur. Audi ergo quō hanc ipsam rem latius in septimo de legibus posuit Plato. Quicūq; inquit ciues præclare laborioseq; aut aīo aut corpore gesserint/legibusq; sp obtemperantes fuerint laudib9 post mortē efferri oportet/ uiuos.n. laudare anteq̄ e uita exierint ac bonorum operum finē imposuerint tutum non est/hæc non de uiris solum/uerum etiā de mulieribus intelligendum censeo. Diuitias atq; paupertatē ne mihi des in parabolis. Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de republica. Iam diximus inquit quæ custodes ac magistratus ciuitatis diligenter pellere sp debent/curareq; ne aditum in ciuitatem habeant/quæ ista inquit sūt. Diuitiæ inq̄ & paupertas/alteræ nanq; delitias ocium & factiones afferunt altera illiberalitatem malignitatem & factionem. Malignitatem uero appello operationem infamem Moyses in legibus patrē atq; matrem scripsit unusquisq; timeat/& alibi dicitur. Honora patrem & matrem ut bene tibi fiat/quæ ambo in libro de legibus Plato coniunxit. Vnusq̄sq; inquit nisi mente captus sit/& timet/& honorat.parentes. Et rursus seniores re & uerbo unusquisq; uereatur/& si ultra.xx.annos excedunt tanq̄ parentes honoret.

¶ De Seruis. Cap.XXIIII.

c Vm Moyses hebræū hebræo seruire indecens duxerit/& si acciderit septimo anno liberū emitti iusserit Plato in libris de republica græca p græco seruire ꝓhibet/dicens nec græcū seruū habeas/cæteris græcis similiter facere consulas. Sic enim ad barbaros græcia uersa facilius a se ipsa abstinebit. Nemo inquit Plato fines atq; terminos terræ moueat/nec domestici/nec cuius/nec uicini/putauit enim ita illud intelligendum esse nō transgrediaris terminos antiquos/quos posuerant patres tui.

¶ Quod aliqua in alienum sensum accæpit. Cap.XXV.

q Vicunq; autem inquit fines transgressus uicini arauerit agros damnum restituat/impudentiæ autem atque illiberalitatis pœnas det/duplumque loco supplicii ei deponat cuius agrum arauit. Patris inquit peccata nō luant filii/nisi qs mortis suppliciū alicui deberet/hoc autem non ad filium aut nepotem solum / sed usq; ad pronepotem procedat/hoc apertissime inde traxit/qui reddit peccata patrum filiis usq; ad tertiam generationem in furto quadruplum reddi iussit Moyses si occiderit aut

uendiderit quæ furto ablata fuerunt/sin autẽ quodcũque animal sit uiuum apud aliquẽ reperiatur duplũ reddi iubet. Et Plato una inquit lex de furto ponatur/duplũ enim reddi par est. Si autẽ reddere nõ habet uinculis teneatur quousq; aut reddat aut aduersario placet. Cum Moyses scripserit nõ esse homicidam eum qui furẽ in fouea latentẽ interfecerit. Congruenter Plato dicit nocte furem interficere licere. Innocens quoq; sit inquit qui spoliãtem interfecerit. Si uero inquit brutũ aliquod animal hominẽ interfecerit/extra urbem iterficiatur/nisi in certamine id factũ sit. Moyses uero si cornu inquit taurus uirum aut fœminã pcusserit atq; interfecerit/lapidibus interficiatur/nec carnes eius comedantur. Dñs autẽ eius innocens erit cũ prophetica scriptura dicat. Ecce dñs israel filii hoĩs pmixti oẽs sunt æri/stagno/plumbo/& ferro/in medio camini argentũ pmixtũ sunt. Ideo hæc dicit dñs/quoniam facti estis oẽs mixtura una/ideo ego suscipiã uos/sicut suscipitur argẽtum/& æs & ferrum/& plumbum/& stagnum/in medium camini/ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quõ Plato totum hunc locum intellexit/& quasi fabulam exposuit: Audiatis inquit fabulam. oẽs qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus/sed cum deus nos fingeret aurũ cum illis miscuit/qui ad gubernandum apti sunt/argentum aũt cum illis qui armis ciuitatem defendunt/nam & isti honore digni sũt/ferꝝ ãt & æs agricolis & aliis opificibus infundit/hæc nõnunq̃ alterũ ex altero fiunt. Nascitur.n. ex auro argentum/& ex argento aurũ. Magistratibus igitur deus præcipit ut magnam diligentiam habeant/si quis denegauerit ab auro in argentum/aut ex argento in peiora nullo mõ ignoscant/sed naturæ congruentẽ reddentes honorem in opifices aut agriculas deducant. Quod si a peioribus argẽtum aut aurũ productũ sit/honoretur iste/ad conuenientẽq; locũ argenti aut auri conscendat/hoc maxime oĩum seruandũ est. Cũ.n. ferrũ aut æs ad regendũ peruenerit/tunc ciuitas destruetur/cũ prophetica scriptura ad psules populi dixerit: O pastores israel/an pastores seipsos pascuntur: nonne oues pascunt pastoribus: Ecce lac deuoratis/pinguem ouẽ occiditis/uelleribus indumẽta cõficitis/oues ãt meas nõ pascitis/nec quod perierat quesiuistis/nec fractum alligastis/nec errantẽ reduxistis. Plato in primo de republica sic ista interpretat⁹ est. Nunc inquit Thrasymache illud dicendum pastoris esse pinguis q̃maxime põt pecudes reddere. Tu aũt dicebas nõ ad ouium utilitatẽ/sed ad suam istud sibi esse faciundum/quasi aut apes aut ut maioris uendat oues pasceret. Nõ esset ãt hoc modo pastor sed heluo quiddam aut auarus. Pastor autẽ ille est cui nil curæ aliud est quã ut optime opus suũ faciat/opus aũt suũ pascere est. Quare fateri oportet pricipis quoq; opus eẽ nõ alterius utilitatẽ considerare quã subditi/cum in scriptura feratur a timore tuo dñe i utero cõcœpimus & parturiuimus/& peperimus spiritũ salutis. Socrates apud Platonẽ in thetico sic imitat⁹ ẽ. Qui mecũ inquit uersantur idẽ patiunt q̃d parturientes: Doloribus.n. partus ac dubitatiõe replent/multoq; magis q̃ mulieres parturiẽtes exagitantur/quẽ quidẽ dolorẽ partus excitare & sedare ars mea facile põt. Ezechiel scribit & uidi. Ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilõe/ac paulopost/& in medio eius similitudo quattuor animaliũ & aspect⁹ eoꝝ similitudo hoĩs in eis & quattuor facies uni. Similitudo ãt uultus eoꝝ facies hoĩs & facies leonis a dextris ipsorũ quattuor/& facies uituli a sinistris ipsoꝝ quattuor/& facies aq̃læ a dextris ipsorũ quattuor quæ Plato imitatus sic est. Imaginẽ inquit animi fingam⁹ talẽ uidelicet/quales apud priscos naturæ quædã facta narrant. Chimæræ.s. Scyllæ ac Cerberi/dicunt inquit/hæ/finge igitur unã quidẽ idæã uariæ feræ atq; multicapitis/q̃ domesticaꝝ capita & siluestriũ feraꝝ habeat. Difficile inquit est q̃d fingere te uolo/sed tñ q̃a facilius orõne q̃ cæra fingim⁹/pgrediamur. Altera ergo idæa leonis fingat/& postremo hoĩs. Coniũgat deinde sic in unũ/ut hoĩs

imago extrinsecus cõplecti cætera uideatur/ut qui oculis hoc animal cernit/cõsimiliter cum eam solummodo uideat/& interiora lateãt.hominem solummodo esse putet/his ita factis iniustissime faciet/& inutiliter consulet/qui dicet leonẽ & cæteras feras nutriẽdas esse.hominem aũt fame sic deneruandum/ut facile a feris ducatur/ipsasq; feras nõ esse ad amorem reducendas/sed incitandas potius/ut inter se pugnantes alia aliã deuoret.Is autem iustissime simul atq; utilissime consulet/qui dicet dandam esse operã diligẽter/ut aĩalis huius cõpositi ac multicapitis principatũ solus teneat homo/& quasi agricola quæ mãsuetæ sũt moderate nutriet/imanes autẽ feras leonis uiribus usus domet.

¶Quod in.xii.ciuitatem iudæorũ imitatione Plato diuidit. Cap.XXVI.

In duodecim tribus iudæorũ genus diuisum nemo ignorat/quem diuisionis numerum ciuibus suis Plato attribuit dicẽs in duodecim quam æqualiter fieri potest uniuersa regio partes partiatur/& sorte una tribus unam partẽ possideat/& duces singularum tribuum eligantur.

¶Quod situm urbis iudæorum secutus est. Cap.XXVII.

Prisci iudæi metropolim suam diuino consilio longe a mari in montibus condiderunt:Plato quoq; quam in legibus condidit urbem in simili hierosolymorum loco eam constituit ut uideantur ad urbem hebræorum respiciens uerba composuisse.Ferme nãq; inquit o amice per decem milia passuum a mari abierit hæc ciuitas portumq; habebit quam optimum/& agros regionemq; fœcũdissimam/cauebitur autem ne alia ciuitas prope nimium sit:Maritimam.n.condere non debemus/ ne alienis moribus uariis uilibusq; faciliusq; corrumpatur.Cum autẽ per decem milia passum distet amari/portuosaq; optime sit/nec utilitate iocũditateq; maris omnino priuatur/nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

¶De Prouidentia. Cap.XXVIII.

Undecimo autem de legibus omnium rerum minimarum ẽt curam & gubernationem deo creatori attribuit/impietatisq; crimine illos accusat/qui non agi gubernariq; omnia diuinitus putarit.Primum.n.iquit deum iam ambo cõcedistis uidere audire scireq; uniuersa/nihilq; ipsum penitus effugere atq; latere posse. Est ne ita inquit/an aliter? Ita prorsus.Quid porro? posse ne deum omnia concedimus/an contra? non est negandum inquit omnia deo possibilia esse/optimum autẽ esse omnes concorditer iam concessimus.Nõne igitur desidia quadam otioq; pernicioso teneri deus uidebitur/si cum possit & sciat/uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dicendum est inquit.Deum igitur putare debemus quanto melior potentiorq; cæteris est/immo uero potentissimus at optimus & sapientissimus/omnibus suis ꝓuidere.Nõ enim fas est aliter omnino opinari/falsumq; omnino est non habere curã artificem his de rebus quas artificio suo effecit.Et post pauca/nulla inquit mundi pericula dei prouidentia effugit/nam cum pars totius gratia non totum partis factum sit/nullus pene totum gubernat nisi parti quoq; prouideat.Et post aliqua/nec.n.negligeris recte faciens nec si in profundum terræ deueneris/aut si in cælum euolaueris sed supplicio congruẽti uexaberis/aut hic aut apud inferos quod mihi de illis ẽt dictum putato/ quos tu qm̃ magnos de paruis scelere quodam euasisse uidisti a miseria in beatitudinem uenisse dicebas.Hæc nonne similia illis sunt:Quo ibo a spiritu tuo? & ubi a facie tua me abscõdam? si ascendero in cælum tu illic es/si descẽdero ad infernum ades/si sumpsero penas uentorum & habitauero in extremis maris/etenim illic manus tua deducet me.

¶ Eusebii Pamphili Liber tertiusdecimus.

¶ Quod Plato gentilium deos contemnebat. Cap. I.

Ed abunde iam ut puto Platonicam philosophiam quasi hebræorum lingua in græcã esse translatam demonstratũ ẽ/nunc reliqua psequamur. Primum igitur considera quõ priam de diis opinionem tanq̃ falsam redarguebat hoc modo scribens in Timæo. Sed de aliorum dæmonũ atq̃ deorum generatione scribere maius est opus q̃ humeris nostris ferre possumus/ quare his q hæc crediderunt credere debemus/qui cum a diis orti sint/& parentes suos qui sint optĩe teneant nullomodo falluntur/quare q̃uis nec necessario nec uerisimiliter dicant/ tñ q̃a rẽ suã enarrant/æquum est ut eis fidem adhibeamus legi obtemperantes/quare secũdum priscorũ instituta genealogia deorum terminetur/credanturq̃ cæli & terræ filii Oceanus & Tethys fuisse:ex q̃bus Phorcus:Saturnus/Ops/& alii q̃plures nati sunt/a Saturno aũt & Ope Iupiter & Iuno. Primum igitur deorum nepotes poetas appellans deridere mihi deos uidetur/non deos sed hoĩes nepotibus eorum natura similes fuisse ostẽdens/ deinde theologos ipsos quos deorum nepotes appellauit uehemẽter carpere uidet̃/ cum inferat/q̃uis absq̃ necessaria immo uero uerisimili demonstratione dicant/locari aũt uidetur dicẽs q̃a ipsi pbe pgenitores cognouerint suos/& quod impossibile sit deorum filiis non credere/præter sententiam aũt animi sui deos esse appellasse manifeste ostendit/ q̃a ut legem patriam uidelicet sequeretur/ita dixisse fatetur. Q uæ oĩa ita esse facilius cognoscẽs/si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in epimenide reprahẽdat. Theologiã ergo inq̃t & uniuersi pductionẽ/quoniã male maiores nostri de his tradiderunt/suscipere melius ẽ/ac ita defendere/ut aduersus impios dicere nil timeamus. Iure aũt maiorum theologiã contẽnendam esse in secundo de republica docet/ubi de poetis & theologis & de gentilium diis his uerbis utitur/quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoq̃ uidebimus/oportet enim eandem esse naturã/& idem posse maiores atq̃ minores/non ne ita tibi uidetur? Videtur inquit/ sed non intelligo quos tu maiores appelles. Eos inq̃ quos Hesiodus atq̃ Homerus cæteriq̃ poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq̃ poetæ fabulas componentes falsa hoĩb9 & cecinerunt & canunt. Reiiciendi ergo sunt non solũ q̃a mentiunt̃/uerumetiam maxĩme q̃a non bene mentiuntur/sed sũt quasi pictores dissimilia omnino illis pingẽtes/atq̃ contraria quæ pingere debuerunt. Hæc inq̃t recte accusanda sunt/sed quænã sunt falsa atq̃ improbe dicta? Primũ inquã maximũ & de rebus maximis mendatiũ non bñ mentitus est/qui dixit cælum ea fecisse/quæ ab Hesiodo narrantur/& q̃ Saturnus ipsum ultus fuerit. Nã ẽt si uera essent:tacenda omnino tamẽ putarent/nec ita facile ad omnes efferenda/sed maxime certe cælanda/q̃ si necessitas quædã dicere cogeret/paucissimis tradenda fuisse. Ardua.n.sunt nec prædicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec.n.inueni persuadendum est/ulcisci parentes oportere etiam si iniuriam inferãt/nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere/ut alius alii bella & pugnam cieant/nec.n. uera hæc sunt/nec nobis conducibilia/qui si rempublicam conseruare uolumus/in testina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus/nec gigãtum aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudico / sed si ali quomodo possemus nunq̃ ciui ciuem fuisse inimicũ id libenter persuaderem9. Hæc enim maxime

adolescentibus/hæc uiris/hæc senioribus prædicanda.Q uare poetæ cogendi etiã sunt hæc carminibus edere.Saturni aũt uincula/& Vulcani a patre proiectio cum auxilium pulsatæ matri afferret:deorumq; pugnæ quas Homerus conscripsit nullo modo audiẽdæ.Nam etiam poeta q̃optime atq; utiliter de deo fingere debent.Multum enim ad uirtutem huiusmodi carmina conducunt.Q uas igitur dicemus utiles ad uirtutem de diis fabulas esse/ut respondeamus si quis interroget?

¶Q uod mendosissime de deo poetæ scripserunt. Cap. II.

n On sumus inquit o Adymante in præsentia poetæ/sed urbiũ conditores. Cõditorem aũt urbis oportet formas quasdam reꝝ tenere/in qb9 uersari poetæ ita debẽt/ut inde digredi sibi non liceat.Recte inq̃t dicis.Sed quænã istæ formæ sunt?Tales certe inq̃t qualis sit deus heroicis lyricis tragœdisq; dicendum est/ nam cũ deus bonus uere sit/nihil ei mali attribuere debent.Bonũ aũt nullũ nocet an non?Ita uidet̃ inq̃t.Putasne igitur quod innoxiũ est noceř an non?Nullo modo ĩqt. Q uod aũt non nocet facitne qcq̃ mali?neq; id q̃dẽ.Q uod porro nihil mali facit/nullius certe mali causa erit.Assentio.Nihil ergo nocebit.Præterea omne bonũ utile est an non?Vtile uidelicet.Erit ergo causa felicitatis.Ita prorsus.Sequitur ergo ipsum bonum nõ esse cãm oĩum/sed eorum solũmodo quæ probe se habent/malorũ uero minime. Id iam negari nõ potest.Necesse igit̃ est in quã qm̃ de9 bon9 ẽ nõ oĩum ut multi putãt/sed paucoꝝ(pauciora.n.bona q̃ mala sunt)cãm esse.Malorũ uero nõ deus/sed alia quædã causa est. Hæc mihi uerissime dici uidentur.Non ergo audiendus est Homerus/cũ ita impudẽter de deo loquatur quod duo apud Iouẽ dolia sunt/alterũ bonis/malis alterũ fatis plenum/& cui Iupiter ex utrisq; dederit/is modo fœliciter/modo contra se habet/cui autẽ mala solũmodo destinauerit hũc magna ꝑ erũna calamitosaq; ꝑ estis insequit̃/fœderis aũt cõfusionẽ si quis ꝑ Pallada & Iouem esse cecinerit nõ approbabimus/nec cõtentiones atq; pugnas deoꝝ/nec quod æschylus dicit/occasiones diuinitus hoibus dari malorum qñ eos deus perdere uoluerit.Nec nobis calamitas cæteraque huiusmodi audienda sunt.Sed uel nõ fuerunt a deo illa facta/uel si a deo facta contendunt dicendũ cũ qui puniuntur miseri sunt/non deum creatorẽ sed miseriã suam sibi debita supplicia concitasse/quibus cruciati meliores facti sunt/sed modo hæc prætermittẽda.Malorũ autem si quis audet causam deũ dicere/si quidẽ uolumus bonis ciuitatẽ legibus fundare nullo modo patiemur.Nec eni fas est id dicere nec cõducibile nec cõgruens/sed omnino nefandum ac falsum.Probatur mihi hæc lex inquam sitq; ista prima formulæ quod nulli omniũ liceat malorum/sed bonorum solummodo causam deo attribuere.

¶Q uod deus immutabilis ac uerus est. Cap.III.

a D hæc respõde quæso/utrũ putes ab illa in aliã formam deum mutari ut nos decipiat/an simplicẽ esse/ac nunq̃ mutationẽ aliquam suscipere.Nõ habeo inquit modo quod respondeam.Si quid autẽ a forma sua mutetur/uel a se ipso/ uel ab alio mutari necessarium putas/an non?Necssarium certe/quod aũt summũ optimum potentissimumq; est/mutari ab illo nõ poterit/hæc aũt omnia deus est.Non ergo diuersas ab alio formas accipiet.A se ipso autẽ mutari qui potest dici?Vtrum enim ad melius/an peius mutabitur?Necesse est inquit si mutatur quod mutatur optimũ est ad peius mutari.Videtur igitur tibi o Adymante sponte se quenq̃ in peius mutare. Minime inquit necesse igitur est cum sit pulcherrimus atq; optimus simplicissimum eum esse/ac in forma sua ꝑ cõstantissime manere.Mihi etiã ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circumire asserat/nec multa de Proteo ac Thetide mendacia dicat/nec Iunonem in Antistidem cõmutatam ea fecisse contedat quæ multi

conscripserunt: Sed hæc omniaq; his similia pellantur a ciuitate. Sed forsan inquit ipsi q dem dii nullo modo mutantur. Nostra uero phantasmata ita mouent: ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inq̄ uellet ne unq̄ deus mentiri/aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id qdem inqt. An ignoras inqt quod uere falsū est si ita dicere conuenit id nō deos solum/uerū etiam hoibus odio esse? Quomodo id dicis inqt? Non.n.itelligo/putas.n.inq̄ magnū qd me dicere/ego uero dico cū falsum ita in aio se habeat ut errore intellectus circūuolatur atq; ignorātia nemo pēitus id uellet/& oderunt oēs id falsum.hoc.n.est quod paulo ante dicebā uere falsum animi eius qui mentit̄ ignorantia. Falsitas.n.quæ in uerbis est eius falsitatis imago est/qua aius seducit̄/quod qdē falsitatis simulachꝝ sincera puraq; falsitas non est/atq; ideo non semꝑ odio dignum est/cōducit.n.nōnunq̄ uel aduersus hostes uel ad eos q amici uident̄ q̄n mali aliqd iferre conant̄. Tūc.n.ad incommodoꝝ euersionē falsitate uti non icommodum est/prisca ēt quæ certe scire nequimus q̄ uerisimiliter fingentes non nihil inde utilitatis adipisci conamur. Qua igitur rōne falsitas deo conueniet. Vtꝝ qa prisca nesciat? an quia hostes uehementer formidet? an qa suoꝝ isidias uelit effugere? Nihil inquit horum de deo dici pōt/mentiri ergo deum nefas est dicere. Vnde simplex maxime & uerus uerbo atq; re est/nec ipse in se ipsum mutat̄/nec alios aut phantasmatibus/aut uerbis aut signis uigilantes/aut dormientes decipit. Recte ista oia dicta sunt iquit. Sit ergo ista secunda formula/ne cui liceat seductorē aut mendacē/aut mutabilē aliquo mō deū appellare. Quare non est laudandū illud homericum ꝙ somniū Agamēnoni missum est/nec Aeschylus audiendus cū fingat Thetida dicere Apollinem in nuptiis suis optimos eā filios ac lōgæ uitæ habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eum dicit diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam/nūc aūt uideo abeo ipso qui mihi secūda de filiis cecinit filiū meum esse interfectū. Hæc cæteraq; huiusmodi pellenda oino a ciuitate sunt. Quod igit̄ Plato uerbis ꝑcipit/id ipsum re in hebræoꝝ scriptura factitatum inuenies/nullā.n.de deo turpem fabulā/nullā de angelis/nullam de piis uiris inuenies. Cum aūt bonoꝝ causam esse deum Plato asserat/nonne a Moyse illud accæpit/q singulis creatis subiungit. Et uidit deus quia bonum/& oia simul repetens/ & uidit de⁹ inquit uniuersa quæ fecerat/& ecce ualde bona/nec unq̄ apud hebræos maloꝝ cā deus putatus est. quare ꝑpheta ēt ad hoiem qui sua se uoluntate deprauauit his uerbis uti͏̄t/ fructuosam ego te uitem plantaui/qūo retrouersa es? ꝙ si alicubi mala diuinit⁹ improbe dare scribit̄ pœnas/atq; supplicia mali uocabulo intelligere debemus/quas deus cū sit bonus non ad detrimentum eoꝝ qui puniūtur/sed ad utilitatem atq; commodū mittit/sicut medicus ad salutē laborantium cura nonnunq̄ utitur amara dolorisq; plēa. Vnde apud Platonem quoq; dictū est/utilitatē consequi eos qui puniuntur/& iudæus quidā dixit. Castigat dñs quē diligit ꝙ autem mutari deus non potest/sic a persona eius in scriptura dictū inuenitur. Ego dñs deus uester & nō mutor/& apud psalmistam/ Omnes sicut uestimentum ueterascent/& sicut operatorium mutabis eos & mutabunt̄/tu autem idem ipse es/& anni tui non deficient/ꝙ si dei uerbum in forma figuraq; hoīs uētu rum scriptura ꝑdicat/quod nos iam a uenisse affirmamus/atq; ideo mutationē deo attribui nonnulli putēt: Sciant qa nō ut gētiū fabulæ de Proteo/Thetide/atq; Iunone / nec ut cæteri dii q errantes sicut ꝑegrini orbem circumeunt/ita uerbum dei hebræorū scriptura in hoiem mutatum esse affirmat uerum q̄m rationale aial homo dei a deo errauit/ut neq; deum deiq; prouidentiam/neq; se ipsum cognosceret/sed in naturam bestiarum male agendo inciderit. Icciređo deum ut medicum & saluatorem uenturum prædicebat/non qdem a sua natura mutatum. Non.n.seduxit eos qui uiderunt/sed utranq;

uerissime conseruauit/uisibilem dico atq; inuisibilem naturã uisus.n.homo est & quidẽ uerus homo fuit/uerbum ẽt dci uerum/filiusq; dei uerus est. Quare non seduxit credẽ tes/neq; falsitas ulla in eo inuenta est/qualis etiam Platoni deus esse uidet. Maxime igi tur deus uerbum uerbo atq; re simplex est/nec a se ipso mutatus unq̃ fuit/nec alios aut phantasmate/aut uerbo/aut signo uigilantes/aut dormientes decæpit. Sed sicut ratio nalium medicus animarum salutem uniuerso generi hoĩum afferentes uere non phan tastice hominem assumpsit/ac ita nobis omnib⁹ ad ueram pietatem ad ueramq; dei co gnitionem conuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt/eos uero q aliter dicunt ab ecclesia tanq̃ a ciuitate Platonis consilio compellimus.

¶ Quod socrates quia gentilium deos spernebat occisus est. Cap. IIII.

Eos autem gentium a Socrate quoq; contemptos fuisse/& hac de causa eie d ctum ab atheniensibus diximus. His.n.fere uerbis in euthyphrõe Plato uti tur/Ipsi.n.homines euthyphron inquit Iouem optimũ atq; iustissimũ deoꝝ putant/& tamen fatent patrẽ ab eo uictum fuisse quia filios impie deuorabat/mihi au tem irascuntur quia patrẽ iniuriantẽ ulciscor. Et si contraria sibi ipsis de diis & de me di cere inueniuntur: Num inquit Socrates o euthyphro propterea ipse accusatus sum qa ægre fero talia dici de deo? Hæc Numenius in libro de arcãis Platonicis hoc modo ex ponit: Si accusationem de Atheniensium theologia Plato scripsisset/ostendissetq; sedi tiones parentũ atq; filioꝝ/& deuoratiões ultionesq; iniquas: & nefanda matrimonia im pie diis a theologia eorũ attribui/dedisset meo quidẽ iudicio causam atheniensibus/in citassetq; ipsos ad cædem suam/atque ita morte Socratis obiisset: sed uiuer quidem ille impietate inuolut⁹ nunq̃ uoluisset/quoniã uero & uiuere ac pie dicere tuto poterat Eu thyphronem quidem uirum arrogantiã corruptum pro persona non atheniensium so lummodo sed omnium quæ pie non sentiunt. Ipsum autem Socratem pro persona sua posuit/atq; ita ueritatem & securitatem simul consecutus est.

¶ Nullo pacto iurandum sit. Cap. V.

N critone autem mortem pro ueritate oĩno despiciendã his uerbis ostendit i Ego uero inqt o Crito non modo nũc/sed semp talis fui/ut nulli magis q̃ rõ ni credam ei quæ mihi optima uideat/q̃obrem non possum nũc q̃m isto ca su oppressus sum rationes eas quasi falsas contẽnere/quas & prius ut optimas prædica ui/& nũc similes mihi uident/& nisi meliores alias dicere habeamus/nec si ẽt maiora q̃ mors & uincula pecuniarũq; ablationes innuerẽt picula tanq̃ puer laruis territus a ppo sito desistã: Sed uideamus an recte prius dicebamus/quod oporteat opinionẽ alias im probare/alias minime. Nam si hoc anteq̃ mors istaret recte dicebat/nũc uero aliter ui det. Ludus qdem & deliratio disputatio nostra fuit. Sed quoniam præsens tibi calami tas nulla impendet/non ne sententiam meã probas/qa.s.aliæ hoĩum opiniones ample ctandæ sunt/aliæ nequaq̃? nec hoĩum oĩum/sed alioꝝ opiones eligendæ/alioꝝ uero mi nime? qd ais? Probe inq̃ dr. Bonas ergo eligendas/prauas aũt eiiciendas asseris an nõ? Assero inqt. Bonæ aũt nonne sapientum sunt/prauæ aũt insipiẽtũ? Quidni. Vtrum igi tur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebit/an eius solũmodo qui ea in re præcipuum hẽat artificium? Eius solummodo mihi uidetur: Fugiẽda ergo est uituperatio/& laus expetenda. Nunquid multoꝝ sed eius solummodo qui præci pu am habeat rei cuius laudes desideras doctrinam. Ita faciundum uiuendumq; ut ipe mo net cæteris oĩbus cõtemptis. Quare ne cætera percurram/de iustis quoq; atq; iniustis turpibus & honestis non multorum opinionem sequi oportet/sed eius solummodo q hæc recte intelligit/quem uereri atq; timere q̃ cæteros oẽs oportere ipse censeo quẽ ni-

si sequamur/nec iusti uidelicet/nec probi erimus uiri quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Nõ ergo curare debemus quid multi/sed quid dicturus esset/si quis intelligeret/aut ipsa ueritas si ei attribueretur oratio/hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatũ a nostris est/ut nullus nostrum uolũtatem aliorum consideret/sed omnes uno animo christum sequamur/nullas pecuniarum ablatiões/nulla uincula/sed nec mortẽ quoq; ipsam timentes/quales apud hebræos ẽt priscis temporibus multi fuerunt.

¶ Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt. Cap. VI.

i N eodẽ nullo pacto iniuriandẽ esse Plato censet. Affert ne inquit turpitudinẽ iniuriãti & dedecus iniuria an nõ? Affert inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo ẽt læso referenda iniuria est ut multi putant qm̃ nullo pacto iniuriãdũ est/& quoniã malefacere nihil aliud est q̃ iniuriari/nõ oportet male alicui facere/ẽt si innumerabilia mala ꝑpessus sis. Hæc nobis a christo clarius ꝑcipiuntur/& ꝓpheta multo ante Platonẽ: Si reddidi retribuẽtibus mihi mala decidã ab amicis meis inanis/rursus. Cũ his qui oderũt pace erat pacificus. Quod ãt pro ueritate mori debeamus/quod multi hebræoꝝ fecerũt christianoꝝ uero ferme innumerabiles: Socratẽ audi apud Platonẽ in apologetico dicentẽ. Si diceretis inqt mihi o iudices: Anyto quidẽ accusatori tuo. Socractes ualere dicemus. Te aũt hoc pacto ac fœdere liberamus/ut nunq̃ amplius ut solebas philosophari audias/& si aliter feceris ut moriaris. Si hæc mihi diceretis constãter responderẽ ꝙ ego diligo quidem uos o atheniẽses/ credo aũt deo magis q̃ uobis. Quare quousq; uiuã & possum/nũq̃ philosophari idest recte uiuere nõ desinam nec desistam unq̃ hortari admonereq; uos quẽ admodũ consueui. Hanc Platonis socratisq; sentẽtiã uix a solo Socrate ab hebræis autẽ & ante christũ multis & post christum innumerabilibus constãter ipsa re approbatã inuenies/hebræos enim etiam Saluatoris nostri discipulos fuisse nõ ignoramus. Cap. VII.

s Ed uideamus quid de his dicat qui pro defensione patriæ magno animo militantes motui sunt. Nonne igitur inquit eos qui militiæ fortiter pro patria faciẽtes interierunt aurei generis fuisse dicemus. Omnino inquit. Credemus igitur Hesiodo postq̃ aurei generis homines mortui sunt a multis hoĩes angustiis semideos factos liberare/ mortaliumq; omnium esse custodes/ac in posterum quasi deos colemus/eorumq; adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes qui præclare uixerũt quoquomodo mortui sunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus qui ueræ pietatis milites ut dei amicos honorantes ad monumenta quoq; illorum accedimus/uota que ipsis facimus tanq̃ uiris sanctis/quorum intercessione ad deum non parum iuuari profitemur. Hæc a Platone collegimus / ut ostẽderemus hebraica illum philosophia munitum nostris consentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab hebræorum sumpta scriptura non sum nescius/sed omnia colligere longum est. Verum ne soli nos ab hebræis tam Platoni quam aliis multo furto esse ablata conspexisse uideamur/alioꝝ quoq; testimonia qui hoc ipsum perspexerunt ponenda sunt. Primumq; Aristobulum audias/qui in libro quem ad regem Ptolemæum conscripsit his uerbis utitur. Apertissimum quidem est leges & disciplinam nostram diligenter fuisse Platonem secutũ. Non enim latet siquis attentius eum legat perlectã ab eo & quidẽ diligenter scripturam fuisse. Scimus etiã oẽs ante Demetrii phalerei tpa/imo uero ante Alexandrum & persaꝝ imperium quinq; Moysi libros in græcam linguam quis nõ cõmode traductos fuisse. Tota uero scriptura nostra Demetrii phalerei opa & philadelphi regis cui ꝓgenitoris iussu aptissime trãslata est. Et post pauca diuinã uocem inquit cum dicat. Et dixit deus fiat/& factum est/nõ syllabis prolatũ sermonem/sed operis nutu ipsiuss constitutionẽ

intelligere debemus. Quod mea quidē sententia Pythagoras Socrates atq; Plato secuti dei uoces audire dicebant: Vniuersi productionem a deo emanasse uidentes/& uirtute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus etiā in carminibus quæ inscripsit de uerbo sacro diuina uirtute omnia gubernari cunctaq; a deo pducta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis uos ad mea tantum.
Dicta aures adhibite/animosq; intendite uestros.
Contra qui sanctas leges contemnitis/hinc uos
Effugite/& procul hinc miseri procul ite profani.
Tu uero qui diuinas specularis/& alta
Mente capis musæ uoces amplectere/& illas
Aspiciens sacris oculis sub pectore serua.
Hoc iter ingressus solum illum suscipe mundi
Ingentem auctorem/solum interituq; carentem:
Quem nos præsenti qui sit sermone docemus:
Vnus perfectus deus est qui cuncta creauit:
Cuncta fouens/atq; ipse ferens super omnia se se:
Qui capitur mente tantum/qui mente uidetur:
Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq̄:
Quem præter nō est alius/tu cuncta uideto
Hic ipsum in terris melius quo cernere possis.
Hic etenim uideo ipsius uestigia/fortem
Hicq; manum uideo/uerum ipsum cernere quis sit
Nequaq̄ ualeo/nam nubibus insidet altis.
Nemo illum nisi chaldæo de sanguine quidam
Progenitus uidit/quem cælorum aurea sedes
Sublimisq; tenet/cuius se dextera tendit
Oceani ad fines/quem de radicibus imis.
Concussiq; tremunt montes/ nec pondere quāuis
Immenso sint ferre queunt/qui culmina cæli
Alta colens terris/nunq̄ tamen ille sit absens.
Ipse est principium/medium quoq;/& exitus idem.
Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces:
Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis.
Aratus etiam sic de deo loquitur.
Ab Ioue principium sunt Iouis omnia plena
Quem reticere nefas: Ioue cuncti utuntur/ab ipso
Nos sumus/ille fauet/uires cunctisq; ministrat.
Iouem enim hic Aratus supprenum deum nominauit.

Sed non his solum/sed omnibus philosophis qui hoc noīe digni uisi sūt/ita piade deo sententia uidetur habenda/nostra lex sola diligentissime sanxit. Ad pietatem.n. ueram sola nos adducit/& uere uirtutis curam habere compellit. Et post aliqua. Omnibus ergo productis inquit ad requiē a laboribus septimum diē nobis cōcessit. Et Paulo post. Prima uero res naturaliter lux/in qua uniuersa conspiciūtur dici pōt/quam quidem lucem sapientiā quoq; appellare possumus. Tota nempe lux ex sapientia est/unde quidā peripatetici fulgorē ipsam appellarunt/quoniam qui eā sequit per totā uitā nunq̄ cespitabit. Quod clarius Salomon ille dixit/ante cælum & terram sapientiā genitam esse as

firmans. Quod autem scriptura dicit requieuisse deum in septima die/id non quia nihil deus postea faciat dictũ est ut nõnulli putãt/sed qm̃ ordo rerũ fixũ habuit statũ q nunq̃ mutatᷓ cessasse deus dicitur. Ideo.n. dicitur in sex diebus illũ cælum & terram & oĩa quæ in eis sunt creasse/& ut tpa & ordo rerũ secundum prius & posterius significetur. Eo.n. ordine facta sunt quo postea gubernantᷓ & trãsmutantur/lege aũt iussit hanc diem nobis esse seruandam in signum rõnis septimæ quæ in nobis cõstituta est/in qua humanarum diuinarũq; rerũ cognitionẽ cõsequimur. Hebdomadibus aũt uniuersum uoluitᷓ cũcta fouens quæ uiuunt & germinant/unde nomine quoq; sabbatum appellamus/quod latine quies interpretari potest/hoc ip̃m Hesiodus quoq; his carminibus probauit.

Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus.

Septima lux rursum sacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.

Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.

Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc.n. significat quod obliuione uitioq; aiæ in septima secũdum ueritatem rõne ubi cognitionẽ ueritatis adipiscimur oĩa prædicta relinquuntur. Linus etiam hæc cecinit.

Septima cum uenit lux cuncta absoluere cœpit.

Omnipotens pater inq; bonis est septima/& ipsa

Est etiam rerum cunctarum septima origo.

Septima prima eadem perfecta & septima/septem.

Vnde etiam cælum stellis errantibus altum.

Voluitur & circlis totidem circum undiq; fertur.

Hæc ab Aristobulo nobis sumpta sunt. hunc clæmentẽ quid de hac ipsa re scripserit audiamus. Mõ inq̃t a barbara ut ipsi dicerẽt philosophia multos furatos græcos fuisse oñdamus. Deĩde stoici corp9 dicũt qa in corpe & spiritũ secũdũ substãtiã quasi toti9 aĩam. Hæc apte in scriptura iuenies. Altiorẽ.n. sensum. atq; uerũ p̃spicere nequerunt/uñ p uniuersa mundi substãtiã tãq̃ fouẽtẽ aĩam trãsire deũ asseruerunt. Seducti aũt sunt qa de sapiẽtia dr̃ p oĩa ip̃m trãsire tenuitate atq; munditie sua/non.n. intellexerunt de ea sapiẽtia quæ p̃ria creatura est scriptura esse. Hylen quoq; in principiis philosophi stoici.s. Plato Pythagoras & Aristoteles posuerũt/quã iformẽ & absq; qualitatibus asserũt/quis Plato in Timæo unũ occulte principiũ censere uideatᷓ his uerbis. Quid nobis uideţ de oĩum principiũ/aut principiis mõ dicendum non est/non alia de cã nisi difficillimũ est. Ille ẽt locus scripturæ terra quoq; erat inuisibilis & iformis occasionẽ eis dedit ut Hylẽ deo subiicerent. Vacuũ aũt epicurus posuit qm̃ illud non recte intellexit: Vanitas uanitatũ & oĩa uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilã p̃uidentiã dei deduxit illo psalmo decæptus: Dñe ĩ cælo misericordia tua & ueritas tua usq; ad nubes. Prophetica.n. dicta ante Saluatoris nostri tpa magna obscuritate tegebantᷓ. Supplicia uero apud iferos esse tam poetæ q̃ philosophi a nostris accæperunt. Ad hæc autem sequitur necessario immortalitas animi/quod enim supplicio & cruciatu uexatur omnino uiuit. Plato uero quod hebræi gehennam dicunt ignis/fluuios tartarum cocytum/acheronta/& Pyriphlegetõta secũdum poetas propellat/uiros uero igneos dicit damnatas animas ad supplicia impellere/angelos uidelicet quosdam a quibus iniusti puniũtur. Ad hæc angelum unicuique ad custodiam diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere non dubitauit hoc modo: quoniam inquit omnes animæ sorte uiuendi modũ eligere ordine ad sortem suam progrediunᷓ motæ a dæmone/quẽ singulæ sortitæ sunt q ad custodiendam hanc uitam: & ad p̃ficienda q̃ elegerunt una cum eis mittitur. Hoc ipsum credo Socra-

tem ẽt significasse cum dæmone quodã sæpius atq; sæpius gubernari se dixerit. Mundũ quoq; factũ esse a Moyse didicerũt. Aptissime nãq; Plato uniuersi huius factorẽ atq; patrẽ deũ appellat quasi ab eo solo ex nõ ente formatũ. Stoici quoq; hui9 opionis sunt/ & quẽ scriptura diabolũ noiat malignã aiam in decio de legib9 Plato appellauit/aduersus quã pugnã nobis esse constitutã ostendit. Cum aũt mundũ aliũ intelligibilem/aliũ sensibilẽ esse Moyses ostendat/& aliũ primitiuũ atq; exẽplar/aliũ exemplaris illius simulachrũ/quoꝝ alterũ.s.intelligibilẽ imitati/alterũ.s.sensibilẽ senario accõmodet numero q̃ a pythagoreis quasi fœcundus coniugiũ appellatur. Nam unitate quidẽ inuisibilẽ cælũ terrã sanctã & lucẽ intelligibilẽ creatã fuisse asserit. In principio.n.inquit fecit cælum & terrã. Terra.n.erat inuisibilis. Et dixit deus. Fiat lux. In creatione uero mũdi sensibilis solidũ cælũ creauit. Solidum porro nihil aliud q̃ sensibile est. Terrã similiter uisibilẽ & lucem uisibilẽ ꝑduxit. Hinc Plato Idæas & spẽs sensibiliũ intelligibiles intelligibili mũdo collocauit corpus a terra formatũ Moyses asseruit/quod terrenũ Plato habitaculũ appellauit rõnalẽ uero aiam Adæ in faciem affirmat. Vnde philosophi i capite itellectiuæ animæ sedem arbitrati sunt. Ad similitudinẽ ãt dei factum hominẽ cũ audiuerũt sequelam illam intellexerunt/de qua scribit alibi Moyses/post dñm deũ nostrũ ambulate/& mandata eius seruate: Sequunť nempe deũ oẽs qui pie ac sancte ipm colũt/hinc stoici philosophi philosophandi finẽ cõgruenter naturæ uiuere terminarunt. Plato uero deo per similitudinẽ inhærere/& omne bonũ bono amice esse atq; simile/& in Timæo iuxta libri finẽ oportere inquit ut intellecto intelligens secũdum Priscam naturã simile faciat. Cũq; simile factum sit illum sp præ oculis habere finẽ/qui oibus optimæ uitæ finis a diis ꝑpositus est huncq; finẽ in præsenti & in futuro tpe sequi/fratres quoq; hoies omnes qm̃ ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos/alios quasi argenteos / alios quasi aureos ait. In theetico aũt cũ uerã philosophoꝝ uitã describat nõne christianoꝝ uita superiore quadã uirtute concit9 descripsit? Pythagoras uero Socrates & Plato cũ se uocem dei audire affirmarent construtionẽ uniuersoꝝ diuinitus factã atq; gubernatam intelligebant Mosaicã illam uocẽ exprimẽtes/& dixit & factũ est. Hesiodus uero de creatione Pãdoræ dicit/quia Vulcano Iupiter iusserit aquã terræ cõmiscere/& uocẽ atq; mẽtẽ hois limo immittere. Præterea ignẽ & lucẽ allegorice deũ appellat scriptura. Stoici uero naturã esse dicũt ignem artificiosum uia in generatione gradientẽ. Epicharmus autẽ Pythagoreus unde nisi a scriptura didicit nihil clãdeo esse & ipm natura oia uidere nihilq; impossibile ipsi eẽ: Democritus quoq; oia inquit Iupiter cognouit/oia ille dare & oia potest auferre. Rex oium ipse solus est. Iouẽ eni plerũq; primã cãm solẽt appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tãq̃ pythagoreus unũ iquit hoium genus est & ab una matre cũcti. Vnũ patrẽ creatorem summũ atq; optimũ artificẽ habemus/qui progressus singulis diuersos secundũ merita præbet: Matrẽ profecto Hylen appellauit: Illud aũt Platonis in epistola ad Eraston & Choriscon oino diuinũ/patrem eni & filiũ noiat/& ꝑ eos pie tanq̃ uniuersi cãm iurandũ esse asserit/& illud similiter circa regẽ oium oia esse. Secundo circa secũda. Tertio circa tertia. Quæ oia aut illi diuinitus reuelata sunt/aut quod reliquum est ab hebræis eorũq; scriptura accæpit. Sanctissimã.n.trinitatẽ illis uerbis significari nõ dubito. Tertio.n.spiritũ filiũ secundo patrẽ primũ ordine posito collocamus. Heraclitus uero ephesius unũ mundũ sempiternũ atq; incorruptibilẽ opinatur. sp fuisse futurũq; affirmãs/alterũ corruptibilẽ & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hãc diẽ nocturnã diẽ appellat pp huius mũdi forte principes. Somnũ ãt & mortẽ uiã aiæ incorpus similiter ut Heraclitus esse cõfirmat/quamobrem utputo spirit9 sanctus ore prophetæ de Saluatore nostro his uer-

bis pdixit. Ego dormiui & soporatus sum/surrexi qm dñs suscepit me. Non.n.resurrectionē solūmodo deū excitationēq; a somno/sed descensum ēt ei9 in carnē somnū allegorice appellauit. Ego uero de dominico ēt die in decimo de republica his uerbis uaticinatū fuisse Platonē censeo. Cum inquit in prato septē dies singuli affuerūt/tunc surgētes hinc oportet in octauo die ipsos pficisci/& quatriduo puenire. Pratū.n.octauā sphaeram tanq̄ amoena sanctorꝝ loca intelligimus. Septē autē dies erraticarū sphaeras/& omnē operosam artē ad finē reqetis festinantē/uia uero inquit quae ultra erraticas stellas ē ad supremū caelū ducit ad motū uidelicet & diē octauū/quatriduo uero puenire ait per quattuor elementa uiam fieri significans: Septimā ēt diem non haebraei solū/sed oēs fere tam philosophi quā poetae sacrationē eē cognouerūt. Antistenes quoq; propheticū illud cui me assimulastis dicit dñs cōmutauit/deūq; dixit nulli simile esse. Quare impossibile est inquit ipm agnoscere cuius imaginē nullā habeas. Similia ēt Xenophon atheniensis his uerbis scribit: qui oia quatit & oia quiescere facit magnus potensq; est quod oibus patet/qualis āt forma sit nemini patet nisi ipsi soli qui luce sua oia perlustrat/quis eni corporeus deū uerū caelestē atq; imortalē oculis cernere pōt. Et Xenophanes colophonius. Vnus inquit deus inter deos atq; hoies maximus nec corpore atq; mēte mortalibus similis Cleanthes ēt stoicus interrogans me inquit qualis deus sit? Atende igitur bonus ordinatus iustus sanctus seipsum possidens utilis speciosus oportunus seuerus liber sp cōmodus itrepidus sine moestitia sine dolore tutus gloriosus charitas/quē esse oēs cōueniunt mitis acer tardus sine quaerela sp manēs. Deinde idolorꝝ cultus occulti9 meo quidē iudicio reprobans subiungit. Illiberalis āt atq; seruus est qui opiniōe uulgari dicitur quasi bonū inde quicq̄ cōsecuturus. Noli ergo uulgari opinione deū collere/nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus aūt uerbi quod est sp inquit sensum hoies nō capiunt/nec anteq̄ audiāt/nec cum primo audierint. Hecataeus uero qui uniuersam historiā collegit cū de habraā & aegyptiis dicat Sophoclē tragicū in tragaediis scripsisse affirmat. Vnus uere unus est deus qui caelū latāq; terrā fundauit/q caeruleam ponti undā & uētorꝝ flatus produxit. Mortales aūt errore seducti ex aere ac lapidibus auro eboreq; simulachra nocētiū deorꝝ cōstituimus quos sacris solēnitatibusq; pestiferis honorantes falsam pietatē amplectimur. Manifestū unū principiū rerꝝ locrensis Timaeus in libro de natura his uerbis pdicauit. Vnū inqt principium oium rerꝝ est ipsum absq; origine: Nō.n.erit principiū si ab alio factū est/sed illud unde factū est principiū erit. Epicharmus aūt comicus de diuino uerbo apte sic scribit. Diuinū inquit uerbū est quod artes hoibus suggerit/docetq; facere quod cōducit. Nō inuenerūt.n.hoies artē/sed deus hoibus eā imisit. Verbū āt hoium a diuino uerbo defluxit. Cū autē p Esaiam spiritus sanctus clamet quid opus mihi ē sacrificiorꝝ multitudine uestrorꝝ: dicit dñs/plenus sum holocastis agnorꝝ pinguedinē & taurorꝝ sanguinē nollo. Et post Pauca: Lauamini purificateq; uos & eiciatie iniquitatē ab aīs uestris caeteraq; huius. Menander comicus uide queādmodū in coemediā eisdē ferre uerbis a sentētia usus est. Si qs o Pamphile taurorū in sacrificiū oblata multitudine aut deorꝝ aliorūq; huiuscemodi propitiū se habiturū deū arbitraẽ: Penitus erat mentis leuitate seductus. Sed oportet iustitiā seruare. nō adulterio neq; uirginū uti corruptione/nec accus quidē tenue filiū si alienū est concupiscere. De9.n.ppe est & oia uidet quod illi simile est deus appropinquans ego sum/& nō deus de longe. Facietne aliquid hō in occultis & ego nō uidebo ipsum? Deiphilus ēt comicus nō aliunde q̄ a scriptura in comoediā transtulit ea quae de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos qui delitiose uixerunt dei iudicium effugisse. Sed est iustitiae oculus qui omnia perspicit. Duo.n.itinera mortuis proposita esse putam9/alterꝝ iu

storum/alterorum impiorum. Caue igitur ne erres. Nam & apud inferos iudicium est quod deus dominator omnium exercebit/cuius nomen terribile quod ego dicere nequeo. Si quis autem mortalium male agens putat dei oculum effugere/is impia ducitur opinione. Cauete qui putatis deum non esse/est.n.inquit. Si quis autem perperam agit tempus lucratur/nam postea dabit poenas. In orphicis quoquo scriptum inuenitur/cum omnes deos occultauerit ad laetissimam rursus restituet lucem. Quare si iuste sancteque uiuemus & hic beati & postquam hinc recesserimus beatiores futuri sumus/quam beatitudinem non determinato quodam temporis spacio habebimus/sed in aeternum requiescere poterimus una cum caeteris habitantes imortalibus. Idem Orpheus cum inuisibilem deum affirmauerit/uni solummodo cognitionem sui donasse de genere chaldaeorum asserit: Abraam ut ego puto aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deum nouit nisi quidam unigenitus a genere chaldaeorum defluxus. Deinde commutatis uerbis illud expressit. Caelum mihi est sedes. terra uero scabellum pedum meorum. Deus inquit in caelo aurea in sede firmus sedere cognoscitur. Terra uero sub pedibus eius est. Manum autem eius dexteram ad fines oceani ostendit. Montium radices tremiscunt a uiribus eius resistere non possunt. Caelestis igitur ipse est & in terram omnem peruenit. Ipse initium omnium medium atque finis. Haec ab illis prophetis effluxerunt: quae se aperiet caelum tremor uniuersa comprehendet/& abs te montes liquefient sicut a facie ignis liquatur caera. Et quis metitus est caelum palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiorem esse? Omnia quae apud graecos uel apud barbaros siue poetas siue philosophos rectius dicta sunt/apertissime a iudaeorum scriptura deriuata uidentur. Haec Clemens: Nos autem Platonem maxime admirantes neque id abre diligentissime namque scripturam sequi uidetur/philosophiam tamen eius reiiciemus quoniam purissimum scripturae aurum non omnino imaculatum seruauit. Sola.n.diuina eloquia sancta puraque sunt longe ab omni mendatio remota argentum purgatum & probatum terrae. Platonis autem caeterorumque omnium dicta simul ac scripta quoniam humanis cogitationibus atque coniectura ad considerandam naturam rerum accesserunt/non nihil falsitatis permixtum possident.

¶ Quod inconstanter de deo Plato locutus est. Cap. VIII.

n Am si quis uoluerit amore atque odio depositis exquisita ratione ueritatem inspicere mirabilem illum philosophum simulachris quae manibus hominum facta in uiri similitudinem fuerant dei appellationem turpiter attribuisse comperiet. Ita post sublimem illam theologiam quam patrem & creatorem uniuersi unum deum esse conscripsit a caelo in profundum idolatriae delapsus populi atheniensis opinionibus ferebatur. Nec ueritus est Socratem in piraeum ad soluenda deae uota descendentem laudare/gallum etiam Aesculapio sacrificari probe iussum a Socrate fateri uidetur: & delphicum daemona paternum graeciae interpretem appellat & diuinis libenter laudibus prosequitur. Audiui.n.eum quam turpiter uulgarem de diis opinionem confirmat dicens. Aliorum autem daemonum generationem cognoscere ac dicere maius quoddam opus est quam nos ferre possumus. Sed credendum est his qui iamdiu dixerunt quod deorum nepotes sunt: & ut aiunt clare progenitores suos nouerunt. Non.n.possibile est deorum filiis incredulos esse. Nam & si nullam necessariam aut uerisimilem afferant demonstrationem/tamen quia sua se narrare affirmant leges patrias sequentes credamus propter haec & caetera huiusmodi is philosophus nobis quoniam secum ipse dissidet relinquendus est. Nam qui poetas poetarumque fabulas in libris de legibus contemnit/quique mentitum illum ait qui primus fingere ausus fuit ea caelum fecisse quae ab Hesiodo scribuntur caeteraque huius/quomodo nunc deos & deorum nepotes Saturnum Iouem Iunonem & caeteros appellat.

¶ Quod non recte Plato de daemonibus sensit. Cap. IX.

a D haec cum mediam rationalium naturam non absque ortis sed genitam scriptura praedicet/ex qua per lapsum genus daemonum esse confirmet/atque ideo nullo modo

angelorum aut dæmonum aliquē deum appellet/quoniam nec natura immutabiles sunt/ nec a se ipsis/sed a prima cā tam esse q̄ bone esse imortalitatēq; consequant̄.Plato icorporeas quidē has intellectuales substantias & rōnales similiter asserit.Sed primū non recte nō genitas tā ipsas q̄ oēm aiam opinatur:deide quasi natura defluxisse a prima cā: & ita cō stitutas eē contendit.Non.n.oino a nō ente simpliciter factas arbitrat̄.Quarum plurimorum deorum genus quasi defluxus quosdā ac emanatiōes primæ causæ & secundæ ut ipse dicit nobis proponit hos natura bonos esse/nec posse a propria uirtute labi/ac ppterea deos esse affirmat.Genus aūt dæmonū aliud quoddā facit quod oīs nequitiæ ac in peiora mutationis capax eē dicit.Horum alios bonos alios prauos & eē & appellari/hæc a scriptura iudæorum.i.a ueritate ipsa alienissima sunt.Sed unde sibi hoc genus dæmonū cōstitutum est?Nemo.n.mentis cōpos a corporali materia quæ irrationalis est rōnalem naturam dæmonū unq̄ constituet.Quod si ēt ipi emanationes quædā superioris naturæ sunt/unde igitur nequitia in his posterioribus/quæ a primis emanarūt nata est? Quo aūt amaritudo a dulcedione pcessit?Nā si praui dæmones oēs tenebras & oēm amaritudinē malignitate superarunt/qūo ex defluxu melioris naturæ ortum habuerūt? Ex qua si emanassent non mutari pfecto ad peiora potuissent.Si uero mutati sunt non emanarunt certe ab impassibili natura.Quod si neq; a supiore natura defluxu quodā emanasse ipsos rōne confiteri cogimur/nec a corporum materia pductos sequtur nō genitos eē/& sic ad corporum naturā non genitā tertiā quandā naturā absq; ortu cum deo uniuersi collocare uidetur.Ita non erit sibi deus creator ac pr̄ oium.Sed de his satis dictum est.

¶Quod non recte in omnibus Plato sensit. Cap. X.

Nunc de anima quid sentiat uideamus.Iā igitur cū immortalem hebræis similiter scripserit/ac ad dei similitudinē formatā putauerit/substantiā eius tū ex indiuisibili constare contendit.Dicit.n.in Timæo gñatione atq; uirtute priorem corpore quasi dominā aiam esse productam hoc modo.Ex indiuisibili substantia inquit quæ semp eodem modo se habet & diuisibili tertiā quādam substantiā inter hæc extrema constituit/& quod multo peius est diuinam illam icorporeā rōnalem deoq; similem aiam ad asinos lupos formicas apes cæterasq; bestias descendere asserit / & huic opinioni absq; demōstratione aliqua cæteros adhærere hortat̄.Usq; adeo inquit in libro de anima errāt/quousq; cupiditate corporis rursus corpori copulent̄.Talibus aūt copulant̄ quales mores prius in hac uita comprobarunt.Nā quæ uentri atq; turpitudini deditæ fuerāt asinorū & similium bestiarum corpora ingrediūtur/quæ rapaces atq; tyrānicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediunt̄/quæ populares fuerant & uulgarem modestiā atq; iustitiā consuetudine cōi non philosophia & mente approbarunt uel formicarum uel etiam hoium rursus accipiūt corpora.Et in phædro ad idem inqt. Unde singulæ animæ uenerunt ad decē usq; annorum milia non reuertunt̄.Non.n. allatæ pennatæq; fiunt ante hoc tempus nisi sedulo philosophatæ fuerint/aut cum philosophia puerorum indulserint amoribus.Istæ autē ter deinceps si hāc uitā elegerit post mille annos circūuoluunt̄/& sic allatæ atq; pennatæ in tribus annorum milibus tandē perueniunt/aliæ uero post hanc uitā exierint aut sub terra dānatæ puniunt̄/aut in cæli aliquē locum leuatæ congruuenter huic uitæ conuersantur/& post mille annos ad quā cūq; uitam elegerint utraq; reuertuntur.Descendūt enim ēt in bestiarum corpora : & ex iis alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur.In libris autem de republica ab Orphei dicitur anima cygni uitā muliebris odio generis quoniam a fœminis occisus nolebat fœmineum rursus uterum intrare electam fuisse.Sed cygnus ait humanam uitam elegit.Hæc cæteraq; huiusmodi scribens nō hebræos/sed ægyptios in hoc

fuit secutus/quod certe nõ fecisset si ueritatis esset amicus/quã falsitatẽ nõ grauaremur refutare si ratiõe aliqua niteretur. Nunc uero quoniã ipse sibi dissidet relinquat². Nã ut alibi ostẽdimus impias aĩas apud inferos æternaliter puniri scribit. Et ex his quæ modo diximus ex sententia sua corpus eligere asserit. Pias autẽ in sempiterna in insulas beatorꝝ pfectas fœliciter uiuere in aliis & in gorgia scripsit. Quomodo igit² i corpora redeũt? Sed hoc quoniã manifeste falsũ contẽnendũ potius est quã refutãdũ. Illa uero sua opinio qua rationalẽ animã ex diuina & ex passiua quadã atqꝫ irrationali cõpositã esse arbitratur/a multis etiã platonicis spreta neglectaqꝫ est. Seuerus enim Platonicus in libro de anima his uerbis hanc positionẽ Platonis aggreditur. Si ex passibili atqꝫ impassibili substantia diuinitus anima cõstituta est/quasi ex albo & nigro medius quidam color/necesse est tempore disseparatis extremis eam penitus dissolui. Quare non immortalis sed mortalis anima erit/cõceditur enim quæcũqꝫ natura sine contrario non sunt spacio tandem temporis disseparari. Si ergo anima quoqꝫ ex impassibili atqꝫ passibili substãtia facta est/necesse est quemadmodum siccum ab humido/calidum a frigido/leue a graui/dulce ab amaro/album a nigro: Sic & ipsam tpe distrahi soluta cõtrariorꝝ cõpagine/cũ unũ quodqꝫ ad naturã suã necessario tẽdat. An nõ uidemus quod graue est q̃uis a leuiore uictum eleuetur/deferri tñ & ascẽdendi tarditatem atqꝫ difficultatem leuiori coniunctione afferri sua? Ac similiter leue q̃uis deferri cogatur ad superiora tamẽ niti? Quæcũqꝫ.n.a duobus cõtrariis coniũcta sunt impossibile est eodẽ modo sp manere. Sed nõ est certe aĩa nec hæc duobus cõtrariis cõposita/sed simplex natura atqꝫ icorporea. Unde Plato recte imortalẽ eã putauit. Uerum qm̃ ex aĩa & corpe constare hoiem ab oĩbus dicitur/ac passiões quæ nobis sponte/cõtraqꝫ accidunt aĩæ passiones esse dicũtur. Hoc signo multi seducti possibilẽ substantiã eius corporalẽ mortalẽqꝫ opinati sũt. Plato uero ipossibile eius naturæ possibilẽ substantiã annectere coactus est. Quod aũt aliter se res habet a uirtutibus ipsius aĩæ actiuis conabor ostẽdere. Hæc de aĩa sufficiãt.

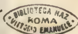
¶ Quod nõ recte de cælo Plato sensit. Cap. XI.

d E cælo uero ac stellis q̃uis a patre omnium hebræis similiter pductas asserat quasi deos/tñ cælestes cunctas colendas consulit/sic in epimenide dicens Cælum inquit sicut omnes alios dæmões atqꝫ deos honorare oportet/& nota ipsi apprime facere. Et post pauca deos uisibiles maximos colẽdissimos perspicacissimos ac omnino primos stellarũ naturam dicendũ est/deinde dæmones colendi sunt. Quomodo aũt si hæc oĩa facta sunt ut ipse alibi testatur sicut in superioribus diximus deorꝝ cultu honoranda sunt? cum ille solus creator omnium secundũ ueritatẽ scripturæqꝫ auctoritatẽ colẽdus sit? Hæc pstringere placuit ut uideas q̃ rectissime a nobis hebræorũ scriptura Platonica philosophia ppositã esse. Ex his aũt quæ nos scripsimus facile unusquisqꝫ cætera comperiet quæ tetigimus nõ ut Platonẽ accusemus quẽ summope admiramur sed ut ostẽdamus q̃to ipse distat a Mosaica & pphetica ueritate. Nã si qs accusare uellet multa certe in eo iuenir posset q̃lia sũt q̃ de mulierib9 i libris de republica scrpsit.

¶ Quæ de mulieribus sensit Plato. Cap. XII.

q Vorum nonnulla referre alienum nõ est. Forsan inquit si quid præter consuetudinem dixero ridiculũ tibi uidetur. Quid.n.inusitatius q̃ mulieres in gymnasiis nudas nec solum iuuenes sed ẽt anus cum uiris luctantes uidere? Et subiungit. Si quis autẽ irridebit quoniã gratia uirtutis unde mulieres exerceant² /is q̃ utilis sit res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus pcipit. Lex.n.in ea inquit quæcũqꝫ masculis tribuit eadẽ ẽt mulieribus exercitia tribuit: Nec unq̃ ipse dixerim eqtare armaqꝫ mouere ita uirorꝝ esse ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera he-

bræorum disciplina quis non uiderit? Non.n.non dico mulierum/sed nec uirorum quidẽ uiribus absq; nutu diuino pclarissimæ res gerunt. Nisi.n.deus inquit ædificauerit domũ in uanũ laborauerunt q ædificãt eã. Nisi dñs custodierit ciuitatẽ/frustra uigilat q custodit eam. Mirabilis aũt ille philosophus in gymnica mulieres certamina deducere nõ ueretur. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ cursu & equis certent. Quæ uero quartũdecimũ annum excesserunt amictu cõuenienti uestitæ in certamine rursus descendant/in aliis quoq; certaminibus q̃ ad uiros spectant/ut in luctatione & iactu lapidũ in arcu & funda & similibus nõ uiros solũ/sed ẽt mulieres adhibere pcipit. In solẽnitatibus ẽt nudas in sexto de legibus adolescẽtulas cũ nudis iuuenibus tripudiis sallir iussit. His illa q̃ in libris de republica de cõitate mulierum dicta sunt addenda mihi uident. Lex inqt ponenda est ut mulieres uiris oĩbus cões sint/nullaq; cum uno solũmodo habitare possit/hoc enim modo filii quoq; cões putabuntur/nec pater filium suũ/nec filius prẽm cognoscet. Et post pauca non tñ qbusuis mulieres cõiter subiicimus/sed potestati principiũ totam rem committendã arbitramur/ut queadmodum pecunias publicas digne distribuunt/ sic mulieres quoq; fortibus uiris & utriusq; dignitate tribuant. Multa huiuscemodi sunt apud eum/immo multo etiã turpiora quæ negligenda potius q̃ scribẽda diximus. Sed ut quantum distet mens humana q̃uis præcipui philosophi a mente mosaica quæ diuinitus docebatur apertius uideas leges Platonis de cæde cum mosaicis conferas.

Leges aliquæ Platonis. Cap. XIII.

Vodcũq; inqt deus de furto & de fure dixerit/id diligẽter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et si qdem liber aliqs iudiciũ fecerit gloriã uirtutis assequat. Si uero sciens non dixerit infamis esto. Seruus si qd idixerit publice dño eius pecunia referatur/ipse aũt liber sit. Si uero sciuerit & obticuerit morte supplicium luat. Morte crudelissime iudicio qdẽ meo non indicentẽ puniri præcipit/cũ eos q furta homicidiaq; commiserũt uiuer patiat/ac a dño interfici seruũ p nihilo putet. Purget inqt si quis seruũ suum occiderit: Si uero ira concitatus aliẽnũ obtrũcauerit duplum dño reddat. Si quis aũt liberum hoiem non præmeditatione atq; insidiis/sed repente ira cõmotus interemerit/cũ ea fecerit quæ illi faciunda sunt qui absq; ira occiderit/duobus ad domãdã iram exulet annis/qui uero insidiis hoiem excæpit hic & alia similiter faciat & exulet non duobus sed tribus annis/q; si post exilium rursus hoiem interfecerit ppetuo exulet Parẽtes si filiũ uel filiã interfecerint tribus exulent annis/cũq; redierint conuersari iure simul non pmittant. Vir aũt si uxorem aut econuerso necauerit triẽnio similiter exulet/ cũq; redierit cum libris suis non cõuersetur. Frater si fratrẽ/aut soror si sororẽ similiter. Quod si frater in defensione principis fratrẽ quasi hostem interfecerit mundus sit/similiter quæcũq; aliquis se ipsum defendẽdo trucidauerit mundus sit/præter quã si seruus p defensione sua liberum interfecerit de quo ea statuimus quæ de paricida qui parentes. s. interfecerit dicta sunt. Hæc si mosaicis conferas humana uidebunt ad diuina conferri. Si qs inqt pcusserit sponte hominẽ/& pcussus decesserit morte moriat. Sin uero nõ sponte pcusserit loca dabo quo fugiendum est. Si quis dolo atq; insidiis hoiem iterfecerit ẽt ab altari si illo refugerit ad mortẽ rapiatur. Qui patrẽ aut matrem uerberat moriat. Si quis in iurgio lapide aut pugno percusserit hoiem si homo nõ moriet damnũ & medicamenta restituet qui pcussit. Si seruus aut serua in manibus dñi dum ab eo uerberetur interierit ultione dñs uindicabit/si uero diem unũ uel duos superuixerit non uindicabitur/argentum.n.eius est. Si quis serui aut seruæ oculũ eruerit libertatẽ ei p oculo dabit. Hæc Moyses. Illa ẽt non est ab re audire/quæ de rebus minimis ihumaniter Plato sancit. Si quis inquit ficus aut uuam absq; cõsensu patroni accæperit qm̃ quæ sua non sunt

accæpit damnet. Quod si seruus quispiã fecerit p singulas ficus atq; racemos æqualia numero uulnera patiat. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sut. Sed audi modo uicissim atq; cognosce quã humanissime atq; diuine Moyses. Si introieris inqt in uineã pximi comedes uuam & implebis aiam tuã. nihil aũt exportabis/& rursus si in messem pximi tui ueneris non imittas falcẽ/sed spicas in manibus tuis colligas/si meten do manipulũ oblitus fueris in agro nõ reuerteris ad accipiendũ/inopi relinquas ut benedicat tibi dñs deus tuus. In uidemia nõ reuerteris ad uidemiãdũ iteꝝ. Inopi erit si qd relictũ est. Innumerabilia in Platone sunt quæ repræhẽdi pñt/sed ea quæ dicta sũt satis multa eẽ opinor ad oñdendũ iure nobis iudaica Platonis anteferri.

Eusebii Pamphilii Liber quartusdecimus incipit.

N Vnc aliorum quoq; philosophorum sectas immo uero nugas compendiose ponamus/quorum errores nõ a me ipso/sed cõtradictiõe & pugna inter eos mirabili cognosces/quos qñ inter se aut cum aliis comparo non facile negauerim illos claros fuisse uiros. Quando uero hebræorum theologis atq; philosophis comparo & doctrinam doctrinæ illorum cõfero/caduca & friuola omnia quæ philosophi excogitarunt mihi uidentur nec mirum. Illa diuinitus edita sunt/ hæc humanitus.

Quod oẽs iter se philosophi repugnãt cõtra quod nři oẽs cõcordãt. Cap. I.

i Deo ut nõ simus accusandi si græcorum doctrinam despicimus & hebræorũ scripturam amplectimur. Nam operæprecium est ad hanc præparationẽ euãgelicam diuersas atq; inter se cõtrarias multarum in philosophia hæresum opiniones uidere ipsosque philosophos uerbis ambitiose sibi ipsis pugnantes. Plato enim ille omnes qui ante ipsum fuerunt reprehendere acriter solebat. Platonẽ deinde ac Platonicos alii increparunt/& ipsi peripateticos persecuti sunt/& peripatetici rursus eos nihil scire nihilque dicere putabant. Stoici ab aliis deridentur & ipsi cæteris illudere non uerentur. Ita ut iam nõ lingua & calamo solum uerum etiã manibus prœlium geratur. His Pyrronem Aristippum Metrodorum Protagorã Xenophanem Permenidemq; addemus/nec uoluptatis defensorem Epicurum prætermittam9/hos oẽs ita redarguemus ut alterius armis in alterũ utamur. Sic. n. inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebitur/nõ dico hæc quia græcos odio habeam/aut quia eloquẽtiam eorum cõtemnam. Sed quia falso accusari reprepræhẽdiq; me uideo/quod falsam ac fabulosam hebræorum scripturam elegimus: Quomodo. n. falsa est hebræorum doctrina qui ab initio humanæ uitæ ueram philosophiam & pietatem & inuenerũt & in temeratam cõseruauerunt/qui nihil unq̃ addiderunt aut detraxerunt his quæ summi uiri scriptis ediderunt. Principio. n. sapientissimus ille Moyses quem omnibus græcis multo antiquiorem in superioribus demonstrauimus nihil oĩno ex his mutauit/quæ sincera suoꝝ maiorum theologia tradidit/præter q̃ quod uiuẽdi disciplinam temporibus atq; hoibus illis congruam diuinitus sanxit/& qui multis sæculis post eũ uixerũt prophete / nec unicum quidem uerbum aut mosaicæ legi aut theologiæ priscorũ a Moyse conscriptæ incongruens minusq; consentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoq; ueritas a scriptura iudæorum profecta ita ei congruit si recte intelligitur/ut nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt una sñia una uoce a primis qui ante Moysem fue-

runt/a mediis q fuerunt a Moyse usq; ad Christū rutilarūt/a nouissimis discipulis dico christi q uerā pietatem.i.Saluatoris nrī doctrinā uirtute ac grā ipsius cōnixi in lucē edi derunt/prædicant ac cōfirmant. Vniuersumq; orbē magis indies florētem fide cōspi cimus/nec impatoꝝ edicta/nec hostiū isidiæ/nec inimicorū gladii præualere potuerūt. Gentiū uero præclara illa philosophia quē unq̄ fructū pduxit: Nā queadmodū q ante Platonē fuerūt ab ipso derideant mox ipsius Platonis uerbis audies. Protagoram enim Heraclitū Empedoclem & parmenidē iccirco redarguit/qa dissentiētes iter se māifeste uident/quis Protagoras oino impius qui nullum eē deum opiatus est. Sic.n.i libro de diis edito ab eo stati icæpit. Nescio iquit si dii sint/nec quali forma sint cognoscere pos sum Democritus uero qui Protagorā docuit pricipia reꝝ inane ac plenū eē dicebat/ple nū ens & solidū uocabat/Inane uero ac uacuū nō ens/asseritq; nō magis ipm ens esse q̄ non ens. Ab æterno.n.iquit in uacuo cōtinue atq; uelociter entia mouent. Heraclit9 ue ro pricipia reꝝ ignē putauit/ex quo uniuersa fieri/& in quem resolui uicissim arbitratus est/tpsq; resolutiōis oium in ignem determinatū esse ait/& gnationis ex eo similiter. Hi oēs cūcta moueri asseruerūt. Parmenides aūt eleata unū esse uniuersum affirmat nō ge nitum neq; mobile/pilæ quoq; figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit/ac eum i oibus seqtur. De qbus oibus hæc Plato in theeteto cōscripsit. Ex differētia inqt ex mo tu & ex mixtura ad iuicem oia fiunt quæ esse dicimus nō recte appellantes. Nunq̄.n.ali qd est/sed sp fit/& de hoc oēs philosophi pter Parmenidē cōueniunt. Protagoras dico Heraclit9 Empedocles & utriusq; poeseos sūmi poetæ comœdiæ qdē Epicharm9 Ho merus aūt tragœdiæ/q cū oceanū gnationē dicat deoꝝ oia fluxu atq; motu pducta esse uoluit. Et paulo post heraclitii ait qui in ephesoioniaq; philosophari uident nullo mo do curauit quiete aliqt iterrogare ac rñdere/& si quid ab eis quæsiueris enigmata quæ dā uerba quasi sagittas ex arcu piciūt/quoꝝ si rōnē quādā aut significationē quæsiueris alio pcutieris enigmate/nec quicq̄ cum eis efficere poteris. Quippe nec ipsi secū firmi unq̄ aliquid dicūt. Immo id apprime studere uident/ne quid certi aut i uerbis aut in aīs eoꝝ insit/& subiicit. Ab istis igit nihil unq̄ discemus/sed ipsi nos cōsideremus/quod ab antiquioribus accæpimus occultius ab illis ac poeticæ dictū quod ocean9 & fluxus ge neratio reꝝ est/quia nulla res prīsus stet atq; quiescat/quod posteriores aptius adeo di xerunt/ut iam ēt coriarii fabriq; oēs recte se tenere philosophiā putēt/liberatiq; ab erro re uideant quia falsum esse cognoscāt alias reꝝ quiescere alias moueri. Omnia.n.moue ri a præclaris illis philosophis didicerūt/quos magnis laudibus psequunt. Fere aūt ob litus sum o Theodore illoꝝ qui uniuersum imobile esse contendunt. Mellissus enim & Parmenides & quicūq; eos sequunt spernentes illo stare oia quiescereq; affirmāt. Ipm enim inquiunt uniuersum nō hēt locū in se ipso quo moueat. Quid igitur nos i medio istoꝝ itercæpti o amice dicemus: nisi magno aio defensi effugiemus quēadmodū in pa læstra nōnulli itercæpti alii ab aliis simul tracti pereūt. Sic nos in contraria isti trahētes penitus lacerabunt: Hæc in Theeteto. Sed uideamus rursum quæ de prioribus philo sophis in sophista scripsit. Facilia quædā Parmenides inquit locutus est. Et quicunq; de prioribus iudicare de entibus quot & quæ sint uoluerūt fabulā quandā quasi pueris no bis narrare mihi uident. Alius.n.tria entia dicit eē/& modo iter se pugnare/modo alte rum ab altero fieri coniunctiones quoq; partus & educatiōes quasi filioꝝ cōfingit. Ali9 duo faciens humidū uidelicet atq; siccum aut calidum & frigidū i unū copulat & pdu cit. Genus aūt eleaticum a Xenophane & ante ipsum icipiens oia unū esse affirmat. Ia des uero qdam musæq; sicelides coniungēdum ita putaruut/ut dicerēt ens & unum & multa eē/sed amicitia & inimicitia differre. Distractū.n.ens semp aiunt ferri per conten

tionem illi qui intensiores musas coluerunt. Remissiores uero sic semp se habere negarunt: Sed modo qdem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute Veneris amicū sibi atque conueniēs/modo autē multa cum ipsum sibi ipsi ꝑpter contentionē repugnet. Et post pauca: Quidam autē inquit sunt iter quos gigantum bellum assiduum gerit. Alii.n. qcquid manibus compræhēditur tactuq; sentitur/id solū esse contendūt corpus atq; substantiam idē oīno esse affirmantes. Alii eis illudunt q separatas a corpore substantias eē asserunt. Dicunt.n.qdam itelligibiles atq; icorporeas spēs ueram esse substantiam. His aliisq; huiusmodi uerbis oēs q ante ipsum fuerunt Plato deridet. Quale.n.ipse de reb9 opionem habuit in superioribus explanauimus cum a iudaica ipsum scriptura accæpisse plurima probaremus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

¶De successione Platonica. Cap. II.

Platonem igitur ferūt in academia primū docuisse/ac ideo & academiā philosophiā uocitatam fuisse. Post illū uero Speusippum ex sorore nepotē Platonis/deide Xenocratē Polemona docēdi uices suscæpisse/q post mortē Platonis nouis opionibus ilico academiā replerunt. Ita sincera Platonis doctrīa una cū eo extīcta: Cōtētiōes nāq; ac pugne post eū iter philosophos coortæ usq; ad hodiernū diē maxiope uigēt. Paucissimi.n.imo uero duo uel ad sūmū tres ī tāto spacio tpis ueri Platonici sūt repti: Nec tñ ēt ipsi ab adūbrata cauillatione oīno alieni. Polemoni Arcesilaū aiūt successisse/q ferī Platonicā oīno philosophiā cōmutasse nouāq; quādā constituisse/qm̄ nihil cōpræhēsibile sit. & in utrāq; partē rōnes æqualium sint uiriū/sensus quoq; fallaces eē/rōnemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud hesiodicum.

Mens cælata latet homines haud cognita cuiq;:
Atq; ipsam secum dii detinuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Arcesilaum aūt Carneades atq; Clythomachus priorum philosophia contēpta tertiam istituerūt Academiam: Quartam Philon & Acharmidas: Quintam quoq; nonnulli dicunt Antiochum iduxisse/hi qdem successores platonis fuerunt quorum philosophia qualisnam fuerit si qs discere gliscit. Numenium audiat/qui in libro de dissensione academicoꝝ a platone hæc scripsit: Speusipp9 inquit platonem: Xenocrates Speusippū: Polemon Xenocratem in academia secutus est/qui in omnibus fere mores platonis & dogmata permutabant. Præterq̄ q; hæc nobilis icompræhensibilitas nondum illos iuaserat. Ita statim post illum aut ignorantia aut alia quadam de causa platonis philosophiam contempserunt. Nolo enim amor Xenocratis id dicere imo uero platonis gratia dicam/Doleo namq; quia philosophiam & uitam platonis imitati non sunt. Nam & si non erat melior magno illo pythagora forsan tamē ēt peior non fuerat/quem qdem pythagoram discipuli eius diligenter secun maiorem doctori suo accumularunt honorem/quam rem quāuis utinam non fecissent studiosissime imitati epicurei sunt/qui cum sapientem putarint epicurum fuisse multis post eum temporibus nihil penitus aut illi aut alter alteri contrarium dixerunt/sed impietatis crimine inquinatus uidetur/qui noue aliqd dicere audeat. Ita magna quædam inter eos cōcordia est/similisq; est epicuri secta disciplīæ ciuili: Quippe cum sine seditione summo consensu sic agatur ut unam mentem unāq; sententiam habeat: Itaq; firmiter atq; concorditer Epicurum defendunt/ut etiam in posterum secuturi uideātur. Stoica uero statim ab ipsis principiis factionibus plena nondum quieuerunt: Suntq; iter eos a deo diuisi ut alii magis alii minus se stoicos esse fateantur. Plato autem pythagoricus certe fuit/nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitatione pythagoræ quod & ipse secutus eo modo cōscripsit ut necessitate nec clare dixerit/sed inter manifestum atq; occul-

tum sniam suam exlauerit/non inuidia quadam neq; maliuolentia sed re℞ dignitate cō motus. Hoc igitur considerantes separare ipsum oino debemus ad Aristotele atq; Ze none/& quē academia sua diuisa est a b ea quoq; ipsum distinguimus/ac ipsum i seipo considerantes Pythagoreū appellamus. Sed nunc furiosissime & huc & illuc & tot9 & p singula mēbra trahitur uir iter Pythagorā & Socratem medius. Sublimitatē nāq; il lā Pythagoræ ad humanitatē deduxit. Humile uero atq; deiectum. Socratis ad graui tatem reduxit/ac ita Pythagora popularior & cōior: Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo unde nobis defluxit ōro. Polemona igitur Arcesilaus & Zenon au diuerunt/q̄uis Zenon anteq̄ Polemo doceret Xenocratis ēt fuerat auditor q ēt crate tem cynicum in nōnullis imitatus est. Sed Stilponem quoq; & heraclitios est secutus. Nā cū Zeno & Arcesilaus Polemona simul audirent disputandi ambitiōe cōcitati quo tidie pugnabant. Ita Zeno Heracliti Stilponis & Cratetis auxilio nixus isignis pugna tor a Stilpone factus & austerus ab Heraclito/Cynicus a Cratete/Arcesila9 uero Crā tora platonicū & diodo℞ & Pyrrona in subsidiis tenuit/& Crantor qdem credibilē ei9 effecit orōnem: Diodorus uero sophisticā: Pyrro aūt mutabilem eum fecit & transfu gā & oino nihil. Vnde dicebatur de ipso q̄ ex anterioribus esset Plato/ex posteriorib9 Pyrro/ex mediis Diodorus. Hic subtilitatibus Diodori q acutus dialectic9 erat & pyr ronis rōcinationibus platonicā eloquentiam fœdauit & mō hoc modo aliud dicēs/ hic illo & illinc huc facile tanq̄ nihil sciens uoluebatur. Scire tn̄ multa eloquentiæ umbra ui debat̃/nec unq̄ fuit in eo ut unū & idem bis diceret/nec putabat igeniosi esse uiri in eis dem pmanere. Cauillator igit̃ summus uocabat̃/cum ita se his quæ dicebant̃ dare ada ptareq; sp fuerit pmeditatus: Vt cum ipse nihil sciret nec alios scire quicq̄ pateret̃. Tere bat.n. oēs turbabatq; sophismatibus gaudebatq; ac gloriabat̃ fœditate illa mirifice/ qa nihil turpe nihil honestū nihil bonum nihil malū cognosceret. Sed si qd prio turpe di xerat repēte cōmutatus pluribus conabatur rōnibus quæ prius astruxerat confutare. Erat igit̃ hydra capita sua pprio ense amputans/nec aliquid hēns utile nisi quod libēter & audiret̃ & uideretur. Nam & facie bēigna & ore rotūdo & suauibus erat oculis p̄di cus/quæ non repente arripuit/sed aptus ad hæc natura exercitatione quoq; ab initio fir mauit. Audiuit.n. puer Theophrastū mitem ui℞ nec a cupidine alienum qm̄ formosissi mus erat. Ipse postea crantori fuit amat9. & Diodori cauillatoria naturæ commoditate breuissime secutus: Pyrronē quoq; fuit imitatus/in cuius sententia q̄uis pyrronicus ap pellatus non sit pmāsisse uidet̃: Apte nāq; Mnaseas Philomelus & Timon sceptici suū ipsum.i. scepticum fuisse affirmant. Ve℞.n. & falsum & uerisimile ipse quoque ut illi de struebat. pyrronicus igit̃ re non noīe fuit/sed Crantoris pudore a quo amabatur noīe non re academicus erat. Magna igitur pugna iter Arcesilaum atq; Zenonem fuit & al ter in alterū & dicendo & scribendo impudenter ferebantur/q̄uis Zeno non melius fa ceret q̄ Cophisiodorus orator qui cum grauiter ferret Isocratem quē audiebat ab Ari stotele premi dicebat scribebatq; non in Aristotelem quidem ut putabat/ sed i Platonē a quo alienus non erat. Nā cum Aristotelem nullo modo itelligeret/putaret autē quo niam platonem Aristoteles audiuerat platonicū illum eē/bellum qdem idixerat Aristo teli: Platonem uero & eius dogmata/quæ tamē nesciebat reprobare cōabatur/putans non platonis dogmata/sed Aristotelis refutare. Ita magnus ille orator nō eum percutie bat cui bellum idixerat sed eū quo cum pacē hēbat. Sic igit̃ & Zeno Arcesilao pugnās Platonē lacerabat. Non.n. erat forsan nescius eo℞ quæ Arcesilaus dicebat: Platonica ue ro penitus ignorabat ut a libris suis manifeste colligit̃. Ita quē non debebat impruděter exagitabat/& quē debebat minime tāgebat/& certe si platōica nō oppugnasset dogma

ta bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit/ utinã autẽ nunq̃ mihi tantum sit ociũ ut ad hmõi res nõ ioco sed serio reuertar. Studebat igit̃ Zeno Arcesilai oĩa dicta refutare/ac maxie incõprahensibilitatem qbuscũqȝ poterat argumentis aggrediebat̃/quorũ Arcesilaus alia depellebat alia succidebat alia supplantabat. Ita contra dicentes deiiciebat & auditores in stuporem uertebat facile putantes nõ uerbũ non opam non passionẽ non qcq̃ aliud eẽ magnũ aut paruum nisi q̃ pitanæo Arcesilao uideret̃. Illi uero nil prius uidebatur ne affirmabat quicq̃ sed uerbis solũmõ pnunciando terebat. Lacydes aũt q Arcesilao successit œconomicus appellatus est/qa rei familiaris magnã curã hẽbat/manibus cũcta ppriis negocia sua gerebat nõ paupertate oppressus nec seruis indigẽs/sed qa imo uero cãm unusqsqȝ p se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis grã breuiter pstringam/quo maxio argumento usus nihil penitus ab hoĩbus compræhẽdi posse putauit. Solebat semp in seruoꝶ absentia penu claudere/clauemqȝ in loculo depositã obsignare/anulũqȝ quo diligẽter signauerat subtili filo ligatũ p paruulũ quodã ianuæ foramẽ itro iniicere. Cum aũt sibi aperiendũ erat retractum p filum anulo clauiqȝ resignata/ac rursus simili mõ & claudebat & apiebat. Quã rem cũ astutia seruoꝶ pcæpisset absente Lacyde apientes clãculum uniuersum penu prout animus eoꝶ ferebat consumabãt exportabant fundebãt. Lacydes aũt cũ & signacula quæ fecerat itegra iueniret & anulum ut dimiserat/penu aũt mãifeste diminutũ/putauit hoc illud eẽ quod apud Arcesilaum de incõpræhensibilitate reꝶ quod nihil uider̃ nihil audire nihil deniqȝ itelligere sincere ac uere possumus/audiuit disputari malitia quoqȝ seruorũ nihil uere cerni scireqȝ posse ab ipso se audisse affirmabat. Quare confusus non academicã sed stoicam apud seruos disciplinã pfitebatur. Illi uero academicam incõpræhẽsibilitatẽ ueram esse contendebãt. Ita coactus Lacydes aliter inqt in scholis disputamꝰ/aliter domi uiuimus disputatiõibusqȝ ac schola neglectis domũ sedẽs obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hũc audiuere qdẽ multi/sed pcipuus oĩum atqȝ insignis Cyrenæus fuit Aristippus. Successit aũt ipsi Euãder post quẽ Carneades academici factus princeps gymnasii tertiã constituit academiã. Is Arcesilai morem in disputãdo secutus est. Nam ad utrãqȝ ptem ita dicebat/ut oĩa quæ aliis afferebant̃ refutaret/incõpræhensibilitatem tñ Arcesilai non probauit. Non.n.esse passibile dicebat hoiem ita in oĩbꝰ se retinere/ut nihil affirmet/esseqȝ non paruam differentiã inter incertũ & incõphẽsibile/& cuncta qdem incompræhensibilia esse sed non incerta: Is stoicaꝶ quoqȝ rõnum non ignarus ambitione magis q̃ ueritatis amore stoicã philosophiã persequebatur: De quo Numenius hæc scripsit: Carneades inqt pugnãdi morte Arcesilai renouauit oĩbus contradicens/& huc atqȝ illuc nunc affirmãdo nunc negãdo uolubilitate orõnis oĩa distrahens/cunqȝ rẽ nactus esset grauiorem ut maximus atqȝ uehemens amnis fluxu orationis atqȝ uorticibus contra dicentes obruebat. Ita cæteros quidem nonnunq̃ ui argumẽtorũ seducebat/ipse uero se ipsum quod in Arcesilao non erat recte intelligebat: Quippe multo prius ille se ipm q̃ auditores decipiebat. Carneades uero & permulcebat & depopulabatur/nam furta quidem occulte latrocinia uero aperte irruens faciebat/modo dolo modo ui etiã præparatos præmeditatosq̃ etiã hoies cõfundebat: Ita nullus ei resistere poterat: Sed erant oẽs qbuscum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit: Clytomacho Philon/de quo idem Numenius hæc perstrinxit. Philo cum Clytomacho successisset nimia lætitia confusus quasi grãm habẽs quæ illi uisa fuerant confirmabat: amplificabatqȝ ac aduersus stoicos cunctis uiribus armabatur. Sed tpis spatio ueritate rerum coniuncta in compræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoqȝ ipse ne transfuga uideretur redargui magnopere cupiebat/ huic Antiochus

in academia successit/qui stoicum Menesarchum secut9 philoni præceptori nō paucis contradixit/& aliena dogmata in academiā induxit. Hæc de successiōe platonica ab ip sis ut uides philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatem dogmatum & pugnas philosophorum/qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint/ nullū tamē laboribus dignū fructū posteris transmittere potuerūt sed nec ipsi magnā utilitatē cōsecuti sunt. Cultus eni idolorū & multitudinis deoꝝ opinio. quasi pestis om nia contagione sua inuaserat/quæ ipsos quoqꝫ philosophos morib9 ciuitatū ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisqꝫ philosophoꝝ q̄ ipse coniiciebat de diis sequebat͛. Cap. III.

n Ihil enim ueri de diis a prioribus acceperunt/sed suis cogitationibus cōiectu ra ducti de natura philosophantur/quod Porphyrius in epistola ad ægyptiū Anebonem his uerbis fatetur. Incipiā uero inquit a diis & dæmonibus bonis de quibus plurima græcorū philosophi dixerunt/sed quæ dixerūt cōiecturis præcipue nitunt͛. Et subiungit magna pugna de his uerbis apud nos est. Humanis.n. rationibus de bonis coniicimus/qui aūt altiora hoc modo inuestigant/cum puenire nequeāt quo proficisci uoluerint frustra philosophātur. Idē ipse in libro ad Boethū de animæ histo ria inquit: Cōis quidē hominū sententia immortalē esse animā prædicat. Ratiōes uero quæ a philosophis adducunt͛ faciles refutatu sunt. Nulla eni apud philosophos opinio pp cōtrarias rationes quas facile contradicētes inueniūt firma esse uidetur. Immo uero etiam de his quæ oculis cernunt͛ nihil esse cōfirmādū multi opinati sunt/& in libro de respōsis ipso Apollinis oraculo in testimoniū citato seductos fuisse græcos/& ab ægy ptiis caldæis & hebræis ueritatē ut in superioribus diximus conspectam affirmat. Vi demur ne igitur accusandi nos qui seductas gētes cōtempsimus/& hebraicæ scripturæ toto animo adhæsimus? Cur eni oportet nos philosophos audire ac magni quicqꝫ ab il lis uelle discere si cōiecturis utuntur & uariis rationibus atqꝫ diuersis in summam oium dubitationē adducant? quod ut re ipsa uideas ipsoꝝ philosophoꝝ de principiis/de diis/ de uniuersi constitutione uarias immo uero contrarias sententias exponam.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatem. Cap. IIII.

s I prius ostendero nihil astrologiam/arithmeticam/geometriam / musicamqꝫ (ipsi mathematicas disciplinasqꝫ uocant) quæqꝫ non ipsi inuenerūt/sed a bar baris acceperunt ad inueniendam ut ipsi putant ueritatem conferre. Nam si disciplinarum inquiunt cognitio animum non formauerit / nullus recte philosophari nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ipse numeris teneatur/nos qui eas discipli nas non admiramur pecudes esse arbitrantur/nec magni aliquid posse nos intelligere contendunt. Res autem ipsa oñdit multos apud græcos fuisse/inumerabiles apud bar baros q̄ q̄uis has disciplinas optime tenuerint: nec deum tñ nec recte uiuēdi normā co gnouerūt. Econtra multos sine illis pie simul atqꝫ sanctissime uixisse: Itaqꝫ Socratē quē merito oēs admirantur non magni has disciplinas fecisse. Xenophon in libro de dictis socraticis scribit. Docebat inqt quātum oporteat singularum reꝝ atqꝫ artiū hr̄e peritiā. Nā tātum geometriæ studendum cōsulebat quātum sufficeret ad mēsurationem agro rū ac distributionē/quod adeo facile dicebat esse ut si quis diligēter animaduertat q̄pri mum quātitatem agri cognouerit mensurationem ignorare nō possit. Reprobat uero tātā eius rei curā ac studium ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullā eni utilitatem in illa speculatione uidere se asserebat/nec erat geometriæ impitus/sed a mul tis atqꝫ utilissimis studiis ēt hoīs uitā ad aleāꝝ cōsiderationū studia deducere nō oporte re putabat. Similiter astronomiā quoqꝫ discēdā cōsulebat ut dies ac noctes horas & mē

ses & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum & nauigationes atq; custodias multaq; alia in nocte aut in mense aut in anno per aguntur perutilis est: Eo usq; autẽ astronomiã discere quousq; planetarũ motus/& distantias eorũ a terra cõpræhendas uehemẽter improbat. Nullã.n.utilitatẽ etiã in hac re uidere dicebat/nec erat expers oium istorum. Sed cũ longa tẽpora spacia desiderant nõ cõferre arbitrabatur utiliora relinquere & in his uitã conterere. Omnino autẽ nõ esse curandũ homini dicebat ut per cælestia corpora futurorũ quæ i potestate diuia sunt cognitionẽ pquirat. Nec.n. posse hoies illa cognoscere/nec diis gratũ esse si quæ illi occultarũt ea tu diligenter inqras posseq; facile ira deorũ in insaniã Anaxagoræ cadere/q cũ cælestiũ scientiã profiteretur in id amentiæ incidit ut solẽ ignẽ penitus putaret: Nec prospicere poterat facile nos ad ignẽ oculos erigere cũ solem respicere nequeamns nec corpora hoium acriora fieri ab igne queãdmodũ a sole. Nec cernebat oia quæ a terra germinantur absq; solaribus radiis atq; calore cælesti crescere nõ posse/quæ omnia igneo calore languescũt ac pereunt. Logicam quoq; discendã ita cõsulebat ut magnũ eius studiũ multamq; operã improbaret. Hæc Socrates apud Xenophontẽ/ipse autẽ Xenophon in quadã ad Aeschinem epistola/hæc de Platone ac de his qui naturalẽ scientiã profitebantur scribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitiõe humana cõpræhendi non posse/quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere/quales autẽ sunt nec inuenire nobis possibile est/nec fas est quærere/nec enim seruis conducit/nec eis laudabile dixerim si dominorũ suorũ consilia nisi quantũ ad ministeriũ suũ ptinet scrutari uoluerint. Quãdo enim o Aeschine Socratem quispiã audiuit de cælestibus aliquid corporibus dicere? aut ad subtiles linearũ speculationes perdiscendas exhortari? Musicam enim ipsum scimus auribus solummodo percæpisse/quotidie autẽ de fortitudine/de iustitia/de aliis uirtutibus disserebat. Hæc nãque bona hominũ appellare solebat. Cætera uero aut pcipi ab hominibus nõ posse/aut non longe a fabulis distare Sophistarũque ludis similia esse/hæc ille & cæteris consulebat & ipse primus faciebat. Hi ergo quibus Socrates nõ placuit aut taceãt aut ad id quod æquũ est redeant. Socrati enim uiuo sapientiam deus soli atestatus est: Qui uero eum interfecerũt pœnitentie stimulos effugere nõ potuerunt/isti autẽ bona ægypti & prodigiosam Pythagore sapientiã adamarũt/& solida Socratis tenuitate cõtempta tyrannidem coluerunt/& tenuissimã uitam dapibus siculis commutare nõ erubuerunt. His uerbis Zenophon Platonẽ occultius pugnabat: Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica musica & astronomia ita loquitur ut etiam Plato non multum istis attribuere uideatur.

¶ Opiniones priscorum periarchon idest de principibus. Cap. V.

u Erum ut facilius merito contemptam esse a nobis hanc inanem græcorũ philosophiam cognoscas nõ grauabimur altius uarias atq; diuersas immo uero inter se contrarias philosophorum opiniones repetere: Assumam autem ea a libro Plutarchi quem de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septem sapientibus unus principiũ rerum aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incæpisse/& ab eo ionicam philosophiam esse appellatam. Dicit aũt iunior in ægypto fuisse/& in miletum senior rediisse. Inductus ãt fuit ut ex aqua uniuersa primo esse diceret/& in aquam demum resolui/quia sperma oium animalium origo humida substantia ẽ. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri: Deinde quia herbæ ac plantæ uniuersæ humido aluntur/& fructus fuerũt/ eius aũt penuria languescunt ac decidunt. Tertio quia ignis stellarum atq; solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur/quam opinionem Homerus quoq; approbare uidetur cum dicat Oceanũ

quí oium fuit origo. Anaximander aũt milesius principiũ rerũ infinitũ esse asserebat & ex hoc oia primũ oriri/& in hoc tandẽ deuenire/iccirco infinitos oriri mũdos atq3 rursus corrũpi infinitũ aũt esse dicit principiũ nequid desit/neue generatio terminetur. Errauit aũt quia nõ aperuit infinitũ istud aer ne an aqua sit aut aliud quoddã corpus errauit ẽt quia subiectã materiã dicẽs efficientẽ cãm deseruit: infinitũ enim nihil aliud q̃ materia est quæ actu esse nõ potest nisi ab efficiente eliciat̃. Anaximenes uero milesius principium rerũ aerem opinatus est ex quo fieri cuncta & in quẽ resolui cõtendit/ aiam.n. nostram aerem esse ait hic.n.nos cõtinet. Vniuersum ẽt mundum spiritus & aer fouet. Idem aũt aer & spũs apud eum est. Hic ẽt errauit quia ex informi ac simplici spiritu atq3 aere aialia posse cõstitui putauit. Impossibile ãt omnino est principiũ rerum solum esse materiam cũ necesse sit efficientẽ causam ponere. Non.n.ex argento aut ligno aut aere uasculũ unq̃ fiet nisi artifex fecerit. Heraclitus uero & Hippasus metapontinus ignem esse principium putarũt/quo extincto cætera gignũtur/cuius solidiorem partem in se cõtractam atq3 constipatam terram fieri/terram porro ab igne resolutam in aquã uerti/& exaltationes aquarũ in aerem transire. Rursus aũt uniuersa corpora mundũq3 ipsũ ignis ardore corrupi. Principium igitur ignis est inquit qa in eo sũt omnia & in eũ deũ resoluũtur. Democritus quem epicurus sequitur principium rerum asserit corpuscula quædam minutissima/quas athomos appellat rõne cognoscibiles solidas nõ generabiles nec corruptibiles omni fractura superiores quæ alterari nõ possunt. Has in uacuo & per uacuum moueri asserit quod infinitum esse opinatur: Athomos quoq3 ipsas infinitas numero dicit quibus accidunt figura & magnitudo secũdum Democritum: Epicurus aũt pondus etiam adiecit: Non.n.mouebuntur inquit nisi pondere deferãtur. Figuras porro athomorũ nec infinitas & eiusmodi esse asserũt ut frangi nõ possint. Athomos enim dicta est nõ quia minima sit/sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos autem esse dicunt quia uacuum atq3 unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigẽtinus quattuor elementa ignem uidelicet aerem aquam & terrã principia ponit. Duas etiam uirtutes amicitiam atq3 litem/& amicitiam quidem cõiungere/litem uero distinguere. Hæc fuit primorum philosophorum discrepantia: Iste sunt de principiis illorũ inanes opiniones. Non.n.deum creatorem nec deos oino aut incorporeas & irrationales substãtias nec illud quod supra sensum sit in principiorũ numero accæperũt. Primus autẽ græcorum oium Anaxagora fertur intellectum rerum oium causam asseruisse qui philosophandi amore agros suos dr̃ icultos reliquisse: Is primus efficientem causam rõnalem arbitratus est/confusa.n.oia simul fuerunt/sed itellectus a confusione in ordinem ea redegit/admiratione uero dignum est q̃ ita dicentem pa3 defuit qn athenienses lapidibus obruerent/quia uidelicet non solem sed solis creatorem uenerabat̃: Is & si rebus oibus itellectum proposuit non tamẽ cõsequẽter ubiq3 seruauit. Vnde Socrates apud platonẽ de aia uehementer eum icusat. Cum legissem inqt Anaxagoram dicentẽ oium causam esse itellectum magna lætitia pfusus putaui magistrũ iam me Anaxagoram iuenisse q mihi diceret oia optie ab itellectu eẽ disposita/& a quo discer̃ possem utrum terra rotunda an triangularis sit. Causam.n.afferre ipm arbitratus sum. Quare altero alterum melius/& qa optimũ est talem terram esse/& si in medio ipsam diceret ilico exponeret quia optimum est in medio sitã eẽ/ac eodẽ modo de sole luna & de uelocitate iporum/& de aliis singulis quod optimũ sit alia pati alia facere quæ patiuntur & faciũt/ nõ eni alia causa q̃ optima reddi potest si a rõne atq3 itellectu disposita sunt/magno igitur gaudio sæpe libros eius perlegi/&,pgressus aerem aquam ignem cæteraq3 hmõi afferre Anaxagoram uidens/eisq3 causas rerum attribuere/nec itellectu ac rationi aliquid

attribuere magna de spe decidi Simillimum.n.mihi facere uidebatur/ac si quis diceret oia intellectu atq; ratione a Socrate fieri: Deinde cũ reddere causam uellet quare hic sedeam responderet quia corpus meũ ossibus atq; neruis cõstat/cum ossa articulos coniunctionesq; habeant neruis colligatas/& nerui trahi atq; retrahi soleant flecti hoc modo corpus facile posse quia de causa fit ut sedeam/nõ.n.uera causa redditur/sed quia uidelicet eũ athenienses mortis crimine cõdẽnarint/& mihi iustus uisum est sententiam hanc subire: Iccirco expectãs hic sedeo. Nam per canẽ nisi hoc esset si fugere mihi melius uisum esset/hæc ossa & isti nerui megaræ & in boetia essent Si qs uero cõtendat nõ posse me quæ mihi optima uidentur absq; neruis & ossibus cæterisq; huius efficere/uere quidẽ dicit. Per hæc enim facio/ratio autẽ eorum quæ intellectu fiũt nõ hæc sed melioris aut certe optimi est. Et post pauca ita & terrã alius reuolutiõe cælorũ in medium depelli alius propter latitudinẽ suam ab aere sustineri/quod autẽ melius sit in medio sitam esse ne quærunt quidẽ. Est aũt quod oia ligat & bonũ ipsum quod nescio quomodo omnes negligũt. Hæc Socrates. Anaxagoræ autẽ successit Arcesilaus quem Socrates audiuit/præterea & Xenophanes & Pythagoras/qui Anaxagoræ temporibus floruerunt de æternitate dei & de animæ immortalitate philosophati sunt.

¶ Opiniones philosophorum de diis. Cap. VI.

n Vnc uideamus quales opiniones de diis philosophi habuerunt: Plutarchus sic in libro prædicto scribit. Nõnulli philosophoꝝ inquit ueluti Diagoras Milesius & Theodorus cyrenaic9 & Euemerus egiata & Calimachus nullo modo deos asserebant. Euripides ẽt tragicus q̃uis Ariopagitarũ formidine nõ oino se aperuerit. Sisyphum tñ induxit quasi huius opiniõis protectorẽ/& quibuscunq; potuit rationibus sententiã eius tutatus est/& Anaxagorã q una stetisse corpora confuse primo affirmauit. Deinde a deo in ordinem distincta/& Platonẽ qui nõ stetisse/sed inordinate mota fuisse primo dixit/deinde a deo in ordinẽ redacta reprædẽdit quia dixerũt deo de his inferioribus curã esse. Beatum.n. illud animal atq; icorruptibile inquit omni bono repletũ & omnis mali expers ab beatitudinẽ suã conuersum res humanas non aiaduertit. Miserũ.n. esset si fabri aut operarii more ad huiusmodi fabricã se cõuerteret. Præterea deus quẽ dicunt ante ordinationẽ totius aut dormiebat inquit/ aut uigilabat /aut si neutrũ uerũ est/nec erat oino; Si ergo dormiebat a seculo mortuũ fuisse necesse est: Sempiternus.n. somnus mors est: Deus ãt nec somnii nec mortis particeps est: Sin uero uigilabat aut perfectã beatitudinẽ habuit aut mancã atq; impfectã: Si pfectam nullius rei indigebat/quare nec ad nouã rerũ productiõnẽ descẽdisse ipsum uerisimile fit: Sin aũt manca beatitudo affuerat quõ uere dici deus põt/cui quicq̃ abfuisse concedit. Ad hæc q̃uo si diuinit9 humana gubernant/& bõi uexant: & mali feliciter uiuũt Thales mundũ deum eẽ asserit. Democrit9 mundi aiam ait deum eẽ/& cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principiis unitatem deum & bonum/unitatemq; esse unius naturam intellectum uidelicet ipsum/dualitatem uero dæmonem esse ac malum/ in qua materialis est multitudo. Socrates & Plato unicum uniforme quod uere ens atque bonum est/hæc autẽ uocabula ad itellectum omnia spectare. Deus igitur itellectus est & species separabilis.i. procul ab omni materia & nulli passibili coniũcta Aristoteles supremum deum separabilem speciem uniuersi sphæræ insidentem. Sphæram autẽ corpus æthereum quod ipse qntum appellat. Quod cum per multas sphæras diuidatur natura coniunctas & rõne separatas. unamquãq; sphærarum compositã ex aia & corpore aial esse arbitratur/& corpus qdem ut diximus cum æthereum sit circulariter moueri/aiam uero q̃uis per se sit immobilis ipsam tñ motus causam esse. Stoici deum arti-

ficiosum ignem atq; intellectualē esse asserūt uia rōneq; ad generationē mūdi pgredien tē/q mūdus oēs spmaticas rōnes qbus singula secūdū fata gignunt̄ in se continet. Deū aūt spiritum eē p uniuersum mundū penetrantē diuersis noibus appellatū secundū rez, p quas transit diuersitatē. Mundū ēt deū eē & stellas & terrā. Supremū aūt oium intellectum esse in æthere. Epicurus deos hoium formā habere q̄uis non sensu,pter tenui tatē naturæ/sed rōne pcipiant̄. Quattuor deide icorruptibiles pōit naturas athomos/ uacuū/ifinitum/similitudines/quas qdē naturas similiū partium & elementa ipe uocat. Hinc manifeste uidemus nullam græcos ante Pythagoram atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionem/quare antiquissimis temporibus ut phœnices & ægyptii q ut ostēdimus non incorporeas quasdam uirtutes/sed mortales uiros ut deos colebāt. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

¶ Aduersus eos qui sensum tollunt inutilē eē dicētes ad cognitionē. Cap. VII.

u Erum quoniam alii philosophoz sensibus cuncta cognosci arbitrabant̄ alii cōtra rōni solūmodo credēdū & sensum oino abiiciēdū dicebant. Nō est iutile qd aduersus istos Aristoteles in octauo de philosophia conscripsit pstringere. Multi inqt rōnem solūmodo sequentes sensum ac phansiā oino abiiciebant/ut Xenophanes colophonius/& Parmēides eleata/& Zeno: & Milesius de antiqorib9: De iunioribus aūt Stilpo & megarici q dicebant unum esse quod est/& quod diuersum eē uidet̄/diuersum non eē nec gigni quicq̄/nec corrūpi/nec moueri pēit9/aduersus quos q̄uis in philosophia multa dicant̄/tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis rō est/idigenus tamen sensu queādmodū & corpore. Nā & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui.n. sentit aliqd patitur/& q sentit quod patitur eā passionem p fecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædā est. Præterea si sentir̄ pati quoddā est: & oē quod patitur ab aliquo p tit̄. Oino diuersum aliqdque quod facit est ab eo quod patit̄ ut color/& son9a sensu. Deide ipm ens unū mouerat/sed nec imobile. Sensus.n. motus qdā ē/qūo āt si nihil ad cognitionē cōferūt nullus ē q̄ nollet secūdū naturā sibi sensus eē depositos? Oēs.n. itegritatē sensuū organorūq; suauitatē desiderāt q meli9ita de sensibilib9iudicāt. Quare natura duce tant9nobis amor inest/ut nullus nō isanus unū sensum p oibus bonis quæ uocant̄ extrēa uellet cōmutare. Cur aūt si nihil sensibus ege ant nō erūt oculos nec auditū destruūt/ut opæ oñdant ueram esse doctrinā suā: Nunc uero uerbis qdā eos uitupant/re autē maxie oium utunt̄. Melissus.n. cū sensibilia nihil eē uelit oñdere p sensibilia hoc ipm efficere conat̄. Si.n. terra est inqt & aer/& ignis/& ferrū/& auz/& aliud uiuēs/aliud mortuū/aliud nigrū/aliud albū/cæteraq; oia quæ esse hoies credūt si ēt nos recte uidem9/audimus atq; sentim9/ens quoq; tale qd eēt pfecto quale uobis prio uisum ē/neq; trāsmoueret̄ nec aliud ex alio fieret/sed sibi ipsi simile p maneret. Nūc uero cū dicam9recte sentire uidet̄ nobis quod calidū ē ifrigidū/& frigidū in calidū/similiter & molle in duz/atq; ecōtra pmutari. Merito igit̄ posset qspiā pcūctari. Nōne igit̄ calidū in frigidū trāsmutari cæteraq; hui9sensu cognouisti? Sed rōnes opionesq; istoz iā ita explosæ sūt ut nec dictæ qdē eē uideant̄. Recte igit̄ pcul dubitatiōe illi philosophan̄ q & sensum & rōnē & cognitionē rez suscipiūt. Hic Aristoteles Xenophanē & eius sim[...]s uexauit. Xenophanē aūt Protagoras & Nessas audiuerūt/ Nessam Metrodorus: Metrodoz Diogenes: Diogenem Anaxarchus: Anaxarchū Pyrro a quo sceptici philosophi appellati sunt/qui nec sensu/nec ratione quicq̄ posse compræhendi docentes magno risu omnium explosi sunt.

¶ Eusebii Pamphili de euangelica præparatione Liber. xiiii. & ultimus finitur.

¶ Clarissimo iurisconsulto Alberto Vonico Taruisano Hieronymus Bononius.

m Agna Alberte clarissime ac rerũ dignarum studiosissime priscos hoies causarũ solertissimos indagatores obductos teterrimæ calligine cecitatis in ueritate diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo/quibusdã nephandissimæ impietatis assertoribus deos oino ptinaciter esse negãtibus/ut Diagoras & Protagoras: Nõnullis essent nec incõstanter dubitantibus ut Pythagoras Samius aliquibus/deos quidem esse fatentibus/res tñ humanas & terrena negotia nõ respicere/ut Epicurus: Aliis & esse qdẽ & mortaliũ curã gerere existimãtib9 sicuti diuin9 Plato. Tãtus ãt inter hos ipsos error in quæstione ueri/tanta cærimoniarũ rituũ/mysteriorũ uarietas fuit ut nulla hoium oino ætas fuerit quæ i diuinarũ rerũ snia nõ multũ inter se ipsa dissederit: Egyptiis Osirim: Isim: atq; aialia quædã abiectissima adorantibus. Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colentibus: Romanis Martem Vestam Quirinũ ac quosdã priuatos deos uenerãtib9: Atq; hæc qdẽ multiplex cõfusio p multũ ipsi toto ferme terrarũ orbe pseuerauit usq; ad Saluatoris aduentũ: Tum uero cæciati mortaliũ in lumẽ saluberrimæ pietatis ab illa perniciosissimæ impietatis nocte traductorũ lux oboriri cœpit/tum errantibus semita ueritatis ostẽdi. Diffusi deinde uariis mũdi regionibus Apostolici præcones euãgelica prædicatione oẽs gentes omnes nationes illustrarunt/ut eorum uere fuerit uaticinatus propheta in oẽm terram sonum exiisse/& uerba in fines orbis terræ. Viri tum doctissimi uereq; philosophi dei optimi maximi q sola sapientia est amatores tanq sidera coruscantia passim emicuere. Hinc apud Latinos lacteo eloquẽtiæ fonte Manans Lactantius Cœlius/trium linguarũ optimus interpres uitæq; sanctimonia probatissimus Hieronymus/hinc sacer Aurelius Augustinus: Immortalis Ambrosius uigilantissimus Gregorius elegantissimis religionẽ nostrã eloquiis illustrarũt/gentilitatis dæmonum insidiosorũ astu diutius elusæ splendidissimo lumine ueritatis tenebras retexerũt/& male de ueritate ipsa sentiẽtes fræno seueræ castigationis cõpescuerunt: Apud græcos uero Athanasius: Basilius: Gregorius Nazanzenus: Ioannes chrysosthomus: Eusebius Pamphili aliiq; per multi indefessi Christianorũ dogmatũ assertores summopere claruerũt: Hiq; diu limitibus græcie cõtendi dum per quietẽ licuit iter suos hoc est græcos hoies Italiæ ignoti latuere. Sæuientibus demum tota græcia diutinis atrocissimorũ hostium bellis/occupato infelicis prouinciæ disciplinarũ matris imperio. Direptis misere ciuitatibus/tota nobilitate atq; uirtute Attica in Italiam cõmigrãte/clarissimi quiq; auctores cũ gentiles tũ christiani ad tutã hospitalitatẽ diuertẽtes studio doctissimorũ interpretũ linguam Romanã didicerũt. Verũ cũ a plurimis i historiarum/poematũ ue traductiõe fuerit hactenus feliciter elaboratũ nõ minus grate utiliter q̃ ab iis qui res christianas eligere maluerunt effectũ est. Non. n. Omnibonus Leoniceus uir singulari doctrina præditus minus laudis consecutus est in Athanasio traducendo quã alius quispiã in quouis gentili opere aut ipsemet in toto cõmentariorũ infinitorũ contextu Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex pparatione euangelica Eusebii in Latinum uersa minus gloriæ reportauit quã Rhetoricæ artis laboriosissimo opere edito. Cuius quidẽ clarissimi operis dedicati Nicolao Quinto pontifici maximo litterarũ toto orbe fugientiũ parenti/quo ad superos unde no[illegible]is dimissus fuerat itempestiue redeũte omnis doctrinæ spes erepta est/cum copiã facere oibus quæreremus nec sat facile inueniri posset exemplar/tu Albertæ liberalissime ex bibliotheca tua quã preciosissimis libris displinarũ omniũ liberalium refertam in ornatissima domo in modum atrii extructa studiosissime sumptuosissimeq; cõparasti/nobis promptissime subuenisti. Vnde cum te iuuante / immo causam primariam præstante germen utilissimi

V. Tiraboschi T. 6. pag. [illegible] ... [illegible]
e si potrà conoscere, che [illegible] opera
fu stampata nell'anno [illegible]
si legga l'ultima facciata di [illegible] opera
ed il principio del libro, e [illegible] si confrontino
con quelle, che hanno il m[illegible]

